491.99-8
Ս-55

ՀԱՏԸՆՏԻՐՔ

ԱՐԴԻ

ՏՈՀՄԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ

(ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՈՏԱՆԱՒՈՐ)

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԱՑ ՄԻՋԻՆ ԵՒ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԿԱՐԳԵՐՈՒ ԵՐԿՍԵՌ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՀԱՄԱՐ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ

Ա. Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Սուլթան Համամ Ճատտէսի, Թիւ 14

1907

491.99-8
Ս-55
1005-10

ԱԼ. Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ (Կէօզիւպէօյիւքեան)
Ուսուցիչ Հայ լեզուի եւ Մատենագրութեան

428
Զ8Զ-Սի

ՀԱՏԸՆՏԻՐՔ

ԱՐԴԻ ՏՈՀՄԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ

(ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՈՏԱՆԱՒՈՐ)

ԳՐԱԿԱՆ ԲԱԶՄԱՊԻՍԻ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ
ԶԱՐԴԱՐՈՒԱԾ

[Հանդերձ Յաւելուածով Տաղաչափական օրինաց վրայ]

Ի ՊԷՏՍ
ՄԻՋԻՆ ԵՒ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԵՐԿՍԵՌ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ

9064
ՀԱՅԿ. Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
С.С.Р.А. Публичная Библиотека
7/XI 1922
имени А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

K. BAGDADLIAN
STAMBOUL
SADIKIÉ HAN N° 12

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ
Սուլթան Համամ ճատտէսի, Թիւ 14
—
1908

4 MAR 2014

معارف نظارت جلیله سنك فی ۳۰ حزیران سنه ۱۳۲۳ و ۱۶۶ نومرولی
رخصتنامه سیله سلطان حمامده ۱۴ نومرولی میناسیان مطبعه سنده
طبع اولنمشدر

ԻՄ ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՍ

Առաջին ակնարկով մը պիտի տեսնեն Մեծյարգոյ Ուսուցիչք թէ ի՛նչ նպատակով կը հրատարակենք մենք սոյն Հատընտիրներու Հաւաքածոն, եւ թէ ի՛նչ կարեւոր պէտք մը կը լեցնէ ան մեր մէջ:

Միջին-Բարձրագոյն երկսեռ աշակերտաց համար՝ հարկ անհրաժեշտ էր ունենալ առձեռն մեր արդի գրականութենէն քաղուածոյ մը այնպիսի կտորներու՝ որոնք նիւթի, գաղափարներու եւ ոճի կողմանէ գոհացնէին անոնց միտքն ու ճաշակը, ճոխացնէին անոնց գրական հմտութեանց պաշարը, մաքրէին՝ զտէին անոնց տարտամ մշուշապատ յղացումներն ու առաջնորդէին անոնց յողդողդ քայլերը դէպ ի *առողջ գրականութիւն*:

Կը շեշտենք հոս *առողջ գրականութիւն* ըսելով, ինչու որ ամէն փորձ դաստիարակ, ինչպէս նաեւ իր զաւակաց կրթութեան ջերմ նետամուտ եղող հոգածու ծնողք, չեն կրցած զսպել միշտ իրենց արդար զայրոյթը՝ տեսնելով կարգ մը նման հրատարակութեանց մէջ այնպիսի կտորներ՝ որոնց ընթերցումը սրտի ու մտքի կրթութեան չնպաստելէ զատ, կը թիւրէր նաեւ աշակերտաց միտքը, կը խամրէր անոնց սրտի է՛ն գեղեցիկ ծաղիկներն ու կը քակտէր կը քայքայէր բարոյականի ամենամեծ սկզբունքները:

Մեր փորձն այն եղաւ՝ որ զուտ հանելի ընթերցանութեան գիրք մը չշինէինք միայն, այլ պատճառաբանեալ երկ մը, ու *գործնական դասագիրք մը* որմէ լիուլի օգտուէին յառաջադէմ կարգի աշակերտք: Ուստի չբաւականացանք սոսկ արդի գրիչներու ընտիր ընտիր արտադրութիւններէն նմոյշներ տալով, այլ մեծ հաճոյքով յառաջ բերինք աւելի յետագոյն ժամանակի նշանաւոր գրողներու արտադրութիւններէն ալ, նշանակելով ուրեք ուրեք անոնց կիրարկած լեզուի տարբե-

րութիւնը մեր այժմու գործածածէն ։ Եւ իբր ամբողջացուցիչ մաս հայ մտքի արտադրութեան՝ գրաբարի շրջանին ալ պատկանող հեղինակներէ, եւ Ս. Գրքի թարգմանութենէն ալ մի քանի կտոր իբր նմոյշ դրինք աշխարհաբարի վերածելով զայնս. եւ այս ամէնը զարդարեցինք համառօտ ու յստակ կերպիւ ստորեւ դնելով բառագիտական, գրական, քննադատական եւ այլ բազմապիսի ծանօթութիւններ ։

Դարձեալ նկատի առնելով որ, բարձրագոյն աշակերտաց Ֆրանսերէնի վարժութեան համար մեծապէս պիտի օգնէր՝ երբ փոխանակ Հայերէնէ Ֆրանսերէն թարգմանութեան յարմար հոս հոն գիրքեր փնտռելու ուղղակի սոյն գրքին վրայէն ընէին, այդ պատճառաւ փութացինք շատ մը բառերու եւ ասութիւններու Ֆրանսերէններն ալ դնել, ինչ որ կարծենք հաճութեամբ պիտի ընդունուի աշակերտներէ ու դասատուներէ միանգամայն ։

Վերջապէս, մեր այս հրատարակութիւնը աւելի ամբողջ ընելու համար, իբր *Յաւելուած* դրինք Տաղաչափութեան օրէնքները, դիւրըմբռնելի եւ ամփոփ կերպիւ ։ Կը յուսանք թէ Մեծյարգոյ Ուսուցիչք համակիր պիտի գտնուին մեզ հանդէպ, եւ արդեամբ պիտի չմերժեն իրականացնելու ինչ որ կ'սպասենք մենք երբ մամլոյ կը յանձնենք սոյն գրքոյկը, մի միակ կէտ նպատակի ունենալով տոհմային գրականութեան սէրն ու հետզհետէ ծաւալումը ժողովրդեան ամէն խաւերուն մէջ ալ ։

ՀԱՏԸՆՏԻՐՔ

ԱՐԴԻ ՏՈՀՄԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ

ԻՐԻԿՈՒՆՆԵՐԸ

(ԱՐՁԱԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ)

Տխրութիւններն աղուոր դէմքերու վրայ քաղցր հրապոյրներով կը ներկայանան, ինչպէս մթութիւններն անուշ ստուերներ կ'ստեղծեն անտառներու մէջ խորհրդաւոր եղեւիններու[1]*։ Արցունքներն հրապոյրը կ'ըլլան աղու*[2] *աչքերու, ինչպէս առտուան զեփիւռը դդուանքը կ'ըլլայ գիշերուան ցօղիկին։ Իրիկունը կ'իջնայ գողտրիկ տատանումով ու էլիոդրոբներու*[3] *հեռաւոր բոյրերը, խառնուած ծովուն խոնաւ համբոյրներուն, անլուր հեշտանքներով կը լեցնէ կանացի զգայնութիւնները, որք հուրիներու*[4] *պէս գիտեն զգալ իրենց դիւթական մոգանքին մէջ։*

Ինչ աղուոր է հեռապատկերն[5] *եղեւնի անտառ-*

1. Եղեւին, sapin, ար. չամ. — *Մշտադալար ծառ մըն է, ռետնային, փափուկ փայտով՝ որմէ նաւի կայմեր կը շինեն. կը պատկանի կոնաբերց* (conifères) *ցեղին։*

2. Աղու, *անուշ*, doux, ce. ած.

3. Էլիոդրոբ, héliotrope, *ար. արեւադէմ, արեւածաղիկ*, թր. [illegible]. — *Բոյս մըն է գաղտիկրեայց* (borraginées) *ցեղէն. տեսակները բազմաթիւ են. մշակուած արեւադէմը կը բանայ պզտիկ, կապտագոյն ու հոտաւէտ ծաղիկներ։*

4. Հուրի. *պարիկ, պար, ըղձանոյշ*, fée, *ից.* péri, գ. [illegible]. — *Որք Հուրիներու պէս բացատրութիւնը յստակ չէ. Էլիոդրոբնե՞րն են որ հուրիներու հետ կը բաղդատուին՝ թէ կանացի զգայնութիւնք. այս վերջին ենթադրութիւնը բոլորովին անիմաստ կը ձգէ պարբերութիւնը։*

5. Հեռապատկեր. *հեռաւոր տեսարան (առարկաներու), հեռանկար*

ներուն ։ Աստուերները կը տարածուին կ'երկարին հետըզհետէ, ու եղեւիններու բոյրն օրօրանք մը կուտայ հոգիներու, որք կոյս ու ճերմակ գիտեն մնալ, որչափ ատեն որ կ'զգան ու կը տառապին. քանզի զգայնութիւնները քաւութիւններն են սիրող հոգիներու ։

Իրիկուան թռչնիկները կը բարձրանան եղեւիններու գագաթներէն վեր, ու կ'իջնեն մինչեւ ստուերին անդունդները[6] այնչափ թեթեւ ու հանդարտ, ինչպէս կոյս հոգին որ յանկարծ կը ճեղքէ կ'անցնի օդերու խաւերը, եւ իր թռիչը կանգ կ'առնէ մինչեւ անդունդներն հեռաւոր անծանօթ երկիրներու ։

Արեւն իր կլոր սկաւառակը կը նետէ Հալքիի[7] կողէն վար, կարծես երթալ ընկղմելու համար ծովի անհունութիւններու մէջ. ինչպէս լողացող կոյս մը ինքզինք ծածկելու համար անդաղմնապահ աչքերէ կը պահէ դէմքն յանկարծ ծովի ջուրերուն մէջ ։ Այդ լոգանքին տամկութիւնն[8] ու զովութիւնն հեռուէն դիտող աչքերու մսելու սարսուռը կուտայ ։ Արեւն յետոյ իր ոսկիէ վարսին ցոլացումը կը փռէ անդունդին մէջ, տանել հիւսելու համար եղեւիններու ճիւղերու հետ. եւ այդ հիւսքը, խառնուած կիսալոյսին[9]

perspective, ֆր. փոխաբ. կ'ըսուի՝ վշտի, տուայտանքի եւն. հեռապատկերը։

6. Ստուերին անդունդները. զօրաւոր բացատրութիւն, որու իմաստն է՝ թանձր ստուերին մէջ ։

7. Հալքի կամ Հէյպէլի, Մարմարայի մէջ՝ Կ. Պոլսոյ մօտ. — արեւելեան գին գտնուած իշխանաց կղզիներէն մին է. մեղմ ու առողջ կլիմայ մ'ունի. հոս կը յաճախեն ամառները՝ Պոլսոյ միջակ դասակարգի ընտանիքները մանաւանդ ։ Նշանաւոր են հոն գտնուող Կայսերական Նաւային Վարժարանն եւ Յունաց Կղերանոցը՝ որու մատենադարանը 7000է աւելի թանկագին ձեռագրեր կը բովանդակէ ։

8. Տամկութիւն. խոնաւութիւն, թացութիւն. humidité, moiteur, ֆր.

9. Կիսալոյս. տկար լոյս, մթնշաղ. demi - jour, ֆր.

եւ կանաչին, անուշ խաղաղութիւն մը կուտայ ակնարկներուդ, եւ կը սիրես, կը պաշտես գիւղի ծովանկարներն ու եղեւնի անտառներու հմայքը ։

Գիւղը լեցուն է հրապոյրներով, դղուանքները մաքուր են հոն, ու սէրերն աննիւթ[10], կեանքը պարզուկ է հոն, եւ բաղձանքներն համեստ ։ Իր սահմանափակ շրջանակին մէջ, ամէն վայրկեան նորութիւններ ունի գիւղը, որ ծաղիկներէն կուգայ, թռչնիկներէն ու բոյսերէն կուգայ ։ Ծաղիկները գիւղի պարտէզներուն, ու եղեւինները կղզիի անտառներուն, ամբողջ սիրտդ, հոգիդ կը լեցնեն զգայնութիւններով՝ որք չեն բացատրուիր, սարսուռներով՝ զոր շուշաններու մաքուր բոյրը կը բերէ դնել լիլաներու երազանքին հետ խառնուած, երբ եղեւիններու տակ կը հանգչիս մտամոլոր ։

Եւ չըսե՞մ՝ որ երգն է եղեւիններուն, եւ բոյրն՝ որ մեղրին չափ քաղցր կը հոսի նուրբ շիւղերուն ծայրերէն, եւ մացառներն ու ցախերն[11] որք հաճելի կառչումով մը իրենց մէջ կը պլլեն կանացի քղանցքներն, այնչափ անուշ ու գողտրիկ յիշատակ մը կը պահեն իրենց մէջ անցեալ տարիներուն եւ դեռ երէկուան, ու վերակենդանութիւնը կը բերեն կեանքիդ, ամէնէն անուշ ու երազելի ժամանակամիջոցը կեանքին, եւ նոյն իսկ իր ամէնէն կծու յիշատակներուն մէջ կը սիրես այդ վերանորոգումը կեանքին,

10. Աննիւթ. անմարմին, հոգեկան, զգայական չեղող. spirituel, elle; qui n'est pas sensuel.

11. Ցախ. ցարասի, bruyère, ֆր. [illegible] — Անմշակ տեղեր բուսնող թուփ մըն է՝ որու ճիւղերէն կը շինեն տոկուն կարծր աւելներ. — Սոյն նախադասութեան ծայր աստիճան երկարութիւնը վնասած է գաղափարներու յստակութեան, եւ սկսնակ իր ունեցած գրական առաւելութիւններուն՝ տաղտուկ կը պատճառէ ընթերցողին ։

որ քու մանկութիւնդ եւ ամէնէն թարմ երիտասարդութիւնդ կը յիշեցնէ քեզի ։

Իրիկունն իր բոլոր հեշտանքներուն հետ խառն, ոգեւարի երգը կ'երգէ մեզի. եւ կը զգաս տակաւ ստուերներուն իջնալուն հետ՝ թէ այս օրուան լիլաները կը մեռնին, թռչուններու երգերը կը նուաղին, այս օրուան զգայնութիւնները կը ցնդին տակաւ եւ արցունքները կը չոգիանան՝ ու սէրերը կը մարին, եւ իրենց ետեւէն հետքերը կը ձգեն յիշատակներու որք չեն մեռնիր, չեն մեռնիր բնա՛ւ զգայուն սրտերու համար, ու կեանքին յիշատակարանը կը ճոխացնեն ։

Իրիկուններ կան աղու՝ խառնուած անձրեւի մշուշներու, իրիկուններ՝ որոց սուգը կրկնապատկուած է ամպերու սուգէն, եւ թռչունները տրտում տխուր կ'երգեն պլլուած բնութեան մութ վերարկուին մէջ. այն ատեն սէրերը կը կրկնապատկուին. անձրեւին թացութիւնը սարսուռներ կուտայ բոլոր թռչուններուն, եւ դողդոջ բաբախուն սրտիկներով կը թռչին իրենց բոյներին մէջ՝ որ տաքուկ կը պահէ իրենց տխեղծ[12] մարմինները ։

Անվերջանալի հրապոյրներ կը ձգէ իրեն ետեւէն վերջալոյսը. ստուերները շատոնց խտացած են արդէն, ու մութը շատոնց թանձրացած է եղեւիններու անտառակին մէջ, բայց իր թանձրութեան մէջէն բացխփիկ, ամբողջ օրուան հառաչանքներուն ու զուարթ երգերուն դեգեւկոտ արձագանքներն են որ լուռ ու թագուն զգայնութիւնով մը պլլուած իրարու, կը պարեն եթերին մէջ անուշ շշուկով մը որ կը խառնուի եղեւինի շիւղերուն սուր ձայնին,

12. Տխեղծ. տկար, անկատար, տխեղ. faible, débile, ած.

եւ բնութիւնը կը լեցնեն խորհուրդներով, կ'ելեկտրացնեն երազներու զգայնութիւններով ։ Չեմ գիտեր ինչո՞ւ հոգիս խօլ արշաւանքով[13] կը հետեւի այս բոլոր երգերուն, եւ կ'ուզեմ այսպէս ժամերով մնալ այս ստուերոտ անտառներուն մէջ, ուր երկչոտ խայտանքներ ու երջանկութիւններ կուգան մեղմել մոգական շօշափումով կեանքին իրականութիւնները, որ անհունօրէն կարծր են, ու ահռելիօրէն սարսող ։

ԵՒՏԵՐՊԷ
(Տիկ. Զարուհի Գալէմքեարեան)

ՀԻՒԱՆԴ Է

Ըստուերին մէջ, խանի մ'անկիւնը լքուած
Թըշուա՛ռ պանդուխտ, հիւանդ է.
Խոնաւութիւնն անոր մարմինը չիթ չիթ
Գերեզմանին կը նետէ ։

Բժիշկ չունի. եղած դրամն ալ հատաւ.
Ցաւը ծանր է. — Գըթութի՛ւն ։
Հոն չըկայ սիրտ մ'որ բարութիւնը քամէ[1]
Անոր ծարաւ շըրթներուն ։

Ու ինքնիրեն մտերիմներ կը ստեղծէ
Ցընորքներուն[2] մէջ ջերմին.

13. Խօլ արշաւանքով. բոլոր թափովը, սրարշաւ ։

1. Քամել, սխմել, կաթեցնել, exprimer, presser. — Որ բարութիւնը քամէ, սիրտ մը՝ որ սփոփէ, կազդուրէ հէգ մահամերձը։

2. Ցնորք. հիւանդութենէ յառաջ եկած խելքի խանգարում, զառանցանք délire ար.

Իր վիճակին կարեկցող մէկը չունի
Բաց ի մամուռը որմին։

Մթընշաղին[3] մէջ կը մարմրի, կը հիւծի
Մթընշաղի մը նըման.
Լռութիւնն հոն կարծես դադար մը կ'երկնէ[4]. —
Օրոցք՝ տունէն դերեզման։

Երիտասարդ է տակաւին, եւ փեսայ.
Քաղքէն մինչեւ գիւղն հեռու,
Հոն՝ հաց կ'ուզեն հարսն ու ծնողք. զի՞նք կ'ուզեն.
Դեռ շատ շուտ է մեռնելու[5]։

Ան իր արիւնն[6] իր քրտինքով կը շահէր.
Տէ՛ր, ի՞նչ սրտով կը կտրես
Թելն՝ որուն վրայ կը կռթընին մանուկներ
Եւ ծնողքներ ձիւնագէս[7]։

Դուրսն արեւին, զեփիւռին տակ կ'ուռճանան[8]
Բախտաւորներն աննիաղ[9].

3. Մթնշաղ· կէս մութ՝ կէս լոյս, կիսալոյս, demi-jour, crépuscule, ar.

4. Երկնել, իր բուն իմաստով տղաբերքի ցաւ քաշել. հոս՝ ի յայտ բերել, ստեղծել. — Այս երկու տողերը ազդեցիկ կերպով կը պատկերացնեն վիճակը օրհասական հէգ պանդուխտին, որ դեռ կենդանի՝ կ'զգայ ինքզինք փակուած մութ շիրմին մէջ.

5. Դեռ շատ շուտ է մեռնելու. այս տողը կարծես հեռաւոր արձագանքն է վաղամեռիկ Պ. Դուրեանի սրտաճմլիկ գոչին՝ իր Տրտունջքին մէջ,

Ո՜հ, կայծ տուէք ինձ, կայծ տուէք, ապրիմ,
Ի՜նչ, երազէ վերջ գրկել ցուրտ շիրի՜մ...

6. Իր արիւնն· փոխ. ըսելու՝ իր կեանքը, իր օրապահիկը.

7. Ձիւնագէս· սպիտակահեր, ալեւոր. aux cheveux blancs de neige

8. Ուռճանալ· ամէն ինչ առատութեամբ վայելել, բարգաւաճիլ. prospérer.

9. Աննիաղ· յղփացած, անկարօտ, repu, e. sans manquer de rien.

Արտին մէջ շողն աւշի[10] նուքին կը ժըպտի.
Տէ՛ր, զինքն ինչո՞ւ կը մոռնաս։

Այդ բաղուկներն աշխատանքի համար են՝
Ո՛չ մահուան դէմ կռուելու։ —
Բախտը խուցին մէկ անկիւնէն կը խնդայ
Օձի ժըպտով[11] մ'ահարկու։

Պիտի մեռնի. — խիստ մահացու հիւանդցաւ.
Եւ պատանքին մէջ երբեք
Պիտ' չը տանի սիրելիի մ'արցունքներն
Ու սեւ ուխտերն յուսաբեկ։

Պիտի մեռնի. — եւ իր քնիկ լուսնին տակ,
Հարսը սիրոյ ծարաւով՝
Պիտի զուր տեղ անոր գալուն սպասէ...
Խեղճ գեղուհի, ապահով

Յոյսի ամէն խոստումներու վայելքին՝
Կը ծիծաղիս արփւոյն[12] հետ.
Մինչդեռ կեանքի երկնքին[13] վրայ կը գծուի
Ճանթը շողին զուգահետ[14]։

10. Աւիշ· ծառէ վազած հիւթ, suc. ar. — Շողն. երկնից լուսաւորք.

11. Օձի ժպիտ. չար ժպիտ. — Օձը չարութեան ու նենգութեան խորհրդանշանն է.

12. Արփի· լոյս, lumière. իգ.

13. Կեանքի երկնքին վրայ. Մինչ տղին հարսը գեղեցիկ երազներով կ'սպասէ իր հեռաւոր փեսային՝ անդին հէգ պանդուխտին կեանքը մարելու վրայ է արդէն, ու չի գիտեր թէ իր երեւակայած լուսափողփող երկնքին վրայ բարձրացած են արդէն սպառնալից ամպեր, եւ թէ դժբախտութիւնը մօտալուտ է քանդելու ամէն երազ, զի մահը կ'սպասէ արդէն պանդուխտ ամուսնոյն սնարին քով.

14. Զուգահետ· միատեղ, ensemble. en commun. մկ.

Որո՞ւն համար շուշանն ու վարդ փոխ կուտան
Իրենց միացումն՝ այտերուդ.
Ինչո՞ւ գիւղիդ լիճն շողերով կը վառի
Նախանձելով աչքերուդ. —

Որո՞ւն համար հաջաղիդ[15] տակ կը պահես
Ըմբոստանքներն համբոյրին...
Վաղն, հէ՜գ ծաղիկ, պիտի ճամբորդ մը գուժէ.
— «Մէկ աչքը բաց Թաղեցին»[16]։ —

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ՀԱՆԴՐՈՒԱՆԸ

Տօթագին[1], տաժանելի, փչոտ ճամբուն երկայնքը, ո՛րչափ անուշ է հանդրուանը[2], քրտնաթոր[3], վաստակաբեկ ուղեւորին համար։ Ճամբան վտանգաւոր եղած ըլլայ թէ ոչ, ինքնին յոգնեցուցիչ է՝ երկարատեւ ձգտումովն[4] որուն ենթարկեց ամբողջ կազմուածքն ուղեւորին։ Առողջ օդն անգամ, իր ուժգին հոսանքին անսովորութեամբը, պարտասած է թոքերը։ Կառքին մէջ կամ ձիուն վրայ ժամերով

15. Հաջաղ. լաչակ, քող, voile. ար.
16. Մէկ աչքը բաց... կարօտը փորը, կարօտը չառած, իր սիրելեաց անունը շրթներուն վրայ. —
1. Տօթագին. սաստիկ տաք.
2. Հանգրուան. օթեւան, կայանք, halte, թք. գօնագ եէրի.
3. Քրտնաթոր, սաստիկ քրտնած, trempé dans la sueur.
4. Ձգտում, քաշքշուածք, պրկում. tension, թք. կէրկի.

պրկուած անդամներն իրենց բովանդակ խոնջէնքը կ'զգան, երբ հաճելի վայրկեանը կուգայ պահ մը իջնելու։ Լարուած ուղեղն[5] ալ, պահիկ մը թողած իր պատասխանատուութեանց բեռը, հոն պիտի գտնէ իր կազդուրիչ անդորրը։

Ճամբորդը միայն կ'զգայ հանդրուանին քաղցրութիւնը։ Խսիրի ու կապերտի հասարակ կտորն հոն նոյնչափ հանգստաւէտ կը թուի՝ որչափ քաղաքի իր տան մէջ կնոջական փափուկ մատներով շտկուած յարդարուած փափուկ մահիճը, իր ձիւնաթոյր սաւաններով, իր նրբահիւս բարձերով, իր բանուած վերմակներով։ Դաշտերուն լայնատարած օդովը, լեռներուն յորդառատ թթուածինովը[6] սրուած, գրգռուած ախորժակին համար, գեղջուկ սեղանին խոշոր ուտելիքները քաղաքին համեղ խորտիկներէն աւելի ախորժահամ, աւելի դիւրամարս կը թուին։ Ու խորունկ քունը զոր հոն կը քաշէ՝ բժիշկներն իրենց ամենէն ճարտար դարմաններով հանդերձ չեն կրնար պարգեւել քաղաքին մէջ քունի կարօտը քաշող ծոյլերուն։

Ճամբո՛րդ, հանգրուա՛ն. — Բայց միթէ ամէնքս ալ կեանքի ճամբորդները չե՞նք։ Ամէնքս ալ մէյմէկ կերպ չե՞նք զգար հանդրուանին արժէքը կեանքի յոգնութիւններուն, ամենօրեայ գոյութեան մաքառումներուն մէջ։ Երկրագործին համար հանգրուան

5. Լարուած ուղեղն ալ. ուղեղը կենսական գործի մ'է՝ որու միջոցաւ հոգին կը գործէ մտածելով, բաղդատելով ու եզրակացնելով. որով երբ այդ գործին միշտ լարուած մնայ՝ այսինքն աշխատի, այն ատեն չարաչար կը յոգնի ու անպէտ գործի մը կը դառնայ, ուստի հարկ է զայն հանգստացնել մերթ ընդ մերթ։
6. Թթուածին (oxygène), պարզ մարմին մ'է, անհոտ, անգոյն, եւ անհամ կազ մը՝ որ կը մտնէ օդին ու ջուրին բաղադրութեան մէջ, իր գլխաւոր յատկութիւնն է կիզումն յառաջ բերել.

մ'է ցորենին, գարիին գլուխ կտրելը, հանդրուան մ'է .քաղը[7], կալը[8], վերջին հանդրուանն է ամբարումը. — Դէպքեր՝ որոց իւրաքանչիւրը չունի՛ առնել կատար իրեն։ Դաստիարակին հանդարտիկ կեանքին մէջ, հանդրուան մ'է դպրոցական տարւոյն փակումը, կամ մէկ մի շրջանաւարտ դասարանին մեկնումը։ Վաճառականին համար, տարեկան կամ հնգամեայ հաշուեկշիռները[9] մէկ մէկ հանդրուան կը ձեւացնեն։ Հանրային պաշտօնէին համար, իր պաշտօնավարութեան տասնամեակները, իր արծաթեայ կամ ոսկեղէն յոբելեանները, մէկ մէկ հանդրուան են, որք իրեն՝ ինչպէս և ուրիշներու միջոց կուտան ակնարկ մը նետելու հասարակաց ծառայութեան մէջ բոլորուած շրջանին վրայ։ Հոգեւորականին համար, հանդրուանը կարելի է չափել տարիներու թիւովն ալ, այն է՝ նիւթական աշխատութեան տեսակէտէն, ինչպէս եւ բարոյական օգտակարութեան չափովը, եկեղեցւոյ և հոգիներու ծառայութեան մէջ աստիճանաբար կատարուած վերելքին, կամ շրջանէ ի շրջան ձեռք բերուած արդիւնքին տեսակէտէն։

Լրագիրն ալ չունի՞ միթէ իր հանդրուանը, իր գոյութեան աւելի կամ նուազ հետաքրքրական կամ փոփոխական ընթացքին մէջ։ Համալսարանականն[10] իր վերջամեայ շրջանները կը հաշուէ։ Դեռահաս հրապարակագիրին անշուշտ լայն շունչ մը կը քաշէ ցորչափ իր գրած թերթին վերջամեայ հաւաքածո-

7. Քաղ. հունձք, moisson ֆր.

8. Կալ. ցորենը ծեծելու տեղ, aire, ֆր. նոև՝ կասում, battage, տր. հարման դէօյմէքլէ:

9. Հաշուեկշիռ. վաճառականի մը պարտուց ու առնելեաց ընդհանուր հաշիւը, bilan, տր. պիլանչօ։

10. Համալսարանական. համալսարանի ուսանող, universitaire, ֆ.

ներուն կապուկը դիտէ։ Ցետոյ, թերթին տարեդարձները նոյն հաճելի տպաւորութիւնը կը թողուն իրենց ետեւ՝ ինչ որ երբեմն վերջամեաները կը բաւէին յառաջ բերելու։ Աւելի հինցած, աւելի արմատ բռնած լրագիրներու համար, հազարթուեակներն օրինաւոր պատեհութիւն մը չե՞ն միթէ հանդրուան մը համարուելու լրագրապետին, խմբագրին, քրոնիկագրին ասպարէզին մէջ։

ԲԻՒԶԱՆԴ ՔԷՉԵԱՆ *

Տէր եւ Տնօրէն Բիւզանդիոն Օրաթերթի

---

* ՔԷՉԵԱՆ (Բիւզանդ). Գրագէտ-հրապարակագիր, ծնած է ի Կ. Պոլիս 1859ին. Կեսարացի ծնողքէ։ Իր մտաւորական զարգացումն աւելի ինքնօգնութեան կը պարտի քան ոչ եւ է ուսումնական հաստատութեան։ Թեղուն միտք մը ունի Քէչեան, կուռ ու յստակ ոճ մը, հաստատուն որոշ գաղափարներ, որոնցմով գիտէ գերել յանկուցանել իր ընթերցողներն. կրթել մարզել զանոնք, ու բնաւ տաղտուկ չազդել անոնց։ Որքան ալ իր պարզած ինչ ինչ սկզբունքները որոշ դրոշմ մը չունենան, ու շատ անգամ ալ իր քարոզած վարդապետութիւններն ու պաշտպանած դատերը պարագային համեմատ դիմակաւորելու յատկութիւնն ունենայ Քէչեան, այսու հանդերձ լեզուական մէկ քանի խնդիրներու մէջ կրցած է ան իր հաստատամտութեան անուրանալի ապացոյցը տալ՝ պինդ մնալով իր դասական համոզումին վրայ։

Շուրջ քսան տարեկան ըլլալով Քէչեան կը նետուի գրական ասպարէզին մէջ (1879) իբր խմբագիր Մասիս օրաթերթի։ 1884ին կ'անցնի Արեւելքի խմբագրութեան՝ ուր ստացած կարեւորութեան մեծագոյն մասերէն մին արդիւնք է Քէչեանի գրչին. ի վերջոյ կը հիմնէ 1896 Նոյ. 4ին իր ուրոյն Թերթը Բիւզանդիոն, եւ զոր այնքան ձեռնհասօրէն ցայսօր կը շարունակէ հրատարակել իր իսկ տպարանին մէջ իբր գլխաւոր օգնականներ ունենալով երեք զաւակները։ Գրած է Պատմ. Ազգ. Հիւանդանոցի եւ Թարգմանած Ընկերային Նամականի անուն եռահատոր գիրք մը։

ՀԷՔ ՁԿՆՈՐՍԸ

Ադամանդէ կայծերն[1] արդէն երկնից մէջ
Կը շողային. գորշ ամպերու շարք մ'անվերջ
Դարանակալ մնար ետին լերանց վէս,
Ու լալկան բուն կ'երգէր տխուր աղէկէզ[2]։

Ձոյգ թիերու ճողփիւնն[3] հընչէր յանգաւոր[4],
Ու ձըկնորսի մ' ճեղքէր մակոյկն սըգաւոր
Ալիքներու կոյտերն անհեղ. ինք կ'երգէր
Անփոյթ, գարնան զեփիւռն, ծաղկունք ու մարդեր։

Կ'երազէր նա ճոխ որս մ'ընել այն գիշեր,
Դառնալ իր բոյն՝ գրգռել իր կինն ու ճիժեր,
Ցաքալթ մ'ամբողջ վայելել կեանքն անվրդով,
Ի'իր միամեայ մանկան լըսել ձայն թոթով։

Հեռո՜ւն, հեռո՜ւն, յանկարծ հընչէր թնդեր գոռ[5],
Ճայթէր կայծակն, տար արձագանք երկա՜ր խոր,

1. Ադամանդէ կայծերն. երկնից լուսաւորները։ Այս կերպ դարձուածներուն շրջաբանութիւն (périphrase) անունը կը տրուի։ — Շրջաբանութիւնն այն ձեւն է՝ որով իր մը կամ անձ մը բացատրելու համար, փոխանակ պարզ ու անպաճոյճ կերպով զուրցելու՝ մէկէ աւելի բառերով ու դարձուածներով կը բացատրենք. օր. վսեմ երգիչը գարնան կ'ըսենք փոխանակ պարզօրէն սոխակն ըսելու։

2. Աղէկէզ, աղէխարշ, տխուր, սրտաճմլիկ. triste, d'un air mélancolique.

3. Ճողփիւն. ջուրի զարնելու ձայն. bruil sourd, clapotage, ար.

4. Յանգաւոր. որոշ չափով, դաշնակաւոր, cadencé, ée. ած.

5. Թնդեր գոռ. զօրաւոր թնդացնող ձայներ, որոտմունք, détonation իգ. — Այս եւ յետագայ տողերուն մէջ կը նշմարուի գեղեցիկ օրինակ մը նմանաձայնութեան (harmonie imitative). — Նմանաձայնութիւն ըսելով կ'իմացուի ձայներու այն դաշնակութիւնն որ կը հետեւի երբ ճշգրտօրէն պատկերացնող հնչիւն բառեր գործածելէն։

Հովուց ի թեւ սաւառնէին[6], հըրաբոց
Ամպեր դեգդեգ, ըսքօղելով երկնից ծոց։

Խօլ խոլերէն սթափած ձկնորսն հէք իսկոյն՝
Դիտեց չորս դին, տեսաւ վըտանգն փոխեց գոյն,
Ու ջիլապինդ[7] հուժկու բազկաւ բախեց թին,
Բայց ո՞ւր երթալ... հալածէր զինք հեռ[8] բախտին։

Դարձուած աչերն, երկա՜ր երկա՜ր դիտեց խոր
Լոյսը դողդոջ իր հիւղակին սըգաւոր,
Հեծեց... յանկարծ փըրփըրադէզ մի կոհակ
Թաղեց ծովուն մէջ խեղճ ձըկնորսն ու'իր նաւակ...

Իջան հողմունք, ցայրոյթն իջաւ ալեաց գոռ[9].
Ծագեց լուսին, զննեց աշխարհ լեռ ու ձոր.
Եւ անկենդան հէք ձըկնորսին անդ ի տես՝
Սոսկաց, [illegible] ետին լերանց վէս։

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
С.С.Р.А Публичная Библиотека
7/XI. 1922
имени А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ԱԼ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

6. Սաւառնիլ. Թռչիլ, voler, s'envoler. — Հովուց ի թեւ, հովերու թեւերուն վրայ, sur les ailes des vents. բանաստեղծական դարձուած մըն է սա՝ որ կը նշանակէ հովերն շնչելը։

7. Ջիլապինդ. ջղուտ, զօրաւոր. nérveux, euse; vigoureux, euse։

8. Հեռ. կամակոր ոխ, ատելութիւն. méchanceté, haine, իգ.

9. Գոռ. կատաղի, ահարկու. furieux, euse; terrible, ած. — Ցայրոյթ բարկութիւն. — Այս բացատրութիւնը թէպէտ իր բուն իմաստով կենդանեաց միայն յատուկ է, սակայն փոխաբերութեամբ ալիքներուն տրուած է՝ ցոյց տալու համար անոնց սաստկութիւնը։ — Փոխաբերութիւն (trope) կ'ըսուի այն ձեւին որով շրջուելով բառերու բուն իմաստները, տարբեր իմաստով կը գործածուին։ Այսպէս յետագայ տողերուն մէջ, փոխաբերաբար մարդկային դեր մը տրուած է լուսնոյ. «Ծագեց լուսին, զննեց... սոսկաց. հեծեց եւն.

ԱՌԱՆՁՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿ

Գիշեր է, գիշեր մը հեշտին[1], բուրումնաւէտ[2].

Այն ծովն որ քիչ օր յառաջ, իր կատաղի կոհակները բարձրացուցած՝ կարծես կուլ տալ լափել կ'ուզէր ամէն բան, այս պահուս հանդարտիկ կը խաղայ իր ափունքը փռուած խիճերուն հետ։ Լուսինը մեղմիւ կ'ոստոստէ իր առջեւ ցանցնուած ամպերու վրայէն ու կ'ողողէ տերեւները արծաթ շողերու խուրձով մը։ Երբեմնի գորշ ու թուխ ամպերով ծածկուած երկինքն այսօր իր ամենաջինջ կապոյտն հագուած՝ կը կրկնուի ծովուն մէջ իր միլիոնաւոր փայփլուն գոհարիկներով։ Մօտակայ վարդաստանի[3] մը մէջէն կը լսուի ահա սոխակը՝ որ ծայր կու տայ իր խաղերուն[4], նախ անփոյթ, կցկտուր, անորոշ, եւ ապա երկա՜ր, քաղցր, օրօրուն։ Կը մանէ ու կը մանէ. իր դաշն երկնաշունչ շեշտերուն արձագանքը կը դիւթէ կը զգլխէ[5] քեզ, կը սարսռայնէ բոլոր էութիւնդ, կը բարձրացնէ հոգիդ վե՜ր, վեր. սա հսկայ լեռներէն վեր, օդի խաւերէն վեր, երկինքէն՝ լուսաւորներէն ալ վեր. ու մէկէն կը լռէ ան, ու դուն կ'իյնաս յանկարծ քու այդ յափշտակութենէդ։

Ննջող բնութեան այս խոր լռութեան մէջ կը լսեմ մէկէն Վօսփորի մէջ դեգերող նաւերու խլացուցիչ սուլերը, թարբերու[6] պահնորդներու քստմնեցուցիչ գոչերը, թափառական շան մը ընդոստ մէկ հաչիւնը՝ որոնք պահ մը կ'ընդհատեն Մայիսի գիշերուան այն բանաստեղծական հրապոյրը։

1. Հեշտին. քաղցր, ախորժելի. doux, ouce; agréable, ած.
2. Բուրումնաւէտ. հոտաւէտ, բոյրով լեցուն. embaumé, ée ած.
3. Վարդաստան. վարդ տնկուած տեղ, roseraie. իգ.
4. Խաղ. եղանակ, երգ. note. mélodie, իգ.
5. Զգլխել. գինովցնել. enivrer.

Ես սակայն, ցուրտ ու անտարբեր ամէն հմայքի, ձեռքս հրացայտ ճակտիս դրած կը թափառիմ անցեալ յուշերուս անել բաւիղին[7] մէջ։ Տխրութիւնը կապարի կ'ընկճէ սիրտս, հեւքեր խոր ու խուլ կը թռին կուրծքէս, եւ արցունքի կաթիլ մը ջերմին կը սողոսկի այտերէս վար։

Ո՜հ, յիշատա՜կ, յիշատակը մօր մը, յիշատակը ինձ համար բաբախող սրտին։ Կը նայիմ աջ, կը նայիմ ձախ, մինակ եմ, առանձի՜ն, պանդուխտ սենեակի մը մէջ։ Ո՞ւր է այն երբեմնի կազդուրիչ ձեռքը՝ որ սոսկ իր փոխադարձ սեղմումովը կը բաւէր սփոփելու զիս, ցրուելու վիշտերս համակ. ո՞ւր այն հրապուրիչ քաղցր ակնարկը որ երջանկութիւնը կը քամէր իմ հոգւոյս մէջ. սի՜ն խուզարկում, մինա՜կ եմ . . . ։

Պահ մը գլուխս դուրս կը հանեմ պատուհանէն ու կ'ուզեմ լիաթոք շնչել օդը կազդուրիչ՝ սիրատոչոր սրտիս կայծը մարելու համար. զո՜ւր ջանք, զի սիրատոչոր սրտի մը կայծը միայն սիրող սիրտը կրնայ մարել . . . ։ Յանկարծ միտքս բան մը կ'իյնայ. կը ցատկեմ տեղէս, ու լամբարս վառելով կը գտնեմ սենեկիս մէկ խորշը կենդանագիր մը. կենդանագիրը իմ սրտիս հատորին, խենթի մը պէս կը փարիմ անոր, կուրծքիս վրայ կը սեղմեմ, ու տղու մը պէս լալ կ'սկսիմ . . . ։

6. Թարբ. ձուկ որսալու համար ցանցապատ տեղ. madrague, իգ.
7. Բաւիղ. անթիւ ծակուծուկերով շինուած շէնք, ուր մարդ կը կորսուի. Լաբիւրինթոս. dédale, labyrinthe, ար.

Ո՜հ, ինչ բախտ էր այն, այն ի՜նչ սեւ օր մըն էր որ զիս յանկարծ խլեց անոր բազուկներէն, բաժնեց անկէ, եւ նետեց զիս անգթօրէն այս թախծալից աստանդական[8] ու տարտամ վիճակին մէջ։ Պիտի գա՞յ արդեօք այն օրն ուր վերստին ըմբոշխնել[9] կարենամ կեանքը իմ անցեալ օրերուս. վայելեմ անվրդով կարկաջումը նոյն այն ձեռքերուն, հպումը նոյն այն շրթներուն, կայծը նոյն այն աչքերուն։

ՅՈՒՍՏԻԱՆԷ

ԿԱՊՈՅՏ ԱՊԱԿԻՆ

Դպրոցական յարկի ներքեւ՝ շաբթուան վեց օրերուն արգելափակ սեղմումներովը՝ տախտակամածի մը վրայ կէս քուն կէս արթուն դամուած պզտիկներուն համար, պարիկներու նուիրուած կիրակին ոտքի ի՜նչ դոփիւններով[1], սրտի ի՜նչ տոփիւններով[2] կ'ողջունուի նախընթաց երեկոյէն։ Այն հասակին մէջ, երբ չէինք կրնար գիտնալ թէ կանանչ ու կարմիր անուններով կիրակիներ կային, մեզի համար միշտ գեղեցիկ ու գերարփի[3] գոյնով մը կը նկարուէր այդ

8. Աստանդական. Թափառական, Թափառիկ. errent, e, ած.
9. Ըմբոշխնել. վայելել, համն առնուլ. savourer, goûter.
1. Դոփիւն. (գետինը ուժով զարնուած) ոտքի ձայն. trépignement, ար.
2. Տոփիւն. սրտի բաբախում, ձայն. palpitation, փխ. battement de cœur. ար. — Կը նշանակէ նաեւ՝ ոտքի Թփռոց, դոփիւն։
3. Գերարփի. խիստ փայլուն, լուսեղէն. éclatant, e; éblouissant, e. ած.

անձկալի օրը, ուր դաստիարակի մը խոժոռ խստութեան ու չափով մ'ալ առտնին հսկողութեան կապերէն արձակուած հոս հոն կրնայինք դեգերիլ, ու մանկական խաղերու սքանչացումով կախարդուած կրնայինք նոյն իսկ մոռնալ մարը մտնող արեւուն վերջին հրաժեշտը։

Դրախտի ժամերով ընդելուզուած[4] այդ կիրակիներէն մին՝ մէկ քանի ընկերներով մոլորական պտոյտ մ'ընել մտադրած էինք, մեր թաղէն հեռու անծանօթ վայրեր այցելելու, մինչեւ Պաղլար Պաշի երթալու համար։ Փախուստի մը շրջահայեցութեամբ ու գաղտնագողի խուտորումներով՝ վերջապէս գտած էինք զիրար, ու ա՛լ ապահով, թէ ոչ ոք պիտի տեսնէր մեր զբօսանքի այդ արշաւը, շարունակեցինք մեր ճամբան։

Հասնելով տեղ մը՝ բախտն ունեցանք հանդիպելու խորտակուած կապոյտ ապակիի մը, ու իւրաքանչիւրնիս մէյմէկ կտոր խլելով, ու պինդ կպուցած անոնք մեր աչքերուն, նորաքանչ գոյնի մը տպաւորութենէն խելառ[5] բաւական քալեցինք, առանց զատուելու այն հմայիչ առարկայէն, որ կապոյտ կիրակի մ'ալ կ'աւելցնէր մեր տոմարին վրայ։

Իրականէն շա՜տ կանուխ ձանձրացած փոքրիկ հոգիներ՝ ի՜նչ մեծ հաճոյք էր մեզի՝ տեսնել հին ու խարխուլ տուներն անգամ կապոյտով ներկուած, գետինը կապո՜յտ, սալայատակին քարերը կապո՜յտ, մթնոլորտը կապո՜յտ, ու կապոյտ երկինքը շատ աւելի մօտեցած։ Այդ հիացումին մէջ կը դառնայինք

4. Ընդելուզել. հիւսել, tresser. — Դրախտի ժամերով, երջանիկ ժամերով։
5. Խելառ. խելայեղած, խենթ դարձած, affolé, ée; devenus fous.

մէկզմէկ ալ դիտելու երբեմն ու կապոյտ մոլթերու տակ կը ժպտէինք ։ Կ՚ուզէինք որ ամէն բան այդ երանգով ծիծաղէր մեր շուրջը. ո՜րքան հակամէտ է մարդ պատրանքի[6] մը անուշութիւններուն ։

Իսկ ես այն օրը՝ իմ ընկերներէս երջանկագոյնն էի թերեւս, առանց դիտնալու թէ անոնցմէ աւելի դժբախտ՝ տուն պիտի դառնայի արեւամուտէն առաջ։ Զոյգ մը նոր կօշիկներ հագած՝ որոնք քիչ մը լայն չինուած էին՝ որ մ՚ալ դուլպայ հագնելու հաւանութեան հաշուով, մերթ ընդ մերթ կապոյտ ապակիովս կը դիտէի զանոնք, ու կը ցաւէի որ թխորակ կաշին անփոփոխ կը պահէր իր գոյնը, հակառակ եզերքներուն վրայ խուսափող կապոյտ մը երիզելով[7] ... եւ սակայն կը քալէինք ։

Քիչ յետոյ եկած էինք այն պողոտան՝ որ դէպ ի Հայոց Գերեզմանատունը կը տանէր ու մենք՝ տակաւին նոյն յափշտակութեան մէջ՝ չէինք անդրադարձած թէ մորուտ[8] գետին մը կը կոխէինք, կապոյտով շաղախուած տիղմն անգամ անտեղի չէր երեւեր մեզի ։ Մխուեցանք յառաջ... եւ ահա այդ ցեխոտ ջուրերուն մէջ կօշիկներէս մին պրծաւ ոտքէս, վայրկենաբար խրեցաւ, ու պղտոր հոսանք մը իր թակարդումին մէջ անհետացուց զայն ։ Իրական կորուստ մը ցաւովը դառնացած մէկդի նետեցի կապոյտ ապակին՝ որ վտանգաւոր եղած էր ինծի՝ կապոյտ Պրոտէոսի[9] մը նման, ու դուրս ելայ ճահիճէն մէկ ոտքս բոպիկ ։

6. Պատրանք. խաբկանք, խաբէութիւն, ցնորք. illusion, իգ.
7. Երիզել. շուրջը գծել, շրջանակել, encadrer, cercler.
8. Մորուտ. ցեխոտ, տղմուտ, ճահճային. marécageux, euse. ած.
9. Պրոտէոս. — Protée — Ըստ դիցաբանութեան՝ ծովու աստուածին Պոսիդոնի — Neptune — որդին էր, հայրն անոր նուիրած էր ապագան

Կապտուած էր կապոյտ կիրակին ։ Այլայլած՝ հոն թողուցի ընկերներս, որոնք կօշիկ ալ չունենալնուն համար ինծմէ աւելի բախտաւոր եղան ։ Յուսահա՜տ տուն դարձայ, զսպելով արցունքներս՝ զորոնք աւելի յարմար պիտի ըլլար թափել հօրս ներկայութեանը, եթէ զինքն հոն գտնէի ։ Չուշացաւ լալու վայրկեանը ու ես այդ ճգնաժամին մէջ միտքս կը բերէի կապոյտ ապակին՝ փորձ մ՚ըրած ըլլալու փափաքով թէ արդեօք նուազ ցաւագին պիտի կրնայի՞ն ըլլալ արցունքներս՝ եթէ կապոյտ երեւէին ։ Ու դեռ հիմայ, կը հաւատա՞ք, ծովուն ու երկնքի կապոյտներն անգամ որոգայթի մը անսահման դարանակալութեամբը կը ճմլեն հոգիս ։

Մանկութեանս օրերուն, այս մանրիկ դրուագը սակայն՝ մեծ դասերու խրատումն եղած է ինծի համար ։ Իրերն ու իրողութիւնները ի՛նչպէս որ են ա՛յնպէս տեսնելու գոյզն փորձառութիւնը տուած է ինծի այդ կապոյտ ապակին ։ Անարուեստ դիտող աչքերն աւելի խորունկ նկատելու բնական կորովը կը պահեն իրենց մէջ ։ Միտքն յափշտակող որ եւ է գոյն՝ երկրագունդի իրականութենէն դուրս բան մը չի կրնար երաշխաւորել մեզի ։ Քանինե՞ր, կեանքի ճամբուն վրայ՝ կը շլանան կապոյտ ապակիի մը բեկորով, անոր մէջէն դիտելու համար իրենց շրջավայ–

գուշակելու պարգեւը. բայց ինք՝ իրեն ուղղուած շատ մը հարցապնդումներէն խոյս տալու համար ըստ կամս կերպարանափոխ կ՚ըլլար ։ — Գրականութեան մէջ կ՚ակնարկուի Պրոտէոսի՝ ցոյց տալու համար այն մարդիկ որոնք գիտեն պարագային համեմատ կեղծել իրենց խօսքերն ու համոզումները ։ Հոս կապոյտ Պրոտէոսի մը նման բացատրութեան իմաստը պիտի ըլլայ, այլակերպարան՝ անճանաչելի եղած, սակայն քիչ մը բռնազբօսիկ ինկած է ։
10. Կապտուած. ձեռքէ ելած, պարապը ելած. râté, ée. ած.

ՐԸ, տաղտուկ համերանգութեան [11] մը վերածելու ամէն ինչ ։ Թէ իսկ խորհուրդներու բարձր ոլորտներուն [12] մէջ սաւառնին անոնք, այդ դիւրաբեկ կապոյտով կրնան եղծել կեանքին բազմագունի գեղեցկութիւնը, բնականին մէջ միայն արտայայտող հրաշալիքը ։ Մոլորանքի ենթակայ են անոնք, որ կապոյտ ապակիի մը պէտքը կ'զգան՝ իրենց նայուածքը զօշոտելու [13] համար ։

ԵՂԻՇԷ ԵՊ. ԴՈՒՐԵԱՆ *

---

* ԴՈՒՐԵԱՆ (Եղիշէ Եպս.). — Կ. Պոլսեցի, ծնած է 1860ին, Սկիւտարի մէջ եւ աշակերտած նոյն ատեն բաւական նշանաւոր եղած ճեմարանին. սակայն իր վայելած համբաւն իբր գրագէտ-ուսումնական կը պարտի աւելի իր անխոնջ աշխատութեան՝ քան ո՛ եւ է կրթական հաստատութեան. Իր լեզուն ուղիղ է, ոճը մերթ յոյժ պարզ եւ մերթ զարդարուն, եւ գաղափարները խիստ յստակ. Եղիշէ Եպ. միակն է գրեթէ որ յոյժ ձեռնհասօրէն կը մշակէ կրօնական բանաստեղծութիւնը ։ Իր շուրջն ու իրմէ հեռու ստուար թիւ մը գրագէտներու եւ բանասէրներու ունեցած է միշտ Դուրեան Եպս. իբր անկեղծ բարեկամներ, չէ թէ սոսկ իր տաղանդին՝ այլ նաեւ, այլ մանաւանդ իր կենցաղագիտութեան, իր պարզութեան, իր լուրջ ու առողջ գաղափարներուն համար ։

11. Համերանգութիւն. մէկ գոյն երանգ ունենալը, գոյնի հաւասարում ։

12. Ոլորտ. սահման, միջոց. sphère, իգ.

13. Զօշոտել, կախարդել, խաբել, séduire, tromper. — Սոյն վերջաբանը խիստ գեղեցիկ բարոյական դաս մը կը պարունակէ, որու վրայ կ'արժէ լուրջ խորհրդածութիւններ ընել ։

ՄՈՒՐԱՑԻԿԸ

Միաչեայ է. անդամալոյծ՝ մէջքէն վար.
Դեղնութիւն մ'իր նիհար մարմինն է ծածկած.
Իր խոլթ կեանքին աշնանը մէջ կ'ապրի յար,
Մինչդեռ անցքին[1] գարուն մըն ալ չէ ձըգած ։

Մէգերո՜ւ շող, հիւանդ ծաղի՛կ եղտիւրի,
Մարդկութեան մէջ ըստուէ՞ր ձըգուած մեր ճակտին.
Միայնակ է, վըրայէն այս աշխարհի
Բան մը չառաւ, պիտի չըտայ բան մ'ալ սին ։

Երգէոնիկ մ'է միայն՝ իր մեծ հարստութիւնն՝
Զոր, պատի մ'տակ, մօրն օրհասին նեղ ատեն՝
Անոր ձեռքէն քաշեց հանեց շըլմորուն[2],
Ահաբեկած՝ անտէր կեանքին ապրուստէն ։

Ո՞վ պիտի այդ գործիքն անոր զըլանար,
Պակսած աչքին տեղ այդ երկրորդ աչքն հընչող՝
Զոր տըւաւ Տէրն, որպէս զի[3] ան թափէ վար՝
Գոց բըբին տակ ժողվուած արցունքը ճընչող ։

Այդ երգէոնիկը շատ հին է, գիտէ ան
Հիւանդ, տըխեղծ սերունդներու պատմութիւնն.

1. Մինչդեռ անցքին... Աշունը կ'ենթադրէ միշտ գարնան եղանակը, մինչ այդ մուրացիկն իր կեանքի բոլոր շրջանին մէջ տխեղծ ու անկար եղած է առանց գոյն ճաշակած ըլլալու ։

2. Շըլմորուն. շուարած, խելացնոր, troublé, ée; éperdu, e. ած.

3. Որպէս զի ան. բացատրութիւնը նսեմացուցած է տողին ներդաշնակութիւնը ։

Հին արցունքներ չորցած են վրան, որք եղան
Պահարաններն[4] իր նըւագած վըշտերուն։

Բաբախուն կուրծք մ'հոն կ'ընէ միշտ ելեւէջ,
Ուրախ չեշտ մ'իսկ եկած չէ իր հեւքին քով.
Բուռ մը արցունք նետած է Տէրն անոր մէջ՝
Մակընթացման, տեղատւութեան ծըփանքով[5]։

Փողոցին մէջ երգը կ'երթայ դարձդարձիկ,
Ճամբուն ծայրէն մինչեւ տունի մը ետեւ,
Զը մընալով շատ հեղ անկէ՛ կըտոր մ'իսկ[6]
Գիրգ լանջերու մէկ ժամանակի մ'ալ ներքեւ։

Այդ երգէճնիկն իր մ'է որ մեզ կը խօսի՝
Բիւր ցաւի բիւր լեզու ժողված իր բերան.
Կը բանայ ա՛յն կեանքերուն քօղը մեզի՝
Որոնք մեր կոյր ոտքերուն տակ կը վըխտան։
Ահա՛. —
Վիհ մութ, զազրատեսիլ անհելի,
Ժըխոր զեռուն, իրարու վրայ կարեւէր,
Ձերդ խըռնըւած պոլիպոսներ[7] քըստմնելի,
Տըժգոյն դէմքեր, տըժգոյն աչքեր, անդամներ.

4. Պահարաններն. անպատշաճ բացատրութիւն, զի արցունքներն վիշտերն չի սրօղելէ զատ՝ անոնց խօսուն վկաներն են մանաւանդ. զուցէ աւելի ճիշդ ըլլար ըսել խացուածները իր նըւագած վըշտերուն։

5. Խիստ գեղեցիկ են աս տողերն՝ ուր ամբողջ պատմութիւնը խտացած է վշտի ու տառապանքի տարաբախտ մուրացիկին. — Մակընթացութիւն, ատրինանաբար բարձրացում եւ յառաջացում ծովու ջուրերուն դէպ ի ափ, flux, ար. — Տեղատւութիւն, ծովու ջուրերու կանոնաւոր հեռացումը ափերէն, reflux, ար.

6. Զը մնալով... Այնպէս որ՝ ամենէն զգայուն կիներն իսկ շատ անգամ անկարեկիր կը մնան անոր երգերուն. — Գիրգ, փափուկ.

7. Պոլիպոս, կամ Պօլիպոդ. ճառագայթաձեւ՝ թուլատար ծովային կենդանի մ'է կենդանաբոյսերու (zoophytes) ցեղէն. polype, ար.

Հառաչանքներ՝ հանդիպած պինդ սըրտերու՝
Ինչպէս ծովուն թոյլ ծըփանքները ժայռին.
Եղող սրունքներ՝ սառին վրայ մօ՛տ հալելու՝
Ինկող գանկեր՝ խորն ըստուերին ու գայռին[8].

Տապըլտըկող ուսեր՝ որոնք կը հըրեն
Մերին գոց դուռն՝ որուն բըռնած ենք նիգեր.
Սե՜ւ փըրփուրներ՝ նետուած թիւրակն[9] ալիքէն՝
Որք կը ցըրտին մեր ոտքին տակ. — չե՜նք տեսներ.

Դողդո՜ջ քայլեր՝ մերին քայլին ետեւէն՝
Որուն ճամբան իրենց ճամբայ է միայն.
Տըմոյն այտեր՝ չը բոսորած[10] արեւէն.
Իրաններ ցուրտ՝ սարսուռներու դերեզման.

Աչքե՜ր որ լոկ, — Գըթածը մերթ մոռնալով՝
Իրիկունն, ձեռքին մեր կը սպասեն դողդղալին՝
Թէ պի՛տ արդեօք արձանագրե՞նք դըթալով
«Վաղը» իրենց տետրակին մէջ ապրուստին։

Օրոցքներ սո՜ւկ չիրմի համար խաւարչտին.
Առանց բոյի եւ համբոյրի մը՝ սէրեր,
Որոնք իրենց դեռ սաղմին մէջ[11] կը մեռնին՝
Ինչպէս չելած դեռ կոկոնէն՝ ծաղիկներ.

Անդամներ դո՛ս պակաս դըրուած եւ կամ ծուռ,
Ցամքած սըրտեր՝ որոնք վախէն ժանտ մահուան՝

8. Գայռ. ցեխ, տիղմ, boue; fange, իգ.
9. Թիւրակն. շիլ, բլշակն, շուլ, louche, ած.
10. Բոսոր. կարմրագոյն։
11. Սաղմին մէջ... դեռ չծնած, à l'état d'embryon.

Նոյն իսկ որմի մէջ կը պահեն թաքթաքուր[12]
Մէկտեղ իրենց ներկային՝ կոյր ապագան․

Կուրծեր՝ վէրքով եւ արիւնով պատարուն[13],
Հազիւ ծընած՝ փոշի դարձած երազներ,
Եւ արցունքներ հեւքով մ'ինկած քուրջերու․
Նըւաղումներ, կոծեր, դողեր, օրհասնե՛ր․

Ահ՛ այս ամէնն ոտքերէն վեր վեր կ'ելլայ,
Եւ, վարանոտ ու դողդոջուն, ճիշտ նըման
Քայլը դնողի մը անհաստատ ճիւղի վրայ,
Կը ծեծէ սնարը մեր նընջող Գըթութեան ։

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ
(Չըպուգքէրեան)

ՊՕՍՏԱՆ ՏՕԼԱՊԻՆ[1]

Ան օրը ամէն մարդ և ամէն բան խինդ ու եռանդ էր համակ․ ինչպէս հեռացած գացած էին ձմրան սեւ սեւ ամպերը, ինչպէս աղտոտ ձիւնին տեղ ալուոր ծաղիկներ բուսած էին, այնպէս ալ ամէն տխուր

12. Թաքթաքուր․ ծածուկ, գաղտուկ, en cachette, à la dérobée. մկ․
13. Պատարուն․ լեցուն, լիք, plein, e; couvert, e ած․
1․ Պօստան-տօլապի․ ջրաբաշխիկ անիւ, roue (իգ․)՝ à auges․ կը գործածուի պարտէզներու մէջ փորուած խոշոր հորերէ ջուր հանելու համար․ կը բաղկանայ մեծ անիւէ մը, որուն շուրջը դոյլերու շղթայ մը անցուած է․ անիւը կը դառնայ ձիու մը միջոցաւ ու դոյլերը հետզհետէ կ'իջնան հորին մէջ ու կը լցուին ջուրով, եւ վեր ելլելով կը թափեն ջուրը գագաթը զետեղուած խողովակին մէջ՝ ուսկից կը վազէ կ'երթայ այլ եւ այլ ուղղութեամբ։

բաները կարծես աշխարհքէս խոյս տուած էին առվայր մը[2]։ Մատաղատի աղջիկներ՝ ծաղկի դրասանդներ[3] վարսերնուն մէջ, կը ծիծաղէին մարգարտի շարքեր ցուցնելով քնքոյշ շրթներնուն մէջէն․ վարդադէմ տղաքներ, գիրուկ ու աշխոյժ, կը ցատկռտէին երկար խոտերուն վրայ, որոնք իրենց ոտունքներէն վեր կը պլլուէին․ երիտասարդներ, պահիկ մը կեանքի պայքարը մոռցած, անոյշ տաղեր կ'երգէին, ու ծերուկներ կայտառութեան մնացորդ մը արծարծուած տմոյն երակներուն մէջ, ընդարմացած[4] անդամներնին կը տաքցնէին գարնան գաղջ շունչով։ Լեռներն ալ կարծես կը խնդային, վայելուչ իրենց գոյնզգոյն պարեգօտներով, խոժոռ հսկաներու չէին նմաներ այլ եւս, ու թեթեւ ճերմակ ամպիկներ, գանգրոլոր փետուրներէ ու մետաքս-մուսլինի փըրփուրներէ կազմուած նուրբ զարդերով կը պճնէին անոնց բարձր գագաթները․ թափանցիկ փափուկ տերեւներ, դողդողալով հովին շունչէն, կանաչորակ կը զարդարէին ծառերուն ճիւղերը, ու ոսկի ճճիներ, աներեւոյթ պարիկներու քղանցքէն թօթափած շողշողուն փոշիներ, կը բզզային օդին մէջ անչօշափելի ու թեթեւ․ ամէն կողմ համասփիւռ ծաղիկներ, հեշտին բուրումներ, մթնոլորտը գգլխիչ, արեւուն ճառագայթները աւելի պսպղուն, երկինքը աւելի ջինջ, ամէն բան նոր ու ծիծաղկոտ, մեծ տարի օրի մը կը նմանէր ան օրը, ուր ամէն մարդ եւ ամէն բան խինդ ու եռանդ էր համակ ։

Լայնատարած դալար դաշտին մէջ, որուն մէկ

2. Առ վայր մը․ քիչ մը, պահ մը, un instant.
3. Դրասանգ, ծաղկապսակ, couronne, guirlande, իգ․
4. Ընդարմացած․ թմրած, engourdi, e, ած․

կողմէն կ'անցնէր արծաթիկ առուակը եւ միւս կողմէն դէպ ի գիւղ տանող քարուղին, ցիր ու ցան կը ճարակէին աղուոր արաբական նժոյգներ[5], աշխէտ, սեւ, ճերմակ, մոխրագոյն, երկայն փայլուն բաշերնին[6] արձակ, սէգ վիզերնին մերկացած ոսկեհիւս երասանակներէն[7], բաբախուն ռունգերնին խոտերուն ախորժելի բոյրովը ուռուցած, գոհունակութեան խրխինջիւններ[8] արձակելով կը ճարակէին հոն, ամէն յոգնութենէ, ամէն լուծէ զերծ, աշխոյժ ու կայտառ։ Անոնք ալ կը մասնակցէին Բնութեան մեծ տօնին, ոստումներ կ'ընէին, պզտիկ տղաքներու պէս կը խաղային, դեղին ոսկեծաղիկներ[9], ճերմակ մարգարտածաղիկներ[10] կը լափէին, ու մատղաշ արիւննին եռ ու զեղ կը զուարճանային, հազար պչրանքներով[11] կը քծնէին իրարու։

Ու երկու քայլ անդին այն հովասուն դաշտէն, մեծ ճամբուն եզերքը փոշոտ թուփերու մէջ թաքուն, տարիներէ ի վեր մնացած պօստան-օղլայի մը կար, որուն միօրինակ ու լալագին ճռնչիւնը տխուր մէկ հակասութիւնը ըլլալ կը թուէր այն օրուան ընդհանուր խայտանքին։

5. Նժոյգ. կտրիճ ձի, cheval de parade, palefroi, ար. — Աշխէտ շիկագոյն (ձի), [illegible], alezan, e ար. եւ գ.
6. Բաշ. ձիու եւ առիւծի վիզը գտնուած մազ, crinière, իգ.
7. Երասանակ, սանձի փոկ, rêne, իգ.
8. Խրխինջիւն. ձիու զոչ. hennissement, ար.
9. Ոսկեծաղիկ. դեղնագոյն աշնանային ծաղիկ մըն է բաղադրեալ (composées) բուսոց ցեղէն, [illegible], [illegible]. chrysanthème, իգ.
10. Մարգարտածաղիկ. դարձեալ բաղադրեալ բուսոյ ցեղէն ճերմակ ու կարմիր գոյնով ծաղիկ մըն է. ապրիլ-մեռնիլ, marguerite, իգ.
11. Պչրանք. հաճելի ըլլալու ձեւեր, կոտրատուք, բեկբեկում, minauderie, galanterie, իգ. — Բծնիլ, քսուըտիլ, դարպասել, minauder, faire la cour.

Այնքան հին էր ան ու մաշած՝ որ այլեւս ինքն իր առանցքին[12] վրայ դառնալու կարողութիւնը չունէր կարծես, թէեւ ցաւագար ու խոցոտ ճերմակ ձի մը, մորթը ոսկորներուն փակած, աչքերը կապուած, իր ջլատ ոյժերուն բոլոր զօրութիւնովը անընդհատ կը տքնէր դարձնել անոր քայքայուն ու վիթխարի անիւը . . . խե՜ղճ կենդանին առաւօտէն երեկոյ կը քալէր, կը քալէր անգիտակից՝ դայած ճամբուն, համբերատար կը կատարէր ան յուսահատ ճամբորդութիւնը որ վախճան չունէր, գլուխը պատող խաւարին մէջ զգալով սակայն արեւուն ջերմութիւնը, չըմբռնելով թէ ինչո՞ւ ինք մութի էր դատապարտուած, քանի որ աշխարհ լուսով ողողուն էր. Կը քաշէր, կը դառնար կլոր կլոր, յաւիտենականութեան պէս անվերջանալի ան ճամբան որ գլխու պտոյտ կուտար։ Կը քալէր, հպատակելով ճակատագրին, անմռունչ և հլու, ու երբ յոգնած, հիւծած, վտիտ սրունքներուն վրայ կենալու անկարող, ռունգերը հրատապ, կանգ առնել ուզէր վայրկեան մը, լիաթոք շնչելու համար գոնէ ան անուշ խոտերուն հոտը, զոր թեթեւ հովը իրեն կը բերէր դաշտէն, խարազանի ուժգին հարուած մը կը շաչէր տկար ոսկորներուն եւ մորթին արիւնոտ խոցերուն վրայ, ու նորէն կ'սկսէր քալել, դառնալ կլոր կլոր, անվերջ անհատնում իր ճամբան, գլխիկոր, շնչասպառ ու ցաւաբեկ . . . մինչ անդին հարուստներուն խնամուած շոյուած ու շփացած աղուոր ձիերը խնդութենէ խելայեղ կը վազվզէին երջանիկ, հեշտաբոյր ծաղիկներուն մէջ, արեւէն, լոյսէն, կեանքէն յափրացած[13]։

* * *

12. Առանցք. գունդի մը կեդրոնէն անցնող ուղիղ գիծը՝ որուն շուրջը կը դառնայ գունդը, axe, ար. — Կառքի մը անիւին առանցքին կ'ըսուի սռնակ, pivot, [illegible].
13. Յափրացած. ձանձրացած, [illegible], dégoûté, ée; repu, e. ած.

. . . Ու նուագարաններու ցնծագին արձագանքները կը կրկնուէին մօտակայ ձորերուն մէջ։ Հարսնուկներով[14], գալարիներով պճնուած կառքեր, դունագեղ հագուած գեղանի կիներ, կարմիր, կանաչ, կապոյտ հովանոցներ, ժանեակներով, ժապաւէններով զարդարուն գարնանային գլխարկներ որ վարդերանգ դէմքեր կը հովանաւորէին, խառն ի խուռն լցուած էին մեծ ճամբուն վրայ, ու երիտասարդներ ապրելու երջանիկ, լուսաշող շղարշի մը ետեւէն տեսնելով[15] կեանքը, որորող յոյսերով հոգինին արբշիռ, ներդաշնակ ու գգուող բառեր մը կը մրմնջէին իրենց շուրջը գտնուողներուն, մինչ ճերմակ ու դեղին թիթեռնիկներ իրենց գլխուն վրայէն կ՚անցնէին կը դառնային, ու ոստերուն մէջէն թռչուններ կտուց կտուցի թրթռուն մեղեդիներ կը յօրինէին։ Առատաբուղխ հիւթը կեանքին կը հոսէր տունկերուն, ինչպէս նաեւ արարածներուն երակներուն մէջ։ Դիւթիչ ու ոգեւորիչ շունչ մը թեւ[16] տուած էր ամէն բանի։ Բնութիւնը իր զարթնումով վանած էր ամէն ցաւ, ամէն հոգ, ամէն վիշտ, արցունքները ցամքած, սուգերը անհետացած ու յոյսերը վերածնած՝ ժպիտ կը սփռէին չորս դին, եւ նուագարաններուն, երգերուն ցնծագին խաղերը արձագանք կուտային մօտակայ ձորերուն մէջ, մինչ զուարթ ամբոխը կը դիմէր դէպ ի զբօսավայր՝ խնդալու, խայտալու, պարելու . . .։

Ու այդ ակնապարար[17] համայնապատկերին մէջ, որ համակ լոյս ու գոյն էր, իբրեւ սեւ կէտ մը, իբրեւ մելանի բիծ մը աղուոր նկարի մը վրայ, ընդարձակ ճամբուն եզերքի քարերէն մէկուն քով, գլխիկոր ու յոգնաբեկ նստած էր տխեղծ երիտասարդ մը, հին սեւ հագուստներով, խոշոր տձեւ պայուսակ մը քովը, ճակատը քրտնաթաթաւ[18], նայուածքը մոլար, տառապանքի ամէն հետքերը դրոշմուած իր դէմքին վրայ, ուր երիտասարդութիւնը[19] բնաւ հրապոյր մը չէր դրած։ Վաստակաբեկ ու տրտում՝ վայրկեան մը դադար առած էր հոն, խեղճը, ցաւոտ ոտունքները տարածելով քչիկ մը սփոփուելու համար. կարծր քարին կրթնած հանգչիլ ուզած էր պահիկ մը, ուռած ոտքերը ա՛լ չէին կրցած յառաջ երթալ, այնքան կը տանջուէին նեղ կօշիկներուն մէջ՝ որոնք իրը չէին. խեղճ շրջուն ծխավաճառը կեանքին մէջ իրեն համար յատուկ կօշիկ առած չէր երբեք, միշտ ուրիշին հիները հագած էր, շատ լայն կամ շատ նեղ, որոնցմով քալելը ճշմարիտ չարչարանք մ՚էր իրեն համար։ Ու ցաւատանջ մարմինը ամբողջ օրը ասդին անդին քաշկռտած, եկած գլորած էր հոն, ան աղուոր դաշտին մօտ, ան գեղազուարճ ճամբուն եզեր-

14. Հարսնուկ. մեկոնի տեսակ ծաղիկ մը՝ վառ կարմիր գոյնով, Կէլին-ճէք չիչէկի. coquelicot, ար.
15. Այսինքն՝ կեանքին քաղցր ու հրապուրիչ կողմերը միայն դիտելով։
16. Թեւ տուած էր. հոգի՝ թռիչ տուած էր։
17. Ակնապարար. հաճոյատեսիլ, աչք հեշտացնող, ravissant, e, ած.

18. Քրտնաթաթաւ. քրտինքի մէջ թաթխուած. trempé dans la sueur ruisselant de sueurs.
19. Իր երիտասարդութիւնը . . այսինքն՝ երիտասարդ տարիքի հրապոյրներէն յանէտ զուրկ մնացած էր. — Փոխանունութեամբ — métonymie — վերացեալ գաղափարը գործածուած է՝ փոխանակ թանձրացեալին. այսպէս՝ փոխանունութեամբ է որ ա. պատճառը կը դրուի՝ փոխանակ արդիւնքին, եւ փոխադարձաբար. օր. իր աշխատութիւնով կ՚ապրի, այսինքն իր աշխատութեամբ շահած դրամովը՝ եւ կամ Այս լեռը բնաւ շուք չունի, այս է՝ բնաւ ծառ չունի. բ. պարունակողը՝ պարունակեալին տեղ, օր. մէկ գաւաթ խմեցի. գ. նշանը՝ նշանակեալ իրին տեղ. օր. շատեր խոյրի (եպիսկոպոսանալու) կը փափաքին. դ. ստացողը՝ ստացուած բանին տեղ, օր. Աս մարդը (այս մարդուն տունը) հրդեհի զոհ գնաց. ե. Տեղւոյն անունը ուր բան մը կը շինուի՝ փոխանակ շինուած բանին. օր. Փորտօ (գինի) խմել։

քը, սիկառէթ[20] ծխելու, ու երբ միւսները կ'երգէին կը խնդային, երբ մատղաշ աղջիկները թիթեռնիկներու պէս կը թռչտէին, երբ բնութիւնը կը խայտար ու իր խնդութեան մէջ հեղնել կը թուէր տարաբախտ տղուն վշտոտ հոգին, երբ սիրուն գնչուհիներ կը քծնէին թուխ կուրծքերնին բաց, լայն շալվարնին[21] վէտվէտուն, երբ կառքերու մէջ ընկողմանած երջանիկներ սիկառէթը շրթներնուն՝ ծխախոտին ճերմակ մուխին մէջէն հեշտօրօր երազանքներով կը պարուրուէին, ան անուշահոտ սիկառէթներուն մուխով զորս ինքը կը ծախէր անոնց հաճոյքին համար, ինքը՝ զրկեալը, ինքը՝ ամէնէն մոռցուածը, ինքը՝ տառապողը, ինքը՝ կեանքին պօստան-տօղաղին լծուած մէկ ցաւագար ձին, աշխարհի հրճուանքները չտեսնելու համար չարչարանքներու կապով աչքերը կապած, մորակուած ամէն վայրկեան պէտքերու խարազանով, ինքն ալ սակայն այն օրը, հոն նստած, յանկարծ փափաքը զգացած էր վայելելու, փափաքը գինովնալու ան հեշտանք բուրող գարնան շունչով։ Իր չորս կողմը ամէն բան խայտանք էր, անասուններն անգամ հոն կը վայելէին բնութեան շնորհները. ան փայլուն արեւը իրեն համար ալ ստեղծըուած էր, ան ծաղիկները իրեն ալ պէտք էր պատկանէին, ան աղուոր երկինքը իրեն ալ պէտք էր ժպտէր ու ան սիրուն աղջիկները իր քով ալ պէտք էր ցատկռտէին։ Ինչո՞ւ չխնդար ինքն ալ, ինչո՞ւ այնքան տգեղ ու ցաւագար էր, ինչո՞ւ Աստուած ոչ մէկ շնորհի արժանի չէր գտած զինքը, ինչո՞ւ իր կեան-

20. Սիկառէթ. գլանիկ, սիկառնիկ, cigarette, իգ.

21. Շալվար. լայն տաբատ՝ վարտիք, անդրավարտիք. pantalon bouffant; ample caleçon, ար. — Վէտվէտուն, ծփուն, օրօրուն.

քին ճամբուն վրայ երբեք ժպիտ մը չէր գտնուած, ինչո՞ւ փայփայող ձեռք մը երբեք իր ճակատը չէր շոյած։ Ինքն ալ սակայն սիրտ մը եւ հոգի մ'ունէր ճիշդ միւսներուն պէս, թերեւս լաւագոյն, ուրեմն ինչո՞ւ զրկանքը իրեն, վայելքը ուրիշներուն...։ Ա՜հ, վայրկեան մը, գոնէ վայրկեան մը կարենար հանգչիլ, վայելել, ժպտիլ...։ Բայց ոչ, մշտնջենական թիապարտն էր ինքը, կեանքին թիապարտը[22], դադրում վիճակուած չէր իրեն, պէտք էր քալել, քալել փողոցէ փողոց, թաղէ թաղ, գիւղէ գիւղ, ցաւած ոտքերով, ուռած սրունքներով, տաք արեւուն տակ, անվերջանալի իր ճամբան պէտք էր երթալ, միշտ կանչելով, միշտ պոռալով. ծխախո՜տ, ծխախո՜տ...։

Ու վշտէն, ցաւէն ձայնը կոկորդին մէջ մարած, լալագին իր աղաղակը ողբի մը տպաւորութիւնը պէտք էր ընէր անցորդներուն ականջին։ Ու երբ պահ մը մարդկային մտածումներու տար ինքզինքը, խորհէր թէ ինքն ալ իբրեւ մարդ իրաւունք ունէր մասնակցելու մարդկային հաճոյքներուն, մէկէն աչքին առջեւ կուգար պատկերը իր տնակին, ուր հիւանդագին մայր մ'ու անչափահաս որբեր, որը ցաւոտ, որը խեղանդամ[23], անձկութեամբ կ'սպասէին իրեն՝ իրիկուան պատառ մը հաց ու աղօտ լոյս մ'ունենալու համար, ինքն էր նեցուկն անոնց, ինք պիտի հոգար, անուցանէր, պահէր այդ տխեղծ երամը զոր իր հայրը ժառանգ ձգած էր իրեն, որք սակայն գորովի կամ երախտիքի ո՛ եւ է զգացում չէին տածեր իրեն

22. Թիապարտ. ցկեանս տաժանակիր աշխատութեան դատապարտուած յանցաւոր. galérien; forçat, ար.

23. Խեղանդամ. պակասաւոր անդամ ունեցող, հաշմանդամ, [illegible]. estropié, ée, ած. եւ գ.

նկատմամբ։ Ու այդ սեւ հեռանկարը[24] մահասարսուռ մառախուղի մը պէս իր աչքէն կը խաւարցնէր ամէն գեղեցիկ գիւղանկար, անոյշ երազները որ պահ մը իր սիրտը գգուել փորձած էին, կը թօթափէր ու աչքերը գետին սեւեռած չտեսնելու համար հոն զինք շրջապատող ամէն հրապուրիչ բաները, ուսին վրայ կ'առնէր խոշոր տձեւ պայուսակը որ իր ամբողջ հարստութիւնը կը պարունակէր, ու գաւազանին յենլով ոտքի կ'ելնէր, խոր հառաչանքի մը մէջ խեղդելով իր մէկ վայրկեանի ըղձանքներն ու հպատակելով ճակատագրին, սիրտն արիւնոտ, հոգին խոցոտ, համբերատար նահատակ, կը շարունակէր յաւիտենականութեան պէս անվերջանալի իր ճամբան, բեկբեկ ձայնով, պաղատագին հեծեծելով. սիկառէ՜թ... ծխախո՜տ... մինչ քայքայուած անիւը պօստան-տօղային, կը ճռնչէր հեռուէն հեռուէն՝ յուսահատ, ու գարնան աղուոր օրը կը տարաժամէր[25] անմեկնելի տարտամ տենչանքներ արթնցնելով մատաղ հոգիներու մէջ։

ԱՆԱՅԻՍ

Տիկ. Նփիմէ Աւետիսեան

24. Հեռանկար. հեռապատկեր. perspective, իզ.
25. Տարաժամիլ. մթննալ, իրիկուն ըլլալ, aller vers son déclin; s'obscurcir.

ԿԵԱՆՔԸ ՏԽՈՒՐ ԵՐԱԶ ՄԸՆ Է[1]

Մութը յարաճուն[2] իր անհուն ծալքով
Կը պատէ լեռ, ձոր, ապարանք, խրճիթ.
Սիրտըս տարուբեր[3] անզուսպ խըռովքով
Կը հեւայ վըրդով[4]։

Վըրդով երազներ օ՛ն պատեն իմ շուրջ,
Երազնե՞ր... ո՛հ, ո՛չ, յոյսեր[5] են ապրած,
Յոյսեր բաբախուն[6], որ արդ զերդ անուրջ
Մարմըրին լուռ մունջ։

1. Հոս կը նկարագրուի՝ տխուր, ցաւագար հոգիի մը վիճակը՝ մինչ առանձին մնացած է իր խցիկին մէջ գիշեր ատեն։ Պահ մը մեծ ճիգ կը թափէ ան սթափելու իր այդ ողորմելի կացութենէն, բանալով իր պատուհանին փեղկերն ու լիաթոք շնչելով դրսի ցուրտ օդը։ Բայց ահա այդ վայրկենին հեռուն կը նշմարէ դողդոջ լոյս մը, թերեւս նաւու մը կայմին վրայ պլպլացող լամբարին լոյսը, եւ կը ջանայ անով ցրուել իր տխուր մտածումները, բայց ահա նաւը կը հեռանայ ու դարձեալ հորիզոնը մթութեան մէջ կը թաղուի։ Շատ մը անոր անձեր, զրկեալներ իրենց տուայտանքի սաստկութեան մէջ կը խաբեն ինքզինքնին ստէպ խաբուսիկ երանութեան մը նշոյլին հետապնդելով, բայց մէկէն կ'զգան թէ այդ վայրկենական ժպիտը սուտ հեգնութեան մը սլաքը կը կրէ իր մէջ, — Ցաւը, զրկանքը պիտի չկրնային անշուշտ լքման ու անյուսութեան դատապարտել հոգին՝ եթէ գիտնար ատկայ զանոնք կրել աւելի բարձր, աւելի գերբնական տրամադրութեամբ մը։

2. Յարաճուն. Միշտ՝ հետզհետէ աճող. toujours croissant, e; devenant de plus en plus épais, sse.

3. Տարուբերիլ. տատանիլ, ծփալ. balloter. — Խռովք, յուզում, trouble, ար. agitation, իզ.

4. Վրդով. վրդոված, խռոված, յուզումնալից։

5. Յոյսեր.., այսինքն՝ այնպիսի բաներ որոնք պահ մը իրականութիւն ունեցած են, եւ կամ իրականութեան պատրանքը տուած են։

6. Բաբախուն. սիրտը տրոփել տուող, palpitant, e. ած. — Արդ, հիմա, այժմ։

Թէպէտ սենեկիս զոյգ լուսանցքներէն
Կը փըչէ բուք[7] , սառ , բայց կարծես անշէջ
Բոցեր կը ցայտեն իմ չոր աչերէն
Եւ հոգիս քերեն ։

Ու կ'երթամ չնչել պատուհանէս դուրս
Օդը զով ցրտին ․ — լոյս մը նըշմարեմ
Մութին մէջ առկախ որ կարծես տայ խոյս՝
Ու կ'առնեմ խրախոյս ։

Բայց ահա յանկարծ լոյսը կ'անհետի ,
Կ'իյնամ խոհքերուս մէջ անդընդայոյզ ․
Կ'ատեմ խինդ , հըրճիւ , կեանքը սընոտի՝
Խա՜ղ[8] անգութ բախտի ։

ԱԼ․ ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

ԴԷՊ Ի ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ամպի , մէգի մէջ փաթթըւած ,
Դէմքը կնճռոտ ,
Կուրծքն հովերուն տակ հեծեծուն , շընչասպառ ,
Կը հեռանայ հին տարին ,
Բաժնըւելով մեզմէ իսպառ ։
Մեր հինաւուրց ափունքներէն արտահալած[1]՝

7․ Բուք․ հողմախառն ձիւն , ճէճէ ․ tourbillon (ար.) de neige .
8․ Այս աշխարհի վրայ մարդ պէտք չէ փնտռէ իր երջանկութիւնը , զի ինք ուրիշ աշխարհի , երկնքի համար ստեղծուած է ։
1. Արտահալած․ հալածուած, քշուած․ expulsé, ée; chassé, ée, ած․

Ո՞ւր կը դիմէ կամաց կամաց ․
Անդունդներու փոսերն ի վա՞ր ,
Կամ լեռներու սեպ[2] կատարին
Աստիճաններն ի վե՞ր կ'ելլէ յամրաբար ,
Զըգտանալով իր ետին ․
Ու մենք ասդին ,
Ա՛լ չենք նայիր իր ետեւէն ,
Մեր խընծիղներն ու վայելքներ ցորչափ տեւեն ,
Ա՛լ մեր յոյսը , մեր ցընորքներ նորեկ տարւոյն կը
դառնան ,
Անոր կ'ուղղենք մեր մաղթանքներն ու իղձեր ,
Ան մեր կեանքն է , մեր սէրն ան ,
Մինչեւ հիննայ , ու ալեւոր ծերունի
Հատնին օրերն անուրջներով ծիրանի ․
Յետոյ դարձեալ նոր տարիներ յուսատու
Կանոնաւոր ու անսայթաք
Նոր երեւան պիտի ելլեն
Ժամանակին ալքերէն[3] ,
Ալիքներու նըման արագ ,
Կոհակ կոհակ
Յաջորդելով իրարու ։
Ու անոնց հետ պիտի քալենք
Դէպ ի ո՞ւր ․ ․ ․
Անդունդներու փոսե՞րն ի վար ,
Կամ լեռներու սեպ կատարին
Աստիճաններն ի վե՞ր արդեօք յամրաբար ,
Զըգտանալով մեր ետին ,
Թէեւ անդուլ անդադար
Սիրելիներ , զոր կը թողունք ,

2. Սեպ․ ցցուած , սուր , escarpé , ée ; raide . ած.
3. Ալք․ փոս , վիհ , abime , ար․

Ըղձեղ կոչեն, ա՜հ, ի զո՜ւր,
Եւ անծանօթ մշուշին մէջ,
Խարխափելով, լուրթ[4] խաւերուն տակ եթերին,
Պիտի վազենք, պիտի վազենք հեւ ի հեւ[5],
Փետուրներու պէս դարձ դարձիկ,
Արծիւներու պէս հողաթեւ,
Դէպ ի վերին լոյս արեւները անշէջ։
Քերովբէներն, հուր քերթուածներն երկինքին,
Խընկենիներն հոգեպարար
Եւ նուագներն հրեշտակներուն համար հազար[6]
Պիտի տեսնենք, պիտի լսենք, պիտի անցնինք,
Մինչեւ հասնինք
Ձերմակ կամար խորաններուն տակ խորին,
Որոնք անցեալ հին տարիներն են մերին.
Եւ որոնց տակ
Մեզ կը սպասեն թեւաբաց . . .
Ո՛վ Աստուած,
Սիրելիներ, զոր մե՛նք հողին ենք տըւած։

ԶԱՊԷԼ Զ. ԱՍԱՏՈՒՐ
(Սիպիլ) *

*ՍԻՊԻԼ (Տիկ. Զ. Ասատուր. ծն. Խանճեան). — Գրագիտուհի — բանաստեղծ Կ. Պոլսեցի, ծնած է ի Սկիւտար 1865ին։ Կին հեղինակներուն մէջէն անմրցակից է Սիպիլ։ Իր բանաստեղծութիւնները հեշտօրօր թաղծութիւն մը կը բուրեն կարծես. զեփիւռի հեւքին, վտակի կարկաչին, կոյսի մեղմիկ նայուածքին պէս բան մ՚ունի անոր գրիչը։ Տիկ. Սիպիլ տաղանդաւոր վիպագրի մը բոլոր յատկութիւններով օժտուած է թէեւ, ինչպէս կը տեսնուի 1890–91ի հրատարակած Աղջկան մը սիրտը վէպէն, բայց իր ուժերը մանր աշխատութեանց շուրջն սպառելու հակամէտ ըլլալով՝ չէ կրցած արդիւնաւորել իր այդ յատկութիւնները։

4. Լուրթ. երկնագոյն, բաց կապոյտ, bleu, e. ած. couleur (իգ. d'azur.
5. Հեւ ի հեւ. շնչասպառ, essouflé, ée. ած. hors d'haleine.
6. Համար հազար. բիւրաւոր, des milliers (d'anges).

ԽԼԵԱԿԸ[1]

Ամեհի տագնապ մը գրկած էր բնութեան բոլոր տարրերը։ Կարծես դարերէ ի վեր զսպուած ու կուտակուած կրքեր յանկարծ խզած էին իրենց կապանքները[2], և դիրկ դիրկի ինկած մշշապէս[3] ու խաւարակուռ անջրպետին մէջ զոր կայծակներու բեկբեկ շեղբը[4] կը խոցոտէր անընդհատ։

Տարրերը կուրցած ու խելռած էին. անոնք կը մարտնչէին հազար դեւի մոլեգին ու գեհենային կատաղութեամբ, և հսկայի հարուածներ անդադար կը մեկնէին մէկէն միւսը, միշտ աւելի ահաւոր ու անխնայ թափով մը։ Ծովը կ'ոռնար, հովը կը գոռար, երկինք կ'որոտար, և քանի՛ բաղխումները կը շարունակուէին՝ այնքան աւելի ահաւոր ու գոռ շեշտ մը կ'առնար իրենց տիտանի աւաչը[5]։

Գիւղը ամբողջ ծովեզերքը խռնուած՝ ծովուն ու անջրպետին այդ ահաւոր յուզումը կը դիտէր։ Վա-

1. Խլեակ. (= խլեմ), խլուած բան, աւար, butin, ար.
2. Կապանք. շղթայ, chaine, իգ. — Նոյն հատուածը զօրաւոր նկարագրական մըն է մրրկի սաստկութեան։
3. Մշշապէս. (= Մշուշ-պէս), միգապատ, brumeux, euse; couvert de brouillards. — Խաւարակուռ, սաստիկ մութ, ténébreux, euse sombre։
4. Շեղբ. սուր լեզու, բեկբեկ ցոլք (կայծակի). lueur, իգ. traits zigzags.
5. Աւաչ. ձայն, son, hurlement, ար. — Տիտանք ըստ դից. երկնքի ու երկրի որդիներն էին, որոնք ապստամբելով աստուածներու դէմ՝ սկսան լեռներն իրարու վրայ կուտակել դէպ ի երկինք մագլցելով ելլելու համար, բայց Արամազդ զանոնք շանթահար ըրաւ։ — Տիտան հոմանիշ է հսկայ, յաղթ, վիթխարի բառերու։

ղընջուց[6] ձկնորսներ, անտարբերութեան մօտեցող անվեհերութեամբ մը կեցած էին խարակներուն[7] երկայնքը։ Թուամաղ թեւերու շարք մըն էր՝ ծալլուած արեւահար ու բրտացած կուրծքերու վրայ, որոնց բարձունքէն լայն լայն բացուած աչքեր իրենց մտահոգ նայուածքը կը ձգէին դէպ ի ծովուն փրփրերախ[8] ալքերը։ Անոնք շատ անգամներ այդպէս դէմ առ դէմ եկած էին ծովուն ցասման հետ, բայց կըրկին կոհակներու բաղխումէն ծնած շոգին զիրենք կը դրաւէր, իրենց գլխու պտոյտ կուտար։ Վախը չէր որ զիրենք կը գերէր այդ պահուն, այլ անսահման ու անմեկնելի յափշտակութիւն մը, տեսակ մը անխառն հիացում դէպ ի այդ վայրագ ու ամեհի կիրքը՝ որ բնութեան տարրերը կը հրդեհէր։

Բայց անոնց մօտ՝ անոնց շուրջը՝ կիներ եւ կոկոններու թարմութեամբ օծուած տղաք կային, ամէնքն ալ սարսափահար, ամէնքն ալ խեղայեղ փոթորկին արհաւիրքէն որ իրենց հոգին կը պարուրէր[9]։

Գիւղը՝ ձկնորսներու կայք մըն էր, եւ շատ կիներ զաւակ մը կամ ամուսին մը ունէին արձակ ծովուն վրայ։ Ո՞ւր էին անոնք այդ պահուն. ո՞վ գիտէ, թերեւս բարձրացող ուրաքանչիւր կոհակ անոնցմէ մէկուն կամ միւսին անշունչ մարմինը իրեն հետ կը տանէր, ուրիշ կոհակներու գիրկը կը նետէր։ Կրցա՞ծ էին ապահով ապաստան մը գտնել, ազատա՞ծ էին արդեօք, թէ իրենցմէ միայն տեսակ մը ուռուած տիկ մնացած էր ալիքներու անկարեկիր կլա-

6. Վաղնջուց. հինաւուրց, vieux, vieille. ած.
7. Խարակ. ծովեզերեայ ցից ապառաժ, սեպ քարաժայռ. falaise, իգ.
8. Փրփրերախ. (բերանը) փրփրած, փրփուր ժայթքող. écumant, e.
9. Պարուրել. ծածկել, շրջապատել. couvrir ; enserrer։

փին[10] մէջ, ահռելի մնացորդ երբեմնի առոյգ, ծիծղուն ու կենսալիր պարմանիներուն[11]։

Ծովը, միայն ծովը կրնար պատասխանել այդպիսի հարցումներուն զորս ծովափին կիները անընդհատ դուրս կուտային իրենց անձկալի ակնարկներով։ Բայց ծովը կը մռընչէր, ծովը իր ցասումը ունէր, կը գոռար ու կը մռնչէր, կարծես դժոխք մը կը վառէր իր կուշտը։

* * *

Տակաւին օր մը առաջ ծովեզերքը խաղաղ էր եւ ժպտուն, եւ երանաւէտ անդորրութեամբ մը կը խայտար աշնանավերջի արեւին տակ, որուն նուաղկոտ ճառագայթները շողավարդի[12] մը թերթիկներուն պէս բացուած էին երկինքին անխորշում ապտակութեան վրայ։ Բայց իրիկուան՝ արջնաթոյր[13] գուլաներ գանգուր տարածուած էին մայրամուտքի կողմը՝ եւ մօտալուտ փոթորիկը դուժող քող մը քաշած էին դալկահար արեւին հուսկ յետին շողերուն երկայնքը։

Գիշերը փոթորիկը իջած էր անզուսպ ու բարձրագոռ, ժամեր կար որ կը բորբոքէր այդպէս ու տակաւին չէր հանդարտած։

Ծովեզերքը զարհուրելի էր. դժոխային հովը կը գրկէր ալիքները, եւ սուլելով ու ճչելով կը բերէր

10. Կլափ. կզակ. mâchoire, իգ. — Անկարեկիր, անգութ, դաժան. cruel, elle ; impitoyable, ած.
11. Պարմանի. երիտասարդ. jeune homme ; gars, ար.
12. Շողավարդ. պզտիկ ծաղիկներ տուող ցից տերեւներով տունկ մը՝ աղաւնոյ ծիրտ, morgeline, իգ. mouron (ար.) des oiseaux.
13. Արջնաթոյր. զորշ, մութ գոյն. noir, e; brun, e. ած. — Գուլա, խուրձ, gerbe ; touffe, իգ. faisceau, ար.

խարակներուն վրայ կը նետէր, շուրջը ճերմկած ու փրփրոտ խութերէն[14] անդին՝ արձակ հողին վրայ կը խուժէր սպառնալից արագութեամբ մը, յետոյ յանկարծ կռնակ կը դարձնէր, կը նահանջէր դէպի իր ակը, ժայռերու ծերպերն[15] ի վար խուճապելով։ Ու ամէն անգամուն իրմէ փրփուր ծածկոյթ մը կը մնար գետնին վրայ, կը սմքէր ակնթարթի մը մէջ, տակաւին ալիքներու նոր արշաւ մը խարակներու կատարը չբարձրացած։

Հեռուն անջրպետը սեւցած էր բոլորովին, ծովը ու երկինքը իրար գրկած էին այդ խաւարին թեւերով։ Միայն ժայռերուն գագաթը ճերմակ ու շղարշի թափանցկութեամբ գոլորշի մը կը գալարուէր, ու դէպի վեր կը բարձրանար՝ ծուխի պէս գրկելով ժեռուտ ու ահարկու հրուանդան մը որ հսկայի թաթ մը մնած էր ծովուն կուշտը եւ որուն կատարը կ'անհետանար փոթորկէն հալածուած ճայերու[16] երամներուն տակ։

Եւ տարրերուն արհաւրագին գուպարը[17] կը շարունակուէր անխափան. ծովը միշտ կը գոռար կը մռնչէր դիւահարի մը պէս, հովին կանչերը[18] միշտ աւելի մոլեգին, միշտ աւելի հուժկու շեշտով մը կ'ոռնային. կայծակները կը շաչէին շարունակ, երակ երակ կը կտրտուէին անջրպետին մէջ, եւ երկինքը կը դղրդար որոտումներու ահեղագոչ աղմուկէն։

* * *

14. Խութ. ջուրի տակ ցցուած ժայռ. éceuil, ար.
15. Ծերպ. ճեղք. fissure ; fente, իգ.
16. Ճայ. ծովային թռչուն մը, մօրեհ. héron, ար.
17. Գուպար. կռիւ, կագ, մարտ. combat, ար. lutte իգ.
18. Կանչ. ձայն, սոյլ. souffle ; soupir, ար.

Ծովեզերքը խռնուած կիներուն, այդ անձկութեան եւ անյուսութեան կենդանի արձաններուն մէջ, ամէնէն ողբալին Հանէն էր։ Շատ կիներ իրենց հարկը հատուցած էին այդ մշտայոյզ անկուշտ ծովուն, բայց անիկա երբեք այնքան անգութ չէր եղած որչափ դէպի Հանէն, դէպի այդ ցաւահար ու խեղուած կինը որ միւսներուն խառնուած՝ հազար յուզումներով, յղի աչուըներով[19] կը ջանար ծովուն հոգւոյն թափանցել։

Հանէ՝ ամուսին մը և երկու զաւակ մէկանց տըւած էր ալիքներուն, ողբալի պատուճակներ[20] գոյութեան բագինին՝ ուրկէ բղխող պատգամները զիրենք բռնաբար դէպ ի ծովը կը մղէին։ Անոր մէջ թէ կեանք կար և թէ մահ, և կեանքն ու մահը երբեք այնքան սերտիւ չէին փարած իրարու՝ որքան այդ դըրաւիչ ու միանգամայն ահարկու տարրին մէջ՝ որուն խորը կը քերէին ձկնորսներու նետած ուռկանները։ Պէտք էր երթալ, պէտք էր դիմագրաւել ծովուն բոլոր վտանգներուն, ապաւինած աղփուն[21] մակոյկներու՝ որոնք երբեմն տխրաբար կը սահէին անոր հանդարտ ու միապաղաղ մակերեսին վրայ, և երբե-

19. Յղի աչուըներով. ուռած՝ արտօսրալից աչուըներով. — Անճահ ինկած է սոյն բացատրութիւնը, որով ոճն ալ քիչ մը աղճատած է։
20. Պատուճակ. մորթելու կենդանի, զուարակ, զոհ. victime, իգ. — Յայտնի է թէ հոս փոխաբերաբար գործածուած է սոյն բառը։ Փոխաբերութիւնը ամէնէն հարուստ ձեւերէն մին է, որ աւելի կենդանի, աւելի զարդարուն կ'ընէ ոճը, միայն թէ ճաշակով ու ընտրանօք գործածուի։ Փոխաբերութիւնն ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ մաքով եղած համառօտ բաղդատութիւն մը, առանց կիրարկելու իրապէս բաղդատական ձեւերն (ինչպէս, պէս, նման եւն.), այսպէս, փոխ. ըսելու բագինի վրայ զոհուելու սահմանուած ողբալի պատուճակներու պէս, ըսուած է. ողբալի պատուճակներ գոյութեան բագինին (կեանքին)։
21. Աղփուն. տկար, դիւրաբեկ. faible ; fragile, ած.

մըն ալ թեթեւ ու անկայուն խաղալիքներ կը դառնային անոր բարկութենէն ծնած կատաղի կոհակներուն դիրկը ։

Ծովը այսպէս մէկ անգամէն կուլ տուած էր Հանէի ամուսինն ու երկու զաւակները, և ոչ իսկ անոնց մարմինը վերադարձուցած էր, գոնէ գերեզմանի մխիթարութիւնը բաժին հանելու համար այդ դժբախտ կնոջ՝ որուն ողբերը մինչեւ երկինք բարձրացած էին ։

Զարհուրելի բան էր սիրուած մեռել մ'ունենալ, և չգիտնալ թէ ուր կը հանգչի ան, չկարենալ արցունք թափել անոր գերեզմանին վրայ, չհաղորդուիլ անոր իր հոգւով, և անոր վրայ չերգել պապենի մահերգ մը կամ չողբալ սրտաբուղխ վշտի մը թելադրած լալօններով ։

Հանէի ցաւը այնքան մեծ եղած էր, և ծովափին կիներէն շատեր, անոնք որ ծովու վրայ մարդ չունէին, իր շուրջը խմբուած էին այդ պահուն, կ'աշխատէին զինքը սրտապնդել, պուտ մը[22] յոյս տալ իր սրտին՝ ուր ամէն մխիթարութեան բոյն քանդուած էր շատոնց ։

Բայց Հանէ ոչ իսկ ականջ կուտար անոնց ։ Իր վերջին զաւակը Ցարօն, տասնըչորս տարեկան հրաշալի պատանի մը, ծովուն վրայ կը գտնուէր՝ տակաւին փոթորիկը չիջած ։ Ամուսին մը եւ երկու զաւակ տալէ վերջ, կը վախնար որ միակ ու սիրուած Ցարօն ալ զոհ կը դառնայ ծովուն ։ Առջի օր ծովը ժպտուն էր եւ խաղաղ. գրեթէ զեղումով ու վստահութեամբ իր զաւակը անոր յանձնած էր, աղաչաւոր պատուէրով մը՝ որպէս զի գուրգուրայ անոր վրայ ։ Բայց այդ

22. Պուտ մը . քիչ մը, կաթիլ մը . une goutte ; un peu .

խաղաղ ու ժպտուն ծովը հիմայ յուզուած էր, հիմայ փոթորկոտ էր ու սոսկալի, կը գոռար ու կը մռնչէր հսկայ հովի մը դէմ որ իր ալիքները պատառ պատառ փրցնելով կը տանէր ամպերուն կը խառնէր ։

Եւ Հանէ գիտէր որ հովուն այդ բարկութիւնը չի խնայեր. նախազգացում մը իրեն կ'ըսէր թէ Ցարօ զոհուած է, Ցարօն չկայ, ան ալ ուռած ու անշնչացած է միւս բոլոր ծովակուլներուն[23] պէս, բայց կրկին կը յուսար ։ Ծովն ալ մայր չէ՞ր եղած. ծովն ալ զաւակներ չէ՞ր լացած ։

* * *

Ցանկարծ ծովին մռունչէն աւելի զօրաւոր, հովին սուլէն եւ ամպերուն որոտումներէն աւելի բարձրագոռ ճիչ մը լսուեցաւ, եւ հերարձակ կին մը, ժայռերն ի վար նետուեցաւ մոլեգնութեամբ ։

— Հանէ՛ն, Հանէ՛ն պոռացին չորս կողմէն, եւ սարսափի միակ զգայնութիւն մը ելեկտրական հոսանքի մը պէս սիրտէ սիրտ անցաւ գրեթէ միեւնոյնատեն ։

Իսկապէս ալ Հանէն էր ծովը նետուողը ։ Ի՞նչ եղած էր արդեօք, խելագարա՞ծ էր որ այդպէս ինքզինքը անխուսափելի մահուան մը կը յանձնէր ։ Ծովեզերքը գտնուած ամէն էակ անձկագին ու սոսկմահար ակնարկ մը գամեց ալիքներուն, եւ ամբողջ վայրկեաններ ոչ իսկ ճիգ մը բարձրացաւ այդ եղերական բազմութենէն. մինչեւ որ Հանէի գլուխը յայտնուեցաւ ալիքներու փրփրադէս[24] շրջանակի մը դոգը ։

23. Ծովակուլ . ծովու կեր եղած, խեղդուած . noyé, ée, ած .

24. Փրփրադէս . (փրփուր և դէս, երկայն մազ) . փրփրած . écumeux, euse, ած .

Այն ատեն, դիւցազնական մարտ մը սկսաւ ծովուն եւ այդ տկար կնոջ միջեւ՝ զոր յուսահատութիւնը տիտանի ոյժով մը պատուաստած էր։ Խութերէն մէկ քանի գրկաչափ անդին՝ կապոյտ թեւճակի[25] մը բումբը կը տատանէր ալիքներուն վրայ, եւ Հանէ անոր հասնիլ կ'ուզէր, որովհետեւ իր զաւակը, իր սիրական Յարօն, այդպէս կապոյտ թեւճակներ ունեցող մակոյկով մը մեկնած էր։

Եւ իր կորած վիճակին մէջ, այդ թեւճակի կտորը ամբողջ պատմութիւն մըն էր այդ տեղ, պատմութիւնը անյոյս պայքարի մը, զոր մակոյկին ձըկնորսները մղած էին փոթորիկին դէմ։ Ի՞նչ զարհուրելի տռամ մը պարզուած էր արդեօք այդ նաւակին մէջ, որքան աղէկտուր եղած էր մաքառումը։ Թեւճակին բումբը համր էր, անիկա չէր խօսեր, այլ միայն կը զգացնէր փոթորիկին այդ դրուագը որ իր աշուղը չպիտի ունենար։

Հանէ այլեւս ամէն յոյս կորած էր իր զաւկէն․ Յարօն խեղդուած էր անշուշտ, բայց անոր հպումով սրբացած այդ խլեակը, իր աչքին նոյնացած էր զաւկին հետ։ Անիկա կը մաքառէր նուիրմամբ ու մոլեգնութեամբ, իբր թէ Յարօն ըլլար այդ մահացու պայքարին պսակը։

Բայց ծովը չէր ուզեր իր զոհը յանձնել, կը մարտնչէր նոյնքան եւ աւելի մոլեգնութեամբ եւ դէպի ժայռերը կը մղէր այդ խելացնոր կինը՝ որ տարրերու ցասումը դիմագրաւելու ամբարիշտ յաւակնութեամբ ուռած էր։ Հոգին ալ կարծես ծովուն դաշնակցած էր այդ պահուն․ երկու թշնամի տարրերը, ձեռք ձեռքի տուած, ինկած էին այդ ինքնեկ[26] ոսոխին վրայ՝ զոր կը հարուածէին անողորմ ու աններող թափով մը։

Վերը՝ ծովափին վրայ, սրտերու զարկը կասած էր։ Թերեւս շատ աւելի ահաւոր փոթորիկներ տեսած ձկնորսներ կային այն տեղ, բայց ամէնքն ալ քարացած անշարժացած էին դիւցազնութեան այս աննման պատկերին առջեւ, ոչ իսկ օգնութեան միջոց մը կը խորհէին գոնէ Հանէն ազատելու, կրկին ցամաք բերելու համար։

Հանէ կը լողար, կը ջրմխուէր ու կրկին կը բարձրանար, աչուըները յառած այդ թեւճակի կտորին՝ որ հրաշավառ իտէալի մը պէս դրաւած էր զինքը և իրեն կը քաշէր։ Վայրկեաններ տեւեց այդ յուսահատ պայքարը, մինչև որ ուրախութեան կանչ մը յաղթանակը աւետեց ծովափին վրայ սպասող սըրտայոյզ բազմութեան։ Անհաւատալի բան է որ մի՛միայն մօր սիրով լեցուած աղփուն էակ մը կը յաջողէր այդպէս յաղթահարել երկու կատաղի տարրեր, երկուքն ալ հուժկու ինքնին, երկուքն ալ անդիմադրելի, և հրդեհուած դժոխային բարկութեան մը բովանդակ մոռուցքով[27]։

Բայց կարելի չէր երկմտել։ Հանէ ձախ ձեռքով գրկած էր խլեակը, կուրծքին վրայ կը սեղմէր զայն կրքով, իբր թէ բուն իսկ իր զաւակն ըլլար․ «Յարօս, իմ սիրական Յարօս», կը պոռար ամէն անգամ որ շրթունքը կը մերկանար ջուրերու կապանքէն։ Ան այլեւս չէր մաքառեր, ինքզինքը յանձնած էր ալիք-

25. Թեւճակ. Թի, թիակ, ղեկ. aviron, ֆր. rame, իտ. — Բումբ, սրունքի մսուտ մասը. հոս՝ պիտականութեամբ կը նշանակէ, թիակի կոթը, բռնելու տեղը։

26. Ինքնեկ. ինքնիրեն եկած, ինքնակոչ։

27. Մոռուցք. մոռացում, oubli, ֆր.

ներուն, յուլօրէն կը տատանէր անոնց կատարը, միակ ազատ թեւովը իր հաւասարակշռութիւնը պահելով։ Ծովը դարձեալ զայն դէպ ի ժայռերը կը մղէր, բայց Հանէ չէր դիմադրեր, կը թողուր որ տանի...

* * *

Հանէի տան կուշտը պզտիկ հողակոյտ մը կայ այսօր, մշտադալար, ածուներու[28] օղակի մը մէջ։ Ոչ մէկ գերեզման անոր պէս աղուոր ծաղկազարդուած է. ոչ մէկ գերեզման մանաւանդ անոր չափ արցունք ծնած է։

Եւ թերեւս արցունքներով ոռոգուած ըլլալուն համար է որ ծաղիկները այնքա՜ն երկնագեղ շնորհով մը կը բացուին անոր վրայ։

Այդ հողակոյտին տակն է թեւճակին կտորը։ Ծովը Յարօին մարմինը չէր վերադարձուցած, բայց մօր մը անձնուիրութեամբ ազատուած փայտէ խլեակը նոյնքան գուրգուրանք ու գորով կը գտնէ այդ տեղ, որքան պիտի շռայլուէր Յարօի դիակին։

Հանէ միշտ արցունք ունի այդ գերեզմանին վրայ թափելու համար. որովհետեւ այդ թեւճակի կտորը նոյն ատեն խլեակն է նաեւ իր երջանկութեան, իր ըղձանքներուն, միակ կապը որ զինքը աշխարհի կը զօդէ։

ԱՐԱՄ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

28. Ածու. ծաղիկ, խոտ տնկելու համար յարդարուած մասնաւոր հողակոյտ. Թրքը. couche, իգ. carré, ար.

ՎՇՏԱՀԱՐԸ

Ճերմ չերմ ամպեր կ'առնեն չորս դիս
Պղտուտքելով մէջ հոգւոյս.
Ահ, դող, սարսուռ կը պատեն զիս
Խորտակելով ամէն յոյս։

Գեղգեղ թռչնոյն, բոյր ծաղիկին
Ու վտակին ջինջ կարկաչ[1],
Նոյնքան հեւքեր են թախծագին[2]
Տըխուր երգեր ու հառաչ։

Ես տարուքեր՝ զերդ նաւ լքուած
Թափառիմ մէջ խոհքերու,
Ճուրջըս համակ տեսնեմ բացուած
Վիհ, գերեզման ցաւերու։

Ո՞ւր բանամ սրտիս դըռներն,
Ստ'ւր են ցաւերն իմ վէրքիս.
Ո՞ւր պատմեմ իմ խոր վիշտերն,
Զիք մըտերիմ մ'ինձ հէքիս։

Պահ մը նըման շրջմոլիկի[3]
Յոյս մը թըռաւ իմ մօտէն,

1. Կարկաչ. ջուրին հանած ձայնը. murmure, ար. — Ջինջ, պայծառ, clair, e. ած.
2 Թախծագին. տխրազդեցիկ, տխուր, ցաւալի. triste, douloureux, euse, ած.
3. Շրջմոլիկ, կամ շրջմոլիկ հուր. feu follet, ար. — Ասոնք թեթեւ ու թռուցիկ բոցեր կամ հուրեր են, բոլորովին անվնաս, որ յառաջ կուգան կենդանական մարմիններու փտումէն ու տարրալուծումէն։ Այդ տարրալուծ-

Բայց անողորմ շունչ մըրըրկի
Խըլեց ինձմէ ձայն անդէն [4]։

Եւ այն օրէն ես կը շըրջիմ
Ի խոյզ ինդիր կորուստիս,
Բայց հեգնելով բախտը ճըղճիմ [5]
Կ'ընդլայնէ վէրքն իմ սըրտիս։

Այլ ձայն մ'ահա կարծես հընչէ
Ականջներուս թըրթռուն.
— «Ելի՛ր, տատրա՛կ, ելի՛ր մընչէ [6],
Ես եմ այդ յոյս թափառուն»։ —

Կաթիլ մ'ջերմին թըրջեց աչերս...
— «Ո՞ւր ես, յոյս իմ, ո՞ւր իմ յոյս». —
«Հո՛ս եմ, ձայնեց խաչ մը յայերս.
«Հո՛ս, ես քու յոյս, հո՛ս քու լոյս»։ —

ԱԼ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Երբ ձըմրան տըխուր օրեր կը հասնին
Ու ծեփեն երկինքն ամպեր թուխ ու գորշ,
Մըմունջք քընարիս կը մարին ինքնին։

ման հետեւանօք, կազեր կը գոյանան՝ որոնք օդին մէջ եղած թթուածինին չփուելով կը բռնկին ու կը շրջին մոլորական՝ երկրի երեսը. Ի մասնաւորի գերեզմանատուններու մէջ եւ ճահճային տեղեր կը գոյանան այդ կազերը.

4. ԱՆԴԷՆ. մէկէն, իսկոյն. sur le champ; soudain, մկ.
5. ՃՂՃԻՄ. ժլատ, ագահ. avare ; chiche, ած.
6. ՄՆՉԷԼ. մեղմօրէն երգել (տատրակի, աղաւնիի). roucouler.

Թռչուններ ալ լուռ՝ բոյներնին ունայն,
Ամքած պահուըտին լերկ ծառերուն խորշ,
Երգը մըրըրկին խեղդէ ամէն ձայն։

Կեանքն ալ աղքատին դըժուար է ո՛րչափ.
Պառաւ մը սառած դուռնէ դուռ մուրայ՝
Հաւաքէ յաճախ լուտանքի տարափ [1]։

Հարուստ պերճ կընոջ սիրտն է սառնապատ,
Տեսէ՛ք երբ իր ճոխ կառքով կը սուրայ,
Պարկեշտ անցորդին ցեխոտէ ճակատ։

Գիշերըն ամբողջ շըռայլ ամոլներ
Կանաչ սեղանին շուրջը կը տքնին.
Եւ երբ կը յիշեմ այդ եսամոլներ՝

Մըրմունջք քընարիս կը մարին ինքնին։

*
* *

Երբ գարնան գըւարթ օրեր կը ծագին՝
Օրհնենքի [2] երգեր բըղխելով սըրտէս.
Թեւեր քընարիս կը հնչեն ուժգին։

Թուխ ամպերուն հետ կը ցըրուին բոլոր
Իմ մելամաղձիկ խոհեր յուռետես.
Երգը պըլպուլին ծածկէ լեռ ու ձոր։

1. ՏԱՐԱՓ. Այս ձեւ յանգ կազմելը յանձնարարուած չէ, զէթ պէտք էր վերջընթեր բաղաձայնն ալ նոյն՝ կամ նմանաձայն ըլլալ նախընթաց յանգ կազմող ու-չափ վանկին.
2. ՕՐՀՆԵՆՔ. օրհնութիւն. — լաւագոյն պիտի ըլլար օրհնէք ըսել։

Թռչուններ աղուոր՝ կապոյտ եւ դեղձան[3]
Իրենց բոյն շինեն ծառերուն գագաթ.
Գարնան ծաղկանց հետ անոնք ալ դարձան։

Ոմանք դաշտային պարէն կ'ախորժին.
Ուրիշներ գինւոյ կը բաղխեն գաւաթ.
Աղքատն ալ ունի այս տօնէն բաժին։

Փթթումներ ծաղկի պահեն սիրտը չէն,
Զեղումներ սիրոյ կ'ազդուրեն հոգին.
Պուտիկ մ'ալ թէ ինձ տան այդ խնջոյքէն՝

Թելեր քընարիս կը հնչեն ուժգին։

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ (Մկրտիչ). — Բանաստեղծ. ծնած է Կ. Պոլիս եւ աշակերտած Բարիզու Մուրատեան Վարժարանի։ Երկար ատեն աշխատակցած է զանազան ազգային թերթերու՝ անոնց էջերը համեմելով իր սիրուն ոտանաւորներով։ Լեզուն մաքուր եւ ոճը յստակ է, բայց տաղաչափական օրէնքներուն մէջ չունի միշտ հաւատարմութիւն։ Ծանօթ են իր գործերէն Ժպիտ եւ Արտասուք, Լոյս եւ Ստուեր, Գարնան Հովեր անուն հատորիկները։

3. Դեղձան. բաց դեղին, դեղնորակ. jaunâtre, ած.

ՈՐԲՈՒՀԻՆ

Տասնուհինգ գարուններ[1] հազիւ ողջունած էր ան, ու բնաւ չէր ճանչցած իր հայրը. մօր մը համակ գութն էր ան, աչքերուն բիբերն ու հառաչի ընկերն։

Խարտիշագեղ վարսերը գանգրոլոր հպտանքով[2] մը կը կախուէին անոր ճակտէն վար ու մետաքս շղարշի կուռ[3] ցանցի մը պէս կը մեղմէին, կ'ստուերէին ցոլքը անոր հուր աչքերուն. կուռքն էր ան բոլոր գիւղացւոց՝ որոնք կանուխէն վայելած էին հպումը, ցօղումը անսպառ՝ անոր գթոտ սրտին. ու գեղջուկի սովորութեամբ մը անտեսելով անոր աւազանի անունը՝ Վարդանոյշ կը կանչէին պարզօրէն, այդ բառին մէջ սեղմելով[4] իրենց սիրտը, իրենց հոգին։

Բայց կեանքը հիւսուածք մըն է հանդստութեան ու տուայտանքի[5], խնդութեան ու ողբի։ Վարդանոյշ ալ չի ճողոպրեցաւ այդ յաւիտենական անստուգութենէն ճակատագրին, ու մէկ ակնթարթի մէջ զրկուեցաւ ամէն բանէ. Երկնաւոր պատուհաս մը քանդեց աւերեց գիւղը, բնաջինջ ըրաւ անոր բնա-

1. Գարուն, փխ. ըսելու տարի. — Փոխաբերութեան ձեւ մըն է՝ որ կը կոչուի խելամտութիւն (synecdoque), եւ կը կայանայ ամբողջը՝ մասին, եւ մասը՝ ամբողջին տեղ գնելուն մէջ։ Հոս գարունը՝ որ տարւոյն մէկ մասն է, դրուած է ամբողջին տեղ։

2. Հպտանք, հոպտանք, ծամածռում. grimace, իգ. փոխաբերաբար առնուած։

3. Կուռ. խիտ. serré, ée. ած.

4. Սեղմելով. . . այսինքն՝ իրենց սէրն ու գուրգուրանքը կ'արտայայտէին այդ բառով, անոր մէջ կը խտացնէին իրենց սրտի զեղումը։

5. Տուայտանք. տառապանք, վիշտ. peine; affliction, իգ.

կիչներն, ու հէք աղջիկը դժբախտութիւնն ունեցաւ ողբալու նաեւ մահը իր պաշտելի մօր. ու լքեալ, անօք անպաշտպան, աւերակէ աւերակ խոյս կուտար սոսկալով իր առանձնութենէն։

* * *

Ամառն անցած էր. աշունն ալ իր հրաժեշտը կուտար բնութեան։ Գօսացած տերեւներն իրենց պակուցիչ[6] մահասարսուռ յանկերգներով միօրինակ տխուր նուագներ մը կը յօրինէին, փախուստի խուճապել տալով յետին մնացորդներն իրենց սիրուն հիւրերուն. մեռած սաղարթներ, ցուրտ հիւսիսէն խըլուած՝ կը նետուէին ցիր ու ցան թաւուտներու[7] մէջ մացառներու երկայնքը, արեւն ալ կը գունատէր օր օրի։

Բնութեան այս սուգի հանդերձանքը[8] թախծութեամբ կը համակէր խոցոտ սիրտը որբուհւոյն, մանաւանդ երբ կ'զգար թէ տարօրինակ բաներ մը կը դառնային իր շուրջը։ Մինչեւ այն ատեն, կրցած էր պօղել իր կեանքը, իր առանձնութիւնը. ոչ ոք չահագրգռուած էր իրմով, ոչ ոք ուզած՝ թափանցել անոր գաղտնիքին. բայց հիմա կ'զգար թէ ինք մասնաւոր ուշադրութեան մը առարկայ եղած էր։ Զի, ամէն մէկ քայլափոխի նոր նոր մարդիկ կ'ելլէին իր դէմը. ուր որ երթար՝ լպիրշ[9] դէմքեր, անպատկառ աչքեր կը հետապնդէին իրեն, բաներ մը կը փսփսային իրարու, և կը դիտէր թէ իրիկնամուտին, երբ իր թագստոցը վերադառնար՝ ճամբուն երկայնքը, մացառ-

6. Պակուցիչ. սոսկում վախ ազդող. terrible, effrayant, e, ած.
7. Թաւուտ. խիտ ծառ ծիւղ, touffe, իգ.
8. Հանդերձանք. պատրաստութիւն, préparatifs, ար. յգ.
9. Լպիրշ. լիրբ, անամօթ. impudique, ած.

ներու ետին անորոշ ստուերներ մը կ'անհետանային իր առջեւէն. երեւակայութի՞ւն էր թէ իրականութիւն։

Գիւղին այրացաւեր[10] եկեղեցւոյն մօտերը, սեպ բլրակի մը ստորոտը կը գտնուէր անձաւ մը խոր ու պատմական, որու ներքնախորշերէն միոյն մէջ կափուլ[11] մը կար թագուն՝ ուսկից երբ մարդ վար սողոսկէր՝ իսկոյն պէտք էր դէպ ի ձախ երկարող ներքնուղիին[12] մէջ չեղիլ. այդ տեղէն հետզհետէ նոր անցքեր կ'երկարէին այլ եւ այլ ուղղութեամբ։ Իսկ եթէ անտեղեակ այդ պզտիկ գաղտնիքին, փոխանակ անմիջապէս դէպ ի ձախ չեղելու, իր առջեւ գտնըւած սալքարին[13] վրայ դնէր իր ոտքն՝ անշուշտ կը գահավիժէր անյատակ ջրամբարի մը մէջ, ուսկից անհնար էր այլեւս ողջ դուրս ելլել։

Այդ անձաւը Վարդանոյշի ընտանեաց կալուածներուն մէջ գտնուելով՝ ծանօթացած էր ինք անոր ամէն գաղտնիքներուն. զի ստէպ հոն գնացած էր իր մօր ընկերացած, ու լսած՝ որքան յիշատակներ կապուած էին այդ անձաւին ամէն մէկ խորշերուն հետ։

Վարդանոյշ, ահա, այդ անձաւն ընտրած էր վերջնականապէս իբր բնակատեղի. հոն կը մնէր՝ կը հիւսէր օրն ի բուն, եւ երկու օր միայն շաբթուան մէջ կ'երթար քաղաք՝ իր հիւսուածոյները ծախելու կամ ուտեստեղէններու հետ փոխելու համար։

* * *

10. Այրացաւեր. այրելով աւերակ դարձած, քանդուած, ruiné, ée; dévasté, ée, ած.
11. Կափուլ. գաղտնի անցք, ծուղակ. trappe, իգ.
12. Ներքնուղի. ստորերկրեայ ճամբայ, փապուղի. tunnel. ար. voie souterraine, իգ.
13. Սալքար, կամ սալաքար, սալ. խոշոր տափարակ քար. տէօշէմէ թաշը. dalle. իգ.

Նոյեմբերի վերջին գիշերներէն մին էր . սո՛ւս, լռութիւն ամէն տեղ . Վարդանոյշ սակայն կը հսկէ հոգեւարք կանթեղի մը առջեւ հին գրքոյկի մը փըտտած թերթերուն վրայ սեւեռուն ։ Յանկարծ խշրտոց մը կը լսուի դուրսը . հէք աղջիկը ցնցում մը կ'զգայ մէկէն, կ'ընդհատէ ընթերցումը, կը բռնէ շունչը, կը լարէ ականջները . այո՛, ձայն մը կար դուրսը ։ Ոտքի կ'ելլէ, քայլ մը կ'առնէ դէպ ի դուռ, դողդոջուն, սրտաթունդ մօտիկ կ'ընէ . . . չէր խաբուած, անձաւին դուռը կը խառնէին, մացառները կը հեռացնէի՞ն . . . Ո՜հ, Աստուա՛ծ իմ, կը հառաչէ յանկարծ, ու մէկէն կը խեղդէ իր անխոհեմ մենախօսութիւնը ։

Տասնուհինգ տարեկան այդ մատաղ կուրծքին տակ կը բաբախէր ո՛րքան անմեղ՝ նո՛յնքան արի սիրտ մը, անվեհեր հոգի մը ։ Կինը երբ գիտակից է իր արժանապատուութեան՝ հրաշքներ կը գործէ . ակար սեռն ունեցած է իր վիպասանութիւնը[14] ։

Առանց ժամանակաճառ ըլլալու՝ Վարդանոյշ կ'ամփոփէ վայրկեան մը ինքզինք, մէկէն կէս շրջան մ'ընելով իր կրունկին[15] վրայ կը մարէ լոյսը . ներքնախորշը տանող նրբանցքներուն[16] բերանը քարերով կը գոցէ ու ինք կ'իջնէ կափուլէն վար առկախ սանդուխի մը միջոցաւ, սանդուխն ալ կը վերցնէ ։

Ոտնաձայները կը մօտենային հետզհետէ . Նըրբանցքներուն քարերը վար կը գլորէին . . . առաջնորդ մը ունենալու էին անշուշտ ։ Երկու վայրկեան ալ՝ ու ահա ներքնախորշին մէջ էին աւազակները . . . ։

14. Վիպասանութիւն . պատմութիւն նշանաւոր գործի մը . roman ; poème, ար.

15. Կրունկ . ոտքի ետեւի կողմը, էօքչէ, talon, ար.

16. Նրբանցք . նեղ ճամբայ՝ անցք . corridor, ար.

Երբէք աւելի չէին անոնք, չորրորդ մը՝ լոյս ի ձեռին հոս հոն կը պրպտէր ։ Վարդանոյշ՝ շնչահեղձ, սրտատրոփ կը հետեւէր իր խորշէն այդ գիշերահէններու[17] ամէն մէկ շարժումին ։

— Փախած ըլլալու է եւ կամ ինծի անծանօթ եղած ծակ մը պահուած, մռմռաց առաջնորդը ։

Վարդանոյշ ցնցում մը զգաց իսկոյն, կը ճանչնար այդ ձայնը . Հուռիփինն էր . . . ։

Կապտագոյն խոռոչացած այտերով, պրկուած դիմագիծով, մշտատատան աչքերով, վերջապէս ջատուկ[18] պառաւի մը բոլոր նշաններն ունեցող յիսնամեայ կին մըն էր Հուռի ։ Անոր կեանքը ամենասեւ դժոխատիպ եղեռներու հիւսուածք մըն էր . բայց ո՛րքան ճարտարօրէն կրցած էր սքօղել իր վատ արարքներն՝ որ իր չար համախոհներու անձուկ շրջանակէն դուրս՝ մէկ մը տեղեակ չէր անոնց . իր կեանքը առեղծուած[19] մը սեպուած էր ։

Ասիկա, Վարդանոյշի գլխուն եկած դժբախտութիւններուն վերահասու եղած օրէն՝ սկսած էր հըրճուիլ իրովի, նոր որս մըն ալ ձեռք ձգած ըլլալուն համար ։ Ճարտարօրէն յաջողած էր յարաբերութիւն հաստատել անոր հետ, եւ իրեն գրաւել անոր համակրանքը ։ Քիչ քիչ այդ համակրանքը իր առջեւ բացած էր անոր մտերմութեան դռները, եւ այսպէս անարգել՝ սկսած էր այցելութիւնները շատցնել անոր՝ նոյն իսկ իր թագստոցին մէջ, ուր խառնած էր իր դաւաճան արցունքներն անոր արցունքներուն,

17. Գիշերահէն . գիշեր ատեն աւազակութիւն ընող . pirate (ար.) nocturne ; malfaiteur, ար.

18. Ջատուկ . վատ՝ կախարդ կին . [illegible] . mégère, sorcière, իգ.

19. Առեղծուած . հանելուկ, գաղտնիք . énigme, իգ.

սիրտ տուած անոր ու կեղծել վերջապէս ճշմարի
մօր մը գութն ու գորովը, անոր աղջնակին հանդէպ

Երբ այսպէս ըստ հաճոյս կրցած էր լաւ մը զննե
եւ ուսումնասիրել անձաւին բոլոր խորշերը, խնկո
գտած էր իր սովորական յաճախորդներն ու տեղե
կազմած այդ վատշուէր[20] ու չարամիտ անձանց ի
զննութեանց արդիւնքը լաւ վարձքի մը փոխարէն:

= Պահուած թէ փախած, մանչեց աւազակներէ
մին, պէտք է ընդհուպ մեզ յանձնես զինք:

— Բայց հոս ըլլալու է, յարեց Հոռոփ, իր նե
մոնելը սա աչքովս տեսայ:

= Լա՛ւ, գտի՛ր ուրեմն եւ կամ...

— Եւ կամ... ի՞նչ տեղի կայ սպառնալու, ա
սօր չէ՝ ուրիշ օր մը թող ըլլայ:

= Հի՛մակ, այս վայրկեանիս պէտք է գտնե
ջատուկ, գռուաց աւազակապետը, եւ կամ զգոյշ
զիր՝ սա բռունցքները գլխուդ պիտի ուտես:

Հոռոփ սոսկումի ճիչ մը արձակեց, բայց պզնե
բազուկ մը խեղդեց անոր ձայնը. ու երբ վե
ըստացաւ իր հանդարտութիւնը:

— Կաղաչեմ, ոտքերնիդ համբուրեմ, մրմնջ
աղաչաւոր ձայնով մը. խնայեցէք իմ տարիքիս, գո
յիշեցէք իմ ձեզի ըրած ա՛յնչափ ծառայութիւններ
թէ որ չգտնուի՝ ես կուտամ դրամնիդ... քիչ մը
տեն տուէք գոնէ:

= Ոչ, հիմա, ա՛յս ժամուս, եւ կամ լմնցած
քեզ համար:

Հոռոփ փորձեց խոյս տալ, բայց ո՞ւր, որո
ձեռքէն: Մտածեց օգնութի՜ւն աղաղակել. յանդ
դըն խորհուրդ: Մէկ քանի վայրկեան ալ խարխ

20. Վատշուէր . չար, անզգամ. malhonnête ; méchant, e. ած.

փեց հոս հոն, ու երբ կը փորձէր դուրս նետուի՝
յանկարծ վեց թաւամազ բազուկներ դամեցին զինք,
նշանակալից ակնարկ մը փոխանակեցին իրարու՝ որու
իմաստը չվրիպեցաւ Հոռոփէն, եւ յուսահատ վեր-
ջին փորձով մը պրկեց բռունցքները, երկարեց ջղուտ
վիզը, ու կոկորդալիր օգնութի՜ւն, օգնութի՜ւն սկսաւ
պոռալ:

Մէկէն բռունցքներու տարափ մը սկսաւ տեղալ
գլխուն, ձայնը կերկերեցաւ[21], ծունկերը կթոտեցան
ու գետին փռուեցաւ թշուառականը ահաւոր հառըն-
դիւնով մը:

Հէք Վարդանոյշ՝ որ ցարդ իր խորշին մէջ կծկը-
ւած կ՚սպասէր սոսկումի ու արհաւիրքի նոպաներու[22]
մէջ, յանկարծ ցնցուելով սուր ճիչ մըն ալ ինք հանեց
յակամայս:

Մէկէն երեք չարագործներու գլուխներն այն կող-
մը դարձան... Ա՛ն է, ըսին, գտանք՝ բայց շատ ուշ:

Ոտքերով սկսան այն ատեն գետինը զարնել, գե-
տինը կը հնչէր. գտա՛ծ էին թագստոցը: Խոկոյն խըն-
դութեամբ բացին կափոյին քարէ կափարիչը. մութ
ր... փորձեցին ճրագ մ՚իջեցնել մէջը, ճրագը վար
նալով մարեցաւ: Այն ատեն իրարու կառչելով ըս-
րուան ծակէն վար իջնել. առաջինը արդէն ոտքը գե-
տին դրած կը կարծէր, մէկէն ոտքին տակ եղած
ալը տատանելով տեղի տուաւ, ու չարագործը ին-
կաւ ահագին շառաչմամբ իր ոտքերուն տակ բացուած
յատակ անդունդին մէջ՝ իր հետ քաշելով միւս եր-
կու ընկերներն ալ:

* * *

21. Կերկերիլ . խռպիլ, ձայնը կտրիլ. devenir rauque.
22. Նոպայ, ճգնաժամ, տխտաժամ, Նէօպէթ. accès, ար.

Արեւն արդէն ծագած էր. տկար լոյս մը կը ցնցկէր կափոյլէն վար։

Գիշերուան յուզումներն ու երկար ժամերու հըսկումները յոգնեցուցած, տկարացուցած էին Վարդանուշի անդամներն ու մրափի պէս բան մը եկած էր վրան։ Լոյսի բեկբեկ մէկ շողը բանալ տուաւ իսկոյն անոր արտեւանունքը. երբ կատարելապէս արթընցաւ, ու ամփոփեց իր յիշատակները՝ սոսկաց, բայց տեսնելով իր շուրջը պատած խոր լռութիւնը, կափոյլէն վար մաղուած լոյսի շողերը, սիրտ առաւ. զգոյշ շարժեցաւ իր տեղէն, մօտեցաւ դէպի հոն ու բաց գտնելով անոր տակ եղած անդունդի բերանը, գաղտագողի ակնարկ մը նետեց դէպի ջրամբարը, ծռեցաւ ու զննեց ուշի ուշով. երեք աւազակներու դիակները ջուրին երեսը ելած էին . . .։

ԱԼ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

ԺԱՆԵԱԿՆԵՐԸ

— Շատ նիհար է, շատ ալ տըժգոյն. — կ՚ըսէին,
Երբ փողոցէն կ՚անցնէր իր սեւ մեկնոցով [1],
Մէջքը սեղմած լարերուն մէջ քոռսէին [2],
Աչքն ալ հովէն պատըսպարած ակնոցով։

1. Մեկնոց. վերարկու. manteau, ար.
2. Քոռսէ. սեղմիրան. corset. ար.

Լայն գլխարկին թուխ ու թաւոտ [3] փետրոց տակ՝
Կ՚անհետանար իր կիսադէմքը փափուկ,
Եւ թաւիշէ ըզգեստն ալ մութ կապուտակ
Կ՚ստուերէր ցոլքն իր այտերուն խուսափուկ [4]։

Իր քաղաքի արդուզարդովն ապերախտ [5],
Գեղանի չէր ընաւ այդ կինն անընման,
Զոր դիտելով իսկ կ՚ըլլային բարերախտ,
Երբոր պարի սըրահին մէջ կուգար ման։

Ինչ աղուոր էր օթեակին [6] մէջ երբ ճերմակ
Ժանեակով [7] մը լոկ կը քօղէր իր թեւեր,
Եւ ուսերուն, լանջքին վըրայ անդիմակ՝ [8]
Բեհեզի մը թեթեւ ծալքը կը թեւէր [9]։

Մարած, հալած երանգներու [10] մէջ պէսպէս,
Իր սեփհական փայլը կ՚առնէր դէմքն անոր,
Եթերային [11], անծիր աննիւթ ամպի պէս,
Միշտ անմատոյց, անըրջային եւ միշտ նոր։

3. Թաւոտ. խիտ, épais; aisse. ած.
4. Խուսափուկ ցոլք. յոյժ անցեալ ցոլացում, teint, reflet fugace, pâle.
5. Ապերախտ արդուզարդ. ինչու որ անյարմար էր իր կազմին ու դիմագծին. մինչդեռ՝ երբ հանդէսի մը առթիւ, իր սիրական ժանեակներով պճնուէր՝ դիւթիչ գեղեցկութիւն մը կ՚ստանար.
6. Օթեակ. թատրոնի մէջ սենեակ, խցիկ. loge, իգ.
7. Ժանեակ. ցանցակերպ նուրբ հիւսուածոյ, Տանթէլա. dentelle, իգ.
8. Անդիմակ. մերկ. nu, e, ած.
9. Թեւել. թռչիլ, ծածանիլ. voltiger.
10. Երանգ. գոյն. couleur, իգ. ton, ար.
11. Եթերային. խիստ նուրբ, օդային. aérien, enne; diaphane; céleste, ած. — Անծիր, առանց շրջանակի, անորոշ, indéfini. e; indéterminé, ée, ած.

Ժամանակներու այդ փրփուրներ թափանցիկ ,
Ծակտիքն անոնց , ցանցը բարակ օդային ,
Եւ մետաքսէ ծըփանքն ալ թոյլ ցոլացիկ
Բոլոր անձին դիւթիչ բան մը կուտային ։

Ճառագայթ[12] մը , լոյս մը , աւիւն մը կեանքի՝
Մութ նայուածքին մէջ հրապոյր մը կ'արծարծէր ·
Խորին[13] անդունդ առանց ելքի ու յանդի ,
Որուն գաղտնիքն ունին շանթերն ու կայծեր ։

Եւ ժըպիտ մ'ալ , չքնաղ փթթում մը վարդի ,
Կուգար բանալ գողարիկ շրթանցը թերթեր ,
Ինչպէս արեւն իր ըզգեստովը զարդի ,
Որուն առջեւ կը բացուին այգն[14] ու եթեր ։

Եւ կը բացուէր սիրուն երազի մը հեշտին ,
Այդ ժամանակէ մթնոլորտին մէջ տարտամ,
Ջերմ, հըմայող զարկ մը տալով իր շեշտին ,
Զոր կը պաշտէր քերթող , իշխանն ալ փարթամ ։

Այլ ամենուն համար էր ինք անտարբեր ·
Լոկ կը սիրէր իր ժամանակներն ըսպիտակ ,
Որոց շընորհիւ միշտ կը գտնէր տարուբեր
Այնքան սրտեր , այնքան խունկեր ոտքին տակ ։

12· Ճառագայթ մը · ոտանաւորի մը անդամատութեան կանոնին հակառակ է այսպէս անշեշտ բառով կամ վանկով անդամը վերջացնելը , Թէպէտ փորձ բանաստեղծներու գրչէն վրիպած են շատ անգամ այդ սխալներն՝ ինչպէս կը տեսնուի հոս եւ ստորեւ . Տե՛ս , Ցաւեղուած Թիւ 19 ։

13. Խորին անդունդ . անոր աչքերը կը նմանէին անյատակ անդունդի մը՝ որու գաղտնիքին մարդ չի կրնար թափանցել . — Որքան ալ դաշն են այն տողերը , նոյնքան ալ գեղեցիկ եւ վեհ են արտայայտած գաղափարները՝

14 Այգ . արշալոյս , առաջին լոյսը · aube , ֆր. la pointe du jour .

Կը փայփայէր զանոնք տենչով մը անճառ ,
Կեանքը դըրած անոնց վըրայ հոլանի[15] .
Կրքոտ սէր մը , ուր կար հոգին ու հանճար ,
Ինչպէս գիտեն սիրել կանայք գեղանի ։

Սեւ առտու մը սակայն հազով մ'արթընցաւ ,
Իր ժամանակէ բարձերուն մէջ կըրթընած ,
Մէջքին վըրայ , կողին վըրայ կ'ըզգար ցաւ ,
Ու կը հեւար յոգնած , դեղնած , քըրտընած ։

Թատրոնին մէջ ցուրտ էր առեր , կը յիշէր ,
Երբ օթեակին դուռը բացուեր էր ետին .
Դեկտեմբերի հով մը սաստիկ այն գիշեր
Կը դըղըրդէր անդուլ երկինքն ու գետին ։

Ու չէր ուզեր առնել մեկնոյն ուսերուն ,
Իր ժամանակներն անհետելու երկիւղով ·
Նըշուլագեղ ոստա՜յն[16] ճերմակ ու սիրուն ,
Ինչպէս սաղով լեցուն ձիւնէ մի կողով ։

Եւ մեռա՜ւ , այն ժամանակներուն փաթթըւած ,
Վերջին շունչին հետ եղաւ հուսկ իր կըտակ ·
Ժամանակներով պըճնել իր մահ , սե՛ւ քերթուած[17] .
Եւ անոնցմով թաղել մարմինն հողին տակ ։

15. Հոլանի · մերկ գլխով · — Կեանքը դըրած . . . այսինքն՝ ժամանակներու մասին տածած սէրը իր կեանքի սէրէն աւելի բուռն էր ։

16· Ոստայն · հիւսուածոյ , բանուածք . tissu , ֆր. — Դրուած է ժամանակներու բնոյթը բացատրելու համար ։

17. Քերթուած · բանաստեղծութիւն . poème , ֆր. — Սե՛ւ քերթուած · տխուր մտածում , ցաւալի վերջաբան ։

— Ի՜նչ աղուոր է, կ՚ըսէին, ի՜նչ մանկամարդ —
Երբ փողոցէն կ՚անցնէր դագաղն ողբական.
Եւ երգերու, բուրվառներու մէջէն ցարդ
Կը ժըպտէր իր ժանեակներուն սիրական։

ԶԱՊԷԼ Զ. ԱՍԱՏՈՒՐ
(Սիպիլ)

ԽԱՂՈՂԻ ՋՈՀԸ

Լայն ու ընդարձակ այգի մը, անհամար տունկերով, ամրան զբօսավայրն էր տղու մը, ուր իր խօլ վազքէն վերջ երբ պարտասած կը փռուէր կանաչութեան վրայ, իրական հեշտանքի[1] մը անձնատուր կ՚ըլլար. Խաղողի իւրաքանչիւր ողկոյզ կը դիւթէր զինք. ամէնքն ալ յափշտակելու ցանկութեամբ մը կը սլանար պարտէզին մէջ, ու յափրանալէ[2] վերջ չէր յուսահատէր, կրկին կը խոյանար տունկերուն վրայ, որոնցմէ շատ ոստեր կը բաժնէր, պտուղի տարափ մը իր ոտքերուն առջեւ կը սփռէր, որոնց հիւթը քամած էին իր անհանդարտ ձեռքերը, պարզապէս զանոնք կուլ չկարենալ տալուն համար դրդուած։ Ժամեր ամբողջ իր հալածանքը կը շարունակէր. ու երբ ողկոյզ մը իր գոյութիւնը կը մոռնէր տերեւներուն նենգ թագստոցէն, կը կառչէր տունկին, ու պահ մը վերջ այդ ողկոյզէն խիւս[3] մը միայն կը մնար։ Երբ իր

1. Հեշտանք . հաճոյք . plaisir, ար. délices, յհ. իգ.
2. Յափրանալ . լիուլի կշտանալ, կուշտ ու կուռ ուտել՝ խմել . se rassasier ; manger tout son soûl.
3. Խիւս . զանգուած . pâte. իգ.

ծնողքը պտոյտի համար կը մեկնէր տունէն, պզտիկը կը պնդէր որ զինք առանձին թողուն, եւ ստիպումի պէտք չկար անոր յամառութիւնը խորտակելու. գիտէին որ անիկա իսկոյն այգի պիտի փութար, ուր արկածի մը պատահականութեան կասկածն ալ չունէին, մանաւանդ որ գիտէին թէ իրենց չափ սիրազեղ ընթացք մը պիտի ունենային այգիին տէրն ու կինը։ Բնութիւնը ժլատ[4] գտնուած էր զաւակ մը գոյութեան բերելու, անոնց կեանքը քաղցրացնելու համար, ու իրենց այս բուռն կարօտին մէջ գոնէ պզտիկ գոհացում մը կը հայթայթէր պզտիկը, իր գիրգ[5] այտերն անոնց ըղձակաթ շրթունքներուն յանձնելով։ Այգիին մէջ անոր գործած վնասներուն հատուցման համար, շատ շատ քանի մը համբոյրի յաւելումով կարելի կ՚ըլլար իրաւախոհութեան[6] յանգիլ։ Երբ այգիին մէջ յանկարծ յուզում կը ծագէր, տունկեր խոնարհէին, կամ տերեւներու ուժգին բախման աղմուկը լսուէր, իսկոյն յամրաբար անոր մօտ կը յառաջանային ոչ թէ վերջ տալու իր քմայքներուն, այլ դիտելու, ըմբոշխնելու[7] այն կատաղութիւնն որով փրփրած կ՚ըլլար պզտիկը, երբ քանի մը ողկոյզներու կմախքը թողելէ վերջ՝ ուրիշներ իր որկորը ղրկելու անկարողութիւնը կ՚զգար։

Պզտիկին նախասիրած պտուղը խաղողն էր. գրեթէ անտարբեր կ՚անցնէր դեղձի ու ծիրանի ծառերուն քովէն. անոնց թաւիշ ստեւը[8], փափուկ երանգներն հմայք չունէին իրեն համար, կարծես կ՚արհա-

4. Ժլատ . կծծի, ագահ . chiche ; avare, ած.
5. Գիրգ . փափուկ, délicat, e ; tendre, ած.
6. Իրաւախոհութիւն . համաձայնութիւն, accord, ար.
7. Ըմբոշխնել . վայելել, ճաշակել . jouir de ; goûter.
8. Ստեւ . մազ, բուրդ . duvet ; velouté, ար.

մերժէր անոնց հրաւէրը, թէեւ անոնք չէին դադրեր ամէնէն փողփողուն[9] տարազներով ներկայանալ դիւթելու ըղձանքով։ Իր յարդէ գլխարկին տակ պատըսպարած դէմքը, առաւօտուն կը ձեռնարկէր աշխատանքի, ու երեկոյին երբ դառնար տուն, գոգնոցէն ծուէններ[10] անպատճառ թողած կ'ըլլար մացառներուն վրայ, գուլպաները պատռուածքի շերտեր կը կրէին, դէմքին վրայ թեթեւ սպի[11] մը, արեան երիզ[12] մը գոյացած կ'ըլլային. բայց այս վնասներն աւելի կը քաղցրացնէին պայքարը, զինքը բորբոքելու խայծեր[13] էին։

Օրին մէկը սակայն, պզտիկն անհանգստութիւն մը զգաց. խիթերը[14] կը սաստկանային գալարելով զանիկա անկողնին մէջ, ուր ստիպուած էր տարածել իր անհանգարտ մարմինը։ Կը տանջուէր, կը տուայտէր[15], իր ձեռքին հանդիպած ամէն ինչ բզքտելու մոլեգնութեամբ, աչքերը մերթ այնքան կը խոշորնային տառապանքին գերագրգռութենէն, որ հէք մայրը զարհուրած խոյս կուտար սենեակէն, փղձկած, լալահառաչ։ Շաբաթ մը ամբողջ ըկուեցաւ պզտիկն այն բուռն խիթերէն որոնց դրդիչը՝ կոյր աղիք[16] խոցող խաղողի կորիզ մ'էր։ Ապաքինումի խաբկանքը[17] տուաւ վայրկեան մը, ու երբ դրան զանգակը կը

9. Փողփողուն · փայլուն, շլացուցիչ brillant, e ; éclatant, e. ած.
10. Ծուէն · կտոր, բզիկ բզիկ եղած մաս. lambeau, ար.
11. Սպի · բուժած վէրքի նշան, cicatrice, իգ.
12. Երիզ · երկայն շերտ՝ գիծ · raie, իգ · trait, ար.
13. Խայծ. ձկան կեր, հոս՝ գրգիռ, հրապոյր. amorce, իգ. stimulant. ար.
14. Խիթ. խոստուկ, խոցտուկ, [illegible] · colique, իգ.
15. Տուայտիլ · տառապիլ · souffrir.
16. Կոյր աղիք · մեծ աղեաց վերի մասը, cœcum, ար.
17. Խաբկանք · պատրանք. illusion. իգ.

ձայնէր եւ մայրը կ'իջնէր վար, առանձին թողլով պզտիկը, անիկա յաւիտենական քունի անձնատուր կ'ըլլար։ Այգիին տէրն էր ու կինն՝ որ պզտիկին յապաղումէն կասկածելով փութացեր էին տուն, զարդարուն կողովի մը մէջ դիզած էին խաղողի պերճ ողկոյզներ, առաւօտեան շաղը դեռ կը թրթռար անոնց վրայ, իրենց հետ վեր սենեակ կը բերէին պզտիկին ընծայելու, բայց մանաւանդ անիկա խայծ մը պիտի ըլլար, դրդիչ մը՝ այգիին հաճոյքները յիշել տալու։

* * *

Գերեզմանատան մէջ պատին եզերքն որթատունկ մը կը բարձրանայ. այգիին տէրն իր ամէնէն բեղուն տունկերէն ընտրած էր ոստ մը եւ հողակոյտի մը քովը զետեղած էր։ Ինք կը մատակարարէր անոր պէտք եղած խնամքը, եւ այն հողի բաժանումը, որ պզտիկին ծնողքն ընտանեկան դամբարանի մը վերածած էր, այգիի մը մանրանկարը կը ներկայացնէր հիմա. քանի մը թուփեր կ'եզերէին դամբարանը, իսկ պատին վրայ տակաւ կը մագլցէին որթատունկեր, իրենց կեանքն ու հոյզը[18] քաղելով այնտեղ գոյացած հողակոյտէ մը։ Աշուններ յաջորդեցին ամռան, ծաղկումի ու փետրատման[19] այս պայքարին մէջ տունկերը կ'աճէին, մերթ իրենց տերեւները յորդելով պատին վրայ ու քօղարկելով մերկութիւնը, ու երբեմն քամիին դէմ դողահար, իրենց վտիտ բազուկներով կը մարէին քարի ու շաղախի այդ սարուածքին[20], խորտակուելու երկիւղով։

18. Հոյզ. հիւթ · suc, ար. sève, իգ.
19. Փետրատում. տերեւաթափ · défloraison, իգ. dépérissement, ար.
20. Սարուածք · կազմած, շէնք · appareil, ար. construction, իգ.

Հիմա ամէն Աստուածածնի անհամար ողկոյզներ կը կախուին . զանոնք քաղելու ոչ ոք սիրտ կ'ընէ , կը հասուննան , կը ցամքին , ու կը թօթափին անոնց հատիկները ։ Այգիին տէրը կուգայ եւ բրիչ կը շարժէ այդ տունկերուն շուրջ . ու հողի փխրուկին մէջէն պլացող այդ թուփերն իր մօրին մէջ յիշատակներ կ'արծարծեն , մատախուղին ետեւէն դուրս ցայտող տեսարանի մը չափ յստակ ։ Երբեմն իր յուզումը չի կրնար զսպել , եւ վշտահար ակնարկ մ'ուղղելով հողակոյտին վրայ կը փղձկի ։

Որթատունկերը կամար մը կը ձեւացնեն հիմա , իրենց ոստերը պիրկ փարումով , տերեւները սեղմ գիրկընդխառնումով կը գալարուին , կը տարածուին գամբարանին վրայի հորիզոնագիր գերաններուն մէջ , պտըտցնելով իրենց դալկահար փերթերն[23] ու ողկոյզներն որ հողակոյտին բիբ[24] սեւեռած կը մնան ։

Ամէն մեռելոցի հէք մայրը գրեթէ խելայեղ կը ծնրադրէ հողակոյտին առջեւ ու կը փարի անոր . իր արտասուքները կը ցանցնէ այն տեղ աճող մանր ծաղիկներուն վրայ , որ այդ հողին վրայ փռուած դունագեղ գորգի մը կը նմանին ։

Ողկոյզները քարացած արցունքի պատրանքը կուտան , երբ հովը սարսուռ տալով տերեւներուն , կը բանայ անոնց յօրինած կափարիչներն , եւ ողկոյզներն երեւան կը բերէ . ինչպէս քամին կը թրթռացնէ ամպի ծուէններ , ու անձրեւի առատութիւն մը յորդելու խաբկանքը կուտայ ։

ԱՇՈՏ Բ. ՔԷՉԵԱՆ

21. Փղձկիլ . սիրտը եփել , լալ . pleurer : s'émouvoir .
22. Պիրկ . ուժով , պինդ . raide ; tendu ; e.ած .
23. Փերթ . կտոր , հոս՝ ոստ , բարունակ . branche ; moissine , իգ .
24. Բիբ . շեշտակի , անթարթ . fixement ; d'aplomb . մկ .

ԱՊՐՈՒԱԾ ԵՐԱԶ ՄԸ[1]

Այո՛, ըստուեր[2] մը գիս վարեց անապատ,
Ուր ժամերով ես քալեցի անընդհատ,
Քաղցա՞ծ էի, երբ ինծ ըսաւ . «Ոտքիդ տակ
Կիզած քարերն կրնաս փոխել դու հացի» .
Ու ես հրպարտ ոչընչութեանս անգիտակ՝
Առանց հրաշքի՛ մը՝ կարծր քարը խածի . . . ։

Նա ինծ լերան մը կատարէն ամէն դի
Փառքեր ցուցուց, ո՛չ թէ վիհեր անդունդի,
Ըսաւ . «Ամէն բան կը ժպտի քեզ հեռուն,
Քեզ ի պաշտօն կ'երգէ բնութիւնն ալէլու[3]» .
Ու ընտրեցի փառքերու գիրկն օրօրուն,
Բարձունքի[4] բաղձն, առանց երկինք նայելու ։

1. Սոյն գողտրիկ բանաստեղծութեան մէջ նկարագրուած է վիճակն այն մեղաւորին՝ որուն հոգւոյն աչքերը կոյրցած են իր կիրքերուն անձնատուր ըլլալէն , եւ ալ չի զգար իր խղճին ձայնը . սիրտը քարացած՝ կը մերժէ ձեռնտու ըլլալ Թշուառին , բայց Աստուած՝ որ մասնաւոր գուրգուրանք մը կը տածէ հանդէպ մեղաւորին , վերջին անգամ մըն ալ կ'այցելէ անոր , կը հնչեցնէ իր ձայնը , եւ այդ պահուն՝ կարծես խոր քունէ մը արթննալով մեղաւոր հոգին՝ կը տեսնէ իր ցաւալի վիճակն ու դարձի կուգայ ։ Բանաստեղծը կրցած է ճարտարօրէն հիւսել այս ամէնը՝ Թանձրացեալ ձեւ մը տալով անոնց , ու առաջնորդուելով աւետարանական այլ եւ այլ անցքերէն ։ — Սոյն բանաստեղծութիւնը կատարելապէս ճաշակելու համար դիմել՝ մեր հրատարակած Զորս Աւետարաններու Թարգմանութեան ու մեկնութեան . Պոլիս 1906 .
2. Ըստուեր մը . չար միտումը , սատանան . une ombre . — Վարել , քշել . pousser .
3. Ալէլու . Եբր . բառ , իմաստն է գովեցէք զՏէր , alléluia , ար .
4. Բարձունք . բարձր տեղ , բարձրութիւն , պատիւ . honneurs , ար . յք . dignités , իգ . յք . — Բաղձ , բաղձանք , սէր . amour , ար .

Յետոյ հանեց աշտարակի մը վերայ՝
Ուր արծուին հետ ամպը միայն կը սուրայ,
Ու ինձ ըսաւ. «Քեզ պահպանող թեւեր կան,
Վա՛ր նետուէ դուն, պարիկներ կա՛ն քեզ դըրացի».
Ու ես վազքի մը թռիչն առած խօլական՝[5]
Թաւալգըլոր անկումով բախտըս լացի՜ . . . ։

Ընդոստ ելա՜յ . . . չէի խորհեր
Թէ իմ ժամե՛րըս փորձութեան
Զի՛ս կը հեգնեն, ու աննըւէր՝[6]
Քըրքիջով վրա՛ս ալ կը խնդան ։
Ու ես հազիւ կէս մը արթուն՝
Կ'ըսեմ խըղճիս. «Զե՞ս գիտեր դուն՝
Թէ խայթ մը սոսկ վարկպարազի՝[7]
Ցիմար ըղձանք մ'է երազի . . .
Ո՜ն, մոռացման մութովն անպարտ[8]
Թաղուէ քունի՜ մը մէջ հանդարտ»։

Կ'երազէի՜ . . . հոգի մ'ինծի գալով մօտ՝
Անուշ ձայնով կանչեց. «Եկո՜ւր ետեւէս».
Եւ չուղեցի թողուլ հանգիստս անկարօտ[9],
Ըսի. «Մաճիդ[10] ձեռք մը յարմար չունիմ ես,
Կայծ մը չունիմ քու ողջակէզդ այրելու,

Զունիմ լուծիդ[11] ես պարանոց մը հըլու,
Եւ թըշուառին ցաւերուն չեմ այցելու[12] . . .»։

Փոխադըրըւած յետոյ՝ պահիկ մը մըտայ
Հինդ-սրահին[13] մէջ՝ ուր աւազան մը կար մեծ.
Տեղն անծանօթ չէր ինձ, տըխո՜ւր Բեթհեզդա,
Անդամալոյծ մը սըրտառուչ աղերսեց . . .
Իսկ ես առանց գորովելու գոչեցի.
«Պէտք է մահճիդ հետ որս ըլլաս դու ցեցի,
Կեանքն ի՞նչ կ'արժէ քեզի համար, չո՞ր խեցի»։

Ծառի մը տակ կ'ըծկած էր կոյր մ'ի ծընէ,
Ցընցոտազգե՜աց, ճանճ ու ճըճի կար իր մօտ.
«Սեւովամի աղբիւրն օգուտ մը կ'ընէ՞»
Հարցուց ինծի բարի մարդուկ մը երկչոտ,
«Մեղքըը կանո՜ւխ բիբն[14] է պարպեր լոյսէն չէջ,
Մութին եկած, ըսի, կ'երթայ մութն անվերջ,
Աչք չի չինէր արեւն՝ աղտոտ կաւին մէջ»։

Տունէ մ'ալ ներս՝ տեսայ դագաղ մը քուրջէ՝
Որուն վըրայ դիակ մը կար աղջըկան.
Ձայն մը կ'ըսէր. «Զէ մեռած նա, կը ննջէ՜».
Եւ ծաղրեցի ձայնն իր գութին մէջ այնքան,
Տալիթա՛[15], հէ՜ . . . ալ չըկայ դարձ մը կեանքի,
Լացէք մինչեւ որ ձեր արցունքը ցամքի,
«Տալիթա կո՜ւմի» ձայնն հընչեց ուժգնակի . . . ։

5. Խօլական. խօլ, խենդուկ. folâtre; fou, folle, ած.
6. Աննուէր. անգութ. cruel, elle, ած.
7. Վարկպարազի. չնչին. frivole; de peu d'importance.
8. Անպարտ. անմեղ. innocent, e. ած.
9. Անկարօտ. անթերի, անպակաս. անկարօտ չըողուլ, ըմբոշխնել, առատօրէն վայելել. savourer; jouir de qc. abondamment.
10. Մաճ. արօրի կոթ. սափան գօլու. mancheron, ար. manche (ար.) de la charrue — Մաճիդ ձեռք մը յարմար . . . այսինքն՝ Անկարող եմ, չեմ կրնար։

11. Լուծ. վզնոց (լծուած եզներու), պօյունտուրուգ. joug, ար.
12. Այցելու. հոգածու, հոգատար, հոկող. soucieux, euse de; responsable, ած.
13. Հինգ սրահ. հոս կ'ակնարկուի Յովհ. Աւետարանի Ե. 2 համարին մէջ յիշուած Պրոբատիկէ աւազանին բուժիչ զօրութեան. տե՛ս մեր Թարգմ. Աւետ. Յովհ. էջ, 70, Ծանօթ.։
14. Բիբ. աչքի ծիածանին կեդրոնը, կէօզ պէպէկի. pupille; prunelle. իգ. — Տես, Թրգմ. Յով. էջ 111.
15. Տալիթա. արամերէն բառ մըն է, կը նշանակէ Աղջիկ. — Կումի կամ Քո՛ւմի ոտքի՛ ել. արի՛. Տե՛ս, Թարգմ. Ս. Մարկ. էջ 41։

Ընդոստ ելա՜յ . . . չէի խորհեր
Թէ իմ ժամերըս փորձութեան
Ձի՛ս կը հեգնեն , ու աններէր
Քըրքիջով վրաս՝ ալ կը խընդան ։
Ու ես հազիւ կէս մը արթուն՝
Կ'ըսեմ խըղճիս՝ «Զե՞ս գիտեր դուն՝
Թէ խայթ մը սուտ վարկպարազի
Ցիմար ըլլանք մ'է երազի . . .
Ո՜ն , մոռացման մութովը անպարտ
Թաղուէ քունի՜ մը մէջ հանդարտ» ։

Կ'երազէի՜ դարձեալ . . . Նաւակ մը փոքրիկ
Կոհակներուն էր մատնուած . վախ մը կար .
Ու կ'ըսէին . «Զե՞ս տեսներ հովը ու ալիք ,
Փրկութեան զէկն հրաշք մը չունի՞ քեզ համար» ։
«Կըրնա՞ք ըսել , դելփին[16] ըլլալ՝ իբր հետի
Անցնիլ ծովէն , ցրելու վայրկեանն աղէտի ,
Թէ ոչ ամէ՛ն ինչ անդունդով կ'անհետի» ։

Ճոխ տան մը դրա՛ն մօտ՝ ուր կար երգ ու ծիծաղ ,
Նարդոսի[17] բոյր , զըմրուխտի[18] փայլ , ու բեհեզ[19] ,

16. Դելփին. ծովայինստնաւոր կենդանի մը. [illegible] dauphin, ար.
17. Նարդոս . անուշահոտ խոտ մըն է՝ զոր հնումն ու տունկին արմատներէն ու տերեւներէն կը հանէին նախնիք . է՛ն ընտիրն էր հնդիկ նարդոսը , Գիտական անունն է Մրուշանեալն ժադամանսի (Valeriana Jatamansi) [illegible] nard, ար. — Տե՛ս Թարգմ. Ս. Մարկ. էջ. 98. Ծան. 3.
18. Զմրուխտ . [illegible] émeraude, իգ. ծանրագին քար մ'է կանաչագոյն . կը գտնուի յԵգիպտոս եւ ի Պերու . Կապոյտ գոյնով զմրուխտը նուազ յարգի է ու կը կոչուի կապուտակ, aigue-marine . Կայ նաեւ դեղինի զարնող զմրուխտ մը՝ որ կը կոչուի բիւրեղ . béryl. — Իտալիոյ Ումպէրթօ Թագաւորն ունէր խիստ գեղեցիկ զմրուխտ մը՝ 10 հ. մ. երկայն. 6. լայն. եւ 8 բարձր. որու վրայ փորագրուած էր Վերջին ընթրիքը ըստ Տօմինիքինօի.
19. Բեհեզ. բրդէ խիստ նուրբ ու ազնիւ կերպաս , lin fin. — Տե՛ս. Մեկն. Ս. Ղուկ. էջ 167. ծանօթ.

Գլորած թըրթո՜ւր՝ կը գալարէր անսուաղ[20]
Մարդ մը աղքատ՝ որ կը պրտուէր[21] աղբին դէզ .
Ես հարուստին կարդալով բի՛ւր երանի ,
Թըքի ճակատն այդ դիակին կենդանի՝
Ըսի՝ «Զարի՞ք մ'ես դուն, թո՛ղ չարն զքեզ տանի . . . » ։

Նըստած էի սարի մը տակ սըրբանուէր . . .
Հօր մը դողդոջ բազուկներովը բերուեցաւ՝
Բազմութեան հետ՝ հիւանդ մանուկ մ'որ ունէր
Դեւի փըրփուր , օձի կընճիռ[22] , լուսնի ցաւ ։
Հայրը կուլար . «Ո՞վ կը գըթայ իմ որդւոյս» .
Ես բիրտ ժայռի պէս թօթուելով գլուխ եւ ուս ,
Ըսի՝ «Լեռնէն քեզ օգնութեան չըկա՛յ յոյս . . . » ։

Թուփերու մէջ վիրաւոր մարդ մը տըկար
Կը հըռընչէր . . . Եւ երբ անցայ մեկուսի՝
Ինքն եկաւ մօտս , ու կողն ինծի ցոյց կուտար .
«Զունի՞ս գինի կամ ձէթ յանուն Յիսուսի . . . » .
«Խորո՜ւնկ է վէրքդ , ըսի , չունիմ ես դարման ,
Քեզ պանդոկի բաց՝ թող ըլլայ դերեզման . . . » .
Հառաչեց նա , ծովու չառա՜նչք մ'անսահման . . . ։

Խռովա՛ծ՝ ցաւի այդ սուր չանթովը սլաքին՝
Ես կ'ուզէի փախչիլ վայրէն դաւաճան ,
Դարձայ ետիս , տեսայ նորէն նոյն հոգին՝
Որ ջինջ կարմիր հագած էր լոկ պատմուճան .

20. Անսուաղ. անօթի. affamé , ée , ած.
21. Պրտուել. պրպտել, քրքրելով փնտռել. chercher ; fouiller .
22. Կնճիռ . հանգոյց. nœud, ար. — Որ ունէր . . . օձի կնճիռ . որ օձի պէս կը գալարուէր . qui se tordait comme le serpent. — Լուսնի ցաւ , լուսնոտութիւն . épilepsie, իգ. — Տե՛ս, Թարգմ. Մատթ. էջ 89. Ս. Մարկ. էջ, 65. Ս. Ղուկ. էջ 99.

Ու արիւնոտ խոցեր ունէր նա պէսպէս ,
Ըսաւ . «Մինչեւ ե՞րբ զիս պիտի հալածես . . .
Յետոյ կըրկնեց դարձեալ՝ « Եկուր ետեւէս » ։

Ու արթընցայ . . . ա՜խ մը կուրծիս ,
Ուղխ[23] մ'ալ իջած էր աչքերուս . . .
Խիղճս ի տագնապ[24] կը խըթէր զիս՝
Թօթուած էր քունն ու մութն անլոյս ,
Ա՛լ չըկար ա՛մպ մը երազի . . . ։
Կեանքիս պատկերն էր , այն տըժգոյն՝
Որ մե՜րկ փայլէն իր տարազի՝
Կը ցըցուէր դէմս անագորոյն ,
Երբ հոգւոյն լոյս - աչքը վերին
Ցըրուեց խուճապն[25] այն ըստուերին . . . ։

Ա՛լ երազի մէջ չեմ . . . կանչէ զիս քեզ մօտ ,
Ո՛վ Տէր , կուգամ քու ետեւէդ ամէն օր ,
Քեզմով պիտի գտնեմ հանգիստս անկարօտ ,
Տո՛ւր որ մաճիդ յարմար ըլլայ ձեռքս անզօր ,
Կայծեր ինձ տուր քու ողջակէզդ այրելու ,
Կըքե՜մ լուծիդ տակ պարանոցս ալ հըլու ,
Զիս թըշուառին ցաւերուն տա՛ր այցելու . . . ։

ԵՂԻՇԷ ԵՊ. ԴՈՒՐԵԱՆ

23. Ուղխ· յորդառատ ջուր, հոս՝ առատ արցունք· un torrent de larmes·

24. Ի տագնապ· տագնապալից, նեղութեան մէջ· anxieux , euse, ած·

25 Խուճապ. տագնապ· frayeur , իգ. ուրուական, spectre ; fantôme, ար.

ՋՐԻՆ ԾԱՌԸ

Գետը դեռ գիւղ չհասած , կը թօթուըտի իր հողէ անկողինին մէջ՝ փրփրալից ու հեստ[1], ու շաչելով շշելով կ'անցնի հպարտ , խարակներուն[2] առջեւէն՝ որոնց մէջ կարծես զայն իր անպարագիծ[3] յոխորտանքին մէջ արգիլելու շարժումներ ընողներ կան ։ Ահա մէկը , որ իր տեղը թողած գացեր կեցեր է ճիշդ հոսանքին մէջտեղը · եւ անտարբեր ու լուրջ , կուրծքը հեղուկ խարազաններու հարուածներէն կապուտցած , զայն պիտի պատուաստէ՞ր կարծես[4] ։ Քիչ մը վարը , ճիշդ հոն , ուր ափունքի քարշեպներուն[5] շղթայէն պրծած , գիւղ պիտի մտնէ վիժանուտ ջուրը , երկու յաղթ ծառեր , դէմ դէմի նստած , իրենց թուխ բազուկները կ'երկարեն իրարու , հոն գետը ա՛յնքան նեղցած , ամփոփ ու լուին է՝ որ կարծես պզտիկ ճիգ մըն ալ ու ժայռերը յաւիտենապէս պիտի ցցէին հոն իրենց անընկճելի ամբարտակը[6], ու կապտէին խեռտղան ։ Բայց Ջուրը ճապկուն[7] է , եւ ճուկ կուտայ

1. Հեստ· անհնազանդ , անսաստող . opiniâtre ; récalcitrant, e· ած .

2 Խարակ ցից քարաժայռ (ծովեզերքի). falaise , իգ.

3. Անպարագիծ · անծուն , անչափ · immense ; illimité , ée, ած· — Յոխորտանք , գոռոզութիւն . orgueil , ար.

4. Սոյն պարբերութիւնը մութ ինկեր է · եւ ուր ծայրայեղ ճիգ մը կը տեսնուի գրական արուեստակութեան ։

5. Քարշեպ· քարոտ զառիվայր, ցից ափափայք · rocher escarpé ; côte rocheuse ·

6. Ամբարտակ · թումբ , պատուար . rempart , ար· — Կապտել , մերկացնել , կողոպտել · dévaliser ·

7. Ճապկուն · պրկուող եւ ձգտող (յօրանջողի մը պէս) · սահուն , ճկուն · coulant , e ; subtil , e· ած· — Ճուկ կուտայ , ճկունօրէն կը փախչի · se faufile adroitement .

կը սահի դընդերոտ[8] բազուկներու կամարին տակէն, ու դարձեալ կը վազէ դէպ ի գիւղ միւս ժայռերուն առջեւէն իրենց անգայումին[9] մէջ մեկուսացած։ Սակայն երբ հոսանքը պիտի անցնի կամուրջին տակէն, հոն ուր ժայռերու յոխորտանքը կ'իյնայ, եւ սպիտակ գմբեթարդ[10] Աստուածամայրը կը ժպտի անոր, կամուրջին տակէն կը սահի անշշուկ, հանդարտած, եւ բարի Աստուածամայրը, զինքը չրջապատող ամբարձուղէշ[11] ու բազմաստեղ ծառերէն, ստուերի խունկ մը՝ օրհնութիւն մը կը թօթուէ, որ կը շղարշանայ իր դարաւոր անկողինին մէջ երկարած գետին ողորկ ու դողդոջուն մարմինին վրայ՝ դրեթէ հաղանի։ Եւ այս այսպէս կ'ըլլայ միշտ. գիւղին է՛ն տարէցն անգամ պիտի վկայէր թէ գետը, իր գարնանային յորդումներուն ամէնէն յուռթի[12] եւ տաշխոտ վայրկեաններուն իսկ, դէթ անգամ մը վեր չէ ելած ջուրին ծոցը իջնող վանքին քարէ սանդուխներէն։

* * *

Տարի մը, կ'ըսեն, գետը գարնան ատեն, անսահման տարածուած էր. ամայի դաշտավայրերէն անցած պահուն, յանկարծ իր կայքէն դուրս նետուած, եւ իր ափունքէն շատ անդին, բոլոր դալար թուփերուն, քումայթ[13] ու թուխ հողերուն իր բազուկները երկարած, անոնցմէ բուռ բուռ խլած՝ առած փախած էր։ Եւ որովհետեւ գետը անսահման քմայքներ ունի, պղրանքի նոպայէ մը գրաւուած՝ այդ ժամուն չէր խնայած նոյն իսկ իր դրացի աղոճիներուն[14], ժանտաթուզերուն[15], ու բոլոր այն բաներուն՝ որոնց իր անցքին մէջ, ցանկութեամբ նայած էր այնքա՛ն ատեն, ու դրկած տարած էր զանոնք ամէնն ալ, ու խեղդած էր իր ընթացքին մէջ գլտորուող խութերը[16], պարեխները[17], կղզեակները, ամէն բան. որովհետեւ գետը անսահման քմայքներ ունի։

Բայց իր ցանկութիւնը չէր յագենար տակաւին, եւ յայրատ[18], իր կուրծքին վրայ երկարած ծառերուն փարելէ վերջ, դեռ կ'ըղձար, ժայռերու բարձունքին վրայ թառած տուներու տանիքներէն ալ չահար ու հետաքրքիր զինքը դիտող մարդերուն ալ կ'ըղձար։ Կ'ուզէր զանոնք ալ իր թեւերուն մէջ ունենալ, հոգ չէ թէ անկենդան, անհոգի՛։ Եւ այս մոլեկան բաղձանքով չէ՞ր որ արդէն, պարտէզ դացող կնոջ մը քղանցքին փակաւ ու քաշեց իր վիհէ սրտին մէջ, եւ այս խօլ տենչանքէն չէ՞ր՝ որ իր ափունքին

8 Դնդերոտ. ջղուտ, musculeux, euse, ած.

9. Անգայում. բրտութիւն, կոշտութիւն. rudesse; âpreté, իգ.

10. Գմբեթարդ. գմբեթաձեւ, գմբեթաւոր. voûté, ée. ած.

11. Ամբարձուղէշ. բարձր ճիւղերով. à la haute ramification. — Բազմաստեղ, յոյժ խիտ ոստերով, branchu, ue. ած.

12. Յուռթի. առատ. abondant, e. — Տաշխոտ. ցանկացող, avide; cupide, ած.

13. Քումայթ. շէկ, շիկագոյն, կարմրաւուն. blond - ardent; e. ած.

14 Աղոճի. ճագորենի. [illegible]. azerolier. — Մրգաւորներու (pomacées) ցեղէն ծառ մըն է՝ թթուաշ ու զովացուցիչ պտղով։

15. Ժանտաթուզ կամ մոլաթուզ. [illegible]. sycomore, ար. տաք երկիրներու յատուկ ծառ մըն է, փշուտ ու թանձր տերեւներով. պտուղը բաւական ախորժահամ։ Եգիպտացիք ասոր փայտէն կը շինէին իրենց մեռելներու դագաղները. Պաղեստինու մէջ իբր ցանկ կը գործածեն զայն։ Եւրոպական ժանտաթզենին տարբեր է եգիպտականէն, որ ողկուզաձեւ ծաղիկներ մը կուտայ՝ ու առ ի զարդ կը մշակուի պարտէզներու մէջ։

16. Խութ. արգելք, խոչընդոտ, obstacle. ար. — Խութք, ջուրի մէջ ցցուած ժայռ, écueil; banc, ար.

17. Պարեխ. ժայռ, ժայռոտ տեղ. roche, իգ. rocher, ար

18. Յայրատ. լկտի, պագշոտ, impudent, e; lascif, ive. ած.

վրայ խաղցող զոյգ մը կայտառ մանուկներ ալ առաւ տարաւ․ առաւ տարա՜ւ այն պզտիկները՝ որոնք իր կարմրորակ ջուրին մէջ ձեռքերնին լուալու, եւ իր վայրի գեղեցկութիւնը ըմպելու եկեր էին․ Եւ այս անպարփակ[19], շամբուշ[20] քմայքով չէ՞ր վերջապէս որ նոյն գետը, անծայր ցանկութեան վայրկեանի մը մէջ, կամուրջն ալ առեր վար էր իջեր, անոր վրայ քանի մը մարդեր գտնելու յոյսով։

Անյագ արշաւը դեռ կը տեւէր սակայն, գետեզերքի աղբիւրներն ալ խղդեր թաղեր էր իր ծոցին մէջ․ Ջաղացքին դուռը ափ առած՝ ջրանիւները խորտակած էր, եւ առուէն նախանձոտ, վազած էր ծործորն[21] ի վեր, իրեն անծանօթ վարդերուն բոյրը ծըծելու, ու նշենիի ծաղիկներէն քանի մը շափրակ[22] խլելու իղձով, ու ողողած էր ամբողջ սեւ խաղողի այգեստան մը, ու պարտէզի մըն ալ ծառերը հետը տարած։

* * *

Ի՛նչ մնաց այդ բոլորէն ... շաբաթ մը վերջ երբ յորդումները դադրեցան, ու գետը դարձաւ ինք իր մէջ ամփոփուելու, աւազի ու սիլի[23] անկողինն՞ը մինակ․ բայց չէ․ առջի օրերը աննշմար, յետոյ քիչ մը նշմարկելի, յետոյ քիչ մըն ալ աւելի, ծառի խլեակ[24] մը ծանծաղ ջուրերուն մէջէն իր երկու թուխ

19. Անպարփակ․ որ չի բովանդակուիր տեղ մը, անսահման. qui ne peut être contenu ; sans bornes ; immense.

20. Շամբուշ․ մոլեկան, խօլ, ցանկասէր․ impudique ; impudent, e ; fou, fol.

21. Ծործոր․ ձոր, vallon, ար.

22. Շափրակ․ ծաղկի գլուխ՝ պսակ. corolle, իգ.

23. Սիլ․ ցեխ, տիղմ, զայռ. limon, ար. boue ; bourbe, իգ.

24. Խլեակ. խլուած բան, աւար, բեկոր. butin; débris; tronçon, ար.

դաստակները դուրս կը ցցէր։ Քանի մը օր վերջը, երբ ջուրերը ամբողջովին վերադարձան իրենց անկողինը, այդ ծառը արմատացաւ, բարձրացաւ, մնաց հոն, ու պաղատագին՝ կարեկից բան մը կար շարժուձեւին մէջ․ Եւ երբ ամառ իրիկուններու քաղցր ու տարածուն՝ բուրումնաւէտ դաշնակութիւնը թաւշափափուկ կը շօշափէր յոգնած դադրած գեղջուկներուն քրտընխաշ հոգին, երբ յոգնած մարմիննին գետին մէջ երթալ թաղելու, ջուրը ծծելու, զովանալու, ապրելո՜ւ անընկճելի պէտք մը կ'զգային, կարծես «Ջրին ծառը», ինչպէս կը կոչէին զինքը, աւելի կը ցցուէր իր ինքնութեան մէջ, իր պաղատանքին մէջ, իր կարեկից շարժումին մէջ։ Օր մըն ալ, լուսնկայ գիշեր մը, քանի մը մարդեր գացին ծառին տակ լոգանք առնելու, եւ երբ հանուած ջուրը պիտի նետուէին, շշուկ մը կառչեցաւ իրենց ականջին, կարծես ծառը կը խօսէր, խօսեցաւ․ բայց բո՜ւհ, ծառը կը խօսի՞ միթէ, ու բըմբ նետուեցան ջուրին մէջ․ ջուրին տակ գացին ու ա՛լ չեկան։

* * *

Հիմա գիւղացին կը հասկնայ ծառին լեզուն, կը հասկնայ լեզուն այն երկճիւղ ծառին՝ որ թեւաբաց կայներ է ծանծաղուտքին[25] մէջ, եւ լոգանքի գացողներուն՝ մի՛ ի պէս ցոյց կուտայ իր առջեւ սեւնացող պտոյտքը[26]։

Ու երբ իրիկուան արեւին, կամ լուսնի լոյսին մէջ, իր սիլուէթը կը դծագրուի ջուրերուն վրայ՝ ինքն ալ խղդուող մը կը թուի ըլլալ, բազուկները միայն ջուրէն դուրս մնացած։

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

25. Ծանծաղուտք․ քիչ խորութեամբ (ջուր). bas-fonds, ար. յհ.

26. Պտոյտք. հոսանք՝ պտոյտ ջուրի, կիրճայ. tournant (ար.) d'eau.

ԾԱՂԻԿՆԵՐ, ԿԱՐՄԻՐ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

Սա ահագին բարձրութենէն վար՝ ուրկէ անցնող մարդը կրիայի մը չարժող խեցիին կը նմանի, ու պարապ անդունդ մը իր լայն երախը[1] բացած՝ կարծես կը յօրանջէ, այս հսկայ ապառաժներուն տակէն Եփրատն[2] է որ վար կուգայ. ալիքները տափակ՝ մաշած քարերուն կը զարնեն խուլ շառաչումով. փրփուրներ, ճերմակ պղպջակներ ցատկեցնելով: Անբընակ, խոպան բնութիւնը իր աւանդական հողով ու քարովը նոյնը մնացեր է: Ասդին անդին օձի շապիկներ[3] թափթփած են ու սարդի երկայն թելեր կ'երեւան մեծ պարապէն դարվար: Վարը, գետը՝ տըրտմոյն[4], մառախլապատ, իր տխուր օձի հասակովը պառկած՝ կ'երթայ երկա՜յն, գլուխ կուտայ հորիզոնին վրայ ու կը ծռի կը կորսուի. բարձրէն անցնող թռչունները փետուրներ վար կը ձգեն որ դարձդարձիկ, օլորուն պտոյտներով վար կ'իջնեն. կամ քարի կտոր մը յանկարծ մողէզի մը վազքէն փրթելով վար կը վազէ դէպ ի գետը, վարերը, խորունկը թնդացը-

1. Երախ. բերան (գիշատիչ գազաններու), բացուածք. gueule, իգ.

2. Եփրատ. Նշանաւոր պատմական գետ մըն է՝ որ կը բղխի Փոքր-Ասիոյ արեւելեան-հիւսիսային լեռներէն եւ միանալով Տիգրիսի՝ կը կազմէ Շաթ-էլ-Արաբը. երկայնութիւնն է 2,800 քիլմ.: Նեղոսի նման Եփրատ ալ յորդումներ ունի. բայց մինչ առաջինին յորդումները բարիք մ'են շրջակայ դաշտերուն՝ երկրորդինը աղէտ մը կը նկատուի իր պատճառած վնասներուն համար. ասոր վրայ կը գտնուէր Բաբելոն:

3. Օձի շապիկ կամ խորխ. օձին վրայէն ելած մորթը. Ելուն դեղեւէ. dépouille (իգ.) d'un serpent.

4. Տմոյն. տժգոյն, գունատ. pâle ; blême.

նելով: Դէմը, հորիզոնին վրայ լեռներ կան խիտ անտառներով ծածկուած, որոնց թաւ կանաչը հոծ ըստուերներու հետ կը խառնուի ու կիսատ մթութիւն մը կուտայ, և այդ ծառերուն մէջ պահուըտած հիւղակները ճերմակ երդիքներնին[5] կը ցուցնեն՝ ասդին անդին կիսով թաւուտի մէջ թաթխուած: Այս պակուցիչ[6] բարձրութենէն վար, ուր մահուան անդունդը[7] կոյր աչքով մը երկինքն ի վեր կը նայի, և ուր արեւին լոյսը բեկբեկելով ծիրանիի բարակ շառաւիղներ կը ցուցնէ, ուր Եփրատը իր անյատակ[8] կոնակին վրայէն ալիքներ կը ճչէ... այս ապառաժներու բարձրութենէն՝ մարդ մը ինքզինքը վար նետած է:

Երեք օր էր որ կորսուեր էր: Զաւակներն ու կինըն յուսահատ փնտռտուքով ամէն տեղ, ամէնէն անըսպասելի ու ամէնէն ծածուկ տեղերը փնտռեցին ու չի գտան: Գիշերը իր անկողնին մէջէն ա՛յնչափ կամացուկ, ոտքերուն ծայրը կոխելով գացած էր՝ որ ո՛չ զաւակները և ո՛չ իսկ կինը կրցած էին գիտնալ. խենթեցե՞ր էր արդեօք: Տարօրինակ, անհասկնալի հով մը առած տարած էր զայն, չի գտա՜ն...: Վերջին ապաւէնի մը յուսով, յուսահատի համակերպութեամբ

5. Երդիք. ծխնելոյզ. cheminée, իգ. լուսամուտ տանիքի. lucarne, իգ.

6. Պակուցիչ. ահեղ, գլխու պտոյտ տուող. effrayant, e; qui cause du vertige.

7. Մահուան անդունդը. գեղեցիկ բացատրութիւն, որով ցոյց կը տըրուի անդունդին ինչ աստիճանի չարաշուք ըլլալը. — Սոյն գրութեան ամէն մէկ մասերն արդէն գրական գեղեցկութիւններով լեցուն են. նշանակելի է մանաւանդ իր նկարագրական կենդանի ձեւին, յստակութեան, կորովի բացատրութիւններուն ու բնականութեան համար:

8. Անյատակ. շատ խոր. très profond, e.

ուղեցին ապառաժներուն մէջ փնտռել՝ որոնց վրայ աղաւնիին ոտքը հազիւ կը կայնի և մարդը գործ չ'ունի արդէն ։

Մայրը սպասեց, ու երկու պզտիկները փնտռելու ելան ։ Սոսկո՜ւմ... ցից քարի մը ծայրը, ոտքերը դատարկութենէն կախ, ուռած աչքերով մարդ մը նստած անդունդն ի վար կը դիտէ ․ քստմնելի[9] վըտանգին գիտակցութիւնը զինքը չի խռովեր ․ վայրի բադերը կը դիտէ որոնք կը թռին, հազիւ երեւցող սպիտակ գնդակներ կ'ըլլան ու կ'աներեւութանան ։ Գետին երկայնքը, հոս հոն կանաչ մարդահասակ եղէգները կը տատանին լռին ու ահարկու հրաւէրի մը պէս ․ զի՞նքը կը կանչեն արդեօք ․ կը նայի, միշտ անթարթ վար կը նայի, ու կարծես չի լսեր աղերսող ձայները իր զաւկըներուն, որ հեռուն կեցած՝ զարհուրած դիմագծերով, ձեռքով զինքը կը կանչեն ։ Անդունդն արդեօք իր թո՞վքն[10] ունեցաւ, թէ իր դրկին մէջ քնացող ահարկու հանդարտութիւնը ցուցուց՝ որուն գլուխ դնողը յաւիտեան կը քնանայ անհունութեան քունը քաշելով, ուր ա՛լ մարդ պիտի չի գայ արթնցնելու իր պառկած տեղէն, և ուր ա՛լ աշխարհի հովերը պիտի չի փչեն իր սրտէն դարվար աշնան տխուր կսկիծներ[11] գալարել տալով ։ Գետը

9. Քստմնելի ․ սոսկում ազդող, սոսկալի. horrible; épouvantable, ած.

10. Թովք ․ կախարդանք . enchanetment, ար. séduction, ից. — Իր թո՞վքն ունեցաւ, Թովե՞ց, կախարդե՞ց զանի ։

11. Աշնան տխուր կսկիծներ ․ ակնարկութիւն տերեւաթափին՝ որ պահուն կարծես բնութիւնը կը սարսռայ, կը տժգունի, կը տխրի ձմեռուան մօտալուտ ըլլալը տեսնելով ։ — Սոյն ամբողջ պարբերութիւնը գլուխ գործոց մը կրնայ սեպուիլ հոգեյոյզ ներշնչման ։ Պէտք չէ սակայն կարծել թէ հեղինակն այս տողերուն մէջ կ'ուզէ գովեստն ընել ապօրինի մահուան, այլ իր միտքն է հոգեբանական ուսումնասիրութիւն մ'ընել դժբախտ հօր նոյն պահուն ունեցած մտաւոր կացութեան ։

մեղմ օրօրներ պիտի ընէ իր ալեակներուն բերնովը, ու կանաչ գորտնքուրդերը[12] հանդարտ տատանումներով ներդաշնակութիւն մըն ալ անոնք պիտի ըլլան ու երգեր պիտի ըսեն, մահուան անո՛ւշ երգեր ։ Ցաւերն ալ իր հետ մէկտեղ աչք պիտի խփեն... ։

Ի՞նչ թնդիւն է աս որ վարէն կուգայ խո՜ւլ ու խորունկ՝ քարայրէ մը ելող ջաղացքի ջուրերուն աղմուկին նման զոր ժայռերն հանդիսաւոր ու վսեմ ձայնով մը կ'եղանակաւորեն ։ Ահա՛ լայն ու տարածուն տատանում մը տեղի կ'ունենայ ջուրերուն մէջ ․ գետին ճողփիւնը կը թնդայ գինովի դանդաչիւնով ու քարերուն, ժայռերուն կը զարնուի ։ Վայրի բադեր արդեօք ինչո՞ւ վարը ահաբեկ, արագ արագ ճախրանքով[13] ելեւէջ կ'ընեն՝ ու խռոված վեր կը թռին ճչելով ․ բայց գետը նորէն իր հանդարտ վետվետումներու կծիկը կը քակէ ու դիմացի կանաչ կաղնիներուն մէջէն կը սողայ, քնանալ կ'երթայ անտառըն ի վար, լեռներն ի վար ։ Հեռուն ծառերը նորէն լռին իրենց տեղը անշարժ կ'սպասեն ու հողէ խրճիթներն այդ ստուերներուն տակ մենաւոր, անխռով երազանքի երանութեան մէջ կը կենան կը կենան, ու արեւը անոնց ճերմակ հողէ պատերն ու տանիքը կը

12. Գորտնքուրդ ․ լոռ, եօսուն . algue, ից. — Անարմատ բոյս մըն է գաղտաբեղուններու (cryptogames) տեսակէն, ջուրերու յատակը եւ կամ մակերեսը կ'ապրի ։ Այսր մէկ տեսակը կը գործածուի որովայնի որդերն սպաննելու եւ կը կոչուի ծովամամուռ (mousse de mer) ։ Այլ տեսակները, ինչպէս են ծովային գաղձը (varech), ծովախոտը (goémon), ժայռերու կամ ծովափը եղած աւազներուն վրայէն հաւաքուելով, կը գործածուին իբր խոզերու սնունդ, կամ իբր վառելանիւթ եւ կամ իբր արտ դաշտերու ։

13. Ճախրանք ․ թռիլը, թռչտիլը ․ vol ; essor, ար.

փայլեցնէ, մինչդեռ դամբռ մը, իբրեւ Թափառական մենակեաց, այդ վայրերուն մէջ կը հաչէ խըռպոտ հաչիւնով, իր ձայնը սաղարթախիտ ծառերէն ներս հնչեցնելով։

Ո՞ւր գնաց յանդուգն մարդը որ քիչ մը առաջ քարին վրայ նստած, ոտքերը անհունութենէ մը դարվար կը կախէր՝ հսկայական պարապը ծաղրելով. խե՞նթ մըն էր արդեօք Թէ քարերուն մէջ ապրող ճին[14] մը. չէ՛, ահա զոյգ մը որբեր կաքաւի ձագերու պէս որ մինակ են մնացեր քարերուն վրայ։

Ծը՜ռ, ճըռ, ծղրիդներն[15] իրենց երգը կ'երգեն. օդին մէջ վայրի Թռչուններն ալ սո՜ւր սո՜ւր ճիչեր կը հանեն։ Հոստա երկու պզտիկներ կուլան, դառնապէս կուլան ու անցնող բազէին[16], փչող Թեթեւ հովին հարցումներ կ'ընեն. Վար գացողը ալ չի՞ դառնար։

— Ըսէ՛ք, ո՛վ քարեր, հայրերնիս ո՞ւր գնաց, հոս, քիչ մը առաջ քարին վրայ նստեր էր, զինքը կը տեսնէինք որ վար կը նայէր, ո՞վ կանչեց վարէն զինքը. դուք չի տեսա՞ք, պզտիկ ծղօտներ[17] որ իրեն քովը կամաց մը կը շարժէիք, ձեզի բան մը չըսա՞ւ մեզի ըսելու, բան մը չապսպրե՞ց...։

Թառող Թռչունը Թռելու պահուն փետուրները կը հաւքէ, գլուխը քիչ մը առաջ կը ծռէ, Թեւերը կիսատ մը վար կը կախէ ու վերջին Թափով մը Թեւ կուտայ ու կը սլանայ։

14. Ճին· դեւ. démon, ար.

15. Ծղրիդ. մարախի նմանող փոքրիկ միջատ մըն է՝ որ աշնանային գիշերները կ'երգէ միօրինակ ճռճռալով, [illegible], [illegible]. grillon, ար.

16. Բազէ. որսական Թռչուն մը. շահին, տօղան. faucon, ար.

17. Ծղօտ. ցօղուն (բոյսերու). tige, իգ.

Կաղըրճնայի[18] դօսացած ցօղունները շարժեցան իրենց տեղը՝ ծռելով ու շտկելով անդադար, ու պըզտիկները իրենց հարցումին գաղտնի պատասխանը հասկցան գուցէ այդ Թեթեւ դողդղացումները. իրարու պլլուեցան... վարը հայրիկը փնտռել կ'երթային...։

Արեւը այդ քարերը նորէն կը լուսաւորէ մաքուր ապուոր ճառագայթներով, իր վճիտ պայծառութիւնը նորէն կ'ողողէ առատ լոյսի հեղեղով այդ վայրերը, որոնք դժբախտ հօր մը ու մանուկներու կառափնատը եղան. ու վայրի Թթուկիչներու[19], քարէ բանջարներու քով հիմա կարմիր ծաղիկներ կը բուսնին՝ արիւնի գոյն, որոնք սիւքի մը Թեթեւ շունչովը կը դողդղան. եւ շուքերու մէջ, քարերու տակ կ'աճին վախկո՜տ, գլխիկո՜ր՝ որբերու պէս։

Այդ վիհը հիմա մահուան անդունդն է որ սարսուռ մը կը պտըտցնէ ճամբորդին երակներէն ներս, ուր նոյն իսկ ուլերը կը վախնան կճղակ դնել[20] ու արածիլ անոնց վրայ. մինակ երկայն շարոց հարսնեւոր մրջիւններ, սեւ կամ կարմիր գիծեր կ'երկնցնեն՝ հեւքոտ ելեւէջով իջնելով ու ելլելով անդադար՝ որոնք վարը ո՞վ գիտէ ուր բոյն ծակած են։ Ոչ ոք կը մօտենայ այդ տեղերուն։ Գիշերներուն լուսնկան կ'ելլէ միայնակ՝ լուռ ու տխուր, կուգայ իր խուզարկու նայուածքով կ'անցնի այդ տեղերէն, լուսաւորելով հիւանդ լոյսով մը նոյն վայրի քարերը, որոնք ա՛լ աւելի խռովալի կը դառնան կէս լոյս Թեւատարած

18. Կաղըրճնայ կամ կաղանչանն· բոյս մըն է՝ որ երբ կտրուի, կաթի նման հիւթ մը դուրս կուտայ կծու ու դառն. կը գործածուի իբր ործացուցիչ (vomitif) ու լուծողական դեղ· սիւթլէյէն. euphorbe, իգ.

19. Թթուկիչ. Թրթնջուկ, գուզու գուլաղը. oseille, իգ.

20. Կճղակ. ոտք, սմբակ, կճղակ դնել, ոտք դնել.

ստուերներու տակ․ վարէն գետը կ՚անցնի խորդալով՝ մէկ քանի արծաթի շողերէ փայփլո՛ւն, օձի լեզուովը կը խածնէ իր ալիքներով վար եկած քարերն ու ափունքը ծլած ջուրի մամուռները[21], եւ ականջ կուտայ գորտերուն բիւրաւոր կրկռուքներուն որ կը պոռա՛ն կը պոռա՛ն մութին մէջ․ գետը մոռցա՞ծ թէ իր աւազները խաւ չարեցին դժբախտ հօր ու զաւակներու դիակներուն վրայ եւ հեռունե՞րը քշեցին։ Ու անդունդը, բելիար[22] խափշիկ կնոջ մը սեւ ուրուականովը՝ անգիտակ թէ մարդիկ մոլորեցուց ու կուլ տուաւ, իր պղտոր շրթունքներով կարծես կը ժպտի դեռ լուսնկային՝ որ վերը մաքուր կապոյտին մէջէն իրեն կը նայի։

ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԶՕՆԵՐԳ

Եւ սոխակին երգ քաղցրոլոր[1]
Ծառոց մէջէն նըսեմաստուէր՝
Տերեւ, ծաղիկ, բոյրեր բոլոր
Փայփայելով թռչէր ի վեր։

21. Մամուռ․ [illegible]․ mousse, իգ․ — Տե՛ս Գորտնիքուրդ (12)․

22. Բելիար․ Փիւնիկեան չաստուած մըն էր․ Սատանայի կը տրուէր սոյն անունը հրէից կողմէ․ (Bélial), որմէ հոմանիշ եղած է Դիւային, ճիւաղ ստացուածներու։

1. Քաղցրոլոր․ աղու ձայնով, քաղցր շեշտ՝ խազ ունեցող։

Հազիւ մարէր նա վերնագոյն
Խաւերուն մէջ թեթեւ կապոյտ,
Գեղգեղ մ'ալ նոր հանէր իսկոյն
Կըցել երգոյն ոլորտապտոյտ[2]։

Այսպէս ընդ միշտ փոխխակի՝
Կազմէ հանդէս[3] մի դիւթական
Զարմանահիւս երգ սոխակի․
— Սո՜ւրբ հեշտութիւն սրտի մարդկան։

Այդ հանդէսին սիրահրաւէր
Ալիքներուն մէջ, օդապար՝[4]
Երբ հիացմամբ սիրտս արշաւէր,
Խորհուրդ մ'իսկոյն արագաբար

Քանդեց հոգւոյս քաղցրիկ երազ․
Եւ ըզգացի հեւք մ'նախանձի
Մեղմ, զերդ հովին շունչն հազիւ հազ
Որ չոյէր գլխս հարեւանցի։

Ու բաղձացի վայրկենին այն
Թըրթռացընել զայն գեղգեղներ․
Եւ մէկ սոյլով անո՜ւշ, երկա՜յն
Հըռչակել հոս Հայր իմ եւ Տէր[5]։

2. Ոլորտապտոյտ․ ոլորուն, դարձդարձիկ, — Այս՝ եւ քաղցրոլոր, քաղցրալար ածականները խիստ պատշաճօրէն կը բացատրեն սոխակի գեղգեղին բնոյթը․ Գուսաններու մէջ կ'ըսեն․ սոխակը կը մանէ (ինչ որ մերժելի չէ)։

3. Հանդէս․ տեսարան․ spectacle, ար․ — Դիւթական, հմայիչ, féerique, ած․

4. Օդապար․ օդոյ մէջ թռչող, սրաթռիչ․ à tire d'aile մկ․

5. Հայր իմ եւ Տէր․ Հոս կ'ակնարկուի Ամեն․ Ս․ Ազարեան Կ․ Պատրիարքի (1826—1899), որուն ձօնուած են սոյն տողերը․ Հայ-Կաթողիկէ Պատրիարքներու մէջ առաջնակարգ տեղերէն մին կը գրաւէ Ազարեան Կաթ․ Պատրիարքը, որն որ իր միւս ձիրքերուն կը միացնէ նաեւ ուսմանց ու գիտութեանց ջերմ պաշտպանի դերը։ Այդ նպատակաւ արդէն ինք մեծամեծ

Անուանդ փառքեր, հողւոյդ գորով,
Զիրքերդ ազնիւ գերմարդկային,
Կամ այն Թըրթռուն նուրբ շեշտերով
Երգել Անունդ ապագային։

զոհողութիւններ ըրած է. ու մանաւանդ գիտցած է որոշել ու գտնել տաղանդներ իրենց խոնարհ ու լքուած վիճակին մէջ անգամ, քաջալերել զանոնք, ձեռնտու զտնուիլ անոնց ու առատաձիր վարձատրել զանոնք։ Մէկէ աւելի երիտասարդներ անոր կը պարտին այսօր իրենց անունը, դիրքն ու յաջողութիւնները։ Մեր համակրելի Թատերգակ-բանաստեղծին Ադամեանի կը ձըգենք արտայայտելու իր զգացումներն Ազարեանի մասին՝ երբ կ'ընդունի իր մահուան անկողինին մէջ անոր այցը։

Տեսա՞ք ազնիւն այն Հայրապետ՝
Սպիտակ ալեօք փայլուն վէտ վէտ,
Իշխանութեան մատնին յաջի,
Որով օրհնել մեզ կը հաճի։
. . . .
. . . .

Պարզ էր՝ անզարդ, վերարկուն Թուխ՝
Ծածկէր զմարմինն, սև գտակ ի գլուխ,
Որոնք տային մի նոր փայլ՝ ցայտ,
Դիմաց ժպտին իւր սրտայայտ։
. . . .
. . . .

Եկաւ բազմեց մահճիս ի մնար,
Եւ շրԹունք իւր՝ օրհնութեանց բնար,
Մրմնջէին բանք աղօԹից,
Եւ սփոփանս հոգւոյս Թախիծ։

Կարծես ինք չէր ԿաԹողիկոս.
Տանուտէրը՝ չէր Նա Պետրոս,
Այլ հայր, եղբայր, ընկեր մի պարզ,
Ապրող հեզիկ՝ բարւոյն ի մարզ։

Խորհէի մերԹ ես միայնակ՝
Թ' ինչո՞ւ արդեօք «Գերերջանիկ»
Տան ածական Տեառն հոգեւոր.
Երջանկութիւնն չէ երկրաւոր։

Չէ՛ յաշխարհի՝ ուր զինչ պաշար
Կենաց անցուկ, տան մեզ ի նմար

Բիւր տառապանս, վշտեր, տաղտուկ,
Ոյց բոլորն էլ մեզ են յատուկ։

Բայց հիւանդիս երբ ընդ յարկաւ
Արհիապատիւն խոնարհ եկաւ,
Իմ բազմատանջ ցաւերն ու խիԹ՝
Այցելութեան արած առիԹ.

Որպէս զի իւր ներկայութեամբ
Վանէ ճակտէս տխրութեան զամպ,
Ինքն իսկ արդէն զալուց ուրախ,
Ժպտէր դիմօք՝ լուրջ եւ խաղաղ։

Համոզուեցայ այն ժամանակ՝
Որ նա հոգի բարենպատակ՝
ԵԹէ սիրէ գործել բարիք,
Հոգւով է միշտ Գերերջանիկ։

Անտարակոյս երջանիկ է
Նա՝ որ սիրտը բաղձանիք է
Նմանին սիրով ջերմ, կարեկից,
Ուր լուսոյ նորա արատն ու բիծ։

Երջանիկ է, գերերջանիկ
Այնպիսին որ խեղճ ընտանիք
Ծերն եւ զանկար խնամէ հոգայ,
Մենք չյայտնած՝ ցաւերն զգայ։

Եւ Քրիստոսի Խաչին ի ստուեր,
Մեր խաչերուն քակէ զբեռ՝
Որ մեզ փրկէ․ այլ Խաչին բեռ,
Մեզ հետ տանի յերկինս ի վեր։

(Պասկեր) 1891 Մարտ 2 Պ. Հ. ԱԴԱՄԵԱՆ

Ո՛վ Հայր ազգին, այլ մանաւանդ
Ինձ պէս որբին անպատըսպար,
Հա՜յր, որ սրտին գուԹ արգաւանդ [6]
Բըխի հոսի միշտ անըսպառ։

Սակայն միԹէ աւելի հեշտ՝
Քան անբարբառ երգն աննըման
Զե՞ն լեզուի մը [7] վանկերն ու շեշտ
Ջերմ սրտերու ըղձից Թարգման։

Բաւ է գուշել արդ խնդագին,
Ո՛վ վեհաշուք Տէր իմ՛ և Հայր,
Դուք փառք սրտիս, վայելք ազգին,
Ապրէ անդորր, ընդ ամս յամայր [8]։

Եւ բարբախուն սրտիս քընար
Իր Թելերով՝ [9] անուշ վէտ վէտ
Եղանակաւ նորահընար
Պիտի կրկնէ յանգերգս [10] յաւէտ։

— Եւ սոխակին երգ քաղցըրօրօր
Ծառոց մէջէն նըսեմաստուեր,
Տերեւ, ծաղիկ, բոյլեր բոլոր
Փայփայելով Թո՛ղ Թռչի վեր։

Ք. Ե. Կ.

6. Արգաւանդ. բերրի, առատ. fértile ; fécond, e. ած.

7. Տաղաչափական կանոնաց զանցառում մըն է՝ այսպէս անշեշտ վանկով մը հատածը վերջաւորելը․ տես Ցուեւլուած, 19, Դ.։

8. Յամայր. երկար, ընդ ամս յամայր, երկա՛ր տարիներ, de longues années.

9. Իր թելերով. իր երգերով, զգացումներով. — վէտ վէտ, ծփուն շարժուն։

10. Յանգերգ. վերջաւորութիւն երգի, կրկներգ. refrain, ար.

ԾԵՐՈՒԹԵԱՆ ՍՓՈՓԱՆՔԸ

Ինչպէս աշունն ամառին
Յաջորդելով՝ ցրտաբոյր
Ճնշումն իսկոյն կը սառին
Թռչնոյն երգն ու[1] ծաղկին բոյր․

Այս աշխարհի մէջ ալ մարդ
Կենաց աշնան երբ հասնի
Կորաքամակ, ալեզարդ
Երբ նա լինի ծերունի․

Երբ դառնան հերքն ըսպիտակ,
Ճակատն անգոյն թառշամի,
Անցեալ աւուրց յիշատակ
Իր սրտին խորն ընկըղմի։

Եւ միտքն յուզի դառնագին
Այն ժամերու փափաքով՝
Ոյց մէջ խայտար իր հոգին,
Եւ որք ա՛լ չեն իրեն քով։

Փըքրիկ ծաղկանց փոխան՝ փուշ,
Ջինջ հեշտութեանց փոխան՝ սուգ
Գան պաշարել զինքն անյուշ [2]
Ցաւեր եւ յորդ արտասուք։

1. Տաղաչափութեան օրինաց զանցառութիւն մըն է այս. տես Յաւելուած 19.

2. ԱՆՅՈՒՇ· չյիշող, յուշակորոյս. oublieux, euse; décrépit, e. ած.

Եւ նըշմարէ դիմացը այլ
Այն վիհն անեզր, անսահման,
Ուր կ'ընկղմանայ, այն մըռայլ
Վիհն որ կոչեն «Գերեզման»։

Եւ հեծէ նա․ այլ երկին
Որ մարդն հոգայ անդադար,
Իր բարութեամբն անմեկին [3]
Լինի նըմա մըխիթար։

Տառապելոյն՝ թեւ թիկունք
Տայ, բոյներուն՝ ալ թռչուն․
Իսկ ծերունւոյն՝ թայ մանկունք
Սիրաթոթով, դողդողուն։

Որք դըրախտին ջինջ ախպար,
Ջուարթնոց քովէն վայր եկած՝
Գորով, գգուանք, խինդ ու պար
Սփռեն ի մեղ անկասկած։

Եւ ոյց աչաց մէջ խապառ
— Անմեղութեա՜ն հայելի —
Արեւուն պէս վեհափառ
Մի շող, մի լոյս կը փայլի․․․

ԱՂ. Գ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ *

* ՓԱՆՈՍԵԱՆ (Աղեքսանդր Գ.). — Բանաստեղծ, ծնած է ի Կ. Պոլիս 1858ին։ Այլ եւ այլ պարբերականներու եւ Թերթերու մէջ հրատարակած ոտանաւորներով ժողովրդական անուն մը ստացած է Փանոսեան, ինք հետամուտ չէ բնաւ ցնցող գաղափարներ գտնելու, փայլփլուն պատկերներ ստեղծելու, այս պատճառաւ ալ ներշնչումը միշտ պարզ ու հասարակ գաղափարներու շուրջը կը դառնայ իր քով։ Հրատարակած է Ճողեր ու Ցողեր։

3. ԱՆՄԵԿԻՆ· անբաժան· inséparable, ած.

ԷՄԻԼ ԶՕԼԱ ԵՒ ԼԱՄԱՐԹԻՆ

Էմիլ Զօլա[1] հասարակ մատենագիր մը չէ, նախանձելի ձիրքեր ունի մատենագրի. ոչ միայն մանրազննին ու մանրակրկիտ վիպասան է նա, այլ նաև գիտէ բառերն իրարու քով փայլեցնելու արհեստը, եւ իր արձակ գրութիւնքը կ'երգեն կարծես՝ թէեւ բաղում այն է[2] որ կը տաղաչափէ առանց ուզելու։ Եւ մարդ կը զզուի ամէն բանէ երբ իր վիպասանութիւնները կարդայ։ Ինչո՞ւ. — Վասն զի անհոգի անասունը կը նկարագրէ նա, եւ լոկ դիպուածոյ ծընունդ[3] այս աշխարհը՝ ուր բարին ու յոռին մի և նոյն

1. Էմիլ Զօլա (Emil Zola), *Ֆրանսացի նշանաւոր վիպասան, ծնած է ի Բարիզ 1840ին եւ մեռած 1904ին։ Իր սկզբունքն էր՝ իրերն ու անձերը իրենց բնական մերկութեամբ ներկայացնել իր վէպերուն մէջ, որով Բնական դպրոցին* (Ecole naturaliste) *հիմնադիրը եղած է։ Յայտնի է թէ իր այդ սկզբունքով բարոյական մեծ չարիքներու մղել ուզելուն համար ընտանիքները՝ իրաւամբ Գերմանիոյ եւ Անգլիոյ մէջ պաշտօնապէս արգիլուած են անոր գրութիւններու առ ու ծախն ու թարգմանաբար հրատարակութիւնները։ — Օտեան աւելի սուր լեզու մը պիտի բանէր անշուշտ Զօլայի հանդէպ՝ թէ որ անոր վերջի գրութիւններն ալ կարդացած ըլլար։*

2. Բաղում այն է. *ստէպ. — Օտեանի լեզուն բնական է որ գրաբարախառն է, թէպէտ իր ժամանակակից գրողներու մէջէն աւելի ինք կը միտի աշխարհաբարեաններու սկզբունքին։ Ուսուցչին պարտքն է այդ տեղերը մատնանշել քաշուշիմ աշակերտներուն եւ ուղղել տալ զանոնք։ Այլ մենք կը նկատենք Օտեանը այնպիսի գրագէտ մը՝ որու գրութեանց մէջ հանճար եւ հմտութիւն հաւասար կերպով կը փայլին, որ գիտէ զննել իրերն ու անձերը. եւ իր գրչին տալ այն ճկունութիւնը զոր կը նշմարենք իր յղացած գաղափարներուն մէջ։ Կարելի չէ կարդալ Օտեանի գրութիւններն ու չի սքանչանալ անոր անկողմնակալ ոգւոյն, անկաշկանդ ու վեհ սրտին եւ նուրբ ճաշակին վրայ։*

3. *Բնապաշտ կամ Նիւթապաշտ դպրոցի ամբողջ սկզբունքն է թէ աշխարհս ըստ դիպաց եղած բան մըն է, եւ թէ հոգին ու Նիւթը իրարմէ չեն զանա-*

բան են, ուր իրրեւ լոկ գործարանաբանական երեւոյթներ ըստ իրենց բարոյական նշանակութիւն մը չունին եւ չեն կրնար ունենալ. առաքինութիւն եւ մոլութիւն, մեծն ու ջածած[4], ազնիւն ու անարգ, բարձր ու ցած, ուր ամէն սէր տռփանք մըն է, ամէն խանդ՝ խենեշանք[5], եւ աւելին ալ մոլեգնութիւն։ Վասն զի անզգայ և անհոգի բնութիւնը կը նկարագրէ նա, այնպէս՝ ինչպէս որ կ'երեւայ աչաց. արդ երբ բան մը չի ցոլանար մենէ բնութեան վրայ, երբ մարդուս հոգին չի շրջիր այդ ծառերուն վրայ, այդ վարդերուն վրայ, այդ բոյսերուն վրայ եւ խոտոյ հատիկին վրայ՝ շողն ու խունկը կը պակսին այդ ծառերուն, ջուրերուն եւ ամեն[6] վարդերուն եւ ամեն բոյսերուն՝ և կեանքը կը պակսի խոտոյ հատիկին։

Էմիլ Զօլայի մատենագրութիւնը ժամանակի նըշան մըն է, տրամաբանական անխուսափելի հետեւանքն է այսօրուան տիրող գաղափարաց որք, աւա՜ղ, ազգին մէջ ալ սկսան հորդան տալ[7]...։ Եւ այս ազգին մոռցնե՞լ տալ կ'ուզեն՝ ինչ որ վեց հազար տարիէ ի վեր միտն է պահած։

Գեղեցիկ դպրութեանց ու գեղարուեստից ծնող և ներշնչող՝ ամեն տեղ ու ամեն ատեն կրօնքն եղած է՝ իր զանազան ձեւերով, անոնք որ կրօնքին տեղ դիտութիւնը կը դնեն այսօր, բարոյական կեանքին տեղ ալ նիւթական կեանքը՝ բնական հետեւութեամբ՝

զանուիր բնաւ, որով կը մերժեն հոգւոյ անմահութիւնը, եւ այսպէս կ'ուրանան կրօնքի ու բարոյականի ամէնէն կենսական սկզբունքները։

4. Ջածած. *խեղճ, ճղած.* chétif, ive ; rabougri, e. *ած.*

5. Խենեշանք. *ցոփութիւն, մեղկ կեանք.* libertinage, *ար.* déréglement des mœurs.

6. Ամեն. *պէտք է գրել ամէն, երբ առանձինն գործածուի։*

7. Հորդան տալ. *մուտ գտնել, խուժել.* se faufiler; s'insinuer.

դեղարուեստից տեղ ճարտարարուեստները կը դնեն, ներշնչմանց տեղ՝ ընդօրինակութիւնը, զգացմանց տեղ՝ զգայութիւնը, զոր բացատրելու համար ի գործ կ'ածեն՝ միեւնոյն բնական հետեւութեամբ՝ վերացեալ[8] բառերու տեղ թանձրացեալ բառեր։ Ահա այսպէս կը ծնի՝ ու նիւթական իմաստասիրութեան հետ ձեռք ձեռքի տուած կը քալէ, կը յառաջանայ ու կը զարգանայ գրականութեան մէջ Բնականութիւնը, ինչպէս ինքն իսկ Զօլա հաստատած է անհերքելի փաստաբանութեամբ։

Ո՛վ որ ծառը կը սիրէ՝ պտուղն ալ պէտք է սիրէ։ Բնութիւնը՝ որ կը խօսի աչքերուն՝ զայն կ'ընտրեն, և Աստուած՝ որ կը խօսի հոգւոյն՝ կը մերժեն նիւթական իմաստասէրք։ Բնական վիպասանք ալ՝ իրենց վէպերուն մէջ կը խօսին միայն աչաց՝ և միայն մարդուս զգայութիւններն ու ջիղերը կը գրգռեն, եւ չեն խօսիր սրտին՝ որ չի կայ իրենց համար՝ այլ թէ միայն իբրեւ անդամազննական բացատրութիւն մը։

Կազերու լուսովը ու Բարիզի հսկայագործ ականներուն[9] վրայ գրուած են այդ վէպեր։ Է՛ր ժամանակ[10] այս դարուս սկիզբները, որ երկնից շաղովն ու ծաղկանց բուրմունքներովն ու այգուն զուարթարար ցօղովը՝ արեւուն աչքին տակ, կը գրէին Շաթօպրիան[11], Լամառթին, Հիւկօ, Միւսէ և նոյն իսկ այն

8. Վերացեալ են այն բառերն որոնք անորոշ իմաստ մը կամ գաղափար մը կը յայտնեն, օր. մեծութիւն. — Թանձրացեալ են ընդ հակառակն՝ երբ որոշ գաղափար մը կը ցուցնեն. օր. մեծ, հարուստ. — Վերացեալ, abstrait, e. — Թանձրացեալ, concret, ète.

9. Ական. փոս, նկուղ. fosse, souterrain. ար.

10. Էր ժամանակ. անգործածելի՝ արդի լեզուին մէջ, ատենօք, autréfois մ.

11. Շաթօպրիան. (Chateaubriand) ծնած է 1768ին ի Սէն-Մալօ եւ մեռած է Բարիզ 1848ին, նշանաւոր Ֆրանսացի մատենագիր. երկար ատեն ծառայած է դիւանագիտական ասպարէզին մէջ։ Մարտնեցաւ Նափոլէօն

մեծ ու յուսահատ ոգին Պայրըն, որ յերկնից վտարուած հրեշտակի բոլոր դառնութիւնն ու տրտմութիւնն ունէր, այլ և այն աննահանջելի նայուածքը որ դարձեալ և միշտ երկնից կը յառի[12]։

Լամառթի՛ն, ամէնէն աւելի նա՛ է բանաստեղծ, զի հոգւոյ բանաստեղծն է նա։ Երբ իր քնարին առաջին ձայնը լսելի ըրաւ, այնպէս եղաւ՝ իբր թէ առաջին անգամ կը հնչէր բանաստեղծական քնարի ձայնը Ֆրանսայի մէջ. երբ հազիւ թէ ցրուած էին քաղաքական եւ աշխարհաւեր պատերազմաց ծուխերը. երբ սանձարձակ ազատութիւնը ու ապա երկաթէ դանդանաւանդը[13] հեղձամղձուկ ըրեր էին այս մեծ ազ-

Բոնաբարդի դէմ՝ Էնկիէնի դուքսին սպանման համար, ու ջերմ Պուրպոնեան մը եղաւ միշտ. գրած է Ոգի Քրիստոնէութեան (Génie du Christianisme), Մարտիրոսք (Les Martyrs), Ուղեւորութիւն Բարիզէ յԵրուսաղէմ (Itinéraire de Paris à Jérusalem), Անդերձի յուշեր (Mémoires d'outre-tombe) եւ այլ ընտիր հատորներ. — Լամառթին (Lamartine), ԺԹ. դարու ամենամեծ բանաստեղծն է, ծնաւ Ֆրանսայի Մագօն քաղաքը։ Իր գործերուն մէջէն նշանաւորագոյնք են Բանաստեղծական խորհրդածութիւնք (Méditations poétiques). Ժօսլէն (Jocelyn), Ժիրոնտէնք (Hist. des Jirondins) եւն. (1802—1869). — Հիւկօ (Victor Hugo). նշանաւոր բանաստեղծ, թատերգակ, վիպասան եւ քաղաքագէտ, ծնած է ի Պզանսօն եւ մեռած ի Բարիզ (1802—1885). Հիւկօ պետն է արդի վիպական դպրոցին. իր սկիզբի գրութիւններուն մէջ ներշնչուած կը տեսնուի քրիստոնէական սկզբունքներէ, բայց վերջի երկերուն մէջ բացորոշ կը տեսնուի անկրօնութեան ոգին. Գրած է Տաղք եւ Գեղօնք (Odes et Ballades). Նօթրը Տամ տը Բառի, Թշուառները (Les Misérables) եւն. — Միւսէ (Alfred de Musset). (1810—1857). զգայուն բանաստեղծ Ֆրանսացի, ներշնչման տեսակէտով գրեթէ կը հաւասարի Լամարթինի եւ Հիւկոյի. գրած է ի մէջ այլոց՝ Դարուս մէկ զաւակին խոստովանութիւնը (Confession d'un enfant du siècle) — Պայրըն (Lord Byron), (1788—1824). Անգլիացի հռչակաւոր բանաստեղծ՝ որու գրիչը թախծութիւն կը բուրէ համակ։ Ուսած էր նաեւ Հայերէնը ի Ս. Ղազար՝ Հ. Յար. Աւգերեանէ. գրած է Childe-Harold եւ Don Juan. — 12. Դարձեալ . . . երկնից կը յառի. Ամէն ինչ սեւ տեսնելու եւ այնպէս պատկերացնելու միտումը՝ զինք չ'արգելուր որ դարձեալ կառչի յուսոյ, կրկին միտի ոգեկանութեան։

13. Դանդանաւանդ. սանձ. frein; mors. ար.

դին հանճարը․ երբ մարեր էր աւիւնը և ընդարմացեր էին[14] հոգիներն ամէնուն․ երբ երկիւղը երկիւղածութեան տեղն էր բռներ․ երբ երկրաքարշ[15] մատենագրութիւնը ամբարտաւան հանճարի մը խոժոռ նայուածքներէն ալ չակնածելով՝ բոլորովին նուաստացուցեր էր բնաւորութիւններն ու սիրտերը, և ապականութեան հոսանքը տղմուտ գետի մը պէս կը հոսէր կ'անցնէր այն մեծ հանճարին ոտքերուն առջևէ։

Ինչ որ Շաթոպրիան չի կրցաւ ընել՝ Լամառթին ըրաւ զայն։ Անհունին մեծ հորիզոնը բացաւ ընդլայնեց այն վայրահակ[16] հոգիներուն առջևէ՝ որք իրենց այլակերպութեանը վրայ իրենք ալ զարմացան։ Իր բոլոր տաղերուն մէջ՝ որք երաժշտութեան մը պէս կը հնչէին՝ երկնից կարօտովը անձկայրեաց[17] հոգին՝ վեր կը սլանար միշտ երկրէ։ Սէրն որ կ'երգէր՝ աստուածային պաշտամամբ խառնուած էր, սէրն ու ամէն բան կ'առնէր իրեն հետ յեթեր կը բարձրացնէր։ Մշտամռունչ[18] աղօթք մըն էր նա․ և ուրիշ ինչ կրնար ըլլալ բնութենէ ներշնչեալ այն բանաստեղծը․ ո՞չ ապաքէն ամենայն ինչ կ'աղօթէ յաստիս[19]. ո՞չ ապաքէն ժամեր կան՝ այնպիսի խորհրդաւոր ժամեր՝ ուր ամենայն ինչ արարչութեան մէջ՝ կը տեսնես որ աղօթքի դողով բռնուած է, թռչունը, ծաղիկը,

14. Ընդարմանալ. *Թմրիլ.* s'engourdir.

15. Երկրաքարշ. *աղտոտ, ապականեալ.* corrompu, ue; dépravé, ée, *ած.*

16. Վայրահակ. *խոնարհ, ցած.* humble, *ած.*

17. Անձկայրեաց. *կարօտակէզ.* aspirant à; soupirant après; enflammé, ée, de.

18. Մշտամռունչ. *միշտ հռաչող.* plaintif, ive; gémissant, e. *ած.*

19. Յաստիս. *աշխարհի մէջ. — Գրաբարակերպ դարձուած մըն է, և ամբողջ սոյն հատուածը Ֆրանսերէն կը բուրէ։*

տունկը, աւազի հատիկը․ ո՞չ ապաքէն ամենայն ինչ կը սարսռայ, կ'արտասուէ ու կը պաղատի։ Եւ միայն մա՞րդս պիտի չ'աղօթէ, մարդս՝ որոյ վրայ կը խուժեն աղէտք, որ բոլոր բնութեան մէջ անժառանգեալ[20] ինքն է միայն, որոյ մխիթարութիւնը, յոյսն ու մեծութիւնն է՝ խօսիլ ընդ Աստուծոյ։ Բոլոր[21] ներշնչմունք էր Լամառթին, և ներշնչմունք ըսելով պէտք չէ իմանալ յախուռն և յանդուգն երևակայութեան մը արշաւանքը[22] բանին և իմաստութեան սահմանին մէջ, այլ հոգւոյն ցոլացմունքը իմացականութեան վրայ։ Բանաստեղծը անտեսանելին կը նշմարէ, և ինչ որ ուրիշները կը նշմարեն՝ նա կը տեսնէ․ բարոյական մարդը կը նախազգայ, բանաստեղծը կը մարգարէանայ։ Իրաւունք ունէին լատինք՝[23] որ մարգարէ ու բանաստեղծ միևնոյն բառով կը բացատրէին։

«Բանաստեղծին՝ օրհնեալ է անունը, անիծեալ է կեանքը»։ Այն մարդը՝ որուն անունը բոլոր աշխարհ յուշի կը կապէր[24], իր քաղաքական ձախորդութեանց մէջ տեսաւ զինքը[25] լքեալ ամէնէն, լքեալ իր բարեկամներէն իսկ, բան մը՝ որուն համար Ժիւլ-Ժա-

20. Անժառանգեալ. *ժառանգազուրկ.* deshérité, ée, *ած։*

21. Բոլոր. *բոլորովին, համակ. — Ֆրանսերէնի կազմութիւն մը է բոլորովին սոյն հատուածը։*

22. Երևակայութեան մը արշաւանքը... *այսինքն՝ երևակայութեան մը ապերասան զարգացումը՝ ի հենուկս իմացականութեան։*

23. *Լատինք չէին որ* մարգարէ *ու* բանաստեղծ *միևնոյն բառով կը* բացատրէին, *այլ Հրէայք՝ որոց քով նապի (ներշնչեալ) բառը կը գործածուէր այդ կրկին իմաստով։*

24. Յուշի կապել. *մոգել, իրեն ձգել ուշադրութիւնը, յինքն յանկուցանել.* fasciner; ensorceler.

25. Տեսաւ զինքը. *հետևեալ նմանութիւն մըն է սա Ֆրանսերէնի, որմէ պէտք է զգուշանալ։*

ռը[26] մեծ հոգիներու ամենամեծ տառապանքն է կ'ըալ ։ Մեկուսի ապրեցաւ աշխարհէ, պարտքերու եւ մոռացութեան տակ ճնշեալ[27]. եւ նա որ զԷլվիրն էր երգեր եւ ժօսլէնն էր գրեր, դաշնակներու ու խորհրդածութեանց գրքին հեղինակը՝ տեսաւ իր վերջին օրերուն, ի նախնեաց մնացած կալուածները, տունն ու այգիները՝ որոնց իր հոգին էր խառներ, տեսաւ որ մէկիկ մէկիկ ուրիշներուն ձեռքն անցան ամէնքն ալ, եւ ինքն որ արդէն չէր սիրեր ղաշխարհ՝ զզուեցաւ աշխարհէն եւ մեկնեցաւ անտրտունջ, ինչպէս անտրտունջ կը մեկնի՝ ով որ ալ բաժակին մրուրը քամած է՝ եւ որ արմատ չէ ձգած յաշխարհի, ինչպէս կ'ըսէր ինք ալ հետեւեալ տողերուն մէջ.

Ա՜հ, լայ թող, լայ այն մարդն՝ որոյ կեանք մոլեխանձ[28]
Ցարեալ իբր ըղըաղեղ ամայն իւր բեկորաց
Վաղուան հետ կը տեսնէ իր յոյն ալ որ կ'անցնի·
Իսկ ես՝ որ արմատ ոչ ձըգեցի յաշխարհի՝
Ես կ'երթամ անաշխատ պէս թեթեւ տերեւին
Վերբերեալ շընչովն երեկին[29] ։

Օր մը նորէն պիտի կրկնէ աշխարհ իր անունը· մարդս երկրաքարշ իրականութեամբ գոհ չի կրնար ըլլալ՝ եւ ոչ ապականութեան եւ խեղճ զեղխութեանց մէջ ապրիլ երկար ժամանակ· պէտք է մաքուր օդ-

26. Ժիւլ-Ֆավր · (Jules-Favres) ականաւոր փաստաբան եւ քաղաքագէտ Ֆրանսացի (1809–1880)։

27. Մոռացութեան տակ ճնշեալ. զի զգայուն հոգիներու համար չիկայ աւելի տաժանելի վիշտ մը՝ քան իրենց արտակիցներէն մոռցուիլն ու անտեսուիլը ։

28. Մոլեխանձ. անկուշտ. insatiable, ած.

29. Երեկ· իրիկուն ։

ծծէ ։ Ու երբ գիտութեանց ամէն գիւտերէն ետքը եւ իմաստասիրութեան ամէն ձեւերէ ետքը, մարդիկ նորէն պիտի սկսին փնտռել մեր հորիզոններէն անդին ու մեր բոլոր մթնոլորտներէն վեր՝ անապական ճշմարիտ լոյսն՝ որ անմատչելի հեռաւորութիւններէ կ'անդրաձգի[30] ի մեզ մեր աշխարհին ստուերներուն միջեւէն, երբ զգան պէտքը իրենք իրենցմէ վեր բարձրանալու, նորէն պիտի կարդան զԼամարթին՝ որ զիրենք փոխադրէ միշտ լաւ սփիւռներու[31] մէջ՝ սքանչացնելով իրենց ականջներն ու սիրտը երկնային դաշնակութիւններով՝ որոնց արձագանքը դեռ չէ մարած ու չպիտի մարի ։

ՎԱՀՐԱՄ

(Գ. Ս. Օտեան)

ՍԻՄՈՆԻԿ

Սիմոնիկն[1] է սիրուն, կայտառ, խուսափուկ՝[2]
Լոկ տասն եւ հինգ ամիներու մի մանուկ·
Փոթորկայոյզ, չարաճճի, մ' միշտ ի գործ՝
Տան ամէն կողմ կը տեսնենք զինք ցանդ ի փորձ[3] ։

30. Անդրաձգիլ · երկարիլ. se projeter ; se prolonger.

31. Սփիւռ· ոլորտ, տարածութիւն, աշխարհ · sphère, իգ.

1. Սոյն անդամատութիւնը տաղաչափական օրինաց համաձայն է· Տե՛ս Յաւելուած, 19· գ.

2. Խուսափուկ. փախչող, թռչուն· agile; alerte, ած.

3. Ի փորձ. որ կը խուզարկէ, կը պրպտէ ։

Նոր արշաւանք , նոր աղմուկ , նոր խաղ սարքել՝
Եւ ամէն խորշ մտնել , ելնել անարգել .
Քարշ տանելով հանդերձանքներն[4] , կառք ու ձի՝
Իրք կարեւոր արշաւանքին փառացի[5] ,

Ուր չի բաւեր մանուկի ոյժն եւ հասակ՝
Կ'արձակէ ճիչ մ'ա՛յնչափ ուժգին նոր տեսակ՝
Որ հարկ կ'ըլլայ զի տեղի տան կղպանք , դուռ ,
Ասպատակիս[6] քայլերուն տակ առալթուր :

Մինչ ըզբաղած մեծ գործերուն անձանձիր՝
Ցանկարծ թողու խաղալիքներն ցան ու ցիր ,
Ծըլուըլլինով սուր , խօլական , ոլորուն ,
Վազէ , սուրայ նոր ոյժ տալով քայլերուն ,

Ու ծերունին պատկառելի ալեհեր ,
— Հաւատացող քըրիստոնեայ մ'անվեհեր .
Որ ներս մտնէր ընթացքով յամր , ու հանդարտ՝
Ժըպիտով կէս մը թախծագին կէս զըւարթ :

Մանկիկն արդէն ծերունւոյն գիրկն է թառած ,
Սպիտակ գըլուխն բազկիկներուն մէջ առած ,
Ջերմ չիթ մը յօղ՝ խամբելու մօտ ծաղկին գիրկ ,
Թերթից խորշոմքը պարզելով փայլի գիրգ[7] :

Կառքեր , ձիեր գետինն ինկած կան իր շուրջ
Անհըրապոյր այլեւս , իսկ ինք լուռ եւ լուրջ՝

4. Հանդերձանք · կահեր , զարդարանք · meuble ; attirail, ար. garniture իգ.

5. Փառացի . փառաւոր . glorieux, euse , ած .

6. Ասպատակ · կողոպտող · աւազակ · cambrioleur; maraudeur, ար .

7. Գիրգ . փափուկ , զողորիկ (կերպով) · joliment; mignardement, մ.

Արհամարհոտ աչքեր դարձնէ սատ եւ անդ ,
Ալեւորին երկնապարգեւ այս աւանդ :

Հակապատկեր , ո՜հ ներդաշնակ հըմայող ,
Մանկի՜կ — երկնից խորէն փթթած խուրձ մը շող .
Ծե՜ր — վերջալոյս խաղաղաւէտ տխրագին .
Ո՞վ չ'ապշիր ձեր իրար խառնած հըմայքին :

— Երկուքն ալ սուրբ , մին անշօշափ հըրեշտակ ,
Միւսն ալ պարտքին համակերպած նահատակ .
Մին որրանէն համակ ծիծաղ թուխ պարզէ ,
Միւսն ալ դադրած՝ շիրմին մօտ մահ կ'երազէ :

Եւ ծերունին երանութեան անկըշիռ[8]
Այս երազին մէջ մընացած էր արբշիռ .
Տարիներու աղէտն ու ճիգ բեռն ամէն
Ո՜հ , ցնդեցան այս վայրկեանին ցոլումէն :

Մոռցաւ թէ մահն հորիզոնն էր , թէ քանի՜
Պայծառ աստղեր , ժըպիտ և յոյս կենդանի
Մարած էին , եւ թէ կենաց բաժակէն
Գունատ շրթներն դեռ դառնութիւն ճաշակեն :

Ի՜նչ հըմայիչ , ո՜րքան համեղ , կենաց դառն
Բաժակին քով՝ այլ մի բաժակ բո՛յր անխառն ,
Եւ գունաթափ վարդին քով ալ կոկոնիկ ,
Կորաքամակ ծերունւոյն քով՝ Սիմոնիկ :

Ք. Ե. Կ.

8. Անկշիռ · անհուն · infini, e · ած .

ՄԱՅԻՍ

Ահա Մայիս, ամիս բուրմանց, ամիս նուագաց, ամիս՝ ուր ծառերն ի քնար [1] կը փոխարկուին, ուր քարերն՝ ի դալար։ Աչքերդ թոյրերով կը պարարին, ունկունքդ՝ բոյրերով, ականջներդ՝ երգերով։ Ա՛լ պէտք չկայ բանաստեղծութիւն կարդալու, բանաստեղծութիւնն որ երկնքէն կը հոսի՝ [2] ցօղի, մարգըրտի, շողի, ծիածանի ձեւով, թռչունի ձեւով, օրհնութեան ձեւով. բանաստեղծութիւնն որ յերկրէ կը վերանայ՝ վարդի բուրմունքէն եւ սոխակի գեղգեղանքէն բաղկացած, բաղկացած մեղրէն զոր վարդշրթունք մատակարարեն, բաղկացած հրանոյշ [3] տենչերէն՝ զոր սիրտք կը ծնանին ու շրթունք կ'արտաբերեն. բանաստեղծութիւնն դ.քեզ կը պարարէ վերէն եւ վարէն եւ ամէն կողմէն. եւ հոգիդ կը թափանցէ վեհագոյն բանաստեղծութիւնն անգիր եւ անչափ եւ անհո՜ւն։ Այդ ամէնուն մէջէն, այդ ներդաշնակութեանց և այդ փողփողմանց՝ [4] անուն մը կը փնտռես.

1. Քնար. Թելերով նուագարան մը. lyre, իգ. — Փոխաբերաբար կը նշանակէ թէ՛ բանաստեղծին տաղանդը, եւ թէ բանաստեղծութիւն. — Գեղեցիկ կերպով ըսուած է հոս՝ ծառերն ի քնար կը փոխարկուին. զի մայիսի մէջ բիւրաւոր թռչնոց դայլայլիկը հրաշալի քնարի մը պատրանքը կուտայ ծառերուն։

2. Բանաստեղծութիւնն . . . կը հոսի . . . — Գարնան այս գեղեցիկ ամսուն՝ տիեզերք համակ բանաստեղծութիւն մը կը սեպուի. երկինք՝ իր բոլոր հմայքներով եւ երկիրս իր բոլոր հրաշալիքներով կարծես կը մրցին իրարու հետ տօնելու համար բնութեան Արարչին փառքը։

3. Հրանոյշ. սաստիկ քաղցր՝ անոյշ։

4. Փողփողում. փայլունութիւն. flamboiement, ար.

Օրացոյցիդ մէջ կը գտնես զայն — Մայի՜ս։ Բայց այդ անունն, ո՜հ, ո՛րքան ալ աղուագոյն ըլլայ, զիս չի գոհացներ։ Իմ էութեանս խորերէն աղաղակ մը կ'ելնէ, որ տիեզերքէն կուգայ հոգւոյս՝ եւ հոգիէս կ'անդրադառնայ տիեզերաց. այո՛, բոլոր զմայլումս, բոլոր արբեցութիւնս, բոլոր սէրս, բոլոր իմաստասիրութիւնս բառով մը միայն կրնամ յայտնել — ԱՍՏՈՒԱ՜Ծ։

Ե. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ *

---

* ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ (Եղիա). — Տաղանդաւոր գրագէտ, ծնած է 1851ին Խասգիւղի մէջ (Կ. Պոլիս), եւ հետեւած Մարսիլիոյ Վաճառականական Դպրոցի դասընթացքներուն։ Ինք գրեթէ բոլորովին դասալիք ըլլալով այս վերջին ճիւղը կանուխէն նետուեցաւ գրական ասպարէզին մէջ՝ աշխատակցելով շատ մը թերթերու Գրասէր Ասոմ ծածկանունով։ Հինգ տարի յարատեւ խմբագրապետ եղաւ Երկրագունտ ամսաթերթին. հրատարակեց Գրական եւ Իմաստասիրական Հանդէսն որ 6 տարուան կեանք մը հազիւ ունեցաւ։ Եղիա աւելի բանաստեղծ մըն է՝ քան պարզ գրագէտ մը՝ թէպէտ գրեթէ բնաւ ոտանաւոր գրած չըլլայ. վառ՝ անզուսպ երեւակայութիւն մ'ունի ան, այնպէս որ բառերն ու բացատրութիւններն ինքնին կը բղխին անոր գրչէն. բայց իր այս ծայր աստիճան աւիւնը մասամբ վնասած է անոր մտքի մէթոտիկ յառաջդիմութեան, մասամբ ալ չարազդեցիկ եղած անոր ֆիզիքական առողջութեան։ Յօրինած է Ֆրանսահայ Բառարան մը. Փիլիսոփայական Բառարան. Շահնազարեանի մը խղճին պարզ ճնշիւնը եւն. եւն.։

ՍԱՂԱՐԹՆԵՐԸ ԵՒ ԾԱՂԻԿՆԵՐԸ

Ապրիլի սկիզբն ենք տակաւին. առաւօտ անձրեւ եկած է, եւ սաղարթներուն դալարին վրայ ջրային[1] վճիտ մշուշ մը կը ցոլայ, ինչպէս երկնքի կապոյտին վրայ ամպին ճերմակ բեհեզը։ Դեռ բաց խիճերուն վրայէն կը յառաջանանք փոքրիկ Ատրինէին հետ ընդարձակ պարտէզին ծառուղիին մէջ, մինչդեռ երկուստեք պուրակներուն ուռճալից լայն թեւերը մեր գլխուն վրայ զիրար կը գրկեն։ Զօղաբարձ տունկեր ծածանուն կը սողոսկին դալարուն օձերու պէս, փաթթուելով կաղնիներու՝ շոճիներու[2] հաստ բուներն ի վեր իրենց ցցուն նիհար բազուկներովը. Ծլարձակ նուրբ բարտիներ իրենց ճապուկ[3] հասակովը վեր կը բռնեն օդին մէջ ցցունք մը ցանցառ տերեւներու, որ մթնոլորտին տամկութեան[4] մէջ կը կապուտնայ կարծես, իր կանանչէն ալ անոր լուրթ[5] երանգապնակին մէջ զմրուխտի կաթիլ մը սրսկելով։ Մեր շուրջը, ամէն տեղ, մարմանդներուն վրայ, հոծ[6] եւ կենսալից շունչ մը կը ծաւալի, լեռնային առոյգ ու մաքուր հովն է որ ծառերու վարսագեղ գլուխները կը դողա-

1. Ջրային. ածականը նուազ պատշաճ ինկած է հոս.

2. Շոճի. մշտադալար ծառ մը՝ որմէ կ'ելնէ ռետինը (չամ սագըզը), սոճի. չամ աղաճը. pin. ար.

3. Ճապուկ. նուրբ ու կակուղ. ճկուն. svelte, ած.

4. Տամկութիւն. խոնաւութիւն. humidité ; moiteur, իգ.

5. Լուրթ. երկնագոյն, բաց կապոյտ. azur, e; bleu ciel. ած. — Երանգապնակ. փոքրիկ տախտակ՝ որու վրայ նկարիչք գոյները կը դնեն. հոս փոխաբերաբար առնուած է, palette, իգ.

6. Հոծ. խիտ. dense ; épais, sse, ած.

ցընէ, աղամանդներ թափթփելով անոնց սլացիկ թեւերն ի վար։ Եւ կանանչին տիրապետութիւնն է ամէն կողմ, կանանչ ծիրանի գօտի մը, կարելի է ըսել, հսկայ իր ծաւալին մէջ, ստեղնաշարը[7] վառվըռուն երանգներու այդ լուռ երաժշտութեան, ՏՕ ՄԱԺԷՕՌ էն մինչեւ ՏՕ ՄԻՆԷՕՌը կանանչին, բաց յափուկի[8] սնդուսէ թարմ կանանչէն մինչեւ սիրամարգի փետրաստուեր ջերմիկ կանանչը, մինչեւ թաւշային մութ խորունկ կանանչը մամուռին, ուր հաւկիթներ կը դնէ տարագնաց հաւիկը՝ իր պանդուխտի ուղեւորութենէն ետքը։ Բարձրաբերձ ծառերու կատարէն մազի նման բարակ շիւղեր եւ առագաստի նման լայնածաւալ տերեւներ, ժանեկաւոր եւ միակտուր հեղեղի մը ջուրերուն պէս կը գահավիժեն իրենց փրփրոտ ողկոյզները մարգերու մօրչ[9] ու կակուղ գորգին վրայ, ուր կը ծլի գարունը իր կոկոններուն մէջ պահուըտած ամչկոտ ծաղիկներուն կուսական աներեւոյթ եւ անծանօթ թովչութեամբ։ Արձակ հորիզոններու մէջ շրջաբերող այդ առոյգ բեղմնաւորութեան մէջտեղը, սքանչացած հրապուրուած կանգ կ'առնեմ, եւ սիրտս գարունին թարմ բողբոջումին մէջ յանկարծ կորսուած մտերմութիւն մը գտնելու զգացումով կը բաբախէ. «Ի՜նչ աղուոր է» կը գոչեմ։

— Ի՜նչ աղուոր պիտի ըլլայ՝ երբ բոլոր ծաղիկները բացուին, կը պատասխանէ Ատրինէ եռանդով։

Ու այս մանկական միամիտ բացագանչութեան մէջ կը գտնեմ ամբողջ մարդկային կեանքը։

Այդ հսկայ ծառերուն տակ, դալարուտներու

7. Ստեղնաշար. (դաշնակի) լեզուներու շարքը. clavier, ար.

8. Յափուկ. անուշաբոյր ծաղկով տունկ մըն է, réséda, ար.

9. Մորչ. կանաչ. vert, e, ած.

այդ վեհաշուք պերճանքին մէջ, որ բոլոր մթնոլորտը կը լեցնէ, եւ որ պիտի տեւէ ամբողջ ամառը իր յեղյեղուն[10] բայց անսպառ փթթումներովը, տերեւներու այդ զանազանակ ու անթառամ բանաստեղծութեան հանդէպ, որ աչքերդ ալ, սիրտդ ալ, թոքերդ ալ կը կազդուրէ. երիտասարդութիւնը թագուն բաղձանքներու սարսուռը կ'զգայ, եւ դարձնելով երեսը բնութեան այդ անխաբ, այդ մտերիմ վայելքներէն, կը փնտռէ անոնց գոգին մէջ թրթռացող աննշան չափրակները[11], հովերու եւ ասուպներու պէս վազանցիկ, որոնք իրենց բուրումին հետ պիտի ցնդին վայրկենական սուտ հաճոյք մը նուիրելով միայն։

Այսպէս չէ՞ կեանքն ալ. ամբողջ զայն լեցնող յոյսերը, դալար թարմ ու կենսայորդ այդ սաղարթներուն նման երազել կուտան մեզի անծանօթ ծաղիկը, որ ապագային ծոցէն պիտի ծլի. ու ակնապիշ կ'սպասենք անոր մեր աղուոր օրերուն մէջ, անտեսելով մեր շուրջը փթթող երանութիւնը, երիտասարդութեան եւ անհոգութեան դալար օրերը, որոնց տեւողութենէն կը ձանձրանանք, ու կ'երազենք, կ'երազենք մինչեւ հասնինք անոր, որ այդ ասուպը, այդ ծաղիկը պիտի ըլլայ, անոր նման հազուագիւտ և խուսափուկ անոր նման։ Բայց այդ վայրկեանը պիտի ապրինք կեանքը։

ԶԱՊԷԼ ՏՕՆԷԼԵԱՆ

(Տիկ. Հ. Ասատուր)

10. Յեղյեղուն. փոփոխուն. changeant, e. ած.
11. Շափրակ. (ծաղկի) պսակ. corolle; pétale, իգ.

ՄԵՆԱՍՏԱՆԻՆ ԿՈՅՍԸ[1]

Կէս գիշեր է սենեակիս մէջ միայնակ՝
Կանթեղ չունիմ, ոչ ալ աստեղք ունին շող.
Իր լոյսն յետին մարեց պալատն ու տընակ,
Եւ մընացի իմ խոհերուս[2] հետ մաշող։

Կը թափառին չուրջս ըստուերներ հոծ ի հոծ,
Մերձենալով հեռանալով յամրաբար.
Եւ կը լըսեմ իրենց վայիւնն ողբակոծ[3],
Երբ կանգ առնուլ կուգան յոգնած ու մոլար։

Տըխուր մըքիս ուրուականներն[4] են համակ,
Ցընորք հոգւոյս հազիւ հասած արբունքի[5].
Եւ մինչ կ'անցնին օրերըս ցուրտ ու ցամաք՝
Անոնք կուտան ինձ ըսփոփանք արցունքի։

1. Ի՜նչ անհանդուրժելի կացութիւն է այնպիսւոյնը՝ որ առանց կոչումի կ'ընդգրկէ մեծ զոհողութիւններ պահանջող վիճակ մը՝ ինչպէս է մենաստանի կեանքը, կուսութիւնը։ Ոչ նուազ տաժանելի է նաեւ ու ողբալի կեանքը այնպիսւոյն՝ որ այդ կոչումն ունենալով հանդերձ անոր չի համապատասխաներ, ու չի համակամիր իր վիճակի պարտականութիւններուն։ Սոյն բանաստեղծութեան մէջ ահա կը տեսնենք պատկերացած այս կարգի ուխտեալի մը հոգեկան կացութիւնը։ — Ստորեւ կը դնենք նաեւ բանաստեղծութիւն մը՝ ուր Գրագէտ-հեղինակուհին — որ մենաստանի կոյս մըն է ինքն ալ —, կարծես իբր պատասխան Սիպիլի քիչ մը սկեպտիկ ու անդոհ գրչին, կը նկարագրէ մենաստանի ճշմարիտ իրական եւ անխառն երանութիւնը։

2. Խոհեր. խոկեր, մտածումներ. pensée; rêverie. իգ.
3. Ողբակոծ վայիւն. հեծեծանք. sanglots, ար. յգ.
4. Ուրուական. ցնորք, ստուեր. fantôme; spectre, ար.
5. Հազիւ հասած արբունքի. հազիւ ինքզինքին տէր, խելահաս եղած։

Չի մինակ եմ հոս դէմքերու հետ տրտում,
Կոյսերու հետ, որյց մեռած է իղձն[6] ու խանդ,
Որոց ձայնին վանկերն՝ աղօ՜թք անպատում,
Կը խորտակեն երազս ու յոյս մանաւանդ։

Ալրի՜լ կ'ուզեմ, անոնք երկինք ցոյց կուտան.
Սիրե՜լ կ'ըղձամ, կը գոչեն. «Մեր է Աստուած».
Եւ կը պատմեն Դաւիթը, Յոբն ու Յուդան[7],
Կ'ըսեն. Միայն մահուան համար ենք հաստուած[8]։

Զո՜ւր կը փառէ երկինք արեւն ու լուսին,
Զօնելով[9] կեանք ծաղկին, դաշտին ու մարդուն,
Ես կը դառնամ դիւղին համեստ տանց լուսին՝
Որուն ներքեւ կը ննջէ աչք մը արթուն։

Բոցեղ շունչ մը կը խնդրեմ ես, սիրտ մը տաք,
Որ խառնըւի տենդոտ[10] հոգւոյս յորձանքին.
Եւ Սաղմոս մը կը դնեն, ա՜հ, բարձիս տակ,
Խաչ մ'ալ փայտէ ընդդէմ սրտի փորձանքին։

Ա՛յդ փորձանքներն ես կ'երազեմ անդադար,
Կեանքի բոլոր մեծ պայքարներն, հուրն ու բոց,
Աշխարհի մէջ չըսչին բաժինս իմ արդար,
Եւ կը թողում երկնից վայելքն՝ իր սրբոց։

ՍԻՊԻԼ
(Զապէլ Հ. Ասատուր)

6. Իղձ, փափաք. désir, ա․ — Խանդ, եռանդ, աւիւն, élan (ա.) d'âme; enthousiasme, ա.
7. Եւ կը պատմեն . . . սյսինքն՝ իբր օրինակ ցոյց կուտան. — Յոբ-դան, Յուդա Մակաբէն։
8. Հաստուած. ստեղծուած։
9. Զօնել. նուիրել, տալ։
10. Տենդոտ. ջերմէ տառապած. agité, ée (par la fièvre).

ՄԵՆԱՍՏԱՆԻՆ ԿՈՅՍԸ

Ինչպէս թռչնիկ ընդելացած փականքին՝
Երգէ հեշտիւ գիւր դայլայլիկ խնդագին.
Տէ՛ր, տուր գերւոյդ սա կամաւոր բանտարգել
Սուրբ վայելքներն, զերանութիւն իւր երգել։

Թէպէտ հեռի՜... թողի ծընողք սիրասուն,
Անձնիշխան կեանք[1], սէր, հայրենիք, գոյք եւ տուն.
Բայց դու, Աստուա՛ծ, սըրտիս բաժին երկնաձիր[2],
Բեղմով եւեթ[3] զամէնն ինծի դարձուցիր։

Օթեւանէս երանաւէտ, խաղաղիկ,
Տեսնեմ զաշխարհ ըմբոստ ալեաց խաղալիկ,
Ուր մահացուք անվերջ մրցմամբ կը յուզին,
Եւ մըշտածուփ ըլնան, կանգնին եւ սուզին[4]։

Իսկ թէ ի վեր աչկունքս դառնան ... յո՛յս անուշ[5]
Երկնից կապոյտ պատռէ մատամբ իր քնքուշ.
Հո՛ն նըշմարեմ ինձ պահուած փառք մեծափառ[6],
Խինդ մըշտատեւ, սիրոյ աղբիւր անըսպառ։

1. Անձնիշխան կեանք. անկաշկանդ՝ ազատ կեանք։
2. Երկնաձիր. երկինքէն շնորհուած՝ տրուած։
3. Եւեթ. միայն։
4. Սուզիլ. ընկղմիլ. se plonger; se submerger.
5. Յոյս անուշ . . . Անուշ յոյս մը իր քնքուշ մատովը կը պատռէ երկնից կապոյտը։
6. Մեծափառ. յոյժ փառաւոր։

Սիրե՛լ սիրուի՛լ . . . ո՜հ ըմբռնեմ զայս գաղտնիք ,
Որով միայն սիրող սիրտք են երջանիկ .
Եւ դու , ո՛ Տէր , չես սիրոյ նիւթ աննըման ,
Կեդրոն բարեաց , գեղեցկութիւն անսահման ։

Յանհունըս թո՛ղ սըրտիս բոցեր ընդլայնին ,
Զի բաժին ինձ ընտրած եմ սէր Անհունին .
Թո՛ղ հուր , թո՛ղ բոց զիս խոշտանգեն վիշտք համայն,
Ժըպիտ են ինձ , սընունդ սիրոյս , փառք միայն ։

Այո՛, ո՛ Տէր , թող ըլլամ աստ ողջակէզ,
Երբեակ զօդիւքս [7] անքակտելի յարիմ քեզ .
Փառքիդ շուքին ներքեւ պարծիմ իբր ըստրուկ ,
Թո՛ղ ըսպառիմ տաճարիդ մէջ զերդ կընդրուկ [8] ։

Եւ երբ աշխարհ իր Արարչին յանդըգնի
Ատել զանուն , ըլլալ չանթիցն արժանի ,
Ո՜հ , զոհէ զիս [9], անուանդ ահեղ նախատուած ,
Փրկէ զաշխարհ , փրկէ մարդիկ , ո՛ Աստուած ,

Ք. Ե. Կ.

7. Երբեակ զօդիւքս. Այն երեք զօդերը կամ ուխտերը զորս կ'ընեն կրօնաւորներն ու կրօնաւորուհիք՝ ասոնք են, աղքատութիւն, ողջախոհութիւն կամ կուսութիւն , եւ հնազանդութիւն ։

8. Կնդրուկ. ազնիւ անուշահոտ խունկ մը , Թուլըգեն. benjoin, ար.

9. Զոհէ զիս . . . Ի՛նչ վսեմ է տեսնել՝ որ հակառակ աշխարհի նիւթապաշտ ու գռեհիկ ընթացքին , այն փափուկ, տկար էակները՝ կոյսերը՝ ոտնակոխ ընելով ամէն հաճոյք, ամէն վայելք, դիւցազնութիւնը կ'ունենան նաեւ անձնուրացօրէն ինքզինքնին կենդանի ողջակէզներ նուիրելու՝ իրենց նմանեաց փրկութեան համար ։

ԱՌ ՀԱՅԿԱԿ

ՁՄԵՌԸ

Տարւոյն վերջի օրերն է . եղանակն[1] տխուր , ժամանակն խաւարին . Թառամեալ թմրեալ բնութեան վրայ տարածուած համատիւ ճերմակէն լոյս չի ծագիր , մխիթարութիւն չ'ըներ . Ձմեռն միշտ ցուրտ , սառն՝ միշտ սոսկումն կ'ազդէ . իսկ այն յուսահատ սոսափիւն , այն մեղեդին մրրիկն զոր կու[2] լսես կէս գիշերուն՝ ճարճատեալ ծառոց կորկամ[3] դրկերէն , եւ քարանձաւոյ ըքալից բերաններէն , մարդուս ինչուան ոսկորները կու սառեցնէ ։ Այսպիսի ատեն տաքուկ անկողին մը՝ վառուած թոնիր[4] մը անկիւնը , արծարծուն[5] կրակարանի մը եզերք , ինչ քաղցր են ոչ միայն ծուլից[6] , այլ եւ օրն ի բուն աշխատող բան-

1. Բառերը միշտ Ն որոշիչ յօդով վերջաւորելը աւելի գրաբարեան ձեւ մըն է. եւ Թէպէտ այս մասին կարելի չէ որոշ կանոն մը աւանդել , բայց արդի գրողներու սովորութիւնն այն է որ Ն եւ Ը փոփոխակի գործածուին, մանաւանդ Ն յօդն այն ատեն դրուի՝ երբ յաջորդ բառը ձայնաւորով կ'սկսի , ինչ որ աւելի ախորժալուր կը հանդիսանայ ։

2. Կու մասնիկը խորթ կ'իյնայ ամէն պարագայի մէջ գործածելը ։ Միայն գալ , տալ , լալ , միավանկ բայերու առջեւ կու կը դրուի , կուգամ, կուտամ, եւն. իսկ մնացեալք կ'առնուն կը մասնիկը ։

3. Կարկամ. կծկած, կծկուած. courbé, ée; contracté, ée, ած.

4. Թոնիր. գետնափոր փուռ, Թանդըր, tandour ար. ։ Նաեւ ոտք տաքցնելու համար ծածկոցաւոր աթոռ՝ որու մէջ կը դրուի կրակարանը. chaufferette , իգ.

5. Արծարծուն. վառ՝ բորբ (կրակով). ardent, e. ած.

6. Ծուլից. ծոյլերու . — Գրաբարակերպ վերջաւորութիւն տրական, որ խորթ կը հնչէ այժմ ։

ուրի մը, համեստ բարեկամաց, կամ մենասէր իմաստասիրաց։ Երանի՜ անոնց՝ որ թէեւ աղքատիկ, թէեւ ցօղունապատ խրճթի մէջ, կամ կիսաթաղ[7] հողէ տանեաց տակ, դեռ խոր խորշիկ մը բուխերիկ[8] մը ունին՝ որոց մէջ քանի մը տաշեղով տաքութիւն եւ լոյս կու պահեն, և անով իրենց նմանեաց երեսը կու տեսնեն։ Ծխանին ծակէն[9] արձկած ծուխն՝ նաև գիշերուան և քնոյ խորութեան մէջ՝ կ'իմացնէ հազիւ հանդիպող կամ մոլորած անցորդի մը՝ թէ այն մեռելատիպ հողի, քարի, խռուի եւ ձեան տակ այլ՝[10] կենդանութեան կէտ մը, ընտանութեան բոյն մը կայ։ Ո՛հ, ի՜նչ դժնդակ է այն տեղն ուր ծխան չի ծխեր. ի՜նչ խղճալի անձ՝ որ այսպիսի եղանակի եւ ժամանակի մէջ՝ բնութեան ամենայն սաստից և արհաւրաց մէջ, սառի եւ սարսուռի մէջ պատած պաշարուած բռնուած ըլլայ. ուր ոչ միայն այդ չարիքն՝ այլ եւ չարիքներէն ազատելուն ճար ու յոյս ալ չըլլան. — Եւ մանաւանդ, մանաւանդ եթէ մէկն բռնի եւ անպարտ դատապարտուած ըլլայ այդպիսի՝ և քան զայդ աւելի զրկմանց, կրից[11] եւ ցաւոց։ . . . Հայկա՛կ, հոս անտարբեր կալ մնալ չըլլար. այս յիշատակիս ցուրտն եւ սարսուռն ամէն պատ ճաթեցնելով ներս կու մտնեն, կրակդ կ'անցնի, ծուխդ կու ցնդի, սիրտըդ կու սոսկայ . . . ։

7. Կիսաթաղ հողէ տանիքը սովորական է ինչ ինչ գաւառներու մէջ, մանաւանդ ցուրտ կլիմայի տակ՝ ուր խստաշունչ ձմեռուան դէմ մաքառելու համար, ստիպուած են բնակիչք գետնափոր տուներ շինել. եւ անոնց տանիքը թանձր յարդախառն շաղախի խաւով մը ծածկել։

8. Բուխերիկ. ծխան. ծխնելոյզ. հոս՝ օճախ ըսուածն է։

9. Ծխանին ծակէն. աւելադրութեամբ գործածուած է ծակ բառը։

10. Այլ. փոխ. ըսելու՝ ա՛լ. այլի սոյնիմաստ կիրառումը խոտելի է։

Երթանք մէկ շնչով անցնինք սառնապատ սարեր ու ձորեր. երթանք՝ ուր որ ցրտին, միայնութեան, ամայութեան եւ ահեղութեան երեւոյթ կայ, վիշտք եւ կիրք[11] կան։

Հ. ՂԵՒՈՆԴ *

* Հ. Ղեւոնդ Վ. Ալիշան (1820—1901). ծնած է ի Կ. Պոլիս. Վենետկոյ Մխիթարեան Միաբանութեան մեծ դէմքերէն մին է. ինք՝ չէ թէ միայն ազգայիններէ, այլ նաեւ Եւրոպացի գիտնականներէ ճանչցուած ու յարգուած է իբր բանաստեղծ, գրագէտ, բանասէր եւ հնախօս։ Իր բարձր տաղանդին ու անստգիւտ հանճարին կը միացնէր նաեւ համեստութիւն, խոնարհութիւն եւ վարուց սրբութիւն։ Ունի պատմական, աշխարհագրական, բանասիրական ու բանաստեղծական անթիւ գրութիւններ՝ որոց մէջ հաւասար կերպով կը փայլի անոր հանճարը։

ՀՐԱԺԵՇՏ ԱՌ ՀԱՅԿԱԿ

ԳԱՐՈՒՆԸ

Ահա՛ վերջին խարոյկն է որ կու[1] մխայ մեր հայրենական հսկմանց վառարանին անկիւնը, ո՛վ Հայկակ, և այս ճաթռտող ու վառվռուն մախրիքս[2] վաղը առտու պիտի գտուին ցուրտ մոխիրք, եւ այնպէս մնան՝ մինչեւ որ տարւոյն երեք եղանակներն ալ դառնան լրանան եւ նորէն գայ չորրորդն։ Եւ երբ նորէն դառնայ գայ այս եղանակս, արդեօք մենք ալ նորէն պիտի գտնե՞նք զիրար՝ մեր վառարանին քով։

11. Կիրք. թշուառութիւն, տառապանք. — Աշխարհաբարի մէջ կիրք բառը այդ իմաստով բնաւ չի գործածուիր. այլ գրաբարի յատուկ է միայն։

1. Կու. անպատշաճ գործածութիւն կը մասնկան։

2. Մախրիք. մարխ կամ մախր, ֆր. bois résineux.

Ահա գարնանաբեր լուսնին նորածած ճառագայթներն պատուհանաց ապակիներէն ներս ցայտելով՝ կու հրաւիրեն զմեզ բանալ փականքը, ելնել դուրս, տեսնել նորէն զբնութիւն, բնութիւն նորոգեալ, իբրեւ իր ստեղծման առաւօտուն, իբրեւ առաջին իրիկունը, յորում նոր վառած լուսնին ճաճանչից տակ՝ կու հանգչէր խաղաղիկ, ինչպէս ապիտակացեալ մօր մը շղարշից մէջ՝ Անդրանիկն անուշաքուն[3] . . . ։ Այլ մինչդեռ հոս այսպէս պայծառ ծագէ[4] և ծիծաղի լուսնակս, միթէ երկրիս ուրիշ կողմեր ալ չե՞ն թաղուած թաթղուած մթութեան մէջ։ Միթէ երկրիս քով՝ ծիածանալ[5] ծովուն ծուփ ծուփ ծոցերուն մէջ՝ չկա՞ն ալէկոծ նաւեր՝ որ անդունդէ անդունդ սահելով՝ գոնէ ինկնելու[6] վհին յատակը տեսնելու համար՝ աստղիկ մը, լուսիկ մը կը մուրան վերէն ու չեն տեսներ։

Այսպէս է կենաց ընթացքն, երբեմն լոյս և երբեմն մութ․ եւ միշտ հարկ է երթալ, ինչուան որ հասնինք արարչագիր[7] կէտը։ — Սակայն ով որ զերկիրս յատակ[8] կու ճանչնայ այն տաճարին՝ որոյ վերնայարկն է երկին, միշտ անխռով կ'երթայ, խաղաղ կ'ապրի։

Քանի որ սրտիդ սիւնակն չխախտ է, եւ հոգւոյն կարմիր կանթեղն վառ է, յաջող է մարդուս։ Մեր խարոյկն կու մարի, լուսնակն ալ կու ծածկի կու մա-

3. Անդրանիկն անուշաքուն. Ադամ։

4. Ծագէ. գրաբ. գործածութիւն, փոխ. ըսելու՝ կը ծագի։

5. Ծիածանալ. ծիածանի գոյներով վէտվէտուն, փայլփլուն. irisé, ée, ած. — Գեղեցիկ ներդաշնակութիւն բառից։

6. Ինկնելու. այժմ կ'ըսուի՝ իյնալով, գլորելով, կամ իյնալու։

7. Արարչագիր. Աստուծմէ գրուած՝ սահմանուած, այսինքն՝ մինչև մահ։

8 . . . յատակ եւ ճանչնայ . . . այսինքն՝ Ով որ յաւիտենականութեան կը հաւատայ։

րի։ Սիրալիր սիրտն անսպառ է․ անմահութեան ակընկալու հոգին երջանիկ է։

Ահա կու հնչէ հասարակ[9] գիշերուան պահն։ Մեր միայնախօսութեանց ժամերն անցան, կու սկսին ժամք գործոց եւ աշխատութեանց․ վաղն նոր օր, նոր գարուն՝ ի նոր կեանս կու հրաւիրէ զքեզ, Հայկակ։

Առնում ես իմ հասակիս ցուպը, եւ իջնեմ բլրէս վար․ առնուս դու ալ հասակիդ յարմար աշխատութեան գործիդ, օրհնել տաս երկնից, եւ ելնես դէպ ի վեր՝ ի բլուրն կենաց[10]։

ՆՈՅՆ

ԲԵՐԹՈՂԸ

Ե՞ր կը փնտռես քեզ մտերիմ հէք բերթող[1],
Երբ նենգաւոր մէջ աշխարհիս տարագիր՝[2]
— Ուր ամէն ինչ կ'ազդէ սրտիդ ահ ու դող,
Մէկ մը չունիս որ քեզ ըլլայ կարեկիր[3]։

9. Հասարակ գիշեր. կէս գիշեր. minuit. ար.

10. Կենաց բլուրը. կեանքի ստորինները։

1. Բերթող. բանաստեղծ, պոէտ. poète, ար. — Ով որ ստոյգ բարեկամ մը գտած է, կ'ըսէ առակը՝ անստգիւտ գանձ մը գտած կը սեպուի. եւ որովհետեւ դժուարին է այսպիսի գանձ մը գտնելը, ներկայ բերթուածով ի մէջ կը բերուի վիճակը այնպիսի զգայուն հոգիի մը՝ որ իր խնկարկուներուն մէջէն չի կրնալով գտնել գէթ մէկ հատ մտերիմ բարեկամ, կը սգայ ու կը տխրի անմխիթար՝ խղդելով իր հառաչները սրտամորմոք մենախօսութեան մը մէջ։ — Ներկայ բերթուածին մէջ, այլաբանօրէն ծաղկի մը կերպարանքին ներքեւ ներկայացուած է մանկութեան, պատանեկութեան ու երիտասարդութեան տարիքները։

2. Տարագիր. աքսորեալ, exilé, ée. ած.

3. Կարեկիր. կարեկից, վշտակից. compatissant, e. ած.

Արշալուսիդ[4] չըմպած ցօղերն վըճիտ, կոյս,
Տղմուտ ջուրեր[5] առին տարին քեզ հեռո՜ւն.
Լացի՛ր, լացի՛ր աստանդական[6] եւ անյոյս,
Ողբերուդ ձայնն ցնդեցաւ հետ հովերուն։

Ի՛ երբ առաջին ողջունեցիր քոյդ բողբոջ,
Շնչեց հարաւ, խամրեց թերթիդ թոյրն ու բոյր.
Ա՜հ, այն ատեն թրթիռ տուիր[7] ձայնիդ խոնջ,
Ու չի գըտար սիրտ մը լացող քեզ ի լուր։

Արդ քու թերթեր նըման վարդի հեշտաբոյր,
Թոյր կաթկըթեն, դերեւս քեզի աչեր կոյս,
Թիթեռք, սոխակք խնդրեն քենէ ցանգ[8] համբոյր.
Այգո՜ւն, այգո՜ւն[9], դողդող ցանես շուրջըդ լոյս։

Է՞ր դու սակայն, միշտ հառաչես սրտէդ խո՜ր,
Է՞ր չեն տեսներ փայլիլ ժպտուն քո աչկունք,
Հի՞մ կը շրջիս աստանդական սըգաւոր,
Հեգնես ցօղին, երգին, պարին թինդ կոչունք[10]։

Ա՜հ, կ'իմանամ է՞ր ամէն ինչ ահ ու դող
Կ'ազդէ սրտիդ. է՞ր ցօղ, երգ, պար անխըտիր
Քեզ տան տաղտուկ. զի դու չունիս, հէ՛ք քերթող,
Մի մըտերիմ յայս աշխարհի՝ սին պատիր։

ԱԼ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

4. Արշալուսիդ . . . այսինքն՝ դու դեռ մանուկ։
5. Տղմուտ ջուրեր. դժբախտութիւնք. փոխբ.
6. Աստանդական. Թափառական. errant, e. ած.
7. Թրթիռ տալ. Թրթռացնել. faire vibrer.
8. Ցանգ. միշտ, շարունակ.
9. Այգուն այգուն. առտուն խիստ կանուխ։
10. Թինդ կոչունք. ստիպիչ՝ եռանդնոտ հրաւէրներ։

Ի ՉՔՆԱՂ ԳԻՇԵՐԻ

Գիշեր չքնաղ գեղեցիկ,
Երկին անամպ, անըստուեր,
Սիրող սրտից՝ ազդեցիկ
Կարդան այերք[1] հըրաւէր։

Խոնջ եւ լքեալ իբր ըմբիշ՝
Ննջէ խաղաղ Մարմարան.
Ջըդի լուսակն ակնապիշ
Մանրիկ ալեաց իւր[2] վըրան։

Հեռուն՝ ըստուերք մեծայաղթ[3]
Տարժին ի կէս խաւարի.
Ֆէնէր-Պաղչէն[4] զերդ դըրախտ
Ջուրերուն մէջ կը վառի։

Լուռ են երկինք եւ երկիր,
Տիջեալ հոգւոյ՝ աննախանձ
Իբրեւ աչկունք կարեկիր
Հային ստեղք ի բարձանց։

Ո՜վ անպատում հըրապոյր
Լուռ գիշերաց գարնային,

1. Այեր. (Լատ. aër.) օդ, air. ար. հոս երկնից ու բնութեան իմաստն ունի. — ազդեցիկ, ազդու կերպիւ։
2. Իւր. այսինքն՝ Մարմարայի։
3. Մեծայաղթ. անձագին, հսկայ. épais; sse, ած.
4. Ֆէնէր-Պաղչէ. Մարմարայի ասիական եզերքը, Քաղկեդոնէ քիչ հեռու նեղ Թերակղզի մըն է՝ ուր կը յաճախեն ի մասնաւորի միջին դասակարգի ընտանիքներ զբօսնելու համար։

Թռանին հոգիք ի համբոյր
Մըտածութեանց երկնային։

Ծնչէ զեփիւռն անուշակ
Ցարեւմըտից ի կուսէ[5],
Եւ հաճոյից սուրբ ճաշակ
Ըզսիրտ ի խոր կը յուզէ[6]։

Երազք եւ տենչք անըրման
Ըզքեզ տակաւ կ՚ողողեն,
Դիւթեալ մտացդ յանդիման
Պարզին գաւառք ոսկեղէն։

Ո՜վ դուռն յուզմանց անյատակ
Խորհրդաւոր դուք ժամեր,
Որպիսի՛ քաղցր յիշատակ
Զարթուցանէք ի սիրտ մեր։

Գիշերուան մէջ՝ սրտաթունդ
Կամ ես լըռիկ պատկառոտ,
Անծանօթին[7] խոր անդունդ
Այրէ տակաւ զիս կարօտ։

Անհունութի՜ւն, ո՜րը անոյշ,
Ո՜րը յանկուցիչ պատկեր քո.
Դու իսկ ածել տաս ինձ յուշ
Ձայնին անմահ գերագոյ ...։

5. Ի կուսէ. կողմէն ։
6. Ի խոր կը յուզէ. սաստիկ կը յուզէ ։
7. Անծանօթին. այսինքն՝ Աստուծոյ. — Այս եւ յաջորդ տողերը կարծես հեռաւոր մրմունջներն են Սաղմոսերգուին. գիշերուան խոր լռութիւնը, ցած խորհրդաւոր կերպարանքը, ամէն դարու եւ ազգի գիտուններն ու բանաստեղծները թողած են, եւ երկնային շունչ մը տուած անոնց քնարին։

Մե՜ծ ես, Աստուա՜ծ իմ, մե՜ծ ես,
Բովանդակ սէ՜ր ես անճառ.
Իմ իսկ տըկար կազմածէս[8]
Լուսածագիս անպատճառ։

Զանմահ ըզփառսդ ու բարին
Պատմեն աստեղք ու լուսին.
Ի լըռութեան գիշերին
Բընաւք[9] ըզքեզ ինձ խօսին։

Արեւ կենաց դըրախտի՝
Դու զմեզ ջեռնուս հայրաբար,
Գիշերց յօղիկն արծաթի
Ցօղ շնորհացդ անըսպառ։

Այգն անուշիկ վարդասփիւռ[10]
Գահոյդ պատկեր պերճիմաց,
Շունչք փոթորկաց եւ զեփիւռ
Պատգամաւոր քոյ կամաց։

Ո՜վ անըսկիզբն, անվախճան
Յաւիտենի՜ց քաղցրիկ լոյս,
Դո՛ւ մեր կենաց խըրախճան[11],
Դու մեր միա՜կ վերջին յոյս։

ԿԱՐԱՊԵՏ Ա. ՈՍԿԵԱՆ

8. Իմ իսկ տկար կազմածէս. Բնութեան այդ վսեմ վայրկեններին՝ մարդ կարծես ակամայ կամօք կ՚անդրադառնայ ինք իր վրայ, ու տեսնելով իր ոչընչութիւնը հանդէպ տիեզերքի, ու միեւնոյն ատեն իր առաւելութիւնն անոնց վրայ, չի կրնար չհաւատալ Աստուծոյ գոյութեան ու չապշիլ անոր անհունութեան վրայ։
9. Բնաւք. ընդհանուր տիեզերք, ամէն ինչ։
10. Վարդասփիւռ. ծիրանեգոյն, վարդագոյն. écarlate. ած.
11. Խրախճան. խնջոյք, խրախութիւն. festin. ար.

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳՐԻՉ

Ո՞ւր են այն օրերը, ուր ինչ որ գրէ մարդ՝ թարմ ու զուարթ բան մ'ունի, առաւօտեան շունչին պէս, ուր այնքան կ'ախորժի միտն արթուն մնալ՝ եւ երեւակայութիւնն ալ վառվռուն. երբ միտքը դեռ չէ դօսացեր ու երեւակայութիւնն ալ մարեր, կամ թէ խուճապք[1] ու արհաւիրք չեն յաջորդեր սիրուն տեսիլներու. եւ ո՞ւր գրիչը, գրիչն՝ որուն ծայրը կարծես թէ հանք մը կայ ներշնչութեանց, և որ կը տարածէ յանդգէտս եւ յանզգաստս թուղթին վրայ այնպիսի մտածութիւններ, խորհուրդներ, շեշտեր, եւ շող եւ երփն[2] եւ խօսուն[3] եւ թրթռուն պատկերներ՝ որոնց վրայ գրողն ապա ինքն կը զարմանայ՝ թէ ո՞ւստի երեւան ելան։ Զարմանալի է գրչին այս կարողութիւնը, նիւթական բան մը, որ կը հոգեւորի[4]. եւ իրաւունք ունին Թուրք գրագէտները՝[5] որ այնքան կը մեծարեն զայն — և մենք պէտք է մեծարենք, եղէգն ըլլայ՝ թէ սագի փետուր։ Օրհնեալ ըլլայ գրիչը. եթէ անպիտան ալ է ուրիշներուն համար, միշտ օգտակար

1. Խուճապ. տագնապ, սաստիկ վախ. alarme, իգ.

2. Երփն. գոյն. couleur, իգ. — Հոգեկան տարբեր կացութիւններուն կ'ակնարկէ։

3. Խօսուն. կենդանի, պերճախօս. expressif, ive; éloquent, e. ած.

4. Կը հոգեւորի. փխկ. ըսելու՝ կ'ոգեւորի։

5. Արաբք եւ Թուրքեր մասնաւոր մեծարանք մ'ունին չէ թէ միայն ուսումնականներու հանդէպ, այլ նաեւ գրչի ու կաղամարի համար՝ որոնք գրել կարդալ գիտցողներու անբաժան ընկերներն են։ Ասոնք՝ եղէգ-գրիչը կտրելէ ետքը՝ մէջէն ելած բեկը կամ ցողունը գետին չեն ձգեր, այլ կամ կը ծամեն եւ կամ կ'այրեն՝ ի նշան յարգանաց։

է գրողին համար։ Նա միայն կը ներէ[6] մեզի կարդալ ինչ որ գրեցին մեր ներսի դին արկածք կենաց՝ և անոր վրայ խորհրդածութիւնք, ընթերցմունք եւ այլ հաղորդակցութիւնք իրաց և անձանց հետ. եւ ինչ որ գրեց ի յաւիտենից աներեւոյթ ձեռք մը անեղծանելի գիրերով . . .։ Նա միշտ կ'ափոփէ մեզ եւ երբեք չամչցներ՝ եթէ գրողը ինծի պէս քաջութիւն ունենայ ժամանակէ մը ետքը գրածն ի հուր դատապարտելու։ Հապա ինչո՞ւ կը գրես հիմայ ու կը տպես, ըսին ինծի. չե՞ս գիտեր թէ տպելն անմահացնել է։ Ի՞նչ, անմահացնե՞լ է հանապազօրեայ թերթի մը մէջ բան տպելը. բայց հանապազօրեայ թերթ մը առօրեայ կեանք[7] մը ունի միշտ. օրագիրը կը կարդաս եւ կարդալէդ ետքը ինքնիրեն կարծես թէ կ'իյնայ ձեռքէդ. եւ օ՜չ, թէ կարդացածդ ալ մէկտեղ չիյնայ յիշողութենէդ։

ՎԱՀՐԱՄ *

(Գ. Ս. Օտեան)

* ՎԱՀՐԱՄ (Գ. Ս. Օտեան). — Հայ գրագէտներու շարքին մէջ գրեթէ միակն է որ իր գրչին կը միացնէ նշանաւոր քաղաքագէտ-տնտեսագէտի հանճարն ալ։ Ինք լաւ ուսումնասիրած է անձերն ու իրերն. խուզարկու միտք մ'ունի ան, ճշգրիտ դատողութիւն ու լուրջ գրագէտի մը բոլոր յատկութիւնները։ Իր ոճը կուռ է եւ ազդեցիկ. լեզուն՝ մաքուր, թէպէտ ուրեք ուրեք տեսնուին ֆրանսական դարձուածներ իր շարադրութեանց մէջ։ Քիչ բան գրած է Օտեան, եւ ինչ որ գրած է՝ այն ալ չէ թէ իր գրագէտի կոչումէն գրգռուած՝ այլ պէտքէ մը կամ պարագաներէ ներշնչուելով ստիպուած է գրել։ Մեռած է 1887ին։

6. Նա միայն կը ներէ . . . նա միայն կը թոյլատրէ։ Սոյն պարբերութիւնը բոլորովին Ֆրանսերէն կը հոտի։

7. Ստուգիւ, ցաւալի է որ մեր մէջ գրականութիւնը ամփոփուած է լրագիրներու սիւնակներուն մէջ միայն. գրական երկերու հրատարակումը քաջալերութիւն չգտնելով հանրութեան մեծամասնութեան կողմէն։

ԻՐԻԿՈՒՆ ՄԸ Ի ՊԷՕՅԻՒՔՏԷՐԷ

Կիրակի օրն արեւամայրի[1] ժամանակ Պէօյիւքտէրէի[2] հրապարակն իջայ. շրջագայութեանց և զբօսանաց, կենսալից շարժմանց և բնական գեղեցկութեանց տեսարանի մը հանդիսատես եղայ։ Լսելու եւ տեսնելու, դիտելու եւ խորհելու բաւական ընդարձակ եւ ազատ ասպարէզի մը մէջ գտնուելս, ժամերուն անձանձիր սահիլն զգացի, եւ գոհունակութեամբ խառն տպաւորութենէ մը դրդուելով՝ խորհի ըսի. Մե՛ղք որ ժամանակը շուտ կ՚անցնի։ Ստուգապէս մենք ենք անցնողն եւ ոչ թէ ժամանակն՝ որ անանց եւ անայլայլելի է, եւ որ տեւողութեան անբաւութիւն մ՚է անջրպետներու անբաւութեան պէս։ Բայց եթէ ոչ իրապէս՝ գէթ առ երեւոյթս՝ ժամանակը կ՚անցնի, երկիրն իր առանցքին վրայ յաւիտենապէս կը թաւալի, լոյսն ու խաւարն անընդհատ իրարու կը յաջորդեն՝ անփոփոխելի եւ անխուսելի օրինաց համեմատ։ Արդ, մարդկային կենաց մէջ կան պատահարներ կամ պարագաներ, ուր կրնանք անշուշտ միամտաբար եւ բնազդօրէն, երկրիս հոլովումը, լուսոյ եւ խաւարին մշտնջենական յաջորդումը ժամանակ մը դադրեցնելու փափաքը տածել[3], որպէս զի այս

1. Արեւամայր. մայրամուտ, իրիկնամուտ. le coucher du soleil; le déclin du jour.

2. Պէօյիւքտէրէ. Վերին Վոսփորի եւրոպական ափանց վրայ գեղեցկագիր գիւղ մըն է՝ ուր կը յաճախեն ամառները Պոլսոյ ամէն դասակարգերէն։ Նշանաւոր են անոր մօտերը գտնուած ջուրերը եւ ծովեզերեայ զբօսավայրը։

3. Փափաք տածել. փափաքիլ. entretenir le désir.

ինչ պատահարին վրայ ապահովապէս իշխելու, այն ինչ պարագային աւելի մեծ օգուտ մը քաղելու պատեհութիւնն ունենանք, եւ կարենանք դերեւել[4] ճակատագրին հետեւութիւնները։

Այսպէս, կիրակի օրն իրիկուն՝ հանդիսաւոր պարագայի մը մէջ կը գտնուէի, եւ կը փափաքէի Յեսուի գերերկրային[5] զօրութեան տէրն ըլլալ, անոր պէս երկնային ուժերով զինուիլ՝ աստուածաշնչային ճշմարտութեան համեմատ՝ երկրիս հոլովումը քանի մը ժամ դադրեցնելու համար, թէեւ պահ մը խորհելով խոստովանէի ինքնին թէ անծանօթ ուղեւորի մը չէր կրնար շնորհուիլ՝ ինչ որ ըստ պատմութեան՝ Վաթերլոյի[6] ճակատամարտին օրուան իրիկուն մերժուեցաւ Սուրբ Հեղինէի կղզին նետուելու սահմանուած մեծանուն կայսրին։

Երբեմն մարդուս վայելմանց ձեւերուն մին է՝ շարունակ փափաք մը կազմել, եւ զայն օր մը կատարուած տեսնելու երազովն ապրիլ։ Անկատար մնալու սահմանուած իղձէ մը եթէ կ՚ուզես կամովին եւ դիտմամբ խաբուիլ, եւ անյուսութեան չմատնուիլ, սիրէ եւ խնդրէ անհնարինը. եւ եթէ չես հասնիր նպատակիդ, գէթ հնարաւորին իրականութենէն եւ տգեղութենէն խակոյն ձանձրանալու, եւ անհաճութեան նորանոր զգացումներէ տառապելու հարկին մէջ չես գտնուիր։

•

4. Դերեւել. ի դերեւ՝ պարապ հանել. faire échouer; déjouer.

5. Գերերկրային. գերմարդկային, գերագոյն. suprême; surhumain, e. ած.

6. Վաթերլօ. (Waterloo), Պելճիոյ մէջ գիւղ մըն է՝ ուր Անգլիոյ եւ Պրուսիոյ դաշնակից զօրքերը Մեծին Նափոլէոնի յաղթեցին (18 Յունիս, 1815). Կ՚ըսուի թէ այդ ճակատամարտի պահուն՝ իրիկունը վրայ հասնելով, երբ Նափոլէոն տեսաւ թէ թշնամիք պիտի օգտուէին անկէ գոչեց. Իցի՜ւ թէ Յեսուայ զօրութիւնը ինծի տրուէր՝ պահիկ մը արեւը կեցնելու համար։

Ես եւս ահա Պէօյիւքտէրէի երեկոյեան ժամը անշարժութեան դատապարտելու փափաքը կը տածէի, չգիտեմ ինչո՞ւ, եւ քարափանց վրայ ման գալով կը ցաւէի, վասն զի արեւը հեռանալէ մայրը կը մտնէր, վերջալուսական ստուերները մթնոլորտը գըրաւելու կը պատրաստուէին[7], հարկաւ վարագուրելու համար տեսարան մը՝ որ զուարթ, օգտակար եւ հետաքրքրական էր։

Սրճարանները լի էին համազգային բազմութիւն մը կազմող տեղաբնակ եւ տարաբնակ[8] յաճախորդներով՝ որք աթոռներու վրայ կը խռնէին, կը ծխէին, զովարար ըմպելիներ եւ անուշեղէններ կ'սպառէին, կը խօսէին, կը խնդային, քրքիջ անգամ կ'արձակէին ոմանք. եւ այս ձայներու, շշուկներու վերեւն երբեմնակի կը լսուէին երաժշտական խումբի մը անոյշ եղանակները։ Պահ մը գլխովին զգածուելս եւ յուզուիլս զգացի՝ ուշ տալով նուագերգութեան մ'որ ձանձրոյթէ տաշուած եւ թերահաւատութենէ մաշուած հոգւոյ մը վշտագին անձկութեանց կը նմանէր։ Սրտառուչ եւ մելամաղձային էր այս նուագերգութիւնն, որուն հոգեգրաւ քաղցրութիւնը կարծես կը քաղուէր Ելիքոնի[9] նուիրական կուշտերը ծածկող տերեւախիտ ոստերու սօսիններէն և խորհրդաւոր մըրմունջներէն, որք հոն տիրող եւ նուագածուն ներշնչող Եւթերբէի[10] մը շունչէն կ'արտադրուէին, եւ

7... Կը պատրաստուէին. անուղիղ բացատրութիւն, ստուերներն ի՛նչ պատրաստութիւն կը տեսնեն ։

8. Տարաբնակ. օտար. étranger, ère. ած.

9. Ելիքոն (Hélicon), Յունաստանի մէջ լեռ մըն է՝ որ այժմ Բալէօվունօ անունը կը կրէ ։ Ըստ դիցաբանութեան, Պինդոս ու Պառնաս լեռներէն զատ, Ելիքոնի վրայ ալ կը բնակէին Մուսայք՝ Ապողոնի հետ։

10. Եւթերբէ կամ Եւտերպէ (Euterpe). Մուսայից երեք քոյրերէն մին էր, որ ի մասնաւորի պաշտպանն էր երաժշտութեան ու քնարական բանաստեղծութեան ։

երեկոյեան օդին խառնուելով Վոսփորի վրայ մեղմիկ փչող զովասփիւռ հովի մը հծծիւններուն հետ կենաց ունայնութիւնը եւ մարդկային իրողութեանց ոչնչութիւնը կը մոռցնէին ։

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՀՈՂՄԱՂԱՑԸ

Մրտօի հողմաղացը[1] կը դառնա՜ր ու կը դառնար. կը դառնար լոյսին, կը դառնար մութին, միշտ ու միշտ կը դառնար ու կը ճռնչէր. և Մրտօ կը հարստանար ։

Բլուրի մը ճիշդ կատարը շինուած էր այդ հողմաղացը. հիմերը՝ քարակոփ[2] էին, վանդակը՝ ատաղձ[3], ատաղձէ այո՛, բայց ո՛րքան հաստատուն, ո՛րքան տոկուն՝ որ պատիւ կը բերէր զայն շինողին ։

Միակտուր առանցք[4] մը կը բաղկանար ան, որուն ամէն դիէն կը ճառագայթէին երեսունէ աւելի կոր գերաններ, և՛ անոնց վրայ կը հանգչէր աղօրիքի վանդակը իր տխտանի թեւերով, եւ հիւղակ մը՝ ուր կը բնակէր աղօրեպանը իր աչաց լոյսը եղող Աշխէնի հետ։

Հեռուէ՜ն, խիստ հեռուէն կը տեսնուէր Մրտօի հողմաղացը, եւ իր դրից շնորհիւ անոր կ'այցելէր ամէնէն նուրբ աղոխն[5] անգամ, եւ աղօրիքը կ'երգէր

1. Հողմաղաց. moulin à vent. ար. եէլ տէյիրմէնի ։
2. Քարակոփ. քարաշէն ։
3. Ատաղձ. փայտեղէն. charpente. իգ. չերչեւէ ։
4. Առանցք. ուղիղ ցցուածք. axe, ար.
5. Աղոխ. զեփիւռ, մեղմ հով. vent doux, zéphyr, ար.

անդադար ։ Հա՛պա փոթորիկ մը որ ելնէ՜ր . . . ալ կը խելագարէր ։

Ձմեռ ատեն երբ հիւսիսը փչէր, Մրտօ կը սեղմէր այլեւս առագաստները, կը սեղմէր ա՛յնպէս մը՝ որ թեւերուն վրան ձողերը միայն կը տեսնուէին, եւ սակայն աղօրին կը գործէր՝ կը գործէր անդուլ ։

Իր խորշին ծակէն, երբ չքնանար, Մրտօ կը դիտէր դէպ աղօրիք ելնող էշերը, կը համրէր դեռ իրեն պարտական եղող ագարակները, ու երբ հունձքերը դեղնէին՝ կը հաշուէր անոնց բերքն, ու կը հրճուէր նախատեսելով իր ընելիք մեծ մեծ շահերը. «Մէկ պարկ ցորեն՝ երկու պարկ ալիւր», այս էր միշտ իր յանգերգն ու իր չափը ։

Շաբաթ իրիկուան աղօրեպանը, ոտքէն գլուխը ալիւրի մէջ թաթխուած էր, բայց երբ կիրակին գար՝ մեծ աղա մը կը դառնար, խնամոտ արդուզարդ, թարմ այտեր, խնդապատար դէմք մը. — Վարպետ Մրտօ, կը կանչէին ամէնքը, ու կը յարգէին զինք. ինչու որ Մրտօ միշտ պարկեշտ եղած էր ։

Դժբախտաբար երբ սկսաւ տարիքն առնուլ՝ քիչ մը կծծիութիւն ալ երեւցաւ անոր վրայ ։ Ծախութիւնը կարծրցուց անոր սիրտը, աւելի պահանջկոտ եղաւ իր կարօտ յաճախորդներուն հանդէպ, ու խիստ, դժխեմ՝ այն գիւղացւոց, որոնք ո՛չ ձի, ո՛չ սայլ, ո՛չ ջորի, ոչ ալ էշ ունէին իրենց ցորենները դէպ ի աղօրիք հանելու համար ։

* * *

Աշունը եկած էր, հունձքերը ներս առնուած էին, արտերը ցանցնուած էին ցորենի դեղին ցօղուններ-

րով, զով հով մը կ'աւլէր[6] կալերն, ու աղօրիքի չորս կտաւէ թեւերը դահալէժ պտոյտներ կ'առնէին ։

Մրտօ եւ աղջիկը, թեւերնին կրթնցուցած իրենց խորշին լուսամուտին՝ կը խօսէին ապագային վրայ, եւ զայն՝ աւելի փայլուն, աւելի գեղեցիկ, աւելի եթերային գոյնով մը կը նկարէին՝ ինչպէս բնական է, քան իրենց ներկայ վիճակը ։

Սիրուն, նուրբ դիմագիծով աղջիկ մըն էր ան, ու աւելի կը նմանէր քաղքենի օրիորդի մը՝ քան աղօրեպանուհիի մը ։ Բարի էր անոր սիրտը, բայց իր ծնողաց յանցանքով, որոնք երես հանած էին զինք, վարժուած էր իր աղօրիքի բարձունքէն միշտ դիտելու եւ դատելու ուրիշները ։

— Աշխէ՛ն, կ'ըսէր հայրը, գործերը լաւ կ'երթան ։ — Խնդա՛, հա՛յր, կը պատասխանէր ան ։

— Դուն ալ խնդա՛, աղջիկս, ինչու որ երկու տարիէն պատրաստ կ'ըլլայ օժիտդ. աղօրիքը կը ծախենք այն ատեն՝ ու կլորիկ եկամուտի մը տէր կ'ըլլանք ։

Ծիծաղ մը փթթեցաւ աղջկան շրթներուն վրայ ։

— Լաւ չըրի՞, յարեց հայրը, մերժելով այն մանր մունր պարկերը՝ որոնք դրեթէ շահ մը չէին ձգեր ինծի. անկից վերջն ալ կարեւորութիւն պիտի չտամ կէս մերկ կէս հագուածներու, թո՛ղ ուրիշին դիմեն ցորեննին աղալ տալու համար, այնպէս չէ՞, Աշխէն ։

Աղջիկը՝ որ այն պահուն սեւեռուն կը դիտէր գիւղ տանող հին ճամբան. Նա՛, հա՛յր, ըսաւ մէկէն, կարծեմ գեղեցիկ պատառ մը պիտի ունենանք հիմայ. այրի Սառան է, տղան ալ հետը, կը տեսնե՞ս,

6. Հովը կ'աւլէր. փոխաբ. ըսուած՝ որ կը նշանակէ. հովը կը մղէր իր առջեւէն ամպերը նման աւելի մը ։ — Կալ, ցորենը կասելու (ծեծելու = battre) տեղ՝ յարդը հանելու համար. Ֆրանս. aire, իգ.

ուսերնին մէյմէկ ցորենի պարկ կը կրեն. ահա՛ լաւ յաճախորդ մը քեզի. ի՞նչ գեղեցիկ շահու աղբիւր։

— Զըսե՞ս հասկաքաղ[7] մը, մուրացի՛կ մը. տես հիմա թէ ի՛նչ լաւ ընդունելութիւն կ՚ընեմ անոր, ըսաւ Մրտօ։

Ու լուսամուտին առջեւ սպասեց, ալիւրոտ գլուխըն աւելի դուրս հանելով. մինչ հէք Սառա հեւ ի հեւ կը մագլցէր բլրակն ի վեր՝ ուսին վրայ երկուստեք կախուած ունենալով ցորենահատերով լեցուն մախաղ մը։

Երեք անգամ ստիպուեցաւ ան հանգիստ առնուլ՝ դեռ բլուրին կատարը չհասած. ու երբ աղօրիքին դրան առջեւ վերջապէս վար առաւ իր բեռը, ա՜խ մը թռաւ անոր սրտին խորերէն. ու դառնալով իր զաւկին՝ որ հինգ տարեկան սիրուն մանչ մըն էր գանգուր մազերով՝

— Հոս կը վերջանայ մեր խո՛նջէնքը, ըսաւ, Արմէ՛ն։

Մէկէն վեր նայելով տեսաւ Մրտօն ու իր աղջիկը. — Բարի լո՛յս, Վարպետ Մրտօ, բարի լո՛յս օրիորդ. նռան հատերու պէս ցորեններ բերած եմ ձեզի, թէեւ քիչ բան մ'է՝ բայց ընտիր տեսակէ է։

= Շուտ ա՛ռ ու եկած տեղդ դարձիր, պոռաց Մրտօ բրտութեամբ. իմ աղօրիքս չեմ գործածեր քանի մը ափ ցորենի համար։ — Անցեալ տարի ալ չաղացի՞ր. = Այո՛, բայց հիմա ա՛լ չեմ աղար, հասկցա՞ր։

Սառա սրտի ճմլում մը զգաց, աչքերը լեցուեցան ու սկսաւ լալ դիտելով իր՝ ու Արմէնի մախաղը որոնք իրարու կռթնած էին։ Դիւրի՞ն էր զանոնք ետ

7. Հասկաքաղ. ցորենի մնացած հասկերը ժողվող, glaneur. գ. Հոս՝ նախատական իմաստով առնուած է.

տանիլը. ո՛չ, Մրտօ այդչափ անգութ չէր, կատակ մ'ընել կ'ուզէր անշո՛ւշտ. ու դատարկ ետ դառնալ ձեւացնելով.

— Եկո՛ւր, ըսաւ, Արմէնս, եկո՛ւր մենք երթանք, Վարպետ Մրտօ ներս կ'առնու մեր ցորենը։ Ու ձեռքէն բռնելով սկսաւ քալել։

Կէս մը իջած էին զառիվայրէն. յանկարծ Մրտօ բարկացայտ դէմքով երեւցաւ դրան առջեւ, ու ձեռքը մախաղին մէջ խոթելով՝ բուռ բուռ ցորեններ սկսաւ հոսեցնել հէք մօր ու զաւկին գլխուն։

— Նա՛ ձեր ցորենը, վա՛տ մուրացիկներ, կ'ըսէր, շո՛ւտ եկէք առէք՝ թէ որ չէք ուզեր որ ամէնն ալ ձեր գլխուն թափեմ։

Ու ցորենները անձրեւի տարափի մը պէս կը թափէին անոնց վրայ, կը գլորէին, կը գլորտկէին բլուրն ի վար, կը լեցնէին ճեղքերն ու ծերպերը։ Կատաղութենէն ափ մը ցորեն ալ ա՛յնքան ուժով բարձրը նետեց՝ որ կարկուտի հատիկներու պէս գնացին թընդացնել հողմաղացի տանիքին թիթեղները։ Խուլ շառաչ մը լսուեցաւ յանկարծ, եւ աղօրիքին թեւերը մէկէն դադրեցան դառնալէ։ Աղօրեպանը չիմացաւ պատահարը, ինչու որ ներս մտած էր արդէն։

Խեղճ Սառա, սրտակոտոր ու տխրադէմ՝ ուսը կ'առնուր կիսով չափ պարպուած մախաղը։ Գեղանին Աշխէն կը ժպտէր հաճոյքէն՝ գլուխը լուսամուտէն դուրս հանած։

Երկու թշուառներն հեռացան յուսաբեկ եւ ա՛լ չէին նշմարուեր. աղօրեպանն ու իր աղջիկը դադրեցան ծիծաղելէ, եւ երբ գլուխնին ներս կ'առնէին՝ այն ատեն իմացան որ անշարժ կը գողդղային հողմաղացին թեւերը։

Թեւերուն ծայրերը կը շարժտկէին, կը սարսռային, կը ծամռտկէին ու կարծես անզուսպ տենչ մը ունէին դառնալու՝ բայց առանցքը կ'ընդդիմանար։

— Կեցի՛ր քիչ մը առագաստները պարզեմ, ըսաւ աղօրեպանը. հովը նուաղած ըլլալու է։

Ճռնչանը դարձուց եւ ահագին ծաւալ մը առաւ թեւերուն։ Հովը կը փչէր ու կ'ուռեցնէր առագաստները. ճարճատիւն մը լսուեցաւ մէկէն ատաղձներուն մէջ, որմերը դղրդեցան ու ահագին ճայթիւնով մը բզիկ բզիկ եղաւ թեւին մէկը։

— Անիծեա՛լ մուրացիկներ, կ'ըսէր Մրտօ, ահա թէ ինչ ըսել է խօսքի բռնուիլ։

Հետեւեալ օր գործաւորներ սկսան նորոգել աղօրիքը։ Մրտօ վճարեց անոնց վարձքը, պարզեց առագաստները, որոնք ուռեցա՜ն ուռեցան, ու աւելի ծանր աղէտ մը կ'սպառնային։ Մրտօ շուտ մը ամփոփեց զանոնք. աղօրիքը միշտ կը հանգչէր։

— Գիւղի գործաւորները ագէտ են, ըսաւ Մրտօ. ձեռքերնէն բան չի գար, պէտք է քաղքէն ուրիշ գործաւորներ կանչել։

Անոնք եկան, տանիքը քակեցին, նոր թեւեր անցուցին, մեծագումար ծախսեր ընել տուին, բայց երբ ուզեցին փորձն ընել՝ տեղերնէն չշարժեցան թեւերը, ուռեցան ու պայթեցան։

Յաճախորդք ետ կը դառնային. այլք դատ կը բանային Մրտօի դէմ որ սպասցնել կուտար ալրանքնին։ Աշխէնի օժիտը կ'սպառէր քիչ քիչ. աղօրեպանն ու աղջիկը լալ սկսան։

— Իրա՛ւ որ բան մը չեմ հասկնար աս մեր դըլխուն եկածէն, ըսաւ Աշխէն, բայց վստահ եմ որ այդ աղքատ ընտանիքին մատը կայ մէջը. մենք վշտացու-

ցինք զիրենք. գուցէ անոնք գտնեն աղօրիքին չդառնալուն պատճառը։

— Թէ որ իրօք անոնք ազատեն մեզ չար բախտին հետապնդումէն, յարեց հայրը, խօսք կուտամ գեղեցիկ նուէր մը տալու անոնց։

— Գնա՛ ուրեմն, գտի՛ր զանոնք, հայրի՛կ, ու քաղցրութեամբ վարուէ անոնց հետ, զի մեր բախտը կարծեմ անոնց ձեռքն է։

* * *

Մրտօ միշտ կը հնազանդէր դրեթէ իր աղջկան՝ նոյն իսկ երբ անիրաւ ըլլար անոր խնդիրքը։ Այս պարագային՝ սովորականէն աւելի շուտ հնազանդեցաւ անոր։ Ծառաղարդ ուղին բռնեց ուրեմն ու գետին հոսանքին ի վար ուղղելով իր քայլերը՝ գիւղ իջաւ։

Քանի յառաջանար բաց դաշտին մէջ՝ ա՛յնքան կը շատնար խոնաւութիւնը օդին. գորտերը, խրտչելով անոր մօտենալէն, խուլ կռինչ մը կ'արձկէին ու կ'սստնուին մամուռներէն[8] դուրս։ Անախորժ, պժգալի բուրում մը կը սփռէին օդին մէջ՝ տեղ տեղ ըլլացած աղբի շեղջերը, փտած յարդի կոյտերը, խոտերն ու վայրի ծաղիկները։

Մրտօ մաքուր օդ ծծելու վարժուած ըլլալով, չէր կրնար հեշտիւ շնչել, ու կ'սկսէր քիչ քիչ մտածել այդ մթնոլորտի մէջ ապրող շուառներուն վրայ։

Մէկէն նշմարեց, գետակէն քանի մը քայլ անդին, Սառայի տունը՝ որ պահուած էր կանաչներու

8. Մամուռ. անարմատ բոյս մ'ընէ՝ գաղտնաբոյսերու (cryptogames) տեսակէն. կը բուսնի պատերու, գետնի, ծառերու վրայ, և իր սերմնիկներով կը բազմանայ. Եօսուն, mousse, Ֆր.

ները եւ, ժանգոտած տանիքով, մգլոտած[9] պատերով, խոտ՝ առջեւը, տերեւներ՝ վրան, ճիւղեր՝ չորս դին որ կը տարուբերուէին քամիէն ու մահասարսուռ շշընկոց մը կը հանէին։ Ցած դուռ մ'ունէր խրճիթը, ա՛յնքան ցած՝ որմէ հազիւ կարելի էր ներս մտնել նստուկ։ Մրտօ չի կրեց այդ տանջանքը, գի քիչ անդին՝ քարուտ զառիթափի մը վրայ նշմարեց ափ մը հող՝ ուր աղայ մը կ'աշխատէր։ Արմէն էր ան՝ որ բաճկոնակը քարի մը վրայ դրած կը փորէր ու կը փորէր։ Շուրջը դիզուած կը տեսնուէին մեկոններու[10], անանուխի[11] ու մանաւանդ հուսամի[12] ծաղկաթափ ցօղունները։

— Աս փցուն[13] հո՞ղն է, մտածեց Մրտօ, որմէ կը հանեն իրենց սնունդը, և այդ պզտի՞կն է որ կը վարէ երկիրը, եհէ՜, Արմէ՛ն, Արմէ՛ն։

Տղան ետին դարձաւ, ճանչցաւ Վարպետ Մրտօն ու կարմրեցաւ, և առանց ձեռքէն ձգելու բահը՝ զոր իր բոլոր ուժովը գետին խօթած էր, կիրթ շեշտով մը հարցուց. Ի՞նչ կ'ուզէք, Վարպետ Մրտօ։

— Ա՛յն օրէն ի վեր, ուր դուն ու մայրիկդ մեր աղօրիքը եկած էիք, դադրած է այլեւս ան ալ դառնալէ. = Իմ ձեռքէս ի՞նչ կու գայ. — Գուցէ գայ՝ գուցէ չգայ. բայց աղջիկս Աշխէն, անգամ մը համոզուած է՝ թէ այն ատեն իմ աղօրիքս խանգարեցաւ՝ երբ դուք գլուխնիդ դարձուցած ետ կ'երթայիք. ու կը հաւատայ՝ թէ երբ երեսնիդ մեզի դար-

9. Մգլոտած, հոտած, բորբոսած. moisi, ie, ած.
10. Մեկոն. խաշխաշ. pavot, ար.
11. Անանուխ. նանէ. menthe. իգ.
12. Հուսամ. լէվանթա չիչէյի. lavande, իգ.
13. Փցուն. անպիտան։

ձուցած վեր ելնէք՝ այն ատեն ան ալ պիտի շարժի։ = Ա՜խ, մայրս թշուառութենէ մեռաւ, յարեց Արմէն աչքերը սրբելով, հիմա տասնուհինգ օր կայ՝ որ իմ վրայ կը ծանրանայ մեր հողը մշակելու պարտքը, զի մեծ մայրս շատ ծեր է, կաղաչեմ զիս մի՛ ստիպեր հետդ գալու, Վարպետ Մրտօ։ Ու բահը վեր բարձրացնելով ուժգին կը զարնէր հողին՝ որ գուղձ գուղձ[14] կը փլէր. մեկոնները կը գլորէին, անանուխը փշխացած կ'անհետանէր, հուսամը թել թել կ'ըլլար։ — Վնասակար հուններ են հողին մէջ թաղածներդ, մրմնջեց աղօրեպանը. ինծի մտիկ ըրէ, թէ որ հետս գաս՝ ու մեր աղօրիքին վնասուելուն պատճառն իմանաս՝ հինգ պարկ ալիւր կուտամ քեզի։ = Չեմ կըրնար. — Տասը պարկ կը խոստանամ. = Վարպետ Մրտօ, ես աղօրիքի լեզուէն չեմ հասկնար, ես արհեստաւոր չեմ։ Արմէն, խօսք կուտամ որ նոր տնակ մը շինեմ քեզի ու քու մեծ մօրդ՝ իմ բլուրիս ստորոտը, եւ խոշոր արտ մը տամ որ մշակես։

Պզտիկը ձգեց այն ատեն բահն ու անոր հետեւեցաւ։ Երբ հասան աղօրիքին առջեւ, Աշխէնի կարծածին պէս չեղաւ. հողմաղացին թեւերը անշարժ կը մնային միշտ։ Բայց պզտիկը սանդուխէն վեր մագլցեց, և անոր հետեւեցան հայր ու աղջիկ՝ որք յուսահատ, անճըրկած կը պաղատէին անոր՝ իբր իրենց վերջին ապաւէնին. «Լաւ նայէ, Արմէ՛ն, վերցուր մեր աղօրիքին վրայ եկած կախարդանքը[15], լա՛ւ նայէ, ա՜խ, լա՛ւ նայէ»։ Պզտիկը պրպտեց ամէն անկիւն, զի անսովոր հաճոյք մը կ'զգար իմանալու աղօրիքի ամէն ծակն ու ծուկը։ Ուզեց մագլցել ելլել մինչեւ առանցքը. աղօրեպանն

14. Գուղձ գուղձ. կտոր կտոր. par mottes.
15. Կախարդանք. կախարդի գործ, պիւյիւ. ensorcellement; enchantement, ար.

այն ատեն ծռեց իր լայն քամակն ըսելով. Ուսերուս վրայ ելի՛ր, պզտիկ, գլխուս վրայ դի՛ր ոտքերդ, ծանըր չես. բան մը կը նշմարե՞ս առանցքին քովերը։

— Բան մը չեմ նշմարեր, ըսաւ Արմէն, միայն թէ մեր ցորենահատերուն հոտը կ'առնում կարծես։ Այս խօսքերէն ա՛յնքան յուզուեցաւ Մրտօ որ քիչ մնաց վար պիտի գլորէր. հազիւ կրցաւ կառչիլ ցուիքի[16] մարդակներուն[17] ու կցկտուր արտասանեց. Արմէ՛ն, խօսքս խօսք է...

Արդէն պզտիկը ներս խօթած էր առանցքին ծակին մէջ իր նուրբ թաթիկները, ու ձեռքին եկած էին իրենց ցորենահատերը, զորս դուրս կը հանէր կէս փոշի վիճակի մէջ. մէկ, երկու, տասը... ու մէկէն գահավէժ մղումով մը սկսան դառնալ թեւերը՝ ճռճռալ տալով աղօրիքի բոլոր ատաղձները։

* * *

Այդ օրէն ի վեր աղօրիքը կը դառնայ, գիշեր ցերեկ կը դառնայ ու կ'երգէ։

Ու մինչեւ հիմա կը տեսնուի բլուրին կուշտին[18] վրայ ճաշակաւոր տնակ մը, չուրջն ունենալով անըստգիւտ ցորենի արտ մը՝ որու վրայ բնաւ ստուեր մը չի տեսնուիր բաց ի հողմաղացին չորս թեւերուն թափանցիկ շուքէն։

ԱԼ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

16. Ցուիք· քիւ, [illegible]. auvent, ար.

17. Մարդակ· հեծան, փոքր գերան· solive, իգ.

18. Կուշտ. կող. — Պիտականութեամբ ըսուած է բլուրին կուշտին վրայ. — Պիտականութիւնը (catachrèse) տեսակ մը փոխաբերութիւն է՝ զոր մարդ ստիպուած է գործածել՝ երբ չգտնուի լեզուին մէջ իր գաղափարին համապատասխանող յատուկ բառ մը։ Այսպէս կ'ըսենք· գրասեղանին ոտքերը։

ԱՌ ԼՈՒՍԻՆ

Լուսի՛ն, դու աստղ խորհրդալոյս[1],
Նիմփայ[2] երկնից ամօթլեած,
Մելամաղձիկ ճակատըդ կոյս
Ամպեայ շղարշիւ սքօղած.
Սիրող ստուերց՝ ժամուց լռիկ,
Ոսկի մազերդ ցիր եւ ցան,
Երկնից դաշտաց մէջ երբ մենիկ
Մոլորաքայլ կուգաս ման,
Եւ քո աչաց մի հեզիկ բոց
Կ'իյնայ յանկարծ ի խաւար
Ուր զիմ յուշոց եւ երազոց
Դիտեմ տըխուր զհեռանկար.
Առ քեզ ի վեր զարտասուագին
Հանեմ զաչկունս իմ խոհուն.
Եւ տրտմանոյշ յերես քոյին
Պի՛չ՝ հարցունեմ. Ո՞վ ես դուն։
Արդեօք իրա՞ւ Անահիտն[3] ես,
Համեստութեան դիցուհի,

1. Խորհրդալոյս· խորհրդաւոր լոյս մը տուող՝ սփռող՝ ունեցող։

2. Նիմփայ. յաւերժահարսն· nymphe, իգ. — Ըստ դիցաբանութեան, ասոնք՝ լեռներու վրայ, գետերու, աղբիւրներու եւ անտառներու մէջ բնակող դիցուհիներ էին։

3. Անահիտ· լուսնոյ առասպելեալ անունն է. Diane. — Հին ազգերէ շատերն այլեւայլ անուններու ներքեւ կը պաշտէին լուսինը։ Ի մասնաւորի երեք անուններով կը ճանչցուէր ան. 1. Փեբէ (Phébé), որ երկնից մէջ կը շրջէր լուսաւոր գունդի մը պէս. 2. Անահիտ (Diane), երկրի վրայ կը շրջէր ու նկատուած էր իբր դիցուհի որսորդութեան. 3. Եկատէ՝ իբր դիցուհի դժոխոց։ — Գրականութեան մէջ Անահիտ՝ հոմանիշ է Լուսնի։

Որ դողանալ լոյսէն կ'ուզես
Զքնաղ հրապոյրքդ տարփելի [4]։
Եթերց դշխո՞յ մ'ես այրի,
Որ՝ ի գիշեր սեւաքող՝
Ցերկնից ի ծագ ինչ ամայի
Խնդրես շիրիմ մի ի գող։
Կամ արեւու դո՞ւստրն ես բամբիշ [5]
Հրադէս աստղի մ'սիրահար,
Եւ ո՞յր ի խոյզ [6] նայես շրջիս
Սրտատրոփ ի թափառ։
Կամ մի ոգի՞ ես դու գըլթած
Ցայդ կերպարան լուսանիւթ,
Որ յայց կ'ելնես լքեալ շիրմաց
Եւ հիւղեկին ցած ու մութ,
Մի ցօղ կաթել ի սեաւ անդր հող
Զոր մահացուաց աչք մոռնան,
Եւ սփռել մի քաղցրիկ շող
Հէքին յանժպիտն [7] օթեւան։
Թէ խանդից ջա՞հ ելոյց [8] ըզքեզ
Աստուծոյ մատն անդ յեթեր,
Զի քերթողին ըղձոյր վառես
Հանես զոգին իւր ի վեր։
Կամ թէ կայցոյց քեզ մըտերի՞մ
Սիրող՝ ոգեաց մենաւէր,
Զի քեզ յաւանդ տան ըզպրտին
Իւրեանց երդմունս եւ զիղձեր։
Թէ յեզր երկնից մի մշտավառ

4. Տարփելի. սիրելի, փափաքելի։
5. Բամբիշ. դշխոյ, թագուհի։
6. Ո՞յր ի խոյզ. զայն փնտռելո՞ւ համար։
7. Անժպիտ. չժպտող, տխուր. — Օթեւան, բնակարան։
8. Ելոյց. լուցանեմ բայէն, վառեց։

Ցուցոյ փարոս, զի մըթոյն [9]
Ի դաշտս յորժամ ծըփայ աշխարհ,
Զը կորուսէ զդէմս ուղւոյն։
Կամ մանաւանդ՝ արդեօք էին
Մի տարփատենչ [10] խո՞հն ես բոց,
Որ աստղէ յաստղ իւրոյ ձեւին
Գընաս զգտնել ծնունդքն հոծ։
Թէ մի աչքն ես անհուն սիրոյն
Որ զանհունիւ կը գրգայ [11],
Հսկես անքուն, ու՛ի քո ծոցոյն
Ցոյս՝ լոյս յերկիր յայս տեղայ։

Ռ. Յ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ *

---

* Ռ. Յ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ (Ռեթէոս Յ.). — Հմուտ գրագէտ եւ մեծանուն Դաստիարակ-Ուսուցիչ Կ. Պոլսեցի, ծնած է Խասգիւղի մէջ 1851ին եւ մեռած ի Սկիւտար 1907։ Բեղուն կեանք մ'ունեցած է Պէրպէրեան իբր Դաստիարակ-Ուսուցիչ եւ իբր գրչի մարդ։ Հիմնած է իր անունը կրող Գիշերօթիկ-ցերեկեայ Վարժարանն. որ 30 տարի անընդհատ շփման մէջ գտնուած է Հայ ուսանողութեան հետ. եւ հակառակ իր չարաչար զբաղումներուն՝ օժտած է նաեւ հայ լեզուն ու գրականութիւնը բազմաթիւ ընտիր երկերով. ինչպէս են Առաջին Տերեւք, Գեղեցիկն ու Գեղարուեստ, Թշուառութիւն եւ Գութ, Դաստիարակի մը խօսքերը, Խոհք եւ Յուշք. եւն. եւն.։

9. Զի մըթոյն . . . Թէպէտ ոտանաւորի մէջ ստէպ գրաբար ձեւեր կը գործածուին, բայց պէտք չէ բոլորովին չափազանցել այն թոյլտուութիւնը՝ ինչպէս եղած է հոս՝ որու աշխարհաբարն է. որպէս զի աշխարհս մթութեան ու խաւարի մէջ խարխափած ատեն՝ ուղիղ ճամբայէն չշեղի։
10. Տարփատենչ. յոյժ սիրական, սիրակէզ։
11. Կը գրգայ. կը փայփայէ, կը գուրգուրայ։

ԱՇՈՒՆ

Ո՞ւր էք, ծաղկունք դուք փայլփլունք,
Ո՞ւր ձեր այտեր անուշ հոտով.
Ո՞ւր ձեր պչրանք[1] ու փափկութիւն՝
Եւ ծոց լցեալ շաղ[2] մարգարտով։

Ինչո՞ւ հովիկ, անգո՛ւթ հովիկ
Ցուրտ համբոյրներ կուտայ ձեզի,
Մոռցա՞ւ արդեօք իւր սէր գողտրիկ
Եւ իւր գգուանք փայփայելի։

Ո՞ւր թիթեռնիկ հոլաթեւեան[3]
Ձեր բաժակին հիւթոց կարօտ,
Որ գար թերթից ձերոց գունեան[4]
Տանել ըմպոյր հեռու եւ մօտ։

Ա՜հ, ո՞ւր սոխակն իմ սիրակէզ՝
Որ տերեւոց նստած ի շուք՝
Հալէր կարմրիկ վարդին ի տես,
Եւ կողկողէր[5] սրտամաշուք։

1. Պչրանք. պճնանք, արդուզարդք. parure, իգ.
2. Շաղ. ցօղ. rosée, իգ.
3. Հոլաթեւեան. Թեւերը բաց.
4. Գունեան. գունաւոր, գոյնզգոյն.
5. Կողկողել. հեծեծել. gémir; se lamenter.

Չըկա՜յ զեփիւռ, չըկա՜յ ծաղիկ,
Եւ ծաղկատարփ չըկայ թիթեռ.
Չըկա՜յ սոխակ, ոչ վարդենիք
Լըցեալ ցօղով մարգարտայեռ։

Մ. ՊԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆ *

* ՊԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆ (Մկրտիչ). — Ծնած է 1829ին Կ. Պոլսոյ մէջ եւ աշակերտած՝ Մուրատեան Վարժարանին։ «Պէշիքթաշլեան իբր Բանաստեղծ Հ. Ղեւոնդ Ալիշանէ անմիջապէս յետոյ կուգայ», կ'ըսէ ժամանակակից նշանաւոր քննադատ մը։ Եւ յիրաւի, անոր հանճարը՝ իբր բանաստեղծ, ունի անսովոր ու ապշեցուցիչ սաւառնումներ, գինովութիւններ, ներշնչումներ. բայց այդ հանճարը զուրկ է ստեղծագործութենէ։ Իր ոճը՝ ճկուն, զգայուն ու փոփոխուն է, կը սիրէ ան մանաւանդ երկայնաբանութիւններն ու շրջուն պարբերութիւնները։ Բազմաթիւ են իր քերթուածներն ու թատերգութիւնները, եւ ունի մէկ քանի գեղեցիկ ողբերգութիւններ։

Պէշիքթաշլեանի հեղինակութիւններն իր մահէն (1868) քիչ ետքը լոյս տեսան Մատենագրութիւնք Պէշիքթաշլեանի անուամբ։

ԲԱՑԱԿԱՆ

Իմ աչքերէս փախեր է քուն . . .
Նոր կը բացուի գունակն այգուն[1],
Ու պատառուն ամպոց մէջէն
Վարդի խուրձեր[2] կը բողբոջեն։

Հոս հորիզոնը կարմրի,
Հոն լուսընկան կը մարմրի.
Բիւր ադամանդ շողեր՝ կարծես
Կը բեկբեկին ծովուն երես։

1. Գունակն այգուն. արշալոյսը։
2. Վարդի խուրձեր. գեղեցիկ բացատրութիւն՝ որով կ'իմացուի լոյսի վարդագոյն հեղեղը։

Լերանց մէջքին կապոյտ գօտի[3]
Լայն ծալքերով կը փոթփոթի ․
Խոլ ձեւերով դաշտին վըրայ
Ծուքն երկարի ծառոց հըսկայ ։

Ծըլվումներով թըփոց տակէն
Սարեկներն[4] ալ դուրս կը ցատկեն . . .
Բայց ի՞նչ փոյթ ինձ լոյս եւ շողեր ,
Զիս պաշարեն վախ ու դողեր ։

Զեփիւռին շունչ ու ծաղկանց բոյր
Ա՛լ ինձ համար չունին հրապոյր ․
Սարեկներուն հրճուանքն ի՞նչ փոյթ ,
Զըւարթ երգերն ինձ տան ձանձրոյթ ։

Զի միտքս իրմով[5] միշտ կը զբաղի ,
Ու կուլ կուտամ արցունք աղի ․
Ո՜հ , կարօտն է փուշ մը թաքուն . . .
Իմ աչքերէս փախեր է քուն ։

Մ․ ԱՃԷՄԵԱՆ

3. Կապոյտ գօտի․ այսինքն՝ այն Թափանցիկ մշուշը որ ծալ ծալ կ'երկարի լեռներու կողքը ։ — Կը փոթփոթի , փոթ փոթ կ'ըլլայ ։

4. Սարեկ․ գարա պուլպուլ․ merle, ար.

5. Բացակայ սիրելւոյ մը կարօտը Թոյլ չի տար ճաշակելու բնութեան ամէնէն հմայիչ գեղեցկութիւններն անգամ ։ — Բանաստեղծը ներհուն ուսումնասիրութիւն մ՛ըրած է սիրող սրտի մը հոգեբանութեան, ու արուեստագէտի տաղանդով ներկայացուցած բնութեան հմայքները ։

ՈՐԹԻՆ ՏԵՐԵՒԸ

Իրիկնամերձը դալկոտ տերեւի մը պէս հողմավար[1] անցեր է ․ բացաստանին մէջ գիշերը Թեւաբաց կ'ընկողմանի ․ դաղջ , բուրումնացան , նազելի գիշերը ։ Աշխէտ[3] ղամբիկս նիւսը կը թոթուէ ու քվքվալով կ'անցնի այգեստանին մէջէն , ուր խաղողին գգլխիչ բոյրը , գինիին նախերգանք , ու ցորեկուան արեւին եղկ շողոլին[4] կը բարձրանան ։

Հեռաստանին մէջ հարսենի , գեղանի լեռը նստեր է տարփատենչիկ շարժուձեւերով , մշուշի տարտամօրէն յոգնաթոյր քղափ[5] մը ուսն ի վեր կ'իջնէ ․ զոյգ մը ծառեր բխլիկ դաստակներու պէս արեւակէզ իրաննին կ'երկարեն , եւ իրենց տերեւուտքը կը բացուի ․ լերան գալար ափն է ան , ուր անհա՜ լիալուսինը կը զետեղուի , շառագոյն[6] նըբարուեստ հողմահարի մը պէս՝ որ հեռղհեռէ կ'երփներփուի՝ ոսկեթոյր , խնկաթոյր , քրքում[7] ու արծաթ ։

Կ'անցնիմ , կ'անցնիմ անվերջ այգեստաններուն մէջէն , ուր անտես գետի մը մշկենի ալիքը կը ծփծըփայ ․ ու պտղառատ լիարբրրի հողին արգաւանդ ծոցը կ'ուռի , գոյութեան եթերածին երակ մը անդադրում կը բաբախէ ․ ա՜հ ․ վայրկեանին քաղցրութիւնը ։

* * *

1. Հողմավար․ հովէն քշուած ։
2. Բացաստան․ հեռու տեղ , հեռաւոր վայր․ lointain, ար.
3. Աշխէտ․ շիկագոյն, alezan, տօրու․ — Ղամբիկ , էգ ձի , ծայիկ , քըսրագ, jument. իգ. — Նիւս (ձիու) կռնակ․ dos, ար. croupe, իգ.
4. Շողոլի․ գողորշի ։
5. Քղափ․ տեսակ մը քօղ, mantille, իգ.
6. Շառագոյն․ կարմիր ու դեղին գոյնով․ roux, rousse, ած.
7. Քրքում․ դեղնագոյն, զաֆրան, safran, ար.

Գիւղ կը դառնամ. առեն առեն կը շոյեմ ճամփկիս բաշը՝ որ լուսնի ծիածանումին մէջ կը փայլփլի. ան սուրալով կ'անցնի դեղնորակ ճամբաներէն փոշիէ ուրուանկարներ յօրինելով. առեն առեն սանձը կը քաշեմ, ու կը կենամ. պահին գեղեցկութիւնը շարժումի գաղափարը կը մոռնէ, ու տիեզերքի սրտին մէջ բաբախող րոպէներուն ու վայրկեաններուն զարկը ա՛լ չզգացուիր. ամէն ինչ իր սքանչացումին մէջ կ'արձանանայ. հովը, ծաղիկը, տերեւը, մարդը, ձին, վայրկեանին երանութի՛ւնը։

Շրջանկարը կը դիտեմ անկշտում. գիւղակները մանուկներու պէս նստեր են բլրակներու ծունկին, հովիտներու գոգը, կամ գետին քղանցքին մօտ. ղաւակներ՝ զոր արգասաւոր ամոլ մը ցանցներ է հոս հոն։ Ահա՛ հեռուներէն սպիտակ իրան մը կը ցցուի, կ'ուռի. գե՛տը, իմ սիրականս, իմ տարփուհիս՝ որ լուսինէն արծաթ թուաններ[8] կը քաշէ իր ծփանուտ քղանցքին համար։ Բայց պահը անցաւ, ու ես ձիս խթանելով կը յառաջանամ. վայրկեանիկ արձանիկ դադարէն վերջ, ուր յաւիտենականութիւնը կը մղուէր կը խառնար, հիմակ աշխոյժով կը լսեմ դարձեալ իրերուն ձայնը, կեանքին աղաղակը, րոպէներուն ուժգին զարկը։

* * *

Դեռ չի հասայ. տափաստանը[9] այնքա՛ն ընդարձակ է, որ դաւաղանի չափ երեւցող ճամբան, առաձիգ, քմահաճ, ոլորուած տրէզի[10] պէս հետզհետէ կը քակ-

8. Թուան. փետրազունդ, volant, ար.
9. Տափաստան. անմշակ դաշտ՝ երկիր. lande, իգ.
10. Տրէզ. լար, ճէճեր, galon ար.

ուի, կ'երկննայ։ Ճամբուն վրայ ալոճիներու, ընկուզիներու պզտիկ կայաններ կան. շուրջս այգիները, այգիները, անվե՛րջ այգինե՜րը. որթի տերեւներ ամէ՜ն կողմ. գետնին վրայ ու կապտորակ օդին մէջ ալ, որթի խնկագոյն տերեւներ. դիմացս, ետիս, գլխուս վրայ, շուրջս, ամէն դի, անրջային թիթեռնիկներու պէս պարանցիկ կը դառնան. ի՜նչ երազի մէջ եմ։ Ու այս տերեւի բոյլերուն մէջ, հեռո՛ւն, հա՛ս մը, գեղեցիկ, հսկայական, լուսաշող, չեշտ[11] կը նկարուի, իր դրասանդներուն շուրջը բիլ[12] երիզ մը կը պտուտկի. ու իր երակիկները, մեղրամոմի պէս աժգոյն, իր դալար ծոցին մէջ կը խաղան. տեղ տեղ հրանիւթ կայծեր, ոսկի աչքեր կը քթթեն. կոթունը[13] փոշեգոյն, պիրկ կը շեշտուի. Ես այդ տերեւին եւ այդ տեսիլքին կ'երթամ դրկաբաց, ու ինքն ալ ժպտուն, խանդաղատ, ինծի կը սպասէ, զի՛ս կը կանչէ կարծես. ա՜հ, ի՜նչ երազի մէջ եմ։

Կը քալե՛մ, կը քալե՛մ, կը քալեմ և ահա մօտեցայ ու կը բարձրանամ, փոշեգոյն կոթունն ի վեր, կաթողին, սրտադեղ. Եւ ահա կոթունին ալ ծայրն եմ արդէն, ու պիտի սուզիմ դալարին մէջ։

— Բարե՛ւ, ինա՛չէն։ = Բարին արեւի՛դ, կ'ըսեմ, ու տեսիլքը հալեր փախեր է արդէն. մոմագոյն երակները սակայն, դեռ կը խաղան քիչ մըն ալ ու կ'այլափոխուին յանկարծ. գիւղին փողոցներն են, սալարկուած միափայլ փողոցները. ու կոթունն ալ զոր մագլցեցայ, գիւղին ճամբան էր, տերեւաձեւ գիւղին ճամբան։

11. Չեշտ. ուղղաձիգ, շիփ շիտակ.
12. Բիլ. բաց կապոյտ. bleu-clair, e. ած.
13. Կոթուն. բուն՝ կոթ (բոյսերու). tige, իգ. tronc, ար.

Վա՜խ, տեսիլքը փախեր է, բայց իրականութիւնը հոն է. իմ մշկենի, ծաղիկ ու ծափ գիւղս հո՛ն է։ Երազը գնաց, բայց խանդաղատանքը դեռ կը մնայ...։

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

ԱՄԱՌԱՆՈՑ ՄԸ

Եէնի-Քէօյի ծովեզերեայ ծառակերտ ամառանոցներուն շարքին վերջին օղակը կը կազմէ հինաւուրց փայտաշէն տուն մը, ոչ նուազ վեհատեսիլ իր արդի անշուք վիճակին մէջ անգամ, զի իր պատկառելի հնութեամբ խորհրդաւոր անցեալի մը յուշերը կը վերակենդանացնէ։ Զ՚ունի ան արդի մեծակառոյց շէնքերու ճոխ զարդերը, բայց իր ճաշակաւոր պարզութիւնը ապացոյց մըն է թէ հասարակ արհեստաւորի մը ձեռակերտը չէ ան։ Արտաքին անշուք երեւոյթը հակապատկեր մը կը կազմէ ներքին համադաշնակ կանոնաւորութեան ու պերճութեան։ Մարմարեայ սիւնազարդ գաւիթ մը իր գեղանկար ձեղունին ներքեւ կ՚ընդունի այցելուն. գաւիթին աջակողմը երկու դահլիճ վայելչօրէն զարդարուած՝ կը նային Վոսփորի մըկանանց[1] վրայ։ Լայնանիստ շէնքին միւս կողմերը եւ վերնայարկերը կ՚ընծայեն ընդարձակ սրահներ, օդաւէտ սենեակներ՝ ուր կը փափսան քրիստոնէական պերճանքի մնացորդներ եւ ընտանեկան վայելքի բազմաթիւ յիշատակարաններ։ Պանծալի հնութեամբը խը-

1. Մկանունք. ալիք. ondes, իգ. յ.

րոխտ, այս ամառանոցը, անտառներու հովանիին տակ ու ծաղիկներու աշխարհի մը մէջ կը բազմի կարծես՝ այրիացեալ Թագուհիի մը նման եւ անցեալ փառքերուն երազներովը կը հրճուի, փառքեր՝ որոնց ցոլքը կը ճաճանչէ դեռ խորշոմած ճակատին վրայ։

Նրբաճաշակ արուեստով գեղեցկածիր ածուներու բաժնուած բուրաստաններ կը տարածուին շէնքին շուրջը, եւ խնկաւէտ մթնոլորտ մը կը յօրինեն թոյրերով ու բոյրերով առլցուն։ Ետեւի կողմէն, սաղարթապատ բլուր մը կը բարձրանայ, որուն կողերուն վրայ մարդկային ճարտար ձեռքեր պեղած ու յարդարած են բարձրադիր հարթավայրեր քառակուսի, կիսաբոլոր և կամ դիրքին քմահաճոյքէն ստացուած հաճելի ձեւ մը։ Բազմաթիւ արահետներ ու ծառուղիներ մերթ հարթ, մերթ շեպ[2], օձապտոյտ, դարձդարձիկ կը սողան կը սողոսկին եւ իրենց մանուածապատ[3] ծերծերումներով կը կտրեն կը կտրատեն մըրգաստանները, բուրաստաններն ու դարաւոր անտառը։ Բլրան գագաթն ենք. հոս այգիներ, հոն արօտավայրեր, աջդ հովանոտ մարգագետին մը։ Ձախդ խոպան դաշտեր՝ որ կարծես ամօթահար կը ծռին, կը խոնարհին դէպ ի հովիտ, հոն՝ անոր բիւր հրապոյրներով արբենալու։ Հա՛պա Վոսփո՛րը... որ կը խայտայ ոտքերուդ տակ՝ նազելի ժպիտով մը քերելով ասիական ծիծաղկոտ ափունքն ուր ճոխ վիլլաներ, համեստ տուներ ու աղքատիկ խրճիթներ, գոյն գոյն, խառն ի խուռն, մերթ մենաւոր ու մերթ խիտ, կամ ողկուզաձեւ կը դիտեն կ՚ըմբոշխնեն հմայքը նազելասահ ջուրերուն։

2. Շեպ. ցից, զառիվեր։
3. Մանուածապատ. ոլորուն։ tortueux, euse. ած.

Որչափ հեշտալի է այս երանաւէտ վայրերէն դիտել հռչակաւոր նեղուցին երեւոյթները որ կը փոփոխին օրուան ժամերուն հետ ։ Առաւօտուն արշալոյսը իր նշոյլներէն հեղեղ մը կը թափէ անշարժ ալեաց վրայ որ կը սկսին գալարիլ, ընկրկիլ, նազիլ եւ մըրմընջել. երեկոյին թեթեւ ստուերներ խայտալով խոյս կուտան կարծես. յանկարծ ոսկեգոյն ամպ մը կ՚անդրադառնայ կապոյտ հեղուկին վրայ, եւ այս անդրադարձութիւնն իբրեւ հալած ոսկի անխառն մնալով կապոյտին՝ կ՚եռայ, կ՚երերայ իր յատուկ կաթսային մէջ, ամպին հետ փոխելով տեղը, ձեւը եւ գոյնը, մինչեւ անզգալաբար մարի ։ Հարիւրաւոր նաւեր իրենց առագաստները պարզած, կամ շոգիի զօրութեան ապաւինած՝ կը սահին կ՚անցնին իրենց ետեւէն ձգելով ձիւնաթոյր երկայնածիր հետքեր՝ որոնք տակաւ կ՚ընդլայնին, կը տարածուին ու կ՚անհետանան ։ Փարթամներու մակոյկներ կը սուրան թեթեւ՝ հաստաբազուկ թիավարներու միաձեւ միօրինակ մղման ներքեւ, զբօսավայրէ զբօսավայր թռցնելով բախտին առանձնաշնորհեալները ։ Ձկնորսի կոշտ նաւակ մը կը յաջորդէ յանկարծ, ուր բազմոց խոնարհ արհեստաւորը աւելի խաղաղ եւ յուսալից սիրտ մը կը կրէ քան երջանկութիւն փնտռող մեծատունը իր ոսկեճամուկ թաւշեայ բազմոցին վրայ ։

Մինչ հայեցուածքը կը մխրճի այս բազմազան տեսարաններու ծոցը՝ լսելիքն ալ նուազ չի հրճուիր բնութեան նուագահանդէսէն ։ Կը թողում զեփիւռին սոյլը, ծառերու սօսափիւնը, ու խաղաղութեան անսահմանելի երգը մօտիկ կ՚ընեմ միայն, երաժշտութեան առաջին ուսուցչին գեղգեղը, գեղգեղ մը՝ որ կը յափշտակէ կը տանի իր հետ ունկնդիրը, որ կը

պլանայ վերնագոյն խաւերուն մէջ՝ թռցնելով զայն պատրանքի աշխարհները, գեղգեղ մը՝ որ մեղեդիներու քաղցրագոյնն է, օրհներգութեան ամենավսեմն է. եւ հայ մանուկը չի՞ ճգնիր նմանիլ անոր՝ երբ մեր տաճարներուն մեծաշուք կամարներուն ներքեւ կը հնչեցնէ երկնային զօրաց օրհնաբանութեան արձագանգը սո՜ւրբ, սո՜ւրբ, սո՜ւրբ . . .

Ք. Ե. Կ.

ՏՐՏՈՒՆՋՔ

Է՜հ, մնաք բարով, Աստուած[1] եւ արեւ՝
Որ կը պլպլաք իմ հոգւոյս վերեւ . . . ։
Աստղ մ՚ալ ես կ՚երթամ յաւելուլ երկնից.
Աստղերն ի՞նչ են որ՝ եթէ ոչ ամբիծ
Եւ թշուառ հոգւոց անէծք ողբագին՝
Որք թըռին այրել ճակատն երկնքին[2],
Այլ այն Աստուծոյն՝ չանթերո՜ւ արմատ,
Ցաւելուն զէնքերն ու զարդերն հըրա՜տ[3] . . . ։

1. Մնաք բարով, Աստուած . . . Ի սկզբան անհեթեթ կը տեսնուի մահամերձի մը տուած վերջին հրաժեշտը՝ Աստուծոյ, մահամերձ մը՝ որ քանի մը վայրկենէն երկինք պիտի թռի, բայց երբ նկատի առնուի խեղճ վիճակը երիտասարդ մահամերձին՝ այն ատեն կը ներուի անոր իր այդչափ զօրաւոր բացատրութիւնը ։

2. Բանաստեղծական յղացումն է՝ թէ երկնից լուսաւորները մեռած, մանաւանդ թշուառ վիճակի մէջ մեռնողներուն հոգիներն են. դիտելի է հոս երիտասարդ բանաստեղծին տուած գոյնն ու արտայայտելու գեղեցիկ եղանակը սոյն յղացումին ։

3. Հրատ. բորբոքուն, հրեղէն ։

Այլ, ո՜հ, ի՞նչ կ՚ըսեմ. . . չանթահարէ՛ զիս,
Աստուած, խոլն հըսկայ[4] փշրէ հիւլէիս՝
Որ ժպիրհի ձգտիլ՝ սուզիլ խորն երկնի,
Ընել աստղերու սանդուխքն ահալի . . . ։
Ողջո՜յն քեզ, Աստուած, դողդոջ[5] էակին՝
Ծաղին, փըթիթին, ալոյն ու վանկին,
Դու որ ճակտիս վարդն ու բոյն աչերուս
Խըլեցիր թըթուումս չըթանց՝ թախիծն հոգւոյս,
Ամպ տուիր աչացս, հեւք տուիր սըրտիս,
Ըսիր. Մահուան դուռն ինձ պիտի ժըպտիս.
Անշուշտ ինձ կեանք մը կազմած ես ետքի,
Կեանք մ՚անհուն շողի, բոյրի, աղօթքի ։
Իսկ թէ կորընչի պիտի իմ հուսկ շունչ՝
Այժմէն թող որ շանթ մ՚ըլլամ դալկահար՝
Պըլըլիմ անուանդ մըրնչեմ անդադար.
Թող անէծք մ՚ըլլամ քու կողըդ խըրրիմ,
Թող յորջորջեմ քեզ. «Աստուա՛ծ ոխերիմ[6] ։»
Ո՜հ, կը դողդոջեմ, տժգոյն եմ, տժգո՛յն,
Փըրփըրի ներսըս դըժոխքի մ՚հանգոյն . . . ։

4. Խոլն հսկայ . . . իբր թէ ըսել ուզեր. պատժէ զիս այս յոխորտանքներուս։

5. Դողդոջ էակին . . . ի՜նչ գեղեցիկ արտայայտութիւն Աստուծոյ մը գաղափարին. բնութեան ու տիեզերքի մէջ չկայ բան մը՝ որ չմասնակցի Աստուծոյ բնութեան, որ չկրէ Աստուծոյ էութեան դրոշմը, որ չփայլէ Անոր պահպանիչ զօրութիւնը։

6. Եսկ թէ կորնչի . . . փիլիսոփայական աստուածաբանական անժխտելի ճշմարտութիւն մըն է զոր յառաջ կը բերէ մեր բանաստեղծը՝ քրիստոնէի մը վառ հաւատքով, բոցբոցուն յուզիչ շեշտերով։ Ո՛չ, մարդս չի կրնար խոտի մը, ծառի մը, անասունի մը վիճակակից ըլլալ իր մեռնելէն ետքը։ Զի՛ կ՚զգայ իր սրտին մէջ ձայն մը՝ որ կը վկայէ իր հոգւոյն անմահութեան։ Ինք մարդը, որ ստեղծուածներու ամէնէն ազնուականն է, ու չի գտներ աշխարհի վրայ յագուրդ իր բոլոր ըղձանքներուն, որ ստէպ բազմաչարչար կեանք մը կը վարէ, կը սգայ, կը տառապի, կարելի՞ բան է որ չունենայ հանդերձեալ կեանք մը անհուն, շողի, բոյրի, աղօթքի։

Հառա՜չ մ՚եմ հեծող նոճերու մէջ սեւ,
Թափելու մօտ չոր աշնան մէկ տերեւ . . . ։
Ո՜հ, կայծ տուէք ինձ, կա՛յծ տուէք, ապրի՛մ...
Ի՜նչ, երազէ[7] վերջ գըրկել ցուրտ շիրի՛մ . . . ։
Այս ճակատագիրն ի՜նչ սեւ է, Աստուա՛ծ,
Արդեօք դամբանի մըտքո՞վ է գըծուած . . .
Ո՜հ, տուէք հոգւոյս կրակի մի կաթիլ[8],
Սիրել կ՚ուզեմ դեռ, ՚ապրիլ ու ապրիլ.
Երկնքի աստղե՛ր, հոգւոյս մէջ ինկէ՛ք,
Կա՛յծ տուէք, կե՛անք՝ ձեր սիրահարին հէք.
Գարունն ալ մէկ վարդ ճակտիս դալկահար[9]
Ոչ երկնի շողերն ժըպիտ մ՚ինձ չեն տար.
Գիշերն՝ միշտ դագաղս, աստղերը՝ ջահեր,
Լուսինն յար կուլայ[10], խուղարկէ վըհեր.
Կ՚ըլլան մարդիկ որ[11] լացող մը չունին,
Անոր համար նա դըրաւ այդ լուսին.
Եւ մահամերձն ալ կ՚ուզէ երկու բան,
Նախ կեա՛նքը, վերջը լացող մ՚իր վըրան ։
Ի զո՜ւր թաւուտներ լըռեցին իմ շուրջ,
Գաղտնապահ տերեւք չառին երբէք շունչ,
Եւ ի զո՜ւր ծաղկունք՝ փըթիթներ գարնան՝
Միշտ խընկարկեցին խոկմանցըս խորան . . .
Ո՜հ, նոքա ամէնքը զիս ծաղրեր են . . .
Աստուծոյ ծաղրն է[12] աշխարհ ալ արդէն . . . ։

Պ. ԴՈՒՐԵԱՆ

7. Երազէ վերջ. այսինքն՝ այսչափ շուտ, այսչափ ծաղիկ հասակի մէջ։

8. Կրակի մի կաթիլ բացատրութիւնը անյարմար ինկած է։

9. Դալկահար. գեղնած, տժգունած։

10. Լուսինն յար կուլայ. Գիշերուան գեղեցկութիւնները փոխանակ խանդավառելու՝ կարծես աւելի կը տխրեցնեն մահամերձը։

11. Այլուր նշանակեցինք արդէն՝ թէ տաղաչափական օրինաց դէմ է անշեշտ բառով մը անդամը վերջաւորելը. — Այս կարգի զանցառումները ցանցառ չեն Տրտունջքի մէջ ալ։

12. Վսեմ է սոյն տողն, ուր խտացած է ամբողջ նկարագիրը հոգեկան –

ԻՄ ՄԱՀԸ

Եթէ տըժգոյն մահու հրեշտակ
Անհուն ժպտով մ'իջնէ իմ դէմ...
Շոգիանան[1] ցաւքս ու հոգիս՝
Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ։

Եթէ ճակտովս արտօսրաշօծ
Ձիս պատանի մէջ՝ ցուրտ[2] զերդ վէմ
Փաթթեն, դընեն սեւ դագաղը[3],
Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ։

Եթէ հընչէ տըխուր կոչնակ՝
Թըրթռուն ծիծաղն[4] մահու դըժխեմ,
Դագաղս առնէ իր յամըր քայլ.
Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ։

Եթէ մարդիկն այն մահերգակ՝
Որք սեւ ունին եւ խոժոռ դէմ՝
Համասփռեն խունկ ու աղօթք,
Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ։

քարոյական մարդուն ։ Մարդ պէտք չէ կապուի այս աշխարհի, զի անիկա չի զոհացներ, երջանիկ չըներ զմարդ ։ Այս աշխարհի հրապոյրները վաղանցուկ են, եւ շուքը անգամ չեն սեպուիր անդենի կեանքին մէջ մարդուս վայելելիք գեղեցկութեանց. հետեւաբար աշխարհ Աստուծոյ մէկ ծաղրը կը սեպուի, իսկ թէ որ այս ծաղրն ունի իր հմայքը, հապա ինչպիսի պիտի ըլլայ հմայքը իրական ժպիտին ։

1. Շոգիանալ բայը պատշաճօրէն կրնայ գործածուիլ ցաւերու, բայց ոչ հոգւոյ համար։

2. Ցուրտ . . . այսինքն՝ քարի նման ցուրտ մարմինս . . .

3. Ոտնաւորի կանոնաց հակառակ է անշեշտ ըով անդամը վերջաւորելը։

4. Թրթռուն ծիծաղն . . . Սոյն տողերը այսպէս պէտք է վերակազմել։ Եթէ տխուր կոչնակը, որ դժխեմ մահուան թրթռուն ծիծաղն է կամ կը սեպուի, հնչէ . . . — Դժխեմ, ժանտ ։

Թէ յարդարեն իմ հողակոյտ,
Եւ հեծեծմամբ ու սրգալէն
Իմ սիրելիքը բաժնուին,
Գիտցէք որ միշտ կենդանի եմ։

Իսկ անհրշան՝ եթէ մընայ
Երկրի մէկ խորշն հողակոյտն իմ,
Եւ յիշատակս ալ թառամի,
Ա՜հ, այնատեն ես կը մեռնիմ։

ՆՈՅՆ *

---

* ԴՈՒՐԵԱՆ (Պետրոս).— Բանաստեղծ. երէց եղբայրն է Եղիշէ Եպս.ի, ծնած է 1851ին Սկիւտարի մէջ (Կ. Պոլիս) եւ մեռած 1872ին. ինք կը պատկանէր աղքատիկ ընտանիքի մը, բայց Աստուած զայն հարուստ պարգեւներով զարդարած էր ։ Բանաստեղծ ծնած էր ան, ու թէ որ կանխահաս մահը զինք չյափշտակէր, անշուշտ մեր գրականութեան ամենափայլուն գոհարներէն մին պիտի ըլլար ինք ալ ։ Զգայուն հոգի մը կը կրէ Դուրեան, մելամաղձոտ, տխուր՝ այնպէս որ յուսահատութիւնը կարծես պահ մը պիտի թերթատէ այդ փափուկ հոգին, բայց հաւատքը խոր տնկուած է անոր սրտին մէջ. ինք գիտէ անմիջապէս փարիլ անոր երբ կը զգայ անդունդը իր ոտքերուն ներքեւ. գրած է Տաղեր եւ Թատերգութիւններ ։

ԳՕԼԷՐԱ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Բարեկամ, նոր խնդիր մը կամ շրջանաւոր պատուհաս մ'որ ուրիշ ամէն խնդիր ու աղէտ կը կլլէ, վասն զի կեանքեր կլլելու կ'սպառնայ, առենէ մը ի վեր կը տագնապէ հարուստին ու աղքատին, վաճառականին ու արհեստաւորին փորն ու սիրտը. այս

է Գօշերան, մաղձուկ[1] ու հեղձուկ աճաւոր դէմքով գօլէրան. Փիզիքական կարգին մէջ՝ զանազան ընկերային հիւանդութիւններ, որ սակայն, ըստ իս, աւելի ծանր են եւ գրեթէ միւս մարմնային տառապանաց ծնունդ։ Արդի մեծաբան գիտութիւնն՝ որ կը պարծի բնութեան աղետաբեր ոյժերը զսպել եւ յօգուտ մարդկային ազգի շահագործել, հով ու փոթորիկ, ծով ու մրրիկ թմբել[2], մեր մարմնոյն ու հոգւոյն, երկրի և երկնի անդունդներն անթիւ նուրբ գործիներով խուզարկել և ռամկին անիմանալի գաղտնիքներ թափանցել, աննշմարելի կէտեր ըմբռնել, անհպելի լեռներ ու սարեր ճեղքել, ժամանակն ու անջրպետը ջնջել, մարդկային վայելքն ու գոյութիւնն տասնապատկել, այդ գիտութիւնն դեռ ևս ոչ միայն մանկական հասակին մէջ է, եւ չէ կարող իր բոլոր բնախօսական, բնալուծական, բնապատմական, բնագիտական կարողութեամբը մարդկային բնութիւնն ու կեանքը, տառապող և յանկարծական անէութեան տանող այլ եւ այլ ցաւեր բուժել, ոչ միայն չէ կարող իսկ աւազի հատիկ մ'որ աչքդ կը հանէ՝ փշրել, կոծիծ[3] մը, շարաւ մ'որ արիւնդ կը թունաւորէ՝ մաքրել, անկանոն ջիղ մ'որ մարդ կը կարկամէ[4], կամ բիբդ կը շլէ՝ ուղղել, աննշան ելունդ մը, բշտիկ մ'որ թոքդ կը կրծէ կը մաշէ՝ բուժել, աննշմարելի ճճի մը որ աղիքդ, մաղձդ կ'ալեկոծէ՝ սատակել[5], այլ եւ

1. Մաղձուկ. մաղձային, դաժան. bilieux, euse. ած. — Հեղձուկ. նեղսիրտ, դառն։
2. Թմբել. Թումբ՝ պատ քաշել, Թումբերով բռնել (ջուր, աղէտ). endiguer.
3. Կոծիծ. ուռեցք. ելունդ, verrue. իգ. — Շարաւ, Թարախ. pus, ար. sanie. իգ.
4. Կարկամել. ծռմռտկել, կծկել. contracter; ankyloser.
5. Յայտնի է թէ քիչ մը ծայրայեղութիւն կայ գրագէտին սոյն խօսքերուն

սակայն այդ գիտութիւնն ունի այնպիսի աղէտաբեր հետեւանք որ մարդկային իրաւունք, արդարութիւն, ազատութիւն, բարոյութիւն առ ոչինչ կը դրէ և մինչեւ անգամ մարդկային անմեղ զոհեր կը պահանջէ, իր զաւակները կը կլլէ։ Եթէ երես ըսես. «Մա՛րդ, շատ ապեր է, յոռի է այդ գիտութիւնդ, որ կեանքեր կը հաշմէ[6], կ'այրէ, կը լափէ, մինչդեռ պարտէր ազատագրել, կանգնել եւ անոնց շունչ, կենդանութիւն տալ.» կը պատասխանէ՝ նշտրակն[7] կամ դիտակը ձեռքը բռնած. «Սարո՛ւշ, չգիտե՞ս որ ամէն վարդ իր փուշն ունի, կրակն՝ իր մուխը, լոյսն՝ իր ստուերը, սէրն անգամ իր դառնութիւնը. ամէն լաւ բան իր վատ կողմերն, ինչպէս նաեւ քաղաքակրթութիւնն ունի իր մութ անկիւններն, որ պիտի փայլին երբ գիտութեան արեւն լուսի ծագի»։ Եւ իբրեւ ապացոյց՝ գիտութիւնն աչքիդ առջեւ կը փայլատակէ իր ելեկտրական կնճռոտ թելերն, որոց վրայ սակայն շահադէտին ուղեցած մասերը կը խաղան, եւ պաղլոյսերն՝ որ սակայն պաղարիւն մեծատուններուն չքեղազարդ սրահները կը լուսաւորեն. մինչդեռ մուրայիկն ու բիւրաւոր բանւորներ հանքային տամուկ ու մութ հորերու մէջ հազիւ շնչելու օդ կը գտնեն, կը սառին, կը կուրնան։ Եւ գիտութիւնը կը ցուցնէ քեզ հսկայ մեքենաներն որ կը հեծեն եւ մէկ ակընթարթի մէջ հրաշալիքներ կ'արտադրեն. սարսափ, շոգեկլինդ հրէշներ՝ որ ժամանակ ու անջրպետ կ'այրեն կ'սպառեն՝ երկարելով գոյութիւնն եւ շռայլելով առատութիւնն. մինչդեռ այդ մեքենայից անխնե-

մէջ, ինչու որ իր յիշատակած հիւանդութիւններէն շատերն այժմ կատարելապէս բուժելի են։
6. Հաշմել. վնասել, վտանգել։
7. Նշտրակ. վիրաբուժական գործիք մը. lancette, իգ.

րուն ու ճախարակներուն ներքեւ մութ ու ծխոտ, հալ ու մաշ բանուորներ կը հեծեծեն եւ սակայն չնչասպառ կը ճգնին. գիտութիւնն կը պարզէ դեռ եւս ուրիշ շատ սքանչելիք՝ որոց թուումն քեզի կը թողում, եւ սակայն իրեն հետ կը բերէ թշուառութեան մեծագոյնն, գիտական ռազմ[8], չէ թէ արդար, բարձր դատի մը, ճշմարտութեան յաղթանակին համար, այլ դժպհի շահու, այլ կրծուն նախանձու գոհութեան համար, եւ իր յաղթական դրօշակին ներքեւ կը թաւալին անթիւ գլուխներ, որ թերեւս աւելի մարդասէր գիտութեան ջահերը պիտի լինէին. արիւնթաթաւ իրաններ՝ որ թերեւս գթառատ ու բարերար հոգիներ կը պարունակէին. դեղադեղ դիակներ, որ փառամոլութեան զոհեր էին. կ'ողբան որբեր ու որբեւայրիներ՝ և կը բուսնին հիւանդութեանց սերմերն, ժահահոտ գոլորշիներ, թունալի օդ ու ջուր, ապական սնունդ, աղտեղի խշտիք, հետեւապէս ախտաժէտ բուրմունք, տենդ, խիթ, փորհար, գօլէրա, որ այս անգամ կ'ըսուի թէ պարգեւ մ'է մեզ անգլիական շահամոլութեան։

Արդէն Եգիպտոս տագնապի մէջ է, արդէն հազարներով անդարման գօլերահար գլորեցան եւ դեռ կը գլորին ժահահոտ եւ արեւատապ մթնոլորտին եւ կիզիչ աւազին մէջ։ Բայց գօլէրայի ահն ու սարսափը կը պաշարէ նաեւ Եւրոպա, մահուան սարսուռ ազդելով՝ կը ճարակէ միտք ու սիրտ։ Իսկոյն կառավարութիւն, մարդասիրութիւն, բժշկութիւն իրար կ'անցնին եւ մահադէմ ախտին դէմ դարմաններ կը փնտռեն, այդ անհրաւէր հաւանական այցելուն վռնտելու միջոցներ կ'որոնեն։ Ամէն կողմ բժիշկներ

8. Ռազմ. պատերազմ։

խորհուրդի կը նստին, զգուշական միջոցներ կ'առաջարկեն. թէեւ իրենք համամիտ չեն իրարու հետ պատուհասին բնութեան վրայ։ Այս՝ տեղական ու կարճատեւ կը հռչակէ զայն. ասիական և ի բնէ ծաւալական կ'անուանէ ուրիշ մը։ Մին՝ տարափոխիկ և շնչմամբ ու շփմամբ հաղորդիչ կ'անուանէ, եւ միւսն քարանթենը, կամ թէ որ Հայերէն բառ մը կ'ուզես, մաքրանոցը՝ զգուշական անհրաժեշտ պայման կ'առաջարկէ. միւսն՝ անփոխիկ, օդածաւալ, ճճի, հով կը սահմանէ, այնպէս որ անարգել կը մտնէ ուր որ հակամէտ թաղեր, շատ լեցուն կամ շատ պարապ սառամքններ, շատ տաք կամ շատ պաղ գլուխներ, ընդակեր[9] եւ խառնակեր, գինարբու եւ հայհոյիչ բերաններ գտնէ. Ուստի ողջապահիկ[10] հրահանգներ կը պատուիրէ։ Լրագիրներն՝ դեղագիրներ կը դառնան, սիւնակներ կը լեցունեն այնպիսի դեղերու անուններով՝ որ եթէ այդ դեղերն առնուին ազատաբար՝ մահուան դռներն աւելի շուտ կը բացուին։ Այլ և այլ թթուներ խմելը, մինչեւ անգամ պղնձէ գոտի մէջքէն կամ փորէն կապելն, եւ եթէ կ'ուզես՝ շղթայ մը ոտքէն, լաւ դարման մ'է եղեր։ Բայց ամէնքն օդի, ջրի, զգեստի, բնակութեան, ուտելիքի մաքրութիւն և չափաւորութիւն կը պատուիրեն, ոչ ոք կը պատուիրէ սրտի, յուզմանց եւ կրից մաքրութիւն։ Հետեւապէս դարաւոր աղբեր դուրս ծովը կը թափուին, կոյանոցներ[11] կը բացուին, կը մաքրուին, մօրուտ[12] և աղմուտ վայրեր կը ցամքին, թէև մարդ-

9. Ընդակեր. բանջարեղէնով սնանող. végétarien, nne. ած.
10. Ողջապահիկ. առողջապահիկ. sanitaire; hygiénique. ած.
11. Կոյանոց. աղբերու ճամբայ. égout, ար. լաղըմ։
12. Մօրուտ. ճահճային. [illegible] marécageux, euse, ած.

կային ոստիկանութեան , վասն կրից ճանկները կը մնան միշտ ցեխոտ ու ժանտաբեր ։ Ամէն տուն իր բժիշկին կը դիմէ , ամէն տէրութիւն՝ իր բուժական մարմնոյ խորհուրդին ։ Տօգթօր Փօլէլ , Վիլլբեան եւ այլք կը խօսին , ըստ Բառդէօրի առաջարկին՝ Եգիպտոս քննիչներ կը ղրկուին որ գօլէրայի տարրը զննեն ։ Իսկ ժողովուրդներն ո՞ր սուրբին հաւատան , քանի որ ամէն բան մութ , անծանօթ է ։ Վերջապէս ո՞վ պիտի տուժէ ամէնէն աւելի , ժողովրդեան ո՞ր դասն աւելի զոհեր պիտի տայ . միթէ հարո՞ւստն . ո՛հ , իր ոսկիներուն վրայ պահ մը տխուր ակնարկ մը կը նետէ , կը հառաչէ ու կը դեղնի . . . ապա կը յուսայ . . . ոսկի ունի , թեւեր ունի , կրնայ խոյս տալ , օդին մէջ , ծովու վրայ , եդեմական անկիւն մը ապաստան գտնել ու ապրիլ . միթէ վաճառակա՞նն . ո՛հ , իր դրամագլուխն ու շահադիտական հաշիւներն ցիր ու ցան տեսնելով , իրաւ , տեղէն օրն մի անգամ կը ցատկէ , տումարները կը խառնէ , և ո՜փ . . . ո՜ւփ ընելով կը մտածէ , այլ ի վերջէ տարուան շահը կը զոհէ , և դրամագլխէն մաս մը գլխին հետ ազատելու ճարը կը գտնէ , քաշուելով գիւղ մը՝ որու օդն առատ ու մաքուր է , կղզի մը՝ որու քամիները կը վանեն ամէն մահատու փոշի կամ ճճի , կամ նաւ մ՚որ կը դիմադրաւէ ամէն երկրածին մահու ։ Ամէնէ աւելի տառապող ու ջարդուողը պիտի լինի այն դասն՝ զոր ընկերութիւնը դատապարտած է ապրիլ օրն օրին , անօդ , աղտոտ , նեղ որջերու , վատառողջ միջավայրի մէջ . և միշտ ժողովրդեան աղքատ , միշտ գործաւոր դասը կը կրէ համաճարակին դառն հետեւանքը ։ Հա՛պա մեզի պէս գրագէտներ ի՞նչ պիտի ընեն , շատ խելք պէտք չէ գուշակելու . պիտի գոչեն — ո՜ գօլէ-

րա , եկուր ա՛ռ սա գրիչս իմ արդէն կարկամած ձեռքէն . առաջին անգամը չէ որ մահադոյժ դէմքդ կը նշմարեմ , ամէն օր Տանտալի[13] տանջանքը կը կրեմ , աւելի ծանր քան տալիք հարուածդ ։

ՇԱՀՆՈՒՐ *

(Մատթ. Յ. Մամուրեան)

---

* ՇԱՀՆՈՒՐ (Մամուրեան Մատթ.) — Գրագէտ հրապարակագիր Զմիւռնիացի. նախկին աշակերտ Բարիզու Մուրատեան Վարժարանի ։ Գրականութեան անխոնջ մշակներէն մին եղած է նաև Մամուրեան. իր գործերուն ըստուար մէկ մասը թարգմանութիւններ են վէպերու՝ որոց ինչ աստիճանի օգտակար հանդիսացած ըլլալը Նոր սերունդի մտաւորական-բարոյական զարգացումին համար՝ կարելի չէ ճշդել, բայց սա ստոյգ է թէ նորակազմ աշխարհաբարի վրայ ունեցած են անոնք իրենց բարերար ազդեցութիւնը ։ Մամուրեան շուրջ 30 տարիներ ձեռնհասօրէն վարած է իր սիրելի Հանդէսը Արեւելեան Մամուլ , ուր ի յայտ բերած է մանաւանդ իր ստեղծող մտքին , որոշ հաստատուն նկարագրին եւ անխոնջ աշխատութեան անուրանալի ապացոյցը ։ Մեռած է 1891 Յուն. 2ին ։

ՄՐՏԱԲԵԿՈՒՄ

Ո՜հ , սրտիս մէջ փայլող բոցը կը մարի .
Խոնջ իղձերու տարտամ հոյլ մը մեղմաբար
Կ'անօսրանայ , ինչպէս խունկը յամպարի ,
Ու կը ցնդի հէք յոյսերուս պէս յիմար ։

13. Տանտալ — Tantale —, Ըստ դից. Փռիւգիոյ արքայն էր. օր մը, երբ աստուածներն իրեն այցելութեան եկած էին՝ իր որդին սպաննելով կերակուր պատրաստեց անոնց ։ Արամազդ սաստիկ բարկանալով այդ գործած ոճրին համար , զՏանտալ դժոխոց խորը գահավիժեց , ուր դատապարտուեցաւ անօթութենէ ու ծարաւէ չարաչար տանջուելու միշտ ։ — Տանտալի տանջանք բացատրութիւնը հոմանիշ եղած է Սաստիկ ու անյաջող ելք ունեցող աշխատանաց ։

Ա՛լ կը ցնդի հէք յոյսերուս պէս քիմար
Բոյը որմէ կեանքիս մէջ լոյս կը թորի[1].
Կը նըւաղին հուր տենչանքներս իմ յամառ,
Ինչպէս հատնող վանկերն յետին կիթառի։

Ինչպէս հատնող վանկերն յետին կիթառի,
Կը քայքայուին հոգւոյս երգերն իմ տիպար.
Եւ սրտիս մէջ սուրբ աւիւնըս կը սառի
Հալոցէն[2] դուրս նետուած զերթ կոյտ մը կապար։

Հալոցէն դուրս նետուած զերթ կոյտ մը կապար
Կամ աւաթուր ինչպէս բեկոր մը քարի,
Հոգիս՝ սառած, անբոյս, անջուր առապար[3],
Իր շուքէն զատ ոչինչ իրեն կը փարի[4]։

Իր շուքէն զատ ոչինչ իրեն կը փարի,
Զի աւիւնը, կեանքիս բոցեղ այդ լամպար,
Մրթնոլորտին ներքեւ խոնաւ փապարի[5],
Կը շիջանի հէք յոյսերուս պէս քիմար։

Կը շիջանի հէք յոյսերուս պէս քիմար,
Կ'անօսրանայ ինչպէս խունկը յամպարի,
Խոնջ իղձերու տարտամ հոյլ մը մեղմաբար.
Ո՜հ, սրտիս մէջ փայլող բոցը կը մարի։

ՍԻՊԻԼ
(Տիկ. Զ. Ասատուր)

1. Թորիլ. ցնցղիլ, վազել (ջուրի)։
2. Հալոց. մետաղ հալելու անօթ, բով. creuset, ար.
3. Առապար. քարուտ տեղ։
4. Իր շուքէն զատ . . . գեղեցիկ բացատրութիւն՝ լքեալ հոգիի մը վի՜ճակը ցոյց տալու համար։
5. Փապար. ծակ, ճեղք. fissure; fente, իգ.

Ի ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ ՕՐԻՈՐԴՆ

Հրեշտակներու լուսածիծաղ ճակատէն
Դեռ նո՞ր քաղուած վարդ մ'էր թերթիւք լուսեղէն,
Նո՞ր կը ժպտէր դեռ. ո՜հ, ինչո՞ւ կը թառմի
Ի շիրմի . . .

Ա՜հ, դեռ շատ պաղ է գերեզման իր ծոցին.
Քնքուշ ցնորք իր միտքն ու սիրտ կ'օրօրին . . .
Իր կարմրաթել շրթունքն հայցեն համբոյրներ,
Սիրտն ալ՝ սէ՜ր . . .

Թո՛ղ, թող զեփիւռք իր մազերուն հետ խաղան,
Փունջ փունջ ծաղկունք պսակեն զճակատ կուսական.
Իրեն համար բոլոր տեղերքն են բերկրանք,
Լո՜յս եւ կեանք։

Ո՜հ, քիչ մ'ալ դէթ՝ ո՜վ նախանձոտ Սերովբէք,
Ձեր երկրաբնակ քրոջ հասակին խնայեցէ՛ք . . .
Բայց դուք կ'իջնաք զբօսնելով լոյս յամպեր.
Ո՜հ ամպեր։

Եւ զայն հոգեակ՝ որ մօրն հայի դեռ անձկով
Ի վեր տանիք երկնային երգ երգելով . . .
Եւ մինչէ բերանն անդոյն այլ դեռ տաք
«Բարեւ՜ Մայք»։

Թէ երկրաւոր աղջիկ մ'էր նա՝ ո՜հ ինչո՞ւ
Ձըգեց այսչափ շուտ զիւր մարմին մահացու,
Թէ երկնային ոգեակ մ'էր ինչո՞ւ բընաւ
Հոս եկաւ . . .։

Ինչպէս մատաղ ծաղկանց բուրումն անուշակ ,
Ինչպէս օդոյ մէջ թռչնիկի մը նուագ ,
Ինչպէս զեփիւռ ի թաւ ու մութ անտառի
Կը մարի ։

Իբր արեւուն վերջին ճաճանչ , պաղպաջուն ,
Որ խաղալով փչրի՛ փրփուրըս ծովուն ,
Վարդի մը նման որ կը ծաղկի առօրեայ՝
Անցա՜ւ նա . . . ։

Հազիւ բոյնէն ելած տատրակ նորաթեւ ,
Ժպտեցաւ մէյ մ՚ու սլացաւ յօդ թեթեւ .
Ոսկի՜ քընար որ մէյ մ՚հնչեց , ու ի հող սեաւ
Փշրեցա՜ւ ։ —

Հրեշտակ յերկիր մոլրած որ քիչ մը վայրկեան
Սփռեց իւր լոյսն ու ծիծաղըն աղուական [1] ,
Բայց շուտ յիշեց զերկինս . . . համբոյր մը տըւաւ
Ու քնացաւ ։

Մոացի՛ր , ո՛վ քնար , իրեն ճակատն ըսպիտակ
Ուր թուխ մազերն կը ծըփային իբրեւ պսակ .
Մոացի՛ր նայուածքն ուր իւր հոգին կարեւէր
Կը փայլէր ։

Հիմայ մինակ այդ քարին տակ մութ եւ պաղ
Ննջէ անձայն հասակագեղ կոյսն , աւա՜ղ .
Իրեն վըրայ միայն նոճիք հողմակոծ
Հանեն կոծ ։

Ահա՛ աչքէն կը խաւարի մեր աշխարհ ,
«Բարեա՜ւ գնացէք յոյսք մանկութեան գեղապար [2],
Ես կը մեռնիմ . . . մի՛ լար մի՛ մայր սիրական
Ցիմ դամբան ։

1. Աղուական. աղու, քաղցրիկ.
2. Գեղապար. յոյժ գեղեցիկ (կերպիւ իրալու յաջորդող)՝

Ջիս հրեշտակներ լուսաճաճանչ թեւոց մէջ
Նըւագելով տանին ի գունդս երկնատենչ .
Ցանէ՛ ճակտիս վարդ՝ մանիշակ ո՛անթառամ [3] ,
Հա՜րսն երթամ . . . ։

Ջիս մի՛ մոռնար՝ հայր իմ եւ քոյր ծաղկագեղ ,
Երեք հոգիքս ենք փունջ մ՚անքակ լուսաղեղ . . .
Իմ հոգիս ձեզ առաջնորդէ յօ՜ր վերջին
Ի յերկին . . . ։

Ո՜հ , թէ Աստուած ներէր ինծի մէկ վայրկեան
Իջնալ յերկի՜ր իբրեւ երազ սիրական
Որ փարատել գայի սըրտիդ տրտմութիւն
Բաղցր ի քուն . . . ։

Ցանկա՜րծ թռչնիկ մը դառնայի լուսաթեւ ,
Որ երգելով իջնէի քովըդ թեթեւ՝
Եւ ըսէի . «Մայր իջաւ սիրտըս քեզ մօտ
Ա՛ռ կարօտ . . . » ։

Թէ որ անժամ , չիրմիս չորս դին թռչնիկներ
Գան առտըւան երգել անոյշ նըւագներ ,
Մ՚ըսեր , ո՛վ մայր , թէ կը նուագեն բերկրաձայն ,
Ջի՛ս կուլան ։

Դադրէ՛ հողմի՛կ , ծառոց մէջ մի մրմընջեր . . .
Դադրեցէք դուք ալ սիրանուագ թռչնիկներ .
Մի՛ խոխոջէք վըճիտ ալեակք վըտակի ,
Կոյսն հանգչի . . . ։

3. Անթառամ. ծաղիկ մը. անմեռուկ, ֆոտիֆէ չիչէյի. immortelle, ֆր.

Արծաթեայ սայլ լուսնին կապոյտ ի կամար
Մեզ՝ նշոյլներ տեղայ շիրմին ի պաղ քար . . .
Հոն նստելով մայրն իր աղջիկն որորէ
Ու արտասուէ . . . ։

Թ. ԹԷՐԶԵԱՆ *

* ԹԷՐԶԵԱՆ (Թովմաս). — Նշանաւոր գրագէտ եւ բանաստեղծ Կ. Պոլսեցի. նախկին աշակերտ Վենետկոյ Ռափայէլեան Վարժարանի. Ունի բազմաթիւ գործեր գրական թէ ուսումնական. Իր լեզուն գրաբարի հիւսուածոյ մըն է գրեթէ միշտ, բայց զարդարուն ու երբեմն ալ վսեմ ոճով մը գրուած. Կարծես իր գրիչը միշտ թաղծութիւն կը բուրէ, այնպէս որ ամէնէն զուարթ էջերն անգամ իր երկերուն ու քերթուածներուն՝ արցունքի շիթերով պէսպիսուած են. Թէրզեանի գրութեան ոճը եւ արտայայտած գաղափարները պահանջկոտութիւն մը կը բուրեն թէեւ՝ բայց անուրանալի է անոր ունեցած տաղանդն իբր առաջնակարգ եւ ներշնչուած բանաստեղծ. Գրած է ողբերգութիւններ, թատերգութիւններ, բազմաթիւ քերթուածներ, եւ հրատարակած դասագիրքեր.

ԲԱՐԻԶ ԵՒ ԼՈՆՏՈՆ

Տիար Խմբագիր.

Ոչ եւս Բարիզի եղելութիւն մը, այլ գրեթէ անձնական եղելութիւն մը պիտի պատմեմ, և այս իսկ է[1] որ Մանշն անցայ Լոնտոն գնացի։ Մանշն անցնիլը վտանգ մ՚անցնիլ է, եւ Լոնտոն երթալը ուրիշ աշխարհ երթալ է։ Ինձ մանաւանդ, ո՛րչափ անախորժ է Ովկիան. ոչ իր գորշագոյն Թլփայորդ[2] ալիքները

1. Ուսանողք պէտք է զգուշանան այս կերպ գրաբար դարձուածներէ կամ ասութիւններէ՝ որոնք խորթ կը սեպուին այլեւս.

2. Թլփայորդ. շուրջը խաւար պատած, գորշ ու մութ.

կը սիրեմ՝ ոչ իր կատաղութիւնը։ Ժամանակէ մ՚ի վեր մանաւանդ, ոչ եւս կը հասկնամ Վ. Հիւկօն երբ կ՚ըսէ.

Ըզ դառնութիւն մոռնամ սրտիս երբ մեծութիւն կը տեսնեմ,
Անոր համար ահա եւ հոս ծովուն դրացի եկել եմ:

Եւ ոչ ուրիշ քերթողի մը հետ դառն ալիքներէն քաղցրութիւն կ՚ակնկալեմ իմ աւուրց համար։ Չէ՛, Վիրգիլիոսի[3] հետ ա՛լ մի միայն զխոխոջ ջուրց կը սիրեմ, և Միլտոնի[4] զփափուկ ջուրս անձրեւաց. և չեմ Պայրըն՝ որ ըսեմ Ովկիանոսի ալիքներուն. «Թող որոտայ Ովկիան՝ այլ պէտք է տանի զիս». Ովկիանոսն՝ որուն այս ջրանցքն նեղուածք կուգայ իրեն, եւ որ ստամբակեալ[5] երկու եղերաց դէմ՝ ձայն կուտայ իր անդնդոց՝ որ իրենց բոլոր եղեռն ու ալիք դուրս հանեն։ Այլ Ովկիանոսի ալիքներէն ալ մարդ կ՚ազատի, և ահա գնացի ի Լոնտոն ու դարձայ. Լոնտոն՝ որ ինք միայն տէրութեան մը չափ մեծ է եւ բազմամարդ։ Բարիզ երկու միլիոն բնակիչ ունի, Լոնտոն՝ չորս միլիոն։ Եւ ո՞րչափ տարբեր են երկու քաղաքները. Բա-

3. Վիրգիլիոս (70 - 19. Ն. Ք.), Լատին բանաստեղծներու ամէնէն նշանաւորն է. իր գրութիւնք են, Ենէական, Մշակական եւ Հովուերգական որոնց հայերէն թարգմանութիւններն ալ եղած են Հ. Ա. Գ. Բագրատունիի ձեռքով.

4. Միլտոն (John Milton). Անգլիացի նշանաւոր քերթող. ծնած է ի Լոնտոն. բաւական ատեն քարտուղարութեան պաշտօնը վարեց Քրոմուէլի քով, բայց ասոր մեռնելէն ետքը, ինքն ալ ստիպուեցաւ առանձնանալու, եւ աղքատ ու լքուած ամէնէն՝ դժբախտութիւնն ալ ունեցաւ իր տեսողութենէն զրկուելու. Իր անմահ երկն է Դրախտ կորուսեալը՝ զոր, իր կուրութեան պատճառաւ, կնոջ ու երկու աղջիկներուն ձեռքով գրի անցնել տուաւ (1608—1674). Սոյն դիւցազներգութիւնը խիստ գեղեցիկ կերպով թարգմանուած է նաեւ հայերէնի՝ Հ. Ա. Գ. Բագրատունիէ.

5. Ստամբակեալ. ապստամբելով, ընդվզելով — Ուժգին բացատրութիւն, որով՝ կարծես Ովկիանը կ՚անձնաւորի ընթերցողին աչքերուն առջեւ

րիզ աշխարհի քաղաքն է, Լոնտոն աշխարհի ոստանն է. Բարիզ՝ սիրելի, Լոնտոն՝ պատկառելի. Բարիզի յատկանիշն է վայելչութիւն, Լոնտոն՝ մեծվայելչութիւնն է. Բարիզ՝ ցնծուն և արթուն, Լոնտոն՝ գործօն և խոհուն. Բարիզ՝ ամէն բանի ծաղրածու, Լոնտոն՝ ամէն բանի ակնածու. Բարիզ, բաղում այն է՝ որ թեթեւ ու անզգաստ, Լոնտոն՝ միշտ ծանր ու զգաստ. Բարիզ՝ այսօր ձեռներէց՝[6] վաղը ձեռընթափ, Լոնտոն՝ անյողդողդ ձեռնարկու... Բարիզ՝ միշտ կը խլրտի, Լոնտոն՝ երբեմն կը շարժի:

Բարիզի մէջ փողոցները կ'ապրին մարդիկ, Լոնտոնի մէջ՝ տուները կ'ապրին. Բարիզ՝ եկեղեցի երթալն ամօթ կը համարուի, Լոնտոն՝ եկեղեցի չերթալն ամօթ է: Ընտանիք, կրօնք, ահա երկու մեծ բան՝ որոնցմով անկարելի է որ ազգ մը մեծ չըլլայ: Աշխարհի մէջ կէտ մըն է այս կղզին, այլ է երբեմն՝ որ այդ կէտը աշխարհի կը հրամայէ, ինչպէս Ֆօքս[7] ըսաւ օր մը Նաբոլէոն Մեծին: Եթէ Թիէռի պատմութիւնը քով ունենայի, բառ առ բառ կ'օրինակէի հոս այս հետաքրքրական խօսակցութիւնը Գաղղիոյ աշխարհակալ կայսեր ու Բիթի ախոյեան այն մեծ Անգղիացւոյն մէջ, ուր յանկարծ Ալպիոնի[8] զաւկին ամբարտաւանութիւնը կ'արթննայ: Ամբարտաւանութի՞ւն, ի՞նչ շուտ կը հանէ մարդ բերնէ այսպիսի բառեր՝ հետեւելով ընդհանուր կարծեաց հոսանքին:

6. Ձեռներէց. համարձակ, յանդուգն. hardi, e. ած. — Ձեռընթափ, յուսահատ, ուժասպառ:

7. Ֆօքս. (Charles-James FOX) (1749—1806), Անգլիացի նշանաւոր ճարտասան եւ դիւանագէտ, հակառակորդ Բիթի քաղաքականութեան. Իր մեծ փափաքն էր Ֆրանսայի ու Ամերիկայի հետ միշտ դաշնակից պահել Անգլիան ալ:

8. Ալպիոնի զաւակ. Անգլիացի: — Հին յոյնք տուած են Մեծին Բրիտանիոյ՝ Ալպիոն անունը:

Անգղիացին կ'զգայ ինքզինքը, բայց ամբարտաւան չէ. ինչ որ ամբարտաւանութիւն կը թուի իր վրայ, շատ անգամ ամչկոտութիւն է: Կարծես թէ խոպան բան մը ունին այս մարդիկ՝ որ կը խորշին: Բարեկամիս մէկը կ'ըսէր թէ քաղաքակրթեալ վայրենիներ են՝ եւ այս ալ թերեւս իրենց մեծութեան գաղտնիքներէն մէկն է: Այլ՝ ի բաց առեալ այս մասնաւորութիւնն իրենց ընդհանուր բնաւորութեանը մէջ, կ'ըսեն թէ ոչ ոք Անգղիացի լորտի մը չափ գիտէ մեծարել դիմացինը, քաղցր ու քաղցրավար ըլլալ: Որչափ ալ մարդ ընկերհաշտական գաղափարներով տոգորուած ըլլայ՝ անկարելի է որ հիացմամբ կանգ չառնէ Անգղիացի ազնուականի մ'առջեւ: Եւ ի՞նչպէս մեծ չզգայ մարդ զինքը եւ մեծութեան կնիքը չկրէ վրան՝ երբ որդի ի հօրէ՝ վեց կամ ութ հարիւր տարուան նախահայրերու զաւակն է, ամէնն ալ տանուտէրք, ամէնուն ալ քաղաքը Լոնտոն: Այս իմաստով պիտի ըլլայ, որ մեր նախնիք՝ որ ոստանիկ[9] բառը կը գործածէին ընդհանրապէս, Հօրոդի կ'ըսեն եղեր ազնուական մարդու, ինչպէս կարդացած եմ կարծեմ Խորենացւոյն[10] մէջ: Անգղիոյ մէջ մէն մի ոստանիկ թագաւոր մըն է, այլ եւ այս ճշմարտապէս ազատ երկրին մէջ անձնիւր ոք, թէ նախարար ըլլայ տանուտէր, թէ հասարակ տանտէր՝ իր տանը մէջ իշխան է. ահա այս ձեւով կը յայտնեն անհատական ազատութեան այն մեծ սկզբունքը զոր ունին Անգղի-

9. Ոստանիկ. մայրաքաղաքացի, արքունական: Ասոր հականիշն է՝ շինական, գեղջուկ, գիւղացի, երկրագործ:

10. Խորենացի (Մովսէս). ծնած է Դ. դարու վերջերը. Ս. Թարգմանչաց կրտսեր աշակերտներէն էր, որոց ձեռքով գնաց Աղեքսանդրիա ու Աթէնք իր ուսումները կատարելագործելու համար. Քաջ հմուտ էր Հելլէն լեզուին ու նշանաւոր ճարտասան: Բազմաթիւ են իր գրութիւնք, լեզուն ու ոճը արծաթի դարու շրջանին կը պատկանի:

ացէք, անյեղլի, ընդհանուր ու բացարձակ։ Զգիտեմ տեղ մը գրուա՞ծ է այս խօսքը, բայց ամէն Անգլիացւոց սրտին մէջ գրուած է, աւանդութեանց մէջ, բարուց մէջ արձանագրեալ է՝ ինչպէս գաղտական օրէնքներն ալ աւելի գաղտաւորին խղճին մէջ գրուած են՝ քան թէ օրինագիրքերու մէջ։ Երջանի՜կ ազգ, օրէնքի պէտք չէ ունեցած կանոնաւոր ազգ մ'ըլլալու համար[11]։

ՎԱՀՐԱՄ
(Գ. Ս. Օտեան)

ՅՈՒՇԵՐ

Հեռո՜ւն, հեռո՜ւն, լուրթ[1] մշուշին ծալքին տակ
Թրթռացող աղօտ լոյսին պէս անուշ
Նայուածքներ կան մերթ արցունքոտ, մերթ յստակ
Որ կը յուզեն կեանքիս իղձերն ինձ անյուշ[2]։

Պուրակին շուք սօսիներուն տակ մըթին,
Ուր զեփիւռներ ծաղկանց ծոցին կ'այցելեն,
Ուր բուրմանց թարմ ծխածաններ[3] կը փթթին,
Մինչ կը գտնէ հոգիս յուշիկ մ'անցեալէն։

11. Եւրոպ. ազգերու մէջէն Անգլիացիք միայն ունին այնպիսի սովորութիւններ՝ որոնց ծագումը թերեւս կը նոյնանայ իրենց պատմութեան ծագման հետ։ Գուցէ անոնց շատ մը ընտանեկան թէ քաղաքական աւանդութիւնք զարմանք ազդեն մեզ, բայց իրենց համար բնական կ'երեւին անոնք։ Այս կարգին է Ապէաս գորփիւսի (Habeas corpus) օրէնքը, — որու իմաստն է՝ ունիր եղիր անձիդ —, ըստ որում ո՛ եւ է ամբաստանեալ մը կրնայ երաշխաւորութիւն տալով ազատ շրջիլ՝ մինչեւ որ դատը տեսնուի։ Բաց ի ասկէ, ամէն Անգլիացիի տուն անբռնաբարելի է. այնպէս որ, երբ հարկը պահանջէ խուզարկութիւն մը կատարելու անոր բնակարանը՝ նախապէս պէտք է պաշտօնական կերպիւ բարձուած հրատարակել այդ տան համար Ապէաս գորփիւսի օրէնքը, եւ ապա ձեռնարկել խուզարկութեան ու ձերբակալման։

1. Լուրթ. բաց կապոյտ. bleu clair, e. ած.

2. Անյուշ. մոռցուած։

3. Բուրմանց . . . ծխածաններ. թարմ ծաղիկներ, բողբոջներ։

Ժապաւէնի գոյն մը կարմիր կամ դեղին,
Կապուած աղւոր, փափուկ վիզի մը ճերմակ,
Բոց մը կուսայ հոգւոյս մարած կանթեղին,
Ուր երազիս թոյրերն[4] հալած են հիմակ։

Իրիկուան դէմ պայծառ օդին մէջ ծաւի[5],
Զըւարթ սոյլեր կը սըլըլան ինծի զո՜ւր.
Տըխուր վանկ մը, հեւք մը, հծծիւն մը ցաւի
Լռիկ սըրտիս մէջ իր արձագանքն ունի սուր[6]։

Աւտըւան մօտ խաւարտներու[7] մէջ ոսին,
Կամ ձորի մը հոծ թուփերուն մէջ թառած
Ցայտ մը ցօղի, շաղի կաթիլ մը, ո՜հ, սին
Ինծի համար արցունքի չիթ մ'է սառած[8]։

Ծո՜վ ու երկինք եւ տեսիլներ ցամաքին,
Կեանքն՝ ուր մարդիկ օր մ'իսկ հաղիւ կը խընդան,
Ցիշատակներ են ինծ համար ցաւագին,
Ուր կ'ապրի սիրտս անուրջներով անկենդան։

ԶԱՊԷԼ Կ. ՏՕՆԷԼԵԱՆ
(Տիկ. Հ. Ասատուր)

4. Երազիս թոյրերը. գեղեցիկ երազներս։

5. Ծաւի. կապուտակ՝ անուշ (աչուի)։

6. Իր արձագանգն ունի սուր. ցաւի հծծիւններն են որ միայն արձագանք կը գտնեն ցաւագար հոգիի մը խորերը։

7. Խաւարտ. կանանչեղէն, մարմանդի խոտ, pelouse, իգ. — Ոսին. փտիտ, մանր։

8. . . . Ցայտ մը ցօղի . . . արցունքի չիթ մ'է սառած. Բնութեան ամէնէն ցայտուն ու հմայքով լի գեղեցկութիւնք անգամ, տխրութեամբ համակուած հոգիին համար կը կորսնցնեն իրենց Թրթռուն նշանակութիւնը, ու կարծես կը ձայնակցին անոնք ալ իր Թախիծին. այս է ահա զոր այնքան կենդանի ու զգայուն շեշտիւ կը նկարագրէ տաղանդաւոր բանաստեղծուհին։

Ս. ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԱՅ ՏԵՍԻԼՔԸ

(ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԷ[1])

Կէս գիշերին, երբ դուք ձեր յոգնութենէն ու անքնութենէն ջախջախուած՝ կը քնանայիք, ու ես դեռ կը հսկէի խորհելով այն յեղակարծ սքանչելիքներուն՝ որով աստուածային ողորմութիւնը ճառագայթեց ձեր վրայ, ու նետեց զձեզ ալ ճշմարիտ աստուածպաշտութեան բոյլին մէջ... յանկարծ լսուեցաւ ուժգին ձայն մը, որոտագոռ բոմբիւն մը, ահեղագոչ թնդիւն մը՝ նման դեղադէղ, բարդ ի բարդ լեռնակուտակ ծովու ալիքներու կատաղի մռնչիւնին։ Մէկէն երկնակամարի խորանաշէն յարկը[2] բացուեցաւ, ու լուսաշող կերպարանքով մէկն իջնելով՝ իմ անունս կանչեց ու ըսաւ. Գրիգորի՛ս։ Աչքերս դէպ իրեն դարձնելով երբ իր դէմքը տեսայ՝ վախցայ, սարսուռ մը զգացի երակներուս մէջ ու գետին ինկայ։ Տեսայ երկինքը բացուած, ու երկուստեք պատռուածներուն վրայ եղած ջուրերը. զի կարծես ձոր մը փորուած էր մէջտեղը, ու երկու կողմերուն վրայ կը բարձրանային լեռնանման ջուրերու կատարներ՝ ջեղջ ջեղջ, անհուն մեծութեամբ, այնպէս որ կարելի չէր զանոնք աչքով կշռել։ Եւ լոյս մը ուղղօրէն կը հոսէր վերէն վար,

1. Ագաթանգեղոս ազգաւ Հռովմայեցի էր ու կ'ապրէր Դ. դարուն վերջերը։ Յայս վայր ընդունուած հասարակ կարծեաց համաձայն՝ ինք ականատես եղած էր Ս. Լուսաւորչայ գործերուն, եւ իբր վկայ գրած է անոր կենաց պատմութիւնն իր յարակից հանգամանքներով։ Հաւանական է որ, նոյն ատենները դեռ Հայերէն գիրերը գտնուած չըլլալով, Յոյն գրերով՝ բայց Հայ լեզուաւ գրած ըլլայ իր պատմութիւնը։ Ագաթանգեղոսի լեզուն ոսկեդարի շրջանին կը պատկանի ու լեցուն է գրական գանձերով։

2. Խորանաշէն յարկ. գմբեթաձեւ յարկ։

եւ անոր հետ՝ անթիւ անհամար մարդակերպ երկթեւ լուսեղէն զօրքեր՝ հրակերպ թռիչներով, որոնք՝ գարնանային արեւոտ օր մը, պատուհաններէն ու երդիքներու լուսանցքներէն լոյսին հետ ներս խուժող մանրամաղ[3] հիւլէի փոշիներուն պէս, երկինքէն ճառագայթող լոյսին հետ դէպ ի վար խուժեցին անոնք ալ, ու լոյսին ցռկելուն[4] ցրցնքուելուն համաձայն զօրքերն ալ իջան ու ցրուեցան։

Այս հրեղէն գունդին առաջնորդն էր ահեղադէմ յաղթահասակ մարդ մը՝ որ իր ձեռքը բռնած էր ոսկիէ ուռն[5] մը. ասոր կը հետեւէին քայլ առ քայլ բոլոր հրեղէն զօրքերը։ Ինք՝ արագաթռիչ արծուի մը նման, խոյանալով իջաւ հասաւ երկրի մօտ, քաղաքին ճիշդ կեդրոնը, ու հարուած մ'իջեցուց լայնատարած գետնի թանձրութեան վրայ. այնպէս որ իր տուած ահեղ հարուածին թնդիւնը հնչեցուց սանդարամետներու[6] անդունդներն, եւ այդ հարուածին ներքեւ ամբողջ երկիրը դաշտաձեւ հարթ հաւասար եղաւ...։ Յորդաբուղխ աղբիւր մը յանկարծ դուրս ցայտեց, եւ հոսելով ծաւալեցաւ ամբողջ դաշտին մէջ ու լեցուց բոլոր միջոցը, եւ եղաւ ահագին կապոյտ ծով մը եւ այսպէս բոլոր դաշտը երկնագոյն ներկուեցաւ...։ Ու տեսայ թխորակ այծերու անթիւ հօտեր՝ որոնք հազիւ թէ այն ջուրէն կ'անցնէին՝ մէկէն ոչխարներու կը փոխուէին, իրենց մորթը կը ճերմկէր եւ ա՛յնպէս կը փայլէր լուսակէզ գեղմը՝ որ կարծես անոնցմէ լոյս ու շող կը ճառագայթէր։

3. Մանրամաղ. խիստ նուրբ։ — Հիւլէ, յոյժ փոքր նիւթ, շամանդաղ. atome. ար.

4. Ցռկիլ. դուրս պոռթկալ։

5. Ուռն. մուրճ։

6. Սանդարամետ. խորութիւն, դժոխք։

Ս. ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԿԸ ՀԱԼԱԾԷ ԴԵՒԵՐՈՒ ԲԱՆԱԿԸ

(ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԷ)

Ճամբան նախ հանդիպելով երազընդհան[1] Տիւր դից[2] մեհեանին, անմիջապէս սկսան զայն քակել, այրել ու քանդել։ Հոն այրուձիի[3] կերպարանքով տեսնուեցաւ դեւերու բազմութիւն մը կազմակերպուած գնդով, որու առջեւէն կը վազէին մկնդաւոր[4] ու սունաւոր հետեւակազօրքեր, նմանապէս մարդկային կերպարանքի ներքեւ՝ կուռ զինուած, նիզակ ու դրօշ կրելով իրենց ձեռքը. ասոնք գոչելով գուալով կը փախչէին ապաստանելու Անահտայ մեհեանը։ Ու զինքը հալածողներու դէմ դառ պատերազմ մը կը մղէին՝ աշտարակներէն վար, անոնց գլխուն վրայ, նետերու եւ քարերու տարափ մը թափելով առանց վնաս հասցնելու, ու նորահաւատներու աննշան խումբ մը միայն կը զարհուրէր անոնցմէ։ Իսկ Ս. Գրիգոր տեսնելով այդ բանը՝ տէրունական նշանն ըրաւ ու յարձակեցաւ մեհեանին դրան վրայ, որու շէնքը դղրդելով հիմնովին փլաւ։ Ցանկարծ տէրունական Խաչին զօրութենէն կրակ առաւ մեհեանին փայտակերտ մասերն ու հրդեհը ծաւալելով՝ մուխը կը ծառանար եւ մինչեւ ամպերը կը հասնէր։ Ու դեւերն սկսան խոյս տալ այն մարդիկներուն առջեւէն կորաքամակ, ճա-

1. Երազընդհան. սուտ գուշակ, երազահան։

2. Տիւր դիք կ'ըսուէին առ նախնի հայս, դպրութեանց ու երազահանութեան պաշտպան աստուածներուն։

3. Այրուձի. ձիաւոր զօրք, cavalerie, ֆր.

4. Մկնդաւոր. տիգաւոր. lancier, ֆր. մըզրագլը։ — Սունաւոր, սուին կրող, սիւնկիւլիւ. piquier, ֆր.

կատնին ծեծելով, ճչելով, գոչելով, գուալով ու ըռնալով. վա՜յ մեզ որ մահկանացուի մը աղջկան՝ Մարիամու որդին, Յիսուս, ամէն դիէ զմեզ փախուստի ենթարկելով հանդերձ, այս տեղէն ալ մեզ վռնտեց մահկանացուներու ձեռքով։ Ա՛րդ, ո՞ւր կրնանք փախչիլ, զի բոլոր տիեզերք անոր փառքով լեցուն է. խոյս տանք, դիմենք դէպ հիւսիս՝ Կովկաս լերանց բնակիչներուն քով, գուցէ հոն ապաւինք անոր հետապնդումէն....։ Այսպէս աներեւոյթ ըլլալով սեւազունդ բանակը դեւերուն՝ ծուխի պէս ցնդեցան անհետ եղան։ Իսկ յաղթականք կը քանդէին կ'աւերէին շէնքին մնացորդ հիմերը, աւարի կուտային մթերուած գանձերն ու անոնցմէ աղքատներու, տառապեալներու եւ չքաւորներու մաս բաժին կը հանէին։ Իսկ դաստակերտն[5] իր սպասաւորներով ու քուրմերով[6], եւ անոնց պատկանեալ հողերով ի միասին նուիրեցին Եկեղեցւոյ՝ իր պիտոյից համար։

ԻՄ ԿԵԱՆՔԸ

Օր պիտի գայ՝ որ այս կենաց
Բեռն ուսերէս թօթափելով
Պիտի նիջեմ՝ հետ սիրելեաց
Որոց հալիմ ես կարօտով։

5. Դաստակերտ. իր ձեռքով շինած տեղ՝ քաղաք, ձեռակերտ, կալուած.

6. Քուրմ. կուռքերու պաշտօնեայ, հեթանոսութեան քահանայ։

Ա՜հ, գերեզմանս այն տեղ ըլլար
Ուր Վոսփորի դարեւանդներ[1]
Ծաղկապըսակ եւ միշտ դալար
Թանան[2] յալիս զիրենց պատկեր։

Եւ այն ծաւի[3] ծաւի ալեակք
Գային փշրել շիրմիս վըրայ,
Ու հոն նոճեաց մէջէն կաթէր
Ջերմակ մահկին լոյս արծաթեայ։

Եւ թէ սպիտակ պատանքներով
Նստէր հոգիս յեզր անդ շիրմին,
Լըսէր հեռուանց դանդաղ թիով
Ծովաշրջիկ զերգ ձկնորսին։

Աւա՜ղ, աչքերս յուսախնդիր
Ջո՛ւր ծանօթներս պիտի հայցեն,
Մահուան հողմոյն ցան եւ ցիր
Ո՛վ գիտէ յո՛ր ափունս ննջեն։

Նոր մարդկութիւն մը՝ նորայոյս՝
Նոր նոր արցունք կամ ժըպիտներ՝.
Անկարեկիրք իմ ցաւերուս
Շիրմիս նայուածք մ'իսկ չեն նետեր։

Այլ անփոփոխ ըղձքե՛ղ միայն
Պիտի գտնեմ՝ ո՛վ մեծ բնութիւն,
Եւ յայն անդունդ մոռացութեան
Պիտի ժպտիս ինձ միայն դուն։

Թ. ԹԵՐԶԵԱՆ

1. Դարեւանդ. բարձր դիրք, դարաւանդ. estrade, իգ. սեռ։
2. Թանալ. Թրջել. baigner.
3. Ծաւի. կապուտակ, անուշաչուի. bleu d'azur.

ԹԱՂՈՒՄ ՀՌՈՎՄԱՅ ՄԷՋ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԱՄՈՒՍՆՈՅՆ

Գիշեր էր՝ երբ կին մ'երկու տըղայոց —
Դեռ նորաբողբոջ — ձեռքէն բռնելով՝
Եւ գանգուր մազերն ամփոփած՝ կ'անցնի
Քարէ արքունեաց շար ի շար սեանց քով։

Անձուկ փողոցներ շրջելով՝ հասաւ
Ի կրկէս՝[1] ուր դուռն էր բաց իբր որկոր
Գերեզմաններու։ Պաղ քիրտն ողողեց
Իր դէմքը. — մըտաւ նա հոն գլխիկոր։

Դիականց ի կոյտ մէկը կը բնտռէ.
Բայց մութն անոնց վրայ սփռած է զիւր քօղ։
Ցեղակարծ մէկուն շօշափեց ի լանջ,
Երկաթաձոյլ խա՛չ մ'ու սիրտն առաւ դող։

Իր նշանտուքին խաչն էր. ու անոր պէս
Ուրիշ մ'այլ փայլէր իւր ծոցին վըրայ։
Սրբեց արիւններն իրեն մազերով . . .
Տըղաք ծնրադիր պագնէին ըզ նա։

Մունջ կայր երկնաւոր այն գեղեցկուհին.
Ցեց[2] յորդէս իւր՝ յուս շալկած զդիակ՝

1. Կրկէս. cirque. ար. Հասարակաց խաղերու համար յատկացուած մասնաւոր տեղ՝ հին Հռովմայեցւոց քով. այս կրկէսներու մէջ տեղի կ'ունենային գազանամարտութիւններ, եւ ուր կը մարտիրոսանային հաւատացեալք նախնի կռապաշտ դարերուն մէջ։
2. Ցեց. կրծնած, յենուս բայէն։

Կ'երթար դէպ յանտառ մ'ի գերեզմաննոց.
Ցերկնից զարմանօք նայէին հրեշտակք ։

Համնելով հանգոյց անուշ բեռն ի հող . . .
Նոյնժամայն ծառոց ետեւէն լուսին
Կ'ելնէր . — իր մէկ շողն իբր աղօտ ժպիտ
Կաթեց ի աժգոյն դէմս նահատակին ։

Անձայն իջուցին ի փոս . ա՛լ անժոյժ [3]
Տղաքն սկսան արտասուել . իսկ նա
Դողդոջուն շրթամբք պագնելով երեսն ,
« Ա՛լ հանգի՛ր , ըսաւ , եւ ողջամբ մնա՛ .

« Այդ դալարեաց տակ հանգի՛ր՝ իմ հոգիս .
Ո՛ւր ըլլաս՝ սրտիս մէջն ես . ողջամբ մնա՛ .
Այս խաչը չիրմիդ վրայ հսկէ թող
Կրկին տեսութեան սուրբ առհաւատչեայ [4] » ։

Եւ զաւակներուն աչքեր սրբելով՝
« Ո՛հ , տարապայման մի՛ տրտմիք , ըսաւ .
Այսպէս Քրիստոնեայն ահա կը մեռնի .
Ա՛յսպէս , որդեակք իմ , ձեր հայրն ալ մեռաւ » ։

— Ինքը դալկահար , տղայք անմռունչ
Դառնային յօթեակն իւրեանց գետնափոր։ —
Շողայր հորիզոնն Հռովմայ լուսերով՝
Գինեբրբուաց [5] ի շռինդն որոտայր բոլոր ։

ՆՈՅՆ

3. Անժոյժ. չտոկալով , չկրնալով հանդուրժել ։
4. Առհաւատչեայ. գրաւական , ռեհին. gage; témoignage , ֆր.
5. Գինեբրբու. գինի խմող , գինարբու , գինեմոլ. buveur; ivrogne. ֆր.

ԱՂՕԹՔ ԱՌ ՏԻՐԱՄԱՅՐ ԿՈՅՍՆ

(Ս. ԳՐԻԳ. ՆԱՐԵԿԱՑԻԷՆ [1] , Բան Ձ.)

Եւ արդ , աստուածային պակուցիչ [2] բարկութենէն ահարկու անյուսութեան մատնուած՝ և տրտմութենէ կարեվէր [3] տագնապած ոգւով կուգամ աղաչելու քեզ Ս. Աստուածածին , Դու՝ որ հրեշտակ մ'ես մարդկային սերունդէ , քերովբէ մը մարմնաւոր կերպարանքով , երկնաւոր դշխոյ մը , անխառն՝ ինչպէս օդը , մաքուր՝ ինչպէս լոյսը , վճիտ՝ ինչպէս բարձրերը շողացող արուսեակը [5] , անհամեմատօրէն գերազանց՝ քան անհպելի Սրբութիւն Սրբոցի [6] վայրը . Դու՝ որ

1. Ս. Գրիգ. Նարեկացի ծնած է շուրջ 951ին. իր հմտութեամբ ու հրեշտակային վարքով քիչ ատենէն մեծ համբաւ հանեց , բայց շատեր նախանձէ շարժեալ՝ ջանացին վարկաբեկ ընել զինք նոյն ատենի Կաթուղիկոսին առջեւ, ու ամօթապարտ եղան ։ Հայերէն լեզուն՝ որ Զ. Դարէն սկսեալ մեծ անկում մ'ունեցած էր , մանաւանդ անփորձ գրիչներու ձեռքով կարծես անկանգնելի կործանումի մը դատապարտուած էր , նոր կեանք ու ոգի ստացաւ Նարեկացւոյ եւ ուրիշ քանի մը հեղինակներու ձեռքով ։ Նարեկացի իր ամբողջ կեանքը նուիրեց հոգեւորականութեան ու գրաւոր զբաղումներու ։ Իր երկերէն նշանաւորագոյնք են՝ Ապարանից Խաչի Պատմութիւնը , Մեկնութիւն Երգոց Երգոյնը ու մանաւանդ Նարեկ աղօթագիրքը ուր ակներեւ կը փայլի անոր խոր հմտութիւնն ու բարձր հանճարը . մեռած է շուրջ 1003ին ,

2. Պակուցիչ. սաստիկ վախ ազդող, քստմնեցուցիչ ։

3. Կարեվէր. սաստիկ՝ յոյժ՝ չարաչար (վիրաւորեալ) ։

4. Անխառն. զուտ, պարզ. — Հիները պարզ տարր մը կը կարծէին օդը , այս պատճառաւ՝ ստէպ կրօնական մատենագիրք օդոյ կը նմանցնեն Ս. Կոյսը , անոր ամբիծ մաքրութիւնը ցոյց տալու համար ։

5. Արուսեակը ամէնէն փայլուն մոլորակն է արեգակնային դրութեան . մեծութիւնը գրեթէ հաւասար է երկրիս . առտուները արեւելեան կողմը կ'երեւի, եւ իրիկունները՝ դէպ արեւմուտք . Հայերէն կ'ըսուի նաեւ այգաբեր, լուսաբեր, աստղ առաւօտու, գիշերավար. vénus, ֆր. étoile (փխ.) du berger; étoile du matin .

6. Սրբութիւն Սրբոցը հրէական տաճարին այն մասն էր՝ ուր կը պահ-

օթեւանը ես երանաւոր խոստումին[7], շնչական[8] եդեմը, հրեղէն սրով պաշտպանուած անմահութեան կենաց ծառը. Դու՝ որ զօրացած ու հովանաւորուած ես Բարձրեալ Հօրմէն, յարդարուած ու մաքրագործուած՝ Ս. Հոգւոյն հանգստեամբը, պճնուած ու շքեղացած՝ Որդւոյն Աստուծոյ բնակութեամբը . . . : Ընդունէ՛ իմ հրավառ սրտիս աղերսախառն մաղթանքներն ու ընծայէ՛ զայնս քու միածին Որդւոյդ, կցելով անոնց քու իսկ պաղատանքներդ. Հիւսէ՛, այո՛, մեղաւորի մը այս դառն հեծեծանքները քու երջանիկ ու խնկաւորեալ հայցուածներուդ հետ, ո՛վ օրհնեալ Պտղոյն[9] կենաց տունկը, որպէս զի քու օգնութիւնդ ու պաշտպանութիւնդ վայելելով միշտ, եւ նեցուկ ու առաջնորդ ունենալով ինծի քու կոյս մայրութիւնդ՝ ապրիմ յաւէտ ի փառս Որդւոյդ Քրիստոսի՝ իմ Տիրոջս:

ուէր տապանակը. եւ ուր՝ բաց ի քահանայապետէն, որ տարին մէկ անգամ միայն կրնար մտնել հոն, ուրիշ եւ ոչ մէկու մը թոյլ տրուած էր մտնելը՝

7. Երանաւոր խոստումին. Մեսիայի:

8. Շնչական. կեանք ունեցող:

9. Օրհնեալ պտուղ. Յիսուս Քրիստոս:

ԽՈՆՋ ԹՌՉՆԱԿԸ

Օր մըն էր այն համակ ծիծաղ եւ հրապոյր.
Ծով եւ առուակ, սիւգ եւ ծաղիկ, թոյր եւ բոյր,
Գուրգուրանօք եւ պչրանօք[1] սիրային
Անպատմելի բաներ մ'հոգւոյս փափսային:

Իսկ ես անոնց հըմայքներուն[2] անտարբեր՝
Թափառէի յուշերուս մէջ տարուբեր[3].
Յուշեր տարտամ՝ որ թռչտէին խառն ի խուռն,
Եւ կոծէին զիս մեղմ հըպմամբ եւ մերթ բուռն:

Երբ դիտէի՝ յոյզերու այս տխրագին
Վախճան մը տալ հոգեդըղորդ ծըփանքին,
Նշմարեցի ձեւ մ'անորոշ, նուրբ ստուեր,
Որ օդին մէջ կը ծածանէր զոյգ թեւեր:

Եւ թառեցաւ հաւիկը լուռ անշըշունչ՝
Մօտ առուակին եղեգանց վրայ փունջ ի փունջ,
Որ հովերէն կ'օրօրուէին սըգաւոր
Կը թափէին մութ ցօղեր՝ լոյս ջուրին խոր:

Ծիւղն երերի . . . թռչնակը խոնջ եւ անտէր՝
Մէկ եղէգէն միւսին ի զուր ցատկոտէր,
Եւ թաւուտին դալարագեղ ալեաց մէջ
Անդուլ անձայն կ'ընէր բոնի ելեւէջ:

1. Պչրանք. նազանք. coquetterie, իգ.
2. Հմայք. կախարդանք, մոգիչ ույժ. enchantement; attrait, ար.
3. Տարուբեր. ծփալով. ballotté, ée.

— Այսպէս եւ մարդ խնդրէ հոգւոյ յոյզերուն
Դադար, երկրի ալեաց միջեւ երերուն,
Ուր ղեկերի ոլոր մոլոր առ խարխափ
Դուն ուրեք գոհ, գըրեթէ միշտ յուսախաբ։

Դաշտաց դալարն երկընքի շողն ու կապոյտ,
Մրմունջն ու ցոլք առուակներու գեղապտոյտ[4],
Ագամանդներ արշալուսին խաղաղիկ,
Գարուն, շփիւռ, ծիծեռն, թիթեռն ու ծաղիկ՝

Ծըպիտներ են կենսապարգեւ մոգական[5],
Որ կը փթթին արցունքներու մէջ մարդկան.
Սակայն անոնք չե՞ն երազներ գեղեցիկ
Որ կը մարին փթթումէ վերջ վաղանցիկ։

Գանձեր, փառքեր, պատիւ, պերճանք[6] և համբաւ՝
Բուրին մեր շուրջ վարդերու նման սրտագրաւ,
Բայց թառամին —ո՜հ հեգնութիւն— մինչ ի սարսուռ
Քաղենք զանոնք փըշոց մէջէն սայրասուր։

Եւ մարդն ինքն ալ, չէ՞ եղէգ մը հողմաշարժ՝
Դատապարտուած հարուածներու աղէխարշ[7],
Որ օր մըն ալ յորձանքին մէջ՝ անողոք
Վճռով մ'անդարձ պիտի սուզի անբողոք։

Իսկ պարտասեալ սիրտն ո՞ւր գտնէ զիւր կռուան[8],
Կենաց անդուլ պայքարին մէջ հանգըրւան[9].

4. Գեղապտոյտ. գեղեցիկ յորձանքներ ունեցող, գեղեցիկ հոսող։
5. Մոգական. մոգիչ, հրապուրիչ։
6. Պերճանք. փառաւորութիւն, զարդեր։
7. Աղէխարշ. գութ ազդող, սրտաճմլիկ. — Հարուած, տանջանք։
8. Կռուան. կառչելու տեղ, ապաւէն. appui ; repos, ար.
9. Հանգրուան. հանգստեան վայր. halte, իգ. lieu de repos.

— Կարծուած բարիքս՝ հոգւոյ պանդոյր[10] և անձուկ՝
Դառնան թերեւս յոյս նըպատակ եւ նեցուկ։

Բայց քա՛ւ լիցի խոնջ թռչնակիս, ո՜հ երբեք
Այլուր փնտռել նեցուկ սրտին անձկարեկ[11],
Այլ սոսկ ի քեզ, Աստուա՜ծ, ոյժ յար կենսաւէտ,
Ո՛վ բացարձակ անշարժդ միայն դու յաւէտ։

Ք. Ե. Կ.

ԱՐԾՈՒԻՆ ԱՌԱԿԸ

(Ս. ԳՐՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵՆԷՆ. Եզեկ. ԺԷ.)

Մեծղի լիամագիլ[1] արծիւ մը՝ լայնատարած խոշոր թեւիչներով, խոյացաւ Լիբանանու վրայ, և հանեց տարաւ ընտի՛ր ընտիր մայրիներէն, ու խլեց մատղաշ տունկը և տարաւ Քանանու երկիրն ու տնկեց զայն պարսպապատ քաղաքին մէջ։ Եւ առաւ այն երկրին հունտերէն ու ցանեց դաշտին մէջ մանր տունկերու սերմերուն նման՝ որպէս զի արմատանալով բուսնէր առատ ջուրերու քով. — եւ բուսաւ ու եղաւ տկար փոքրահասակ որթատունկ մը —, անոր վրայ ուռեր երեւցան, և արմատներ արձակեց հողին մէջ ու մեծ որթատունկ մը եղաւ. եւ ողկոյզներ հանեց եւ իր բարունակները[2] տարածեց։

10. Պանդոյր. յիմար, անխելք։
11. Անձկարեկ. կարօտակէզ։

1. Լիամագիլ. խոշոր ու սուր մագիլներով զինուած։
2. Բարունակ. ոստ, պտղաբեր ճիւղ որթի. pampre; sarment, ար.

Ուրիշ արծիւ մըն ալ երեւցաւ մեծաթեւ, բազմամագիլ, պարուրուած պարփակուած այս որթատունկէն՝ որ իր ներքեւ կ'երկարաձգէր խոր արմատներ, ու զարդարուած էր ուռերով, զորս երկնցուց զայն ոռոգելու համար իր յուռթի տափաստաններուն[3] նման։ Գեղեցիկ դաշտի մը մէջ տնկուած էր ան՝ առատ ջուրերու քովիկը, աճելու, ուռճանալու[4], պտուղներ տալու և մեծ որթատունկ մը ըլլալու համար։

Ըսէ՛ ուրեմն. Այսպէս կ'ըսէ Ադոնայի[5] Տէրը. Արդեօք պիտի յաջողի՞, չէ՞ որ անոր փափուկ արմատներն ու անոր պտուղները պիտի նեխին, ու պիտի չորնան անոր բոլոր շառաւիղները, եւ հարկ պիտի չըլլայ հզօր բազուկի մը եւ անթիւ բազմութեան մը զայն արմատաքի խլելու համար։ Պիտի պարարի՞, ո՛չ պիտի չյաջողի, չէ՞ որ խորշակը փչած պահուն պիտի ցամքի բոյսն ու անոր շառաւիղները...։ Կենդանի՛ եմ[6] ես, կ'ըսէ Ադոնայի Տէրը, թէ որ չհատուցանեմ իրեն այն ուխտը՝ որուն ինք դրժեց, եւ այն երդումը՝ զոր ինք անարգեց։ Զինք պիտի կաշկանդեմ ու ըմբռնեմ իմ վարմիս[7] մէջ, ու պիտի տանիմ Բաբելոն՝ ուր զինք պիտի դատեմ ինծի դէմ գործած անիրաւութեան համաձայն, եւ իր բոլոր փախստականներն ու զօրքերու ջոկատները սրախողխող պիտի ըլլան. իսկ մնացորդները պիտի ցրուեն հորս հովերը[8], եւ այն ատեն պիտի ճանչնաք թէ ես եմ,

3. Տափաստան. անմշակ երկիր. lande, իգ.
4. Ուռճանալ. ծլիլ, աճիլ։
5. Ադոնայի. եբրայեցերէն բառ, կը նշանակէ Տէր։
6. Կենդանի եմ ես. երդման ձեւ մը, կեանքիս վրայ կ'երդնում իմաստը ունի։
7. Վարմ. ցանց, ուռկան. rets, ար.
8. Չորս հովերը. երկրիս չորս ծայրերը։

ձեր Տէրը, այս բաները խօսողը։ Ուստի, այսպէս կ'ըսէ Ադոնայի Տէրը. Այն ատեն բարձրաւանդակի[9] ընտի՛ր ընտիր մայրիներէն պիտի առնում ու տնկեմ. եւ այդ շառաւիղներու կատարէն պիտի խլեմ մատղաշ ճիւղ մը ու քշտելով[10] պիտի տնկեմ բարձր լերան վրայ։ Այո՛, պիտի կախեմ զայն բարձրաբերձ լեռնէն. պիտի տնկեմ, եւ ան՝ ոստեր պիտի արձկէ ու պտուղ բերէ, և յաղթ մայրի մ'ըլլայ. այնպէս որ՝ գազաններ գան անոր տակ հանգչին, եւ թռչուններ անոր հովանւոյն տակ դադար առնուն...։ Ու երկրին ամբողջ ծառերը պիտի ճանչնան թէ ես եմ Տէրը, ես՝ որ կը խոնարհեցնեմ բարձրուղէշ[11] ծառը, ու կը բարձրացնեմ խոնարհ ծառը, ես՝ որ կը ցամքեցնեմ դալար փայտը, ու կը կանանչցնեմ դօսացած՝ չոր փայտը. ես Տէրս խօսեցայ՝ ու պիտի գործադրեմ։

ՈՒՂԵՐՁ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ

(Սաղմոս ԺԷ.)[1]

Մահուան ցաւերը շուրջս պատեցին. քանդիչ հեղեղներ խռովքով լեցուցին զիս։
Դժոխոց վիշտերը զիս պաշարեցին. մահուան որոգայթներ ըմբռնեցին զիս...։

9. Բարձրաւանդակ. բարձր տեղ, բարձրաւանդակ. hauteur, իգ.
10. Քշտել. ճիւղերը կտրել, յօտել, [illegible]. émonder.
11. Բարձրուղէշ. բարձր ճիւղեր ունեցող. branchu, ue. ած.
1. Չկայ գրական երկ մը, որ հաւասարի Սաղմոսներու գեղեցկութեան թէ նիւթի՝ թէ բացատրութեանց տեսակէտով։ «Մահկանացու քնարը», կ'ըսէ Լամարթին, ունեցած չէ այնքան դաշն, այնքան յուզիչ եւ այնքան ծա՛նր թրթռացումներ. քերթողին հանճարը երբեք սաւառնած չէ ա՛յնքան բարձ-

Խռովեցաւ[2] երկիրս ու դողաց․ լեռներու հիմերը
սասանեցան ու դղրդեցան,
Զի Աստուած զայրացաւ անոնց դէմ ։
Ծուխ ելաւ[3] անոր զայրոյթէն, և հուր բորբոքեցաւ
անոր աչքերէն, ու փայլակներ շողացին անկէ ։
Խոնարհեցուց[4] երկինքն ու իջաւ, եւ մէգ ունէր իր
ոտքերուն տակ ։
Ելաւ քրովբէներու վրայ ու թռաւ․ սլացաւ ան հո-
վերու թեւոց վրայ ։
Խաւարը դրաւ նա իբր իրեն ծածկոյթ[5], եւ անոր շուր-
ջը հաստատեց իր յարկերը, և խաւարակուռ
ջուրերը կարկառեց մինչև օդային ամպերը ։

բերը, ոչ ալ գինգեղած ա՛յնքան գեղեցիկ․ մարդուս հոգին ունեցած չէ բնաւ ըլլայ իր նմանեաց, ըլլայ Աստուծոյ առջեւ ա՛յնքան գոռոզիկ, այնքան համակրալից, եւ այնքան սրտամորմոք խօսքեր ու զգացումներ . . . Սաղմոսէ մը ետքը՝ փորձեցէք կարդալ Ովրատիոսէ կամ Պինդարոսէ, իմ մասիս՝ ես այդ բանը չեմ կրնար ընել (Voyage en Orient)»։ Արուեստի տեսակէտով, մեր հին տաղաչափութեան օրէնքները եբրայականին յար նման ըլլալով՝ կ'արժէ որ մենք ալ մասնաւոր ուշադրութիւն մը ընծայենք Սաղմոսներուն․ Արդէն Ս․ Գրոց հին Թարգմանութեանց մէջ, երբ մեր Հայ Թարգմանութիւնը առաջին տեղը կը գրաւէ գեղեցկութեան տեսակէտով, գլխաւոր պատճառներէն մին սա է որ, նմանութիւն մը կայ երկու լեզուներու տաղաչափական կանոնաց մէջ ։ — Մեր հոս ընծայած աշխարհաբար Թարգմանութեանց մէջ հետեւեցանք ի մասնաւորի հայերէն բնագիր-Թարգմանութեան, իսկ ա՛ն տեղերն՝ ուր, մեր Թարգմանութեան իմաստը տարտամ ինկած էր, եւ կամ եբրայականին մէջ տարբեր նոր գաղափար մը կը յայտնուէր՝ այն ատեն այս վերջնոյն համաձայն ըրինք մեր Թարգմանութիւնն ալ ։

2. Խռովեցաւ . . . Եհովա փոթորիկի միջոցաւ օգնութեան կը փութայ իր ծառային՝ Դաւթի․ Բանաստեղծը աստիճանաբար կը նկարագրէ փոթորիկի պայթիւնը․ խռովեցաւ . . . դողաց, փոթորիկը հեռուէն գլուխ կուտայ ու կը զգացուին անոր մօտալուտ նշանները ։

3. Ծուխ ելաւ․ յանդուգն բացատրութիւն՝ որով կը պատկերացուի աստուածային զայրոյթը․ հուր բորբոքեցաւ, հեռուէն կը տեսնուի կայծակի շեղբերը ։

4. Խոնարհեցուց . . . Աստուած երկինքէն կ'իջնէ պատժելու․ ամպերը կը խոնարհին իր ոտքերուն տակ․ Թանձր մշուշը կը կքի կը խտանայ իր վեհ քեռան ներքեւ ․

5. Երկինքը ծածկող լեռնակուտակ գորշ ամպերը Թանձր պարսպի մը նման կարծես կը սքօղեն Եհովան — խաւարը դրաւ նա իբր իրեն ծածկոյթ․

Անոր փայլատակած պահուն՝ ամպերը պատռեցան[6]
ու կարկուտ և հրոյ կայծեր դուրս խուժեցին ։
Տէրը որոտաց երկինքէն, եւ Բարձրեալը հնչեցուց իր
ձայնը կարկուտի եւ հրոյ կայծերու տարափի
մը մէջ ։
Տեղացուց իր նետերն ու ցրուեց զանոնք (իր ոսոխները)։
Արագ արագ կրկնապատկեց իր փայլակներն ու խու-
ճապի ենթարկեց զանոնք ։
Այն ատեն տեսնուեցան ջուրերու ակերն[7], ու յայտ-
նուեցան աշխարհի հիմերը․ քու սաստիդ զօ-
րութեամբ, Տէր, ու քու զայրոյթիդ շունչին[8]
բուռն թափովը ։
Բարձրերէն երկնցուց ան իր բազուկը և ըմբռնեց զիս,
ազատեց զիս ջուրերու հեղեղներէն ։

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՄԵԾՎԱՅԵԼՉՈՒԹԻՒՆԸ

(Սաղմոս ԻԸ․)

Ընծայեցէ՛ք Տիրոջ, Աստուծո՛յ որդիներ․ ընծայեցէ՛ք
Տիրոջ խոյերու[1] ձագեր ։
Ընծայեցէ՛ք Տիրոջ փառք ու պատիւ․ ընծայեցէ՛ք Տի-
րոջ փառք՝ անոր անուան արժանի․ երկրպագէք
Տիրոջ իր սուրբ սրահին մէջ ։

6. Ճանթը իբր թէ պատռելով ամպերը, ճեղքերէն դուրս կը հոսին կարկուտ ու իրարու յաջորդող փայլակներու հրավառ խուրձեր ։

7. Ջուրերու ակերը․ կը նշանակեն այն աղէտներն որոց մէջ ընկղմած էր Դաւիթ. այժմ այդ աղէտները տեղի տուին՝ ու մէջտեղ ելան իրենց հաստատուն հիմերը ։

8. Զայրոյթիդ շունչին, այսինքն՝ փոթորիկի պահուն անընդհատ փչող բուռն հովին ։

1. Խոյ․ արու ոչխար, ֆրն․ bélier, ar.

Ջուրերու վրայ է Աստուծոյ ձայնը[2]. Աստուած փառ-
քով որոտաց. յորդ ջուրերու վրայ է նոյն ինքն
Տէրը:
Տիրոջ ձայնը[3] ուժեղ է. փառահեղ է Տիրոջ ձայնը:
Տիրոջ ձայնը կը փշրէ մայրիները. և Տէրը կը մանրէ
Լիբանանու մայրիները:
Պիտի մանրէ զանոնք Լիբանանու մատաղ տունկի մը
նման, եւ իր սիրելին նման է միեղջերուի[4] ձա-
գերուն:
Տիրոջ ձայնը կրակի բոցեր բխել կուտայ:
Տիրոջ ձայնը կը շարժէ անապատը, ու կը խռովէ Տէ-
րը Կադէսի[5] անապատը:
Տիրոջ ձայնը երկնել[6] կուտայ եղջերուներուն, ու կը
կապտէ[7] անտառները, եւ անոր տաճարին մէջ
ամէնքը կը փառաբանեն զինք:
Տէրը կ'իջեցնէ կը ցածցնէ ջրհեղեղները:
Տէրը յաւիտեան պիտի թագաւորէ:
Տէրը ույժ պիտի ներշնչէ իր ժողովուրդին, ու պիտի
օրհնէ իր ժողովուրդը խաղաղութեան մէջ:

2. Ջուրերու վրայ է . . . հոգեցունց նկարագրական փոթորիկին՝ որ կը պայթի կատաղօրէն Լիբանանու վրայ. մայրիները ջարդ ու փշուր կ'ըլլան՝ ու կոտրուանքները լերան վրայ կը ցատկռտեն հորթերու նման (Ըստ Եբր.). լեռն ալ կը դղրդի իր հիմերէն: Փոթորիկը կը շարունակէ իր ապերասան վազքը փայլակ ու շանթ ցանցնելով իր ճամբուն վրայ, մինչեւ որ հասնի Կադէսի անապատը. հոն՝ եղջերուք անժամ ժամանակէն յառաջ կը ծնին իրենց ձագերը (Ըստ Եբր.): Մարդը միայն կարծես՝ սոսկումէն մունջ դարձած է ու չի տեսնուիր այս համայնանկարին մէջ. ահա սոյն վսեմ երգին ամբողջ նիւթը:

3. Տիրոջ ձայնը. այսինքն՝ որոտումը:

4. Միեղջերու. առասպելեալ կենդանի մը՝ որու ճակատը մէկ կոտոշ միայն բուսած կը կարծէին. [illegible], licorne, իգ. — Հոս՝ աւելի հաւանական է որ կը նշանակէ ռնգեղջիւր:

5. Կադէս կամ Կադէս-Բառնեայ կը գտնուի Ապառաժ Արաբիոյ մէջ:

6. Երկնել. ձագ բերել, ցկնել. mettre bas; enfanter.

7. Կապտել. մերկացնել, տերեւաթափ ընել:

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ
ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

1. Ոտանաւոր կը կոչուի խօսք մը կամ շարադրութիւն մը՝ որու մասերը որոշեալ չափով ու թուով կշռուած են. այս ձեւով խօսք կազմելու արուեստը կը կոչուի Տաղաչափութիւն:

2. Տաղաչափութիւնը երկու տեսակ է. Թուական եւ Զափական. մենք պիտի խօսինք Թուական ոտանաւորի վրայ:

ՅՕԴ. Ա. — ԹՈՒԱԿԱՆ ՈՏԱՆԱՒՈՐ

3. Թուական ոտանաւորի մէջ դիտելի հինգ կէտեր կան. 1. Ոտք. 2. Հատած և Անդամ. 3. Յանգ. 4. Տող. 5. Տուն:

4. Ոտանաւորը կը գրուի տող առ տող՝ եւ մէն մի տող գլխագրով կ'սկսի:

1°. Ոտք. — 5. Ոտանաւորի տողի մը իւրաքանչիւր վանկը ուրոյն ոտք մը կը կազմէ. հետեւաբար ո՛րքան վանկ ունի տող մը՝ նոյնքան ալ ոտք կ'ունենայ:

6. Հայերէն տաղաչափութեան օրինաց համաձայն, ոտանաւորի տող մը հասարակօրէն կրնայ ունենալ հինգէն մինչեւ տասնուվեց վանկ: Կ'ըսենք հասարակօրէն, քանզի որ հինգէն նուազ վանկ ունեցող տողեր ալ կը գտնուին. բայց ատոնք առանձինն չեն գործածուիր, այլ իրենցմէ շատ վանկեր ունեցող տողերու հետ կը բանին:

ՎԱՆԿԵՐՈՒ ԿԱՄ ՈՏՔԵՐՈՒ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

7. Ամէն կատարեալ ձայնաւոր — ա, ե, է, ը, ի, ո, օ — թէ՛ առանձին՝ և թէ իր բաղաձայներով մէկ վանկ կամ ոտք կը ձեւացնէ ։

8. ւ եւ յ տառերը կիսաձայն ըլլալով, ուրոյն վանկ չեն կազմեր ։

9. ը տառը երբեմն ամբողջ վանկ է, երբեմն՝ կէս, ու երբեմն բոլորովին կ'անհետի ։

ա. Ը ձայնաւորն ամբողջ վանկ է՝ երբ յաջորդ բաղաձայնք դիւրաւ եւ կամ առանց չափազանց խստութեան չեն ամփոփուիր ։ օրինակ, Մարտընչիլ. բըդղալ. եւ այս պարագային՝ ը գիրը հասարակօրէն ներգործութեամբ կը գրուի, թէպէտ կրնայ չգրուիլ ալ՝ երբ մանաւանդ վանկերը դիւրաւ որոշուին ։

բ. Ը ձայնաւորը կը սղի, այսինքն՝ ուրոյն ոտք չի կազմեր, երբ, իրմէ ետքը նայ կամ թոյլ բաղաձայնով — լ, ղ, մ, ն, ր, ռ — ի միասին ձայնաւոր մը գայ. օրինակ, Մանր ա-լոճ, հո-վիւն ալ, լեռն ե-լան. — չէ թէ մա-նըր, հո-վի-ւըն, լե-ռըն. —։

գ. Ս, Դ, Ն գրերն — երբ յօդ կամ դերանուն — երբ բառի մը վերջը գտնուին, իրենցմէ անմիջապէս յառաջ զգացուած ը ձայնաւորը կրնայ ըստ կամս սղիլ՝ և կամ ուրոյն վանկ կազմել, նոյն իսկ երբ յաջորդ գիրը ձայնաւոր չըլլայ. օրինակ, Կա-տարքն լե-րանց, եւ կամ՝ կա-տար-քըն. տունս կամ՝ տու-նըս. պարտէզդ կամ՝ պար-տէ-զըդ.

դ. Երբ ը գիրը բառի մը առաջին կէս վանկերը կը կազմէ՝ կրնայ ըստ կամս սղիլ՝ եւ կամ ուրոյն վանկ կազմել. օրինակ, Սկիզբ, կամ՝ ըս-կիզբ. լրատու կամ՝ լը-րա-տու. զանխլաբար կամ՝ զան-խը-լա-բար. բլուր կամ՝ բը-լուր ։

Այս սղումը պարտաւորիչ է՝ երբ նախընթաց գիրը ձայնաւոր մ'է. օրինակ, Մի՛ շտա-պեր. ին-ծի սպա-սե-ցին — չէ թէ մի՛ ըշ-տա-պեր. ին-ծի ըս-պա-սե-ցին —։

ե. Ը ով սկսող բառերը, ինչպէս՝ ընդ, ըստ, ընդունել եւն. կրնան ըստ կամս սղիլ, որ պահուն՝ այդ սղումները պէտք է ապաթարցով նշանակել՝ այսպէս, 'նդ, 'ստ, 'նդունել, բայց յաճախելու չէ այս կերպ սղումները ։

զ. Ը գրէն վերջը ուրիշ ձայնաւոր դնելն աններելի սխալ մ'է, զգուշանալու է ուրեմն ձեռ-քըն եր-կըն-ցուց. գրի-չըն ա-ռաւ եւն. ըսելէ ։

է. Երբ ր, լ, ն, ռ վերջնատառերու յաջորդող բառը բաղաձայնով մը սկսի՝ այն ատեն ուրոյն վանկ կը կազմեն երկու բաղաձայնք ը առնելով. օրինակ, Բար-ձըր լեռ, մա-նըր քար. Տե՛ս 9, բ. ։

ը. Երբ բառի մը յոգնակին կազմող ք գրէն առաջ ը ի հնչում զգացուի՝ այն ատեն ը գիրը կրնայ ըստ կամս սղիլ՝ և կամ ուրոյն վանկ կազմել. օրինակ, Կարգք, կամ՝ կար-գըք ։

10. Ամէն բաղադրեալ ձայնաւոր — այ, եա, եայ, ու, իւ, ոյ — առանձին՝ կամ իր բաղաձայներով մէկ վանկ կը կազմէ. օրինակ, այս-օր, փայտ-եայ, սիւն ։

11. Մի և նոյն բառին մէջ իրարու քով գտնուող երկու կատարեալ ձայնաւորներ — աէ, էա, իե, իա, իօ եւն. — երկու վանկ կը կազմեն. օրինակ, է-ակ, ա-էտ, դի-ակ, ձի-ով ։

12. Երբ երկու բառ քով քովի եկած ատեննին մէկը ձայնաւորով վերջաւորի, և միւսն ալ ձայնաւորով սկսի, այն երկու կից ձայնաւորք պէտք է մէկ վանկի ամփոփել, ինչ որ հասարակօրէն ապաթարցով մը կը նշանակուի. օրինակ, ահա՛ւազան. — փոխ՝. ա-հա-աւազան ի — ։

13. Ուա, ուէ, ուի եւն. երկբարբառք մէկ ոտք կը կազմեն. իսկ երբ երկու ոտք կազմել ուզուի՝ այն ատեն կը գրուին ըուա, ըուէ, ըուի. օրինակ, Աստ-ուած կամ Աս-տը-ւած։

Կան կարգ մը բառեր՝ որոց մէջ ո տառը իր ձայնը կը պահէ երկու վանկ կազմելով հանդերձ. օրինակ, Փա-նու-էլ, լու-ի, գն-չու-ի։

2°. Հատած եւ Անջատ. — 14. Ոտանաւորի տողի մը մէջ եղած հանգիստներուն՝ հատած կ՚ըսուի. ըստ այսմ, քանի՛ հատած կամ հանգիստ որ գտնուի տողի մը մէջ, նոյնքան անջատներ կ՚ունենայ տողը, օրինակ.

Ծըպտուն ամբոխ	ամօրման
Մէջ՝ երգելո՛վ	բաց բերան.
Ձըմեռն՝ անվա՛րժ	ցուրտ օդի՝
Մնաց անպաշտպան,	անօթի՝ . . . ։

Ուր կը տեսնուի թէ իւրաքանչիւր տող երկու հատած ունի, և հետեւաբար՝ երկու անդամներու բաժնուած է՝ զորս գծով մը որոշած ենք։

15. Հայերէն տաղաչափութիւնը կը պահանջէ որ, հատածը միայն շեշտեալ կամ սուր վանկի առջեւ տեղի ունենայ, չէ թէ բութ վանկի առջեւ. ինչպէս յայտնի կը տեսնուի վերի օրինակին մէջ։

16. Հայերէնի մէջ թէպէտ խիստ քիչ են թուով կազմական շեշտ ունեցող բառեր, բայց կարելի է ի հարկին շեշտել միավանկ բառերու մեծ մասը. բազմավանկներուն ալ վերջին վանկերն ընդունակ են շեշտի։

17. Հայերէնի մէջ լոկ ինքեան շեշտ ունեցող բառերն են՝ կոչականներու առաջին վանկը. ա՛ղջիկ, ո՛րդեակ. — Երբ մէկն անուամբ կոչուի՝ վերջին վանկը շեշտ կ՚առնու. Պօղո՛ս, Սարգի՛ս։ — Իսկ կազմական շեշտ ունեցող բառերն են. ա՛յժմ, գո՛նէ, բա՛բէ, ա՛յսօր, ա՛յսքան, մի՛թէ, ո՛րքան, ե՛րկրորդ եւն.

զորս չ՚արժեր մի առ մի թուել՝ քանի որ ականջը վարժ է արդէն անոնց։

18. Բութ վանկերն անոնք են՝ որ շեշտ չեն կրնար առնուլ, և հետեւաբար անոնցմով հատած չի կազմուիր։

19. Հայերէնի մէջ շեշտի անընդունակ են.

ա. Գրեթէ բոլոր պարզ շաղկապները — եւ, ու, թէ, կամ, այլ, բայց եւն. — բացառութիւնք են յետադաս շաղկապք — իսկ, անգամ եւն. —։

բ. Նախադրութիւնք՝ — առանց, մինչեւ, դէպ ի, իբրեւ, իբր եւն. — Երբ խնդիրն իրենցմէ վերջը դրուի. բացառութիւն են այն նախադրութիւնք՝ որոնք յետադաս կը գործածուին. օրինակ. Օրն ի բո՛ւն, ինձ հե՛տ։

գ. Նախդիրք — ի, յ, զ, ց, առ, ընդ, ըստ —։

դ. կը, մը, մի կարճ բառերը։

ե. Բաղաձայնէ մը ետքը եկող որոշիչ ու դերանուանական յօդերը — ս, դ, ն —. Տե՛ս 9 գ., և ընւելեայն ը ձայնն ունեցող վանկերէն շատերը. օրինակ, քաղցըր, բիւրքըս, տըկար։

զ. Շեշտի ընդունակ եղող այն բառերն՝ որոնց նախընթացը սուր վանկով է՝ դարձեալ չեն կրնար հատած կազմել. ուստի հետեւեալ տողերուն նշանագիր հատածն ու վերջաւորութիւնը սխալ են.

Արարչապե՛տն ալ	ի մանկութենէ
Բեզի խնամակա՛լ	եւ պահապա՛ն է։

20. Տողի մը միջանկեալ հատածներու մէջ, երբ այնպիսի բառեր ու ոճեր հանդիպին՝ որոնց առաջին մասին վրայ ըլլայ շեշտը՝ — ո՛րն որ, բո՛ղ տալ, մա՛ն գալ եւն. — այն ատեն այդ շեշտեալ մասով պէտք է վերջաւորել հատածը, իսկ բութ մասը երկրորդ անդամին անցնել։ Օրինակ.

Թառեր ծառի	մը կատար.
Մահուան մանգաղն	ալ հընձե՛ց.

21. Ասկէ կը հետեւի՝ որ տող մը անդամատելու համար, հարկ չէ միշտ ամբողջ բառով մը վերջացնել հատածը — թէպէտ այս կերպը աւելի յանձնարարելի է —, այլ կրնանք անմիջապէս չեշտեալ վանկին առջեւ ընել հատածն, ու բառին մնացած մասը յաջորդ անդամին կցել. օրինակ.

Յօնքերն այն | չափ խոշոր,
Այնչափ թա՛ն | ձըր գծուած

22. Քանի մը առանձին գիտելիքներ կան Ոտանաւորի տողին վերջաւորութեան համար. ա. Տողին վերջը սուղ վանկով բառ չի դրուիր. այս սխալը գործածած են արդի տաղաչափներէն ոմանք. ուստի պէտք չէ գրել

Իր հետ տարաւ հէք որբը
Այն բուրձերէն մէկ քանին՝
Զոր իր մօր գութն էր թողած
Զիջած մէջ ցուրտ դամբանին։

բ. Տողին վերջը չէ թէ միայն բութ վանկ չի դրըուիր՝ այլ և ոչ իսկ թերի մնացած բառ, կամ իրարու հետ սերտ կապակցութիւն ունեցող ասացուածներու առաջին մասը։ Ուստի անբաժին են՝ սրա՛-կըն, տա՛ն-երորդ. քա՛ղ-ցըր. —Ո՞վ - գիտէ. դա՛ն-դիտի են։

գ. Տողին վերջը շաղկապ չի դրուիր, ո՛չ ալ որ և է յարաբերական բառ, ուստի պէտք չէ վերջաւորել տող մը՝ եւ, կամ, բայց, զի, ու, թէ, եթէ, իսկ եւն. Նախադաս շաղկապներով, կամ՝ ով որ, որ, որոնք, երբոր, այն որ եւն. յարաբերական բառերով։

Բացառութիւն են՝ անգամ, իսկ, մանաւանդ, թէպէտ, թէեւ եւն. յետադաս շաղկապներն՝ որոնցմով կարելի է վերջաւորել տող մը։

23. Տողի մը անդամներուն թիւը՝ թէպէտ որոշ կանոնի մը չի հպատակիր, սակայն նախընտրելի է որ թեթեւ, զուարթ ու աշխոյժ նիւթերու համար կարճ

տողեր գործածուին. իսկ լուրջ, տխուր ու վսեմ նիւթերու համար՝ բազմանդամ տողեր։

24. Հինգէն պակաս վանկ ունեցող տողերը չեն անդամատուիր. այլ անոնց իւրաքանչիւր տողը մէկ մէկ հատած է, եւ ասոնք ստէպ վերջաւորութեան օրէնքէն ազատ են. օրինակ,

Գայլն ըսաւ. Բայց ի՞նչ
Կրնամ ես ընել.

Իմ բախտիս բան
Մ'ալ չէ խափան.

25. Հնգոտնեանը կրնայ անդամատուիլ 2+3, այսինքն՝ առաջին հատածը երկու վանկով ըլլալ եւ երկրորդը՝ երեք վանկով, եւ կամ բնա՛ւ չանդամատուիլ.

Հնգոտնեան 2+3

Ջերմակ | ծիրանի
Վարդի | շուշանի՝
Ծաւալ | ու ծածան
Շող շող | ծիածան.

Հնգոտնեան խառն

Դուք ինչո՞ւ օտար
Սեւ Ըռչնոց վըրտա,
Կուտ կուտ էք կըտեր
Այդ սիրուն արտեր.

26. Վեցոտնեանէ ցվեշտասանոտեան՝ այսպէս կ'անդամատուին տողերը.

	Անդամք	Վանկեր	Գումար
Վեցոտնեան	2		3+3= 6
Եօթնոտեան	2	4+3 կամ	3+4= 7
Ութոտնեան	2	4+4 »	5+3= 8
Իննոտեան	3 կամ 2	3+3+3 »	5+4= 9
Տասնոտեան	2		5+5= 10
Մետասանոտեան	4 կամ 3	2+3+3+3 »	4+4+3= 11
Երկոտասանոտեան	3		4+4+4= 12
Երեքտասանոտեան	4		3+3+4+3= 13
Չորեքտասանոտեան	4		4+3+4+3 =14
Հնգետասանոտեան	4		4+4+4+3= 15
Վեշտասանոտեան	4		4+4+4+4= 16

3°. Յանգ. — 27. Ոտանաւորի տողերուն նմանաձայն վերջաւորութիւնը կը կոչուի յանգ. օրինակ,

4+3

Ինչո՞ւ տխրած էն, լճե՛ր,
Ու չեն խօսիր քու ալեօք ;
Միթէ հայլւոյդ մէջ անձկօ—
Գեղուհի՞ մը նայեցաւ .

28. Այսպէս յանգերով ոտանաւորին՝ Յանգաւոր, եւ առանց յանգի շինուածին՝ Անյանգ ոտանաւոր կ'ըսուի։

29. Յանգ կազմելու համար, էական պայմանն է որ վերջին ձայնաւոր գիրերն ու անոնց յաջորդող բաղաձայնք՝ նոյն կամ նմանաձայն ըլլան.

30. Իրարու հետ յանգ կազմող նմանաձայն ձայնաւորք են. ա, եա, եայ, այ (ա). — ո, օ, ոյ (օ). — ոյ (ույ), ու, իւ (սիւն). — ե, է։

Իսկ նմանաձայն կամ լծորդ բաղաձայնք՝ որք իրարու հետ յանգ կը կազմեն՝ հետեւեալք են. բ, պ, փ. — գ, կ, ք. — դ, թ, տ. — զ, ս. — ժ, շ. — խ, ղ. — ծ, ձ, ց. — հ, յ (հ). — ճ, չ, ջ. — ռ, ր. — վ, ւ։ Այսպէս՝ խաղ և կաղ, արջ և կարճ, գիրգ և ընտիրք կրնան յանգ կազմել իրարու հետ։

31. Յանգի կազմութեան ատեն վերջնատառ հ ն կրնայ չեղեալ նկատուիլ, որով՝ աշխարհ և կատար. անմահ և նմա կրնան յանգ կազմել։

32. Երբ երկու վանկեր հնչմամբ տարբերին՝ թէեւ նոյն ուղղագրութիւնն ունենան՝ չեն կրնար յանգ կազմել. այսպէս, արծուի և կատուի. մարդոյ թիւն և զօրութիւն չեն կրնար յանգ կազմել։

ՅԱՆԳԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

33. Նոյնաձայնութեան տեսակէտէ՝ երեքի կը

բաժնուին յանգերը. տկար, չափաւոր կամ բաւական եւ ճոխ։

34. Տկար է յանգը՝ երբ ա. մէկ ձայնաւոր գրով միայն կազմուած ըլլայ. օրինակ.

Ջնջէ	Անարգէ՛	Վարդէ
Երէ	Մարգարէ	Առէ

բ. Երբ վերջին բաղաձայնք ըստ բառականի իրարու նման չըլլան. օրինակ.

Վարդ	Վարժ	Դաշտ
Սիրտ	Ամպրոպ	Փառք

Այս կարգի յանգեր շինելէ պէտք է զգուշանալ. միայն՝ կարճ տողերու, այսինքն՝ երկուքէն մինչեւ հնգատնեան տողերու մէջ ներելի է գործածելը։

35. Չափաւոր է յանգը՝ երբ ամբողջ վանկ մը — ձայնաւորն ու քովի բաղաձայնը — կազմուած է նոյն կամ նման տառերէ. օրինակ.

Կէս գիշեր է թափանցիկ
Հովը ծեծէ ճեղքուցիկ
Ծովը ծածան տարուբեր
Ծոյլ ծոյլ ծեծէ իր ափեր։

Եթէ բաղաձայնով վերջաւորող յանգի մը վերջին վանկին առաջին տառը նոյն կամ նման չըլլայ իսկ՝ դարձեալ յանգը չափաւոր կը սեպուի. օրինակ.

Քաղաքներուն ժխորին մէջ անվախճան
Երջանկութիւնը փընտռելէ ձանձրացած,
Ես դուրս ելայ խաժամուժէն մարդկութեան
Եւ կեանքի մեծ տարտարոսէն մըթացած։

36. Ճոխ է յանգը՝ երբ մէկէ աւելի վանկերէ կազմուած է. օրինակ.

Նուէր	Աշտանակ	Փըլուզեր
Տուէր	Դանակ	Ծոլոզեր

Ճոխ յանգի օրինակ.

Բայց կեանքի սէրն յանկարծ յաղթեց իւր թերթին
— Ապրի՛լ կ՚ուզեմ, գոչեց, ծաղիկն եմ գօտիին.
Ես չեմ վախնար հարուածներէն չար բախտին,
Ի զո՜ւր շանթեր գլխուս վերայ կը գոռան ։

37. Ճոխ յանգը կրնայ գործածուիլ միայն մեծատնեան (10-15) տողերու մէջ. սակայն այս պարագային անգամ մեծ զգուշութիւն պէտք է՝ որ իմաստը չզոհուի ճոխ յանգերու սիրոյն համար. և անիմաստ կամ անճահ բառերու կուտակումով չաղճատուի գրութիւնը ։

38. Անարգ ու բռնազբօսեալ է յանգը՝ երբ մի և նոյն ածանցիչ մասնիկով կազմուի, օրինակ.

Ատեցի	Եղած	Լըրութեան	Խօսքով	Հեռաւոր
Գրեցի	Մըտած	Մեծութեան	Գործով	Մերձաւոր

Ուստի, այս կերպ յանգեր չինելը խորշելու է ընդմիշտ ։

39. Սակայն ածանցիչ մասնիկներով կրնայ յանգ կազմուիլ՝ երբ ա. Ածանցիչ մասնկէն յառաջ, բառական յանգ կազմող գրեր գտնուին. զի այդ պահուն, մասնիկը նոյն ճշմարիտ յանգին վրայ աւելցուած կը համարուի. օրինակ.

Զօրքերու	Խորութիւն	Սառայէն	Ծառերով	Վարդի
Վարքերու	Զօրութիւն	Ծառայէն	Սառերով	Ցարդի

բ. Երբեմն մի և նոյն մասնիկով յանգ կը կազմուի՝ նոյն իսկ երբ նախընթաց կատարեալ յանգ չգըտնուի. միայն թէ նոյն կամ նման հնչում ունեցող մասնիկք իրարու կից պէտք է ըլլան. օրինակ. Մընչելու, կանչելու. — Արուանկէն, պըրանկէն ։

գ. Եթէ ածանցիչ մասնիկը տարբեր իմաստով

գործածուած ըլլայ իւրաքանչիւր տողի մէջ, օրինակ. Միածնաւ — գործ. և ծնաւ բայ. — Տեսնէր, մանէր. Սակայն պէտք չէ յաճախել այսպիսի յանգերը ։

ՅԱՆԳԵՐՈՒ ԴԱՍԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

40. Գլխաւոր չորս տեսակ են յանգերը. Անանջատ, Հիւսեալ. Գրկախառն. Ընդհատ ։

41. Անանջատ է յանգն՝ երբ ստանաւորի տողերըն անընդհատ յանգ կը կազմեն իրարու հետ ։

Օրինակ

Մելամաղձոտ լըճակ իմ
Քեզ հետ ըլլանք մըտերիմ.
Սիրեմ քեզի պէս ես ալ
Գրաւիլ՝ լըռել ու խոկալ ։

Որքան ունիս դու ալէ
Ճակատս այնքան խոկ ունի
Որքան ունիս դու փրփուր
Սիրտս այնքան խոց ունի բիւր ։

42. Հիւսեալ է յանգը՝ երբ առաջինը՝ երրորդին, ու երկրորդը՝ չորրորդին հետ նոյնաձայն ըլլան, օրինակ.

Գեղգեղ Թռչնոյն, բոյր ծաղիկէն
Ու վըտակին ջինջ կարկաչ,
Նոյնքան հեւքեր են Թագծածքէն
Տըխուր վանկեր ու հառաչ ։

43. Գրկախառն է յանգը՝ երբ առաջինը՝ չորրորդին, ու երկրորդը՝ երրորդին հետ նոյնաձայն են, օրինակ.

Ցեկեղեցին պատահեցան Թափոր երկու,
Մին գնայ տըխուր յուղարկ մանկան մը դագաղէն,
Ում հետեւի յիմարացած գրեթէ մի կին,
Վառ լանջքին մէջ զինք խորտակող ա՜խ մ՚արգելու ։

44. Ընդհատ կը կոչուին յանգերը՝ երբ չորս տողերէն առաջինը, երկրորդն ու չորրորդը նոյնավերջ են, իսկ երրորդը յանգ չի կազմեր. և կամ՝ ա. գ. դ. տողերը յանգ կը կազմեն՝ բ.ը չէզոք կը մնայ, օրինակ.

Ա. Ոսկի հիւսկէն մեր կեանքէն
Թէ հարուածով մը ուժգին
Փրթի մի թել յանկարծուստ
Դուն կը հիւսես վերըստին։

Բ. Անմահ է սէր, բընաւ չիյնար,
Թէեւ անցնի այս երկիր.
Խամրի ծաղիկ, փըշրի գոհար;
Իսկ սէր մընայ դալար դեռ,

45. Այժմու տաղաչափք աւելի կը նախընտրեն իրաւամբ Անանջատ ու Հիւսեալ յանգերը։ Անանջատ յանգով ոտանաւորն առհասարակ չորս տողով կ'ըլլայ։

46. Պէտք է զգուշանալ որ ոտանաւորի տողին մէջտեղը ըստ պատահման, կամ՝ տաղաչափութեան լեզուով՝ Տարաժամ յանգ մը չձեւանայ. զի նման յանգերու ներդաշնակութիւնը կը վնասէ՝ ինչպէս սա տողերուն մէջ.

Ճշմարտութիւն ու վարդ քընքուշ,
Թէեւ անոյշ՝ բայց չեն անփուշ։

4°. Տող եւ Տուն. — 47. Ոտանաւորի մը տողերը կրնան ըլլալ՝ 1. Հաւասար երկայնութեամբ, 2. Անհաւասար, 3. Խառն չափով։

ա. Հաւասար են՝ երբ տողերը կազմող վանկերու թիւը զոյգ է, օրինակ.

4+4 Ինչպէս ծաղիկն ի ծըղօտին,
Ինչպէս փոքրիկ գառներն հօտին,

բ. Անհաւասար են՝ երբ առաջին տողը՝ երրորդին հաւասար է, օրինակ.

4+4 Պահ մը նըման շըրջմոլիկի
4+3 Ցոյս մը թըռաւ իմ մօտէն.
4+4 Բայց անդորր շունչ մըրըրկի
4+3 Խըլեց ինծմէ զայն անդէն։

գ. Խառն չափով է ոտանաւորը՝ երբ տողերուն մէկ մասը տարբեր՝ և միւս մասն ալ տարբեր չափով է, օրինակ.

4+4 Արարչին գործոյն անարգը չըկայ
Տիեզերք ամէն՝ իւր ուժոյն վըկայ.

2+3 Գազանք ու մարդիկ,
Ծառեր ու ծաղիկ
Եւ նոյն իսկ պըզտիկ
Սերման ալ հատիկ,

4+3 Հընչեն անտառք ու բլուր
Աստուծոյ ոյժն ընդհանուր։

48. Արձագանգով կ'ըսուի այն ոտանաւորին՝ ուր տողի մը վերջին բառը կամ վանկն իբր ուրոյն տող կը յաջորդէ անոր, օրինակ.

Թըռչնոյ նըման նորաթեւ կ'երգէր նա սիրտ ի հըրճիւ
Ճի՛ւ, ճի՛ւ, ճի՛ւ...
Եւ ցըլանար իւր ճակտէն, երբ որ ժըպտէր կամ խօսէր,
Սէ՛ր, սէ՛ր, սէ՛ր։

49. Ազատ ոտանաւոր կոչուած տեսակ մըն ալ կայ՝ ուր ամէն տող իր համաչափը չունենար, այլ առանց որոշ կանոնի տարբեր չափերով իրարու կը յաջորդեն։ Առակներն առհասարակ ազատ ոտանաւորներով կ'ըլլան, օրինակ.

Մէկը կար՝ մէկը չըկար,
Պառաւ տանտիկին մը կար.
Բայց ի՞նչ պառաւ, այնպէս տըռտըռ, այնպէս չար,
Որ քովը մարդ չէր դիմանար,
Այն տանտիկինն
Ունէր երկու աղախին.
Նոցա բանն էր
Լուսումութէն մինչեւ գիշեր
Մանած մանել, կըտաւ գործել անդադար։

50. Շատ մը տողեր իրարու յաջորդելով Տուն մը կը կազմեն։ Բայց կայ ոտանաւոր՝ որ տուն ունի, և կա՛յ ալ որ տնատեալ չէ։

51. Կարճ ոտքով ոտանաւորներուն տունը հասարակօրէն չորսական տողով է. իսկ երկայն (12—16) ոտքովներունը՝ երկուական տողով։

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ. — ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

52. Բանաստեղծութիւնն իր նիւթին կողմանէ վեց գլխաւոր տեսակներու կը բաժնուի. 1. Քնարական (poésie lyrique), 2. Վիպասանական (poésie épique), 3. Թատերական (poésie dramatique), 4. Վարդապետական ու Նկարագրական (poésie didactique և descriptive), 5. Հովուական (poésie pastorale), 6. Թեթեւ քերթուածք (poésies fugitives)։

ՔՆԱՐԱԿԱՆ

53. Քնարականն այն է՝ որու տողերն ու չափը այնպէս մը չափակարգուած են՝ որ խիստ յարմար են եղանակով երգելու։ — Քնարականն արդէն ամէնէն հին տեսակն է, եւ նախնիք զայն քնարով կ՚երգէին։

Այս կարգի քերթուած մը միշտ պէտք է տնատուած ըլլայ հաւասար կերպով իր ամբողջութեան մէջ։ Մէն մի տուն կրնայ ունենալ երեքէ մինչեւ տասներկու տող։

54. Քնարականը կը բաժնուի՝ ա. Տաղ (ode), որու նիւթը նախնեաց քով սրբազան երգեր էին. իսկ այժմ այդ անունը բարձր ու վսեմ իմաստ ունեցող բանաստեղծութեանց կը տրուի։ բ. Եղերերգութիւն (élégie) կ՚ըսուի այն տաղին՝ որու նիւթը տխուր ու սրտաշարժ է։ գ. Երգօն (cantate), որ մասամբ նուագելի է՝ և մասամբ աննուագ։ դ. Պարերգ (chœur), որ խմբովին կ՚երգուի։ ե. Երգ (chanson) կամ ժողովրդական խաղ։

Ասոնցմէ ոմանք իրենց ստորաբաժանումներն ալ ունին։

ՎԻՊԱՍԱՆԱԿԱՆ

55. Վիպասանականն այն է՝ ուր պատմական նշանաւոր դէպք մը հրաշալի պարագաներով չափապատուած կը ներկայացուի. ինչպէս է Հոմերոսի Եղիականն ու Ոդիսականը։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

56. Թատերականն այն է՝ ուր չէ թէ հեղինակն՝ այլ անոր ներկայացուցած անձերն են որ կը խօսին ու կը գործեն թատերաբեմին վրայ։

57. Թատերականը երկու տեսակ է. 1. Ողբերգութիւն (tragédie), որու նպատակն է յուզել ունկնդիրները, և կամ անոնց բարկութիւնն ու զայրոյթը արթնցնել. եւ 2. Կատակերգութիւն (comédie), որու նպատակն է ներկաները զուարճացնելով ու անոնց ծիծաղը շարժելով հանդերձ, մոլութիւն մը կամ թերութիւն մ՚ուղղել։

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ

58. Վարդապետականին նպատակն է օգտակար ճշմարտութիւն մը սորվեցնել, մարդուս պարտականութիւնները ճանչցնել, ու երգել իմաստասիրութիւնը, գիտութիւններն ու արհեստները։

59. Վարդապետականը Գլխաւոր չորս տեսակ է. Բուն Վարդապետական, Թուղթ կամ Նամակ, Երգիծաբանութիւն և Առակ։

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ

60. Հովուականը գիւղական կեանքը կ՚երգէ, ու կը նկարագրէ անոր պարզած ամէնէն հմայիչ գեղեցկութիւնները։

ԹԵԹԵՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾՔ

61. Թեթեւ քերթուածք են, Հնչեակք (sonnet). Գեղօնք (ballade). Վերտառութիւն (épigramme). Հարսներգ (épithalame). Առեղծուած (énigme). Դամբանագիր (épitaphe) են։

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
С.С.Р.А Публичная Библиотека
7/XI 1922
имени А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍ Ի ՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ՀԱՏԸՆՏԻՐՔ

ԱՐԴԻ ՏՈՀՄԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹԵՐՈՒ

		Էջ.
		Բ.
Յառաջաբան	Նեսերպէ	5
Իրիկունները	Դան. Վարուժան	9
Հիւանդ է	Թիւք. Պէշեան	12
Հանգրուանը	Ա.լ. Սիրունեան	16
Հէք ձկնորսը	Թաւսիանէ	18
Առանձնութիւն եւ Յիշատակ	Եղիշէ Եպս. Դուրեան	20
Կապոյտ ապակին	Դան. Վարուժան	25
Մուրացիկը	Անայիս	28
Պոստան տոլային	Ա.լ. Սիրունեան	37
Կեանքը տխուր երազ մըն է	Սիպիլ	38
Դէպ ի յաւիտենականութիւն	Արամ Անտոնեան	41
Խլեակը	Ա.լ. Սիրունեան	51
Վշտահարը	Մ. Անէմեան	52
Եղանակները	Ա.լ. Սիրունեան	55
Որբուհին	Սիպիլ	62
Ժանեակները	Ա.ռս Թ. Պէշեան	66
Խաղողի գոհը	Եղիշէ Եպ. Դուրեան	71
Այրուած երազ մը	Միսաք Մեծարենց	77
Ջրին ծառը	Ռ. Զարդարեան	82
Ծաղիկնե՛ր, կարմի՛ր ծաղիկներ.	Թ. Ե. Կ.	88
Զօներգ	Ա.դ. Գ. Բանասեան	92
Ծերութեան սփոփանքը	Գ. Ս. Օտեան	94
Էմիլ Զոլա եւ Լամարթին	Թ. Ե. Կ.	101
Սիմոնիկ	Ե. Տէմիրճիպաշեան	104
Մայի՛ս	Զ. Տօնէլեան	106
Սաղարթները եւ ծաղիկները	Սիպիլ	109
Մենաստանին Կոյսը	Թ. Ե. Կ.	111
Մենաստանին Կոյսը	Հ. Դ.եւ. Ալիշան	113
Առ Հայկակ — Ձմեռը	»	115
Գարունը	Ա.լ. Սիրունեան	117
Քերթողը Ի Զընաղ Գիւերի	Նրպ. Ոսկեան	119

Երիտասարդութիւն եւ Գրիչ.	Գ. Ս. Օտեան.	122
Իրիկուն մը ի Պէօյիւքտէրէ.	Գ. Զիլինկիրեան.	124
Հողմաղացը.	Ալ. Սիրունեան	127
Առ լուսին.	Ռ. Յ. Պէրպէրեան	137
Աշուն.	Մ. Պէշիկթաշլեան	140
Բացական.	Մ. Աճէմեան	141
Որբին տերեւը.	Միսաք Մեծարենց	143
Ամառանոց մը.	Ք. Ե. Կ.	146
Տրտունջք.	Պ. Դուրեան	149
Իմ մահը	» »	152
Գոլէրա եւ Գիտութիւն.	Մատթ. Յ. Մամուրեան	153
Սրտաբեկում.	Սիպիլ	159
Ի վաղամեռիկ Օրիորդն.	Թ. Թէրզեան	161
Բարիզ եւ Լոնտոն.	Գ. Ս. Օտեան.	164
Յուշեր.	Սիպիլ	168
Ս. Գրիգ. Լուսաւորչայ տեսիլքը.	Ագաթանգեղոս	170
Ս. Գրիգ. Լուսաւորիչ կը հալածէ դեւերու բանակը.	» »	179
Իմ կեանքը.	Թ. Թէրզեան	173
Թաղում Հռովմայ մէջ մարտիրոս ամուսնոյն	» »	175
Աղօթք առ Տիրամայր Կոյսն.	Ս. Գրիգ. Նարեկացի	177
Խոնջ Թռչնակը.	Ք. Ե. Կ.	179
Արծուին Առակը.	Ս. Գիրք	181
Ուղերձ շնորհակալութեան առ Աստուած.	»	183
Աստուծոյ զօրութիւնն ու մեծվայելչութիւնը.	»	185

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ . . . 187

Յօդ. Ա. — Թուական Ոտանաւոր . . . 187
Վանկերու կամ ոտքերու կազմութիւնը . . . 188
Յանգի տեսակներ . . . 194
Յանգերու դասաւորութիւնը . . . 197
Յօդ. Բ. — Բանաստեղծութեան տեսակներ . . . 200
Քնարական . . . »
Վիպասանական . . . »
Թատերական . . . 201
Վարդապետական . . . »
Հովուական . . . »
Թեթեւ Քերթուածք . . . »

ԱՐՁԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Իրիկուններ . . . 5
Ուտերպէ —
Հանգրուանը . . . 12
Բիւզ. Քէչեան. —
Առանձնութիւն եւ յիշատակ . 18
Յուսիանէ. —
Կապոյտ ապակին . . . 20
Եղիշէ Եպս. Դուրեան. —
Պոստան տօլապին . . . 28
Անայիս. —
Խլեակը. . . . 41
Արամ Անտոնեան. —
Որբուհին . . . 55
Ալ. Սիրունեան. —
Հողմաղացը . . . 127
»
Խաղողի զոհը . . . 66
Աշոտ Բ. Քէչեան. —
Ջրին ծառը . . . 77
Միսաք Մեծարենց. —
Որբին տերեւը . . . 143
» »
Ծաղիկնե՛ր, կարմի՛ր ծաղիկներ 82
Ռ. Զարդարեան. —
Էմիլ Զօլա եւ Լամարթին . 94
Գ. Ս. Օտեան. —
Երիտասարդութիւն եւ գրիչ . 122
» »
Բարիզ եւ Լոնտոն . . . 164
» »
Մայի՛ս. . . . 104
Ե. Տէմիրճիպաշեան. —
Սաղարթները եւ ծաղիկները . 106
Զապէլ Տօնէլեան. —
Առ Հայկակ. Ձմեռը . . . 113
Գարունը . . . 115
Հ. Ղեւ. Ալիշան. —
» »
Իրիկուն մը ի Պէօյիւքտէրէ . 124
Գ. Զիլինկիրեան. —
Ամառանոց մը . . . 146
Ք. Ե. Կ. —
Գոլէրա եւ Գիտութիւն . . . 153
Մատթ. Յ. Մամուրեան. —
Ս. Գրէգ. Լուսաւորչայ տեսիլքը 170
Ագաթանգեղոս. —
Ս. Գրիգ. Լուսաւորիչ կը հալածէ դեւերու բանակը 172
»
Աղօթք առ Տիրամայր Կոյսն . 177
Ս. Գրիգ. Նարեկացի. —
Արծուին Առակը . . . 181
Ս. Գիրք. —
Ուղերձ շնորհակալութեան առ Աստուած 183
»
Աստուծոյ զօրութիւնն ու մեծվայելչութիւնը . 185
»

ՈՏԱՆԱՒՈՐ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Հիւանդ է . . . 9
Դան. Վարուժան. —
Մուրացիկը . . . 25
» »
Չէք ձկնորսը . . . 16
Ալ. Սիրունեան. —
Կեանքը տխուր երազ մըն է . 37
» »
Վշտահարը . . . 51
» »
Քերթողը . . . 117
» »

Սիպիլ — Դէպ ի յաւիտենականութիւն . 38
» Ժանեակները 62
» Մենաստանին կոյսը . . . 109
» Արտաքեկում 159
» Ցուցեր 168
Մ. Անէմեան . — Երանակները 52
» Բացական 141
Եղիշէ Եպս. Դուրեան . — Ապրուած երազ մը 71
Թ. Ե. Ն. — Զօներգ 81
» Սիմոնիկ 101
» Մենաստանին կոյսը . . . 118
» Խոնջ բուչնակը 179
Գ. Աղամեան . Ուղերձ առ Ազարեան Կաթ-Պատր. 90
Աղ. Գ. Փանոսեան. — Ծերութեան սփոփանքը. . . 92
Սրպ. Ոսկեան . — Ի Չքնաղ գիշերի 119
Ռ. Յ. Պէրպէրեան . — Առ Լուսին 137
Մ. Պէշիքթաշլեան . — Առուն 140
Պ. Դուրեան . — Տրտունջք 149
» Իմ մահը 152
Թ. Թէրզեան . — Ի վաղամեռիկ օրիորդն . . . 161
» Իմ կեանքը 173
» Թաղում Հռովմայ մէջ մարտի-րոս ամուսնոյն . 175

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ

Ագաթանգեղոս 170
Ազարեան Կաթղ. - Պտրք 89
Ալիշան (Հ. Ղեւոնդ) 115
Անէմեան Մ. 54
Դուրեան (Եղիշէ Եպս.) 24
Դուրեան (Պետրոս) 153
Թէրզեան Թ. 164
Խորենացի (Մովսէս) 167
Մամուրեան Մ. Յ. 159
Նարեկացի (Ս. Գրիգ.) 177
Պէշիքթաշլեան Մ. 141
Պէրպէրեան Ռ. Յ. 139
Սիպիլ (Տիկ. Հ. Ասատուր) 40
Տէմիրճիպաշեան Ե. 105
Փանոսեան Աղ. 93
Քէչեան (Բիւզանդ) 15
Օտեան Գ. Ա. 123

Ս. ԱՒԵՏԱՐԱՆՆԵՐԸ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻ ՎԵՐԱԾՈՒԱԾ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ

ԱԼ. Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

Այս նոր հրատարակութիւնը չորս ուրոյն հատորներէ կը բաղկանայ: Գրաբար բնագրին դիմաց ունի Աշխարհաբար թարգմանութիւնը. ստորեւ դրուած է Մեկնութիւնը դժուարին անցքերուն՝ տեղագրական, պատմական, աշխարհագրական, եկեղեցական - աստուածաբանական եւ այլ ծանօթութիւններով, գիտական վերջին հետազօտութեանց համաձայն: — Գործոյն ամբողջութիւնը կը բաղկանայ 900է աւելի էջերէ, որ սովորական տպագրութեամբ բովանդակութիւնն է 1200է աւելի էջերու:

Չորս հատորք ի միասին լաթակազմ՝ Դհկ. 30

Իբր նուէր՝ բոլորովին ձրի պիտի տրուի նաեւ ամէն մի գնորդի՝ ԶԱՏԸՆՏԻՐՔ ԱՐԴԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ *օրինակ մը:*

Դիմել՝ ուղղակի Հեղինակին

ԱԼ. Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

Մահմուտ փաշա, Եալտըզ Խան

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0242228

Գէ/24

Գին 6 Ղրշ.

معارف نظارت جلیله سنک فی ۳۰ حزیران سنه ۱۳۲۳ و ۱٦٦ نومرولی
رخصتنامه سیله سلطان حمامنده ۱٤ نومرولی میناسیان مطبعه سنده طبع اولنمشدر